Sch
V e

Carl Schauerman

ÅBO
AKADEMI

CARL LINNÆI,
ARCHIATR. REG. ET MED. PROF. UPSAL.

Wästgöta-Resa,

På

Rikssens Höglofliga Ständers Befallning

Förrättad år 1746.

Med

Anmärkningar

uti

Oeconomien, Naturkunnogheten, Antiquiteter, Inwånarnes Seder och Lefnads-Sätt,

Med

Tilhörige Figurer.

Stockholm,
Uplagd på LARS SALVII kostnad. 1747.

ÅBO AKADEMIS
Sch 28/179
BIBLIOTEK

Hennes Kongl. Höghet
Prinseßan
LOVISA ULRICA
Sweriges, Göthes, Wendes
Kron-Prinseßa.

Rikens upkomst och aftagande, Folks sällhet och olycka, wetenskapers tilwäxt och undergång, wändas af Allwisheten genom Öfwerhets-personers händer.

Således hafwa Wårjan, Pennan, Plogen och Spolen haft sina öden, åfwen som Boken, fast denna dock sällan uti annan, än den lyckeligaste Regering blifwit öpnad.

Ifrån wår Allernådigste Konungs anträde på Thronen hafwa nyttiga wetenskaper upwuxit och blomstrat; deras mognade frukter wänta wi så mycket wissare, at med underdånig fägnad och djup Tacksäjelse få hämta utur Eders Kongl. Höghets och Des Gemåls, wår Nådigste Arf-Furstes höga händer, som De med så stor ömhet och så mycken nåd behagat Deras häfd och förswar sig antaga.

Eders

Eders Kongl. Höghet leder sit ursprung af Konunga blod; en Krona, hwartil Edra stora egenskaper mer, än födslen, gjort Eder wärdig, wäntar Eders Kongl. Höghet. Eders Kongl. Höghet är blefwen en Moder til en Prins, som skal gifwa Swea Konunga Stol en ny och förnyad styrka.

Hwad sällhet för et Rike! hwad förmon för Bokelige konster!

Upfyll altså, Dyraſta Prinseßa, Edert stora ämne och wårt hopp; Lef länge och oß lyckelig; Gynna wetenskaperne och anse med milda ögon en Deras id-

kare, som nu understår sig at frambåra detta så wälmenta, som ringa offer

Eders Kongl. Höghets

underdånigste tjenare
CARL LINNÆUS.

Fö-

Företal.

Rikets Högloflige Ständer behagade förordna, wid Riksdagen 1741, det skulle jag antaga en Resa til åtskilliga orter i Riket, och i synnerhet til (GOTTLAND, ÖLAND,) WÄSTERGÖTLAND wid Kinnekulle, Billingen, Mössebärg, Ollebärg, Hunnebärg, Hallebärg.

Samma år förrättade jag resan til ÖLAND och GOTTLAND, och gaf ut den samma förledit år. *

Nu återstod WÄSTERGÖTLAND, hwarföre jag förledit år 1746, om sommartiden, reste och beskådade des wakra orter: MARIÆSTAD. Kinnekulle, LIDKÖPING, SKARA, Billingen, SJÖFDE, Mössebärg, FALKÖPING, Ollebärg, BORÅS, ALINGSÅS, GÖTEBORG, BOHUS, MARSTRAND, Wästra Skärgården, UDDEWALLA, Trollhättan, Hallebärg, WENNERSBORG, och något af DAL och WERMELAND.

Hwad jag på desse resor anmärkt af *Antiquiteter*, *Physique*, *Oeconomie*, *Manufacturer*, *Medicine*, Seder och Maner, har jag här den åran med wördnad framgifwa til mit kära Fädernesland.

* Öländska och Gottländska Resan. Stockh. 1745. Octav.

Mången lårer wänta uti denna Resa ganska sällsamma ting; men jag måste tilstå, at jag på hela wägen ej något annat sedt, än några STENAR, ÖRTER och DJUR, dem jag upteknat, där jag dem igenfunnit. Jag har frågat lefwande och döda, som anstält widlöftiga resor omkring hela Jordklotet, hwad märkwärdiga saker de sedt uti fiärran länder; men alla hafwa instämt, at de icke eller sedt annat än Stenar, Wärter och Djur, dem Inwånarena, där som här, anwända til all sin nödtorft och uppehälle, så at jag säkert tror, och kan förwißo utgifwa, at Skaparen intet annat förlänt människorna, utom Elementerne, och torde wara nog tilräckeligit, allenast man wäl wiste, at rätt bruka det man ägde.

O fortunati nimium, bona si sua norint
Agricolæ.

Altså har jag med flit upteknat i denna Resa, hwad sällsamma Stenarter, hwad märkwärdiga Wärter, hwad besynnerliga Djur jag sedt på resan, och beskrifwit så många sätt, som jag funnit brukas af Inwånarena; besynnerligen, om de ej warit allmänt öfwer Riket antagne.

Swårigheterna, som wid denna Resas genomseende möta de måste mine Läsare, lära bestå uti Namnen på Stenar, Wärter och Djur, hwilka ofta torde blifwa så obekante, som sjelfwa tingen; men jag kan icke häfwa deße hinder, ty den som wil tala med någon, måste nödsakeligen förstå språket: Om jag nämner Öga, Björk, Abborre, eller Orre, och Läsaren ej förstår hwad som förstås med deßa namnen, kommer han icke fort med Terten.

Nomina si pereunt, perit & cognitio rerum.

Wetenskapen, Historia eller *Scientia Naturalis* låret namnen och naturen af alla Stenar, Wärter och Djur, hon är altså grunden til all den nytta wi få af deßa ting, och altså til alt hwad människan åflas med, fastän denna wetenskapen för detta wid Lärohusen icke wunnit det burskap, som många andre nyttige Wetenskaper; dock som denna är oumgängelig för hwar och en, torde den Wärtid snart grönska, som warder dragande flere sinnen til begärelse åt deße angenäma saker, hälst som denna wetenskapen är så kärt som nyttig, då han rätt läres.

Namnen ändras ofta uti wårt Swenska språk på Örter och Djur, efter åtskillige wåra Provincier, åfwen som Latinske namnen hos Auctorerna: Ja, den större delen af deße har ännu ej fått några Swenska namn, där de icke gjort sig allmänt bekante hos Allmogen genom någon synnerlig nytta, färg, lukt, smak eller skapnad; har altså icke i konsten warit någon annor utwäg, än at upställa wåra Stenar, Örter och Djur efter Systeme: Genera och Species med Latinske och Swenske Synonyma: De förste har jag upteknat i SYSTEMET *; de andre uti FLORA **, och de siste uti FAUNA ***. Här igenom är jag likwäl satt uti det stånd, at utnämna tingen innom Swerige tydeligare, än någon annan uti sin Rese-Beskrifning; hwarföre jag wid Wärters och Djurs namn altid citerat numren uti Flora och Fauna, som bägge på denna Resa fått ansenliga recruter.

Märkwärdige saker låret min Läsare likwäl finna åtskilliga, som förtjena upmärksamhet, såsom til exempel: Jag hafwer beskrifwit KINNEKULLE p. 20. uti hwilken Naturen förelagt oß anatomien af jordskorpan, p. 77, och wisat huru STRATA TERRÆ blifwit upstaplade i forna tider. Jag har letat igen

* Systema naturæ. Stockh. 1740. oct.
** Flora Svecica. Stockh. 1745. oct.
*** Fauna Svecica. Stockh. 1746. oct.

en hel hop WÄXTER, som tilförne i Swerige icke warit såsom Swenske bekante. e. gr. Panicum p.141. Ruppia p. 186. Cerasus p. 25. 32. 38. Cratægus p. 161. Potentilla p. 63. 76. 84. Lathyrus p. 75. Pisum p. 10[illegible]. Senecio p. 142. Coreopsis p. 160. Quercus p. 214. Ulva p. 169. Tremella p. 193. Byssus p. 53. Jag har beskrifwit en hop djur, som tilförene warit i Swerige okunnoga: Castor 161. Larus p. 156. Sterna p. 182. Rana 261. Gadii p. 176. 177. 178. Pleuronectes p. 178. 179. Coregonus p. 231. utom en hop in- och utländska Fiskar p. 137. 138. 139, samt inländska Matkar p. 173. 174, och Kräk p. 169-172. Jag har framwisat den nyttige KASSEWIA p. p. 44. 48, som gifwer det mästa Foder på sidländte ängar. Jag har här först uptäkt, hwad STÅKRAN p. 46. är för en ört, som dödar Hästar. Jag har lärt hwad NÄCKEROTEN p. 98. är, som gör Walaborgs-sjukan. Jag har upfunnit och beskrifwit SKEPPSHWARFS-FLUGAN p. 153, som gör så mycken skada på Skeppshwarfwen. Jag har upfunnit ZINNGRAUPER p. 256, eller rätta Tenn-Malmen, fast mycket små. Jag har undersökt, huru Swinen utan ringande kunna afhollas ifrån det skadeliga Rotander pag. 95. Jag har sett Getter, som på uselt bete p. 162, mjölkat et helt stop om målet, hwilket torde komma deraf, at de ej kunna gnaga träden, emedan all bark adstringerar, och alt adstringerande hämmar mjölken. Jag har gjort åtskilliga rön i NATURAL-HISTORIEN, til de Lärdas nöje och båtnad ꝛc. Hwilka alla Anmärkningar, hwar för sig, jag i min tanka holler så wärdige, at hwardera kunde rikeligen betala min möda och Publici omkostnad.

Förtegat har jag gerna ELAKA EXEMPEL, som jag warit skickad at gagna, och icke haft lust at någon skada; derföre jag ock åtskilligt ransakat, men aldrig dömt det, som warit öfwer mit Forum. Jag har wäl undertiden inspädt några roliga och men-

menlösa uptog, at gifwa Läsaren nöje, där jag ej kunde göra gagn.

Skulle alla Sweriges Provincier på detta sätt blifwa genomletade, ser jag wäl, at en Swensk PLINIUS en gång torde födas, som wida skulle öfwergå de Romares uti märkwärdigheter och nytta, hälst wårt Fädernesland kan skryta af hundrade gångor mera, än alt det prål, som utlänningarnas industrie framalstrat, ehuru deras länder draga wåra ögon, då wi komma at besöka dem; men jag lemnar gerna denna tanka åt efterkommande dagar och män; jag som sjelf saknar tilfälle, tid och krafter det til.

Denna beswärliga resan, genom et dageligit och stadigt rägn, bröt nog lusten, och hindrade mig, at se alt, som ses kunnat; men besynnerligen förtryter mig, at jag derföre måste holla Landswägen och lämna åt andra det täcka Dal och Wermeland, som gömmer så många Naturens Skatter. Resan hade ännu blifwit odrägeligare, om ej Philosophiæ Candidaten ERIC GUSTAF LIIDBECK, Wermelandus, (som i flere år wid Upsala Academie warit min beständige och idoge Ämneswän) af kärlek för Wetenskapen, och at ännu göra sig widare fullkomlig, hade på egen kostnad gjort mig et nöjsamt sällskap, och därtil låttat min möda wid Protocollets förande och renskrifwande.

Ingen god och rättsint lärer tilwita mig, at då jag upsökt mycket, jag åfwen lemnat mycket; ty en enda Socken skulle ofta fordra en hel mans lefnad. Mig är nog, om jag kunnat gå med Skrubb-höfwelen, andra efter mig må nogare öfwerfara alt med Slätt-höfwelen.

Har jag kunnat med detta mit släp och dageligen trötta kropp winna mine förnuftige och rättsin-

te

te Landsmåns bifall, så har jag köpt en stor klenod för ringa penning, hwar och icke, så har jag wißerligen miſt både nåt och ſiſk; winner jag den ſamma, ſkal jag gerna räkna mig för heder, at tadlas af andra, hwilkas beröm ſkulle wara mig mer til laſt ån ſmicker.

Upſala
1747. d. 8. Aprilis.

CARL LINNÆUS.

UPLAND.

UPLAND.

1746. Junii 12.

UPSALA ACADEMIA hade i 5 år ſatt oß beſtändigt arbete, ifrån den tid Öland och Gottland lemnades; hwarken wille hälſan eller Riſſens Högloſliga Ständers Beſlut längre tillåta oß, at dröja i Upſala Trägård; ty togo wi oß före reſan juſt dagarna efter det Academie Trägården ſtådt i ſin bäſta fägring, jämwäl i ſå måtto, at bägge deras Kongelige Högheter hedrat honom med ſin höga närwarelſe.

SLOTTET i UPSALA, ſom inemot 200:de år warit för Konungarna af den GUSTAVIANSKA Familien et ljufligit reſidence, intil deß den förſkräckeliga wådelden 1702 lade det, med hela Upſala ſtad i aſka, begynte nu åter ſåſom en Phœnix reſa ſig utur ſit grus, genom Hans Kongl. Höghets, Arfförſtens ADOLPH FRIEDRICS egen påkoſtnad.

ÅKERFÄLTEN, som bredevidsig wida och långt omkring Upsala, lyste nu i sin bästa prydnad; de äro allmänt bekante för det de rikeligen betala åkermannens möda, och fällan slå felt, hwilket torde komma af deras urälldriga häfd.

RÅGEN, som just nu stod i sin bästa blomma, war full af några ogräs, som äfwen nu blomstrade, såsom: Wiar (*Flor. Svec.* §. 605.) Åkerwalmo (*Flor. Svec.* §. 428.), Oxtunga (*Flor. Svec.* §. 253.), Knappar (*Flor. Svec.* §. 709).

ÅNGARNA woro fulla af några wäxter, som icke allmänt finnas i Swerige, såsom:

MEDICAGO MINIMA (*Flor.* 621), som 2:ne år gifwer härligt foder, men förswinner merendels det tredje.

THLASPI INCANUM (*Flor.* 531.), wäxte öfwerflödigt bredewid wägen, men finnes fällan utan på lerjord och i öpet fält.

CUMMIN (*Flor.* 245.), som här, och på åtskillige ställen i Upland, wäxer i stor myckenhet, nästan såsom i Westerbotten.

GÅSÖRTEN (*Flor.* 415.) fants mycket wid wägarna med silfwerhwita blad; det är icke så allmänt bekant, hwarföre bladen på denna ört ofta äro i en och samma ång, på ena stället helt gröna, och på et annat helt hwita; som dock ofelbart lärer komma af den underliggande jordmonen, hwilken Skaparen welat härigenom gifwa människorna tilkänna.

* Sæfwa Gästgifware gård. *quart.* 7.

SWENSKA HÖFRÖET (*Flor.* 620), wäxte på båda sidor om wägen wid Alnicke i större myckenhet, än på någon annor ort i Upland; ja, långt mer än omkring Öfruna Kyrka: Sedermera syntes häraf föga et par ständ på hela resan, och i skogsbygden söktes det fåfångt; ty det är en ört, som älskar öpet fält, och fet blåst, om den eljest skal trifwas wäl. Här omkring Alnicke är det bästa tilfället, at samla fröen af detta härliga fodret, hwars nytta och egenskaper tilförene äro omtalte uti Gottländska resan p. 242. Wettensk. Acad. 1742. p. 191. Kalm. Bahus. p. 2.

HUNDLOKA (*Flor.* 245) gjörde de sidländte ängar emellan Alnicke och Höja, på wänstra handen om wägen, helt hwita, med sina blommor, som wärte i större myckenhet, än man någonsin sedt tilförene; med deße blommor färgas grönt, (*Wettensk. Acad.* 1742. *p.* 27.) och gult med lut, (såsom i Jemtland); kunde altså färgarena aldrig i hastighet samla större förråd deraf, än på denna orten.

* Lislena. *quart.* 6.

JOLSTER (*Flor.* 792.) JÄLSTER, JUSTER, HILSTER, HALSTER, eller Westgötarnas WEKAR, är et slags Pil, som i Swerige är mera bekant, än utomlands. Herr Westbeck, Prohsten i Löfstad, har för et par år sedan, genom en speciel Tractat lärt nation, et af detta JOLSTERS och ELGESTJELCKENS, eller GETSTABBENS (*Flor.* 304) frukt hämta de fjun, eller pappus, med hwilken fröen flyga och dem anwända i stället för Bomull. Skulle denna Bomull kunna blifwa begärlig, borde den tracten, som här låg jemte wägen åt Enköping, stängas in; ty här wärte JOLSTER i största myckenhet, tillika med några andra löfträn af Al, Björk 2c. likswäl uti en skog, där dock intet trä gerna stod öfwer 2 alnars högd: Orsaken, at alla trän på detta widlyftiga fältet, eller marken, woro lika små, lärer ofelbart komma af den torra sanden, som låg strax under matjorden, och gör här deße träden små, som fisan på Öland * gör de små Haßlar.

* 1c. Öland. 37.

* ENKÖPING. *quart.* 4.

KÅL war planterad wid ENKÖPING på de sidländte Kållanden til största myckenhet, och de sångar, på hwilka MORÖTTER blifwit sådde, stodo garnerade på sidorna med Bönor. Denna stad gör med sina Köks-Kryddors planterande och försäljande til kringliggande orter icke ringa nytta; hwaruti han efterföljer Holländarnas inrättning, som riktat sig af dylika plantager, och wore wäl, om andra små städer härutinnan efterapade ENKÖPING.

ÅNGEN, på södra sidan om Enköping, war mycket stor, men derjemte mycket mager på gräs; ty hon hade lidit af den starka Wärtorkan.

UPLANDS SITUATION bestod uti widlyftige åkerfält, hwilka liksom med långa wikar woro utsträckte emellan små med sten och Barrträn belagde Kullar.

ÅTTEBACKAR lågo några stycken temmeligen stora, och höga wid Nyqwarn, där en stor flod lopp förbi, och skilde Upland ifrån Westmanland.

WESTMANLAND.

Junii 13.

* NYQWARN. *quart.* 4.

LUSÖRTEN (*Flor.* 505.), som af Uplänningen kallas KALLGRÄS, emedan hon gifwer til känna den underliggande Kalljorden, stod nu helt brun med sina många röda blommor, hwarigenom de wåta ängar på flere ställen bepryddes med bruna och röda Tapeter.

* WESTERÅS. *quart.* 8.

ÅRE-

ÅREPORTEN, som war bygd i Westerås för deras Kongeliga Högheter, stod ännu qwar med följande inscription; på ena sidan:

Auguſtis. Neonymphis. ADOLPHO. FRIDERI. CO. Et. LUDOVICÆ. ULRICÆ. Orbis. Arctor. Principibus. Hæreditariis. Sereniſſimis. Pandor. Gratulabunda. Pandorque. FRIEDERICUS. Eat. Cum. Conjuge. Proſper. ADOLPHUS. Men på andra:

En ego Aroſiacæ fœtus pietatis, & index,
Principibus patuique meis porroque patebo.
Transvectis tellus Ducibus famuletur, & æther.

Biskopen i Westerås Herr Doctor KALLSENIUS hade här wid Scholan och Gymnaſium berömmeligen föranſtaltat, at Lector *Matheſeos* skulle både wisa sina diſciplar om nätterna *conſtellationerne* på himmelen, och äfwen läsa *Gazetterne* för dem 2:ne gångor om wekan; på det de icke måtte komma til Academierne så rå, som man ofta erfar, då sådane tilförene intet mera lärt, än någon Latin, och en hop utanlexor.

BOTANIQUEN har härtil dags aldrig warit någon courant Wara för Scholepiltarne, ehuru den lägger förſta grunden til all privat-œconomie, som likwäl är och bör wara hwart och et Rikes, hwart och et Lands, ja hwart och et ſamqwåms förſta och ſiſta ändamål; utan har Botaniquen hittils förſt begynt läras wid Academierne, ſedan minnet begynt ſmåningom aftaga, och ſedan ungdomen fått ſinak för andra wetenſkaper. Hwarigenom ſkedt, at alt för få häruti funnit ſit nöje; men Biſkop KALLSENIUS, til förekommande häraf, har förmådt Provincial-Medicum, at twenne gånger i wekan om ſommartiden, nämligen Onds- och Lördags eftermiddagarne botanicera för ungdomen. Den tid lärer komma, om eljeſt någonſin œconomien i Riket ſkal driſwas til ſin rätta högd, at detta berömda inſtitutum wid alla Scholar måſte antagas,

til en ewig heder för Biskop KALLSENIUS, som häruti worit den första.

* KOLBECR. *quart.* 7½.

SITUATIONEN af WESTMANLAND bestod här på orten uti widt utsträckte ÅKERFÄLT af ryggade åckrar, * med en lös, och ej synnerlig hög skog, som betäckte KULLARNE, hwaremellan ÅNGARNA sägos midt ibland åckerfälten på de sidländte ställen, lagde til lindar. **

* KALM BAHUS 7.

** KALM BAHUS. 10.

Ängarna woro denna tiden prydde af SKALLERGRÄSET (*Flor.* 503. β.), som giorde dem gula; af ÆNGULLEN (*Flor.* 44.), som gjorde dem hwita, och af LUSÖRTEN (*Flor.* 505.), som här och där giorde dem bruna.

MAJBLOMSTER kallades här Ranunculus acris, (*Flor.* 466.) hwilka prydde de utbetade Kalf- och Hästhagar med sina gula blomster, i dem Skaparen privilegerat för hästar och fänaden. Det är merkwärdigt, at se den allwise Skaparens wisa inrättning här på jordklotet, huru som han gifwet wissa örter åt wissa djur, och deremot förbudit wissa wärter för wissa djur. e. g.

HÄSTARNA få icke åta Galium, *Flor.* 116. 118. Myosotis 149. Agrimonia 394. Hypericum 624. 625. Ulmaria 405. Valeriana 30. Convallaria 273. Angelica 233. Epilobium 363. Comarum 422. Pteris 843. Geranium 572. Trollius 474. Aconitum 441. Arnica 684. Phellandrium 238. Alisma 300. &c.

KONA få ej åta Arnica 684. Ranunculus 466. Caltha 473. Aconitum 442. Cicuta 239. &c. Synda de häremot, måste de plikta med sin hälsa eller lif. Wore icke denna Lagen af Skaparen gifwen, skulle et slags

slags Kreatur så åta ut wissa tracter, at andra där skulle dö af hunger. Häraf hafwa Holländarne en regel, at där 8 Oxar utbetat, där kunna 2 Hästar föda sig, och där deßa 2 Hästar utbetat, kunna 4 Får bärga sig. Härtil kommer ock den lagen, som Skaparen gifwit wissa djur, at gnaga närmare intil jorden, än andra, på det den ena skal lemna något för den andra. Detta Argument om *œconomia divina* lemnas widare för dem at undersöka, som bo på landet, och hafwa tilräckeligare tid; de kunna lättast se på djuren, hwilka wärter hwardera slaget spara åt andra, helst då de icke äro så synnerligen hungrige; detta holler jag så mycket merkwärdigare, som det lägger grunden til Boskaps skötslen, hwilken är den konstigaste delen af œconomien.

LÖFTRÄD woro mer här planterade omkring gårdarna, än tilförena; hwaraf kommer at Westmanland ser angenämare ut, än Upland. På somliga ställen reste sig stora Lundar i högden, såsom de största casteller med perpendiculaire sidor, och mörkgröna wäggar af löf, hwilka gåfwo åt de närliggande byar en årlig förnyad prydnad, som war sannerligen större, än at den med penningar kunde betalas. Det wore ej ringa prydnad för Riket, om Almogen öfweralt i Swerige kunde förmås, at wid sina gårdar plantera löfträn, hälst af de 4 högstammade slagen: ALM, LIND, LÖN eller ASK, samt wid sine gjärdesgårder KORGPIL: ty en gård utan trä, är som et skalligt hufwud utan Peruque.

* KÖPINGS stad uppehölt oß icke länge. På en åreport stodo följande Inscriptioner, nämligen på ena sidan:

Nunc ULRICA redit, redeunt ADOLPHIA regna,
Queis ego nec metas rerum, nec tempora pono.

På andra sidan:

Regia Virgo venit Regali sede, Toroque,
Digna Gothis, Carolisque, Guſtavisque datara eſt.

* ÖSTUNA. *quart.* 8.

Om natten hwilade wi i BIÖRKSKOG.

Jun. 14.

Probsten BREDENBERG i Björkskog war den curieusaste ibland alla Pastores, som wi råkade på wägen; ty han hade satt sin ro wid lediga timmar, och då han war fri från själawården, uti det, som Skaparen gjort til människans nöje: Han hade anlagt en liten trägård, och et litet orangerie, uti hwilka han förskaffat sig en stor hop rara och utländska wäxter, såsom Myrten, Citroner, Fikon, Stockroser, Gerania Africana, Gnaphalium Americanum, Bellis &c. I husen woro hela wäggarne betäckte med nät af stålträ, innom hwilka en myckenhet CANARIE-FOGLAR sjungde, parades, bygde, kläckte, matade, och upfödde sina ungar, under hwilken tid den kläckande honan föddes af sin man, och de utkläckte ungar af sin moder, til åskådarenas nöje och tidsfördrif. Han hade glimmande Påfoglar och Dufwor af åtskillige arter, ibland hwilka de Spanska Dufworna woro de merkwärdigste. Bien arbetade utan för fönstren, och lagade sig nu til swärmning.

SPANSKA DUFWOR, som för detta warit nog sällsynte i Swerige, förtjäna förnemligast upmerksamhet. De äro nästan af enahanda storlek med Kärpar, hafwa ludna fötter, grå kropp, af gul och Lazur glänsande hals som skiftar med grönt och blådt; stjertpennorne och wingpennorne (rectrices & remiges) så wäl, som de små fjädrar, som täckte benen och näfwet wid des basis, woro hwita.

HWITA IKORNEN med röda ögon och tänder, samt rund swants, som af RiksMådinnan, Grefwinnan Cronstedt blifwit skänkt til Museum Academicum Upsaliense, hade här warit fångad i skogen.

BRÖM-

BRÖMSARNE (*Fauna Svecica* §. 1047.) stridde med oß på wägen til Arboga, at wi med största möda kunde holla dem ifrån ansiktet, hwilket bönderna säde betyda regn, fast himmelen war ännu helt klar, och Solen sken mycket hett.

ÅNGARNA, besynnerligen de sidländte, stodo då för tiden somligstädes helt bruna af BRUNHWENEN (*Flor.* 1138.), men på andra ställen helt i sällsynt målade af MYOSOTIS (*Flor.* 149.) blå, och af LYCHNIS (*Flor.* 368.) röda.

* ARBOGA. *quart.* 4.

JÄDERSBRUK låg på åtskilliga ställen, jemte Arboga Å, där wi sägo Liar smidas, och stålträ dragas.

ÅLSÅNGSBRO skilde Westmanland ifrån Nerike, wid paß 1½ quart, förr än wi kommo fram til Fällingsbro gästgifwaregård.

NERIKE.

* FÄLLINGSBRO *quart.* 5. Här uppehölt oß et ofórmodeligt åskedunder, med en swart sky och starkt slagregn.

KÄGLAN, en stor skog af mager sandhed, och höga Tallar, låg emellan Fällingsbro och Glantshammar.

VIOLSTENARNA, som märktes genom sin röda färg, lågo många på Käglan, och gäfwo en angenäm lukt efter regnet.

LINNÆA stod här i myckenhet på skogen, och begynte nu slå ut sina angenäma blomster.

WESTGÖTAR mötte oß trenne stycken, som drefwo 21 löse hästar, lastade med Westgöte gods: hwar och en häst hade en påsa af groft bastnät bunden om mulen,

at han icke på resan skulle uppehålla sig med betande wid wägen, och lika wäl äga fri andedrägt.

BÅHL lägo åtskillige på ömse sidor om wägen på Kåglan, til åminnelse af åtskillige här på skogen förolyckade människor; ty landtmannen har en gammal sed, at på de ställen, där någon olyckeligen omkommet, kasta en käpp, gren eller sten, hwaraf deße bålen upkommit och ständigt wid magt hållas.

* GLANTSHAMMAR. *quart.* 7.

RUNSTENEN, som stod jemte wägen wid NÅRSTABY, lemnas åt Antiquariis, tillika med alla dem wi framdeles merkte på resan, emedan de til åfwentyrs icke tola, at man utmärker sådane stenar med några orediga boksträfwer, då wår tid och ändamål ej tillåt oß at detwid länge blifwa uppehålne.

* ÖREBRO. *quart.* 6. Här blefwo wi öfwer natten.

Jun. 15.

ÖREBRO stad uppehöll oß öfwer Söndagen.

Landshöfdingen Herr Baron NILS REUTERHOLM, en Herre, som af ouphörligit arbete och ömhet för sitt Fädernesland, länge blifwit allmänt wördad, hade et rart trå från Siberien planteradt i trädgården nedan för Slottet. Det kallas Caraguana, och är et species Robiniæ, samt et Siberiskt Lin med blå blommor, och en rot, som håller sig år ifrån år.

J. HESSELIUS, Medicinæ Doctor och Assessor, wiste oß en stor myckenhet af LERARTER, dem han häromkring samlat, hwaribland åtskillige woro til particlarne så fina, at de täflade med Bolis. Han hade och åtskillige lorter af ASKA, dem han bränt af torf, af hwilka en del woro hwita som krita, och andra swarta, som bleck. Han hade låtit mala RENMOSSA

SA (*Flor.* 980.) til mjöl, och gjorde nu försök, at häraf baka bröd, fast mjölet gaf en något widrig och långsam smak i munnen.

von AKEN, Apothekaren, anstälte för oß åtskillige experimenter med de phosphoris han sjelf tillagat.

CANARIE-FOGLAR funnos hos samma Apothekare til största myckenhet. Somliga hade emot naturliga lagar beblandelser med andra foglar; ty han hade hopparat en steglitse Han med en Canarie Hona; deße förenade lade ägg, men äggen lades under äkta Canarie-foglar, som dem utkläckte, och ungarna upfödde: deße blandningar blefwo til färgen gula midt på wingarne, samt bruna på sidorna och bröstet. Apothekaren, som uti 16 års tid, genom Canarie-foglars lyckeliga skötsel blifwit så wan wid dem, som någon Tyroler, gaf mig följande berättelse om deße Bastarder:

"Skilnaden emellan en Bastard och äkta Canarie-fogel "synes redan ifrån ungdomen uti deß bo, at bastarden "är större och starkare af Naturen, och när en sådan "är fullwuxen, kan man spisa honom med bara Cana"rie-frö. Ingen äkta Canarie Hane står Honan "emot; därtil trifwes Han som en Steglitsa uti stark "köld på en kammare, hwilket en äkta Canarie-fogel "icke gerna tol. Färgen är ljusare, än en Steglitsa; "och där Steglitsan ser röd ut om hufwudet, ser denna "brandgul; hans lät, när han flyger, är nästan som "en Steglitsas, ibland som en Canarie-fogels, qwit"trar sakta som en Canarie Hona, men sjunger icke "särdeles.

"Hwad parningen med deßa rätta Bastarder widkom"mer, har jag deraf 2:ne haft, och som jag märkte, "at en af dem måste wara han och hona; derföre satte "jag dem andra året ihop at paras, men der blef intet "utaf. De parade sig icke.

"Tredje året satte jag dem ihop, ibland med en äkta ha"na och ibland med en äkta hona af Canarie-foglar, "då en af deße Bastarder (som jag förut tänkte skulle wa-

ra

”ra en hona` parade sig med en äkta Canarie hane; se-
”dan släpte jag dem uti häckan til flere äkta Canarie-fo-
”glar, då trängde Bastard honan sig uti et bo, som af en
”annan äkta Canarie-fogel förut war gjordt, och Bastard
”honan wärpte 2:ne ägg, men icke mera, hwarpå hon låg
”10 dygn. Jag skärskådade dem emot Solen, och fant
”dem allenast til sjerde delen fulla och torra, hwilka jag
”strax tog bårt i den tankan, at deße starke foglar skul-
”le wärpa några igen, såsom de äkta, hwilka om året
”wärpa 4 kullar, men det blef ej mera af det året. An-
”dra Bastarden parade sig hwarken med hanan eller
”honan af äkta slaget.

”Året derpå parade jag en wacker äkta hane med samma
”Bastard, som året tilförene hade wurpet, stälte dem
”i en särskild bur, då där wäl blef parning af, men in-
”gen wärpning; ty släppte jag detta paret i tid ibland
”de äkta, men Bastard honan stal sig igen uti en af de
”andra äkta Canarie-foglars bo och låg derpå i 8 da-
”gar, lika som hon haft ägg, där hon dock aldeles icke
”wärpt, utan låg i det tomma boet detta året, til deß
”jag förstörde det. Deße Bastarder doga altså hwar-
”ken i häck eller til afwel, utan mera at holla dem par
”courioſité, emedan de eljest tämmeligen wäl trif-
”was.

”Canarie-frö har jag ock sådt på mina åkrar, och funnit,
”at det måste bittida om wären sås, så blir det moget
”sent om hösten, och kan af 2 skålpund frö bekommas
”$\frac{1}{5}$ Tunna igen; men åkren måste ej wara för fet, el-
”ler för mycket swart jord, ty då gifwer det wäl stora
”ax och grof halm, men kommer föga til sin mognad,
”utan blir grönt ända til October månad.

Jun. 16.

Resan stäldes ifrån örebro til Westergöthland.

MOSÅS: *quart.* 4.

BIÖRN-

BIORNUNGAR framhades 2:ne stycken af et halft års ål-
der, wid Mosås. Wi sågo med förundran deras
medfödde arghet, at så små de woro, ~~så~~ hade twå kar-
lar största möda wid, at styra deras raseri; ty de beto,
rytte och refwo på alla sidor, och kastade ofta, med en
särdeles wighet och styrka, omkull karlen, som skulle le-
da dem.

MOSJÖN låg ej långt ifrån Mosås, på Östra sidan, han
war wid paß $\frac{1}{4}$ mil lång, tämmelig smal, och är be-
kandt för sina stora rudor.

En MOSSA, tämmelig stor, låg et stycke ifrån Mosås, på
högra handen wid wägen, där han medelst en bro un-
der landswägen hade utlopp i Mosjön. Watnet i
parallel Moßan stod i perpendiculair högd med sjön, kunde
Moßan således ej denna tiden göras fruktbar; men ef-
ter 100:de år, eller när watnet med tiden förminskats i
sjön, och då cultur tilkommit, lärer den kunna blifwa
en härlig äng.

PLANTELAFWAR woro wid Stenaby anlagde på 6
alnars höga stenklippor; de sågo ut såsom grunden til
et litet fyrkantigt hus, med 2:ne flods omlager af stoc-
kar, hwilka äfwen som stenarne lutade åt söder, at de-
sto bättre emottaga Solbadet. Artig invention at
bygga Kryddetäppor på stenhällor. All ting kan blif-
wa fruktbart, allenast man kan skaffa god mylla, och
afböja tölden.

ARRE (*Flor. 775. C.*), en art låg Alhl med hwit bark och tor-
ra löf, wärte på ömse sidor om wägen.

* SCHYBERGA. *quart. 5.*

HALMÅSEN sträkte sig långa stycket wid landswägen
ifrån Hardemo Kyrka rätt åt söder. När ~~stal~~ wäl en
gång wåra Swenska blifwa så upmärksamme, at de
beskrifwa alla Sweriges åsar, och derigenom lägga
grunden för Physicis, til Sweriges första landande
och origine.

EKAR-

EKARNE stodo bladlöse högst up i topparna af maskar, som ätit up löfwen; men icke så på nedre grenarna.

KALK brändes wid Skörs af den fulaste Kalksten man någonsin sedt, ty han såg ut, som coagulerad mylla, och gaf mycket grå Kalk; i bruk emottogo 12 tunnor bränd Kalk, 2:ne tunnor sand.

LEONTODON HISPIDUM (*Flor.* 628.), som tilförene blifwit i Swerige endast funnen wid Wadstena,* sågs wid Scåfwe i Wiby Sokn på en ångskulle, på högra handen wid wägen. Denna fans sedermera nog allmänt öfwer hela Westergötland.

* It. Gottl. 339.

* Wredstorp *quart.* 6.

BULLERBLOMSTER, Heleborus Trollius dictus (*Flor.* 474.), wäxte med sina stora och sköna blommor på högra handen, ej långt ifrån gästgifwaregården, uti en ång; denna rara wäxt blef sedermera allmän i Westergötland.

WATTEN i blod förwändt är ej sällsynt: Har merendels kommit af wattulöss eller Monoculis (*Fauna* 1182.); men wid Önnaby fants et blodrödt watten uti en Mograf eller Dike wid wägen, som icke war förorsakadt af insecter. När man höll på, at utreda detta phænomenon, stannade böndarna, som färdades på wägen, i förundran däröfwer; då somliga mente, at det blifwet af hexeri, andra at det skulle betyda något ondt, och andra, at någon dödad människa eller kreatur der woro nedsänkt. Botnen i Diket war ren och af hwit lera; röda färgen flöt torr åfwan uppå, likwäl som et Rhabarber pulfwer, och blandade sig icke gerna med watnet; när denna färg togs på papper, och skärskådades med et microscop, som gjorde objecterne tio gångor större, woro particlarne runda, men så små, at de med möda kunde märkas; så at man säkert kan säja, det denna blodfärg icke kommit af insecter, ej eller af nå-

något underjordiskt mineraliskt wäsende, utan tyckes likast warit et slags Byssus. Et par grodor koxade up af detta watnet med röda hufwuden, wi fiskade efter dem förgäfwes, och trodde helre, at de blifwet rödfärgade af denna blod, än at de kunnat utsputa en så röd, torr och lös materia.

TIFWEDEN, en stor skog med sandmo, utan synnerliga bårg eller högar, begyntes här, och sträkte sig hela 3 milen. Denna har i forna tider warit namnkunnig af Röfware, äfwen som Käglan, Kälmorden, Heden och Gonaskog; men nu är hela Swerige så säkert at genomresa, som något land i Europa.

STRUTHIOPTERIS (*Flor.* 841.), är et rart slag af Osmunda, som tilförene är funnit allenast på få ställen i werlden; nämligen i Norige, Hartz, Schweitz, och för några år sedan på Ryska sidan. Jag har allenast funnit det samma wid Hr. Præsid. Cronstedts Gård Gäddeholm; men här wid begynnelsen af Tifweden wäxte det helt allmänt. Denna ormbunke hade wäl icke fåt sina ax, men kunde dock lätteligen kännas, så af de fjolgamle axen, som besynnerligen af sina blad, hwilka woro stälte i ring, äfwen som fjedrarna i en volant.

ARNICA (*Flor.* 684.),* et species Doronici och Centaurium, köpas bägge ifrån Tyskand til wåra Apotheker, fast det senare gör ängarne i Roslags skären helt röda, och Arnica i Westergötland helt gula. Här begynte Arnica först synas med sina gula blommor, som stadigt wände sig efter Solen, beständigare än någon Solblomma; hon hade fåt privilegium af Skaparen, at wara fri för kor och oxar.

* Kalm Bahus. 14.

MISSE eller Calla (*Flor.* 744.), wäxte alla kärr på Tifweden, tjänlig til bröd i nödfall. *

* Flor. lapp. 320.

* Bodarne *quart.* 8. Här blef wårt nattläge.

WE-

WESTERGÖTLAND.

Jun. 17.

Resan fortsattes i dag ifrån Bodarne til Mariæstad.

WESTERGÖTLAND tog sin begynnelse strax wid Bodarne, där en liten bäck skilde det ifrån Nerike.

WARGGÅRD war anlagd jemte landswägen på högra handen inemot BROTEN. Denna warggård war nästan åttkantig, och wid paß et par byßeskått bred, med tall och gran helt tätt bewuren: Han war bygd eller innestängd med oklufwet gerdsle, eller trän, som woro lagde paralelt, och horizontailt, och tätt intil hwarandra til 6 alnars längd i högden; denna så bögde gerdesgård slutade inåt ad angulum rectum, så at öfwersta delen af gerdesgården doch ej war mer än 3 alnar hög ifrån jorden; denna wägg war upstödd medelst små perpendiculaire träpelare, som höllo emot några stolpar, som lägo under wäggen til tjoklek af taksparrar. Öfwerst uppå denna gärdesgård låg en kamm af träpinnar, som stälte sina taggar på skutt neder åt, eller inåt. Hwardera af deße träpinnar eller taggar war i kammen ½ aln långa, och 3 twärfinger ifrån hwarannan insatte. Utan på war denna gerdesgård stödd med annat gerdsle til hälften ifrån jorden upåt, at man ej kunde se igenom honom. I denna Warggård bruka de at skuta ihjäl gamla hästar, hwilka med sin stank locka wargarne dit, som utan möda kunna hoppa in öfwer den slutade gerdesgården, men nästan omöjeligen slippa ut, emedan kammen tager emot dem i uthoppningen.

* BROTEN. *quart.* 4½.

SNARREFWER kallades Cuscula *Flor.* 138.), som wäxte på humlen.

* HOF-

* HOFVA. *quart.* 4½.

Här är uti September, äfwen som i Scheninge, den ansenligaste Oremarknad.

LANDSWÄGEN war nyligen omlagad; gruset, som war fört fram på wägen, bestod merendels af en fattig jernmalm, lik Mom eller Myrmalm, som coagulerat små sand til större stenar.

* SKARPA. *quart.* 4½.

LANDET begynte, ifrån Skarpa alt til Mariåstad, at blifwa slätare och jämnare med åkerfält.

SMULTRON woro nu mogna, och funnos allestädes til största ymnoghet för en ringa penning.

TIGGARE hade skocketals samlat sig wid landswägen, at man knapt sedt flere i Brabant.

ÅKRARNA, som alla woro ryggade, hade på sidorna wid foren, som skiljer ryggarne, mist sin grönska af winterwatnet; men landtmannen hade i det stället sådt korn, eller bönor jemte foren.

* MARIÅSTAD. *quart.* 5. Hit anlände wi mot aftonen.

Jun. 18.

MARIÅSTAD är liten, men behagelig, ligger på Östra sidan af stora sjön WENERN, bygd med små, dock täcka trähus, gatorna äro räta och ljusa; här residerade Landshöfdingen Falckenberg, och här bodde den endaste Provincial Medicus här i landet Doctor Gustaf Zimmerman.

MARIÅHOLM är Landhöfdinge-sätet, ligger på sydwästra sidan om staden, kringflutet af floden Tide, som delar sig och formerar denna lilla Ö, förr än han inflyter i Wenern.

KYRKAN war wackert utprydd innantil. Deß grund har blifwit lagd 1593 af K. CARL IX. och fullbordad 1615, men braun tillika med hela staden 1693. Hon blef kallad *Mariæ* Kyrka, Staden *Mariæstad*, och Residencet *Mariæholm* af Kong CARL IX. första Gemål *Maria* ifrån Heidelberg.

KRON-PRINCESSAN LOVISA ULRICA hade i går första gången anländt hit til staden med sin Gemål Hans Kongl. Höghet. Folket så ifrån staden, som från landet deromkring trängdes at få åskåda en så förträffelig Princessa. De sägo, de älskade och wördade Hennes skönhet, wishet och mildhet.

WÆXTER kring staden sägos inga merkwärdige, förutan PYROLA minor (*Flor.* 331.), som tillika med Jasione (*Flor.* 713.) wäxte wäster om Mariæholm.

Jun. 19.

RESAN ställtes ifrån Mariæstad til Kinnekulle.

WÅGEN låg åt söder igenom en skog, lik med den, som wäxer i Upland.

* BJÖRKSÅTER. *quart.* 5.

WÅGEN gick åt wäster igenom de härligaste ängar, war på sidorna beklädd med Ahlar, som stodo liksom i häckar. Venern syntes på högra handen. Emellan ängarna war någon liten skog.

ANDORN eller Marrubium (*Flor.* 485.) wärte här ymnogt.

BONDSTUGORNE hade ofta på södra sidan af taket sit ljus och fönster, * och spjellet ofwan på skorstenen, som upwäades utan för huset. **

* KALM BAHUS. 17.

** KALM BAHUS. 253.

ORRNÄS, et Såteri, låg wid stranden af Venern quart. 3½ ifrån Björklåtter. Denna gård war bygd på samma ställe, som ARANÄS gamla slott * fordom stått, hwilkets lemningar woro nu få, emedan RiksRådet Grefwe Magnus Gabriel de la Gardie skal låtit föra mycket häraf til Lechö slott. Rudera efter murarna af Aranäs slott syntes på en udde, som på 3 sidor war kringfluten, och med åtskillige grafwar skild ifrån landet; hwilka dock nu til större delen igenfallit, och uttorkat, sedan watnet tid efter annan minskats i Venern, som alt tydeligen deraf merktes, at watnet, som gick omkring denna holmen, war nu föga djupare, än at en kunde på flere ställen wada deröfwer til de kringliggande holmar. Aranäs har warit et af de ålsta Kongasäten i Wästergöthland, då härligare byggnad ej warit i landet, hälst wid Kong Olof Skottkonungs tid, då det stod i sin största härlighet. ** Omkring Aranäs war mycken Ek, och jemte wägen de härligaste dock wilde Alléer, mäst utaf Ahl, som gjorde wägen så nögsam, at den knapt i Sverige finnes skönare.

* MESSENII Sveopentaprotopolis p. 13. 14.

** TUNELD. Geograph. 186.

* FORSHEM. *quart.* 7.

FORSHEMS KYRKA war hel och hållen upbygd af qwaterstén. På Kyrkogården lågo många och sköna utbuggne grafwar ifrån Kinnekulle, som mäst woro bönder tilhörige.

I Kyrkan hade funnits benpipor af 6 quarters längd: Wi sökte at få se dem, och utröna, om de woro människoben; men de funnos icke mer.

LANDET begynte nu at bestå af flisa, som stod nästan upprätt, och skiftade sig perpendiculairt.

TAX eller BARLIND (*Flor.* 825.) wärte et enda trå, som dock war nog plundradt til sina qwistar, wid paß *quart.* ½ ifrån Forshems Kyrka, på högra handen, från landswägen et stycke inuti skogen.

REF-

REFGRÅS kallades här Lycopodium (*Flor.* 858).

FOLAFÖTTER kallades här Tussilago (*Flor.* 680).

SKOGSVIOLER (*Flor.* 716.), bruktes af bönderne at hjelpa mjölken, når hon om sommartiden alt för hastigt löpnar och stelnar, eller förmenes wara förgjord; då de taga bladen af deße Skogsvioler och sila sin mjölk derpå.

PYROLA minor (*Flor.* 331.) wäxte äfwen här i skogarne.

KINNEKULLE är en plats ibland de merkwärdigaste i riket för deß synnerliga belägenhet och skapnad. Denna Kinnekulle är et bärg med breda och widlyftiga afsättningar, eller trappewis lagde fält, som kunna innehålla hela Soknarne, hwartil kommer, at deße afsättningar äro betäkte med sköna ängar, wackra åkerfält, skog eller löfträ; deßutan består hwartdera för sig af särskildta bärgarter, hwilka äfwen som afsättningarna gå nästan horizontailt omkring bärgets medelpunct; dertilmed äro deße afsättningar åtskilde med perpendiculaire afbrytningar eller klefwor, som likna de aldrahögsta Kyrko- eller Slotts-murar, hwilket alt kan noga hämtas af den medföljande PROFILEN öfwer Kinnekulle, som Voluntairen af Fortificationen, Hr. Joh. Svenſon Lidholm, wår angenäme ledsagare öfwer denna Kulle, helt accurat afmätte och aftog.

STRATA af Kinnekulle, som upstiga i högden, långt högre än Falu grufwa på djupet, eller 397 alnar högt i perpendiculair linea ifrån wattu-horizonten i Wenern, blefwo räknade och examinerade uti ſuperficie, på at

a) SANDSTENS-KLEFWAN* war 450 alnar bred, men i perpendikel med hela slutningen 41 alnar, bestod af hwit SANDSTEN, som stötte något på gult, betäkt med swart, och något rödblandad mylla. Bärget

Profil öfwer Kinnakulle.

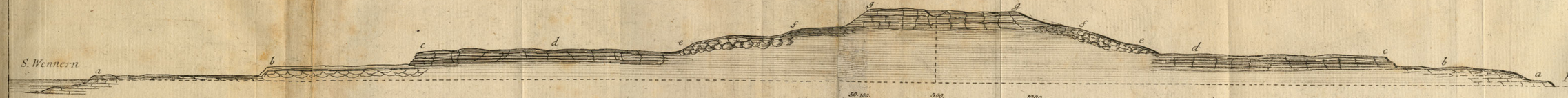

Faciat af Bergen.

Heslings Kyrka.

Martorps Klef.

Lilla Brattefors.

Stora Brattefors.

get löper långt uti Wenern, med samma slutande, som det antaget ofwan watnet.

* KALM BAHUS 19.

b) LIMSTENS-WALLEN* är i längden 800 alnar, men i perpendikel 36. Detta stratum är af KALKSTEN, som här på orten blifwer bränd til bruk, och består efter Lantmannens delning af 3 species, nämligen af rätt KALKSTEN, som blifwer til god kalk genom bränning; af LEFWERSTEN, som i elden, och då han blifwer genomwärmd, springer i stycken, med starkt skott eller smäll; och af ORSTEN, hwilken är parallelt crystalliserad såsom et salt: ofwan på denna Limsten ligger KRÅKEBERG i hårda och fasta strata; detta hwarf är täkt med röd jord, uti hwilken finnes ofta swarta flintor.

* KALM BAHUS 21.

c) RÖDSTENS KLEFWAN * stiger i längden til 800 alnar, består af ölands sten, och är af 3 slag: GRÖN GRIFFELSTEN wid paß et par alnar tjock. Ofwan på denna griffelen ligger den så kallade grå TÄLJSTENEN, af hwilken golfsten förfärdigas, såsom på öland, och änteligen ligger ofwan derpå den röda TÄLJSTENEN, som går utanföre den grå Täljstenens kant, och den på luftsidan insweper såsom et föder. Här ofwan uppå är swart mylla, och åtskilliga byar ꝛc.

* KALM BAHUS 24.

d) GORSTENSKLEFWAN är i längden 600 alnar, men i perpendikel ifrån c. til e. 77 alnar. Grunden, eller bärget består af en grof knylig kalksten, som hwarken tjenar til Kalkbränneri eller Stensliperi, och kallas af bönderna GORSTEN.

e) HÖGA BACKAR om 600 alnars längd, af idel kullroga gråstenar upfylde.

f) KRÅKBÄRGET af swart Schiffer, stark och tjock, til 500 alnars längd.

g) HÖGSTA KULLEN, af grof och hård sandsten, twärt öfwer ifrån g til g, af 862 alnars längd; men i perpendikel ifrån e til g 243 alnar: Denna är betäkt med barrskog. Midt i denna Kulle är en djup Moßa,

uti hwilkens medelpunct står skilnadsstenen emellan Medelplana och Österplana Soknar eller Skogar.

Denna Profil framwisar Kinnekulle ifrån Wäster, där han går i Målaren, til Öster åt Fullöla marken, så at denna linea begyntes wid sjön Venern, sydwäst om Hellekis, utmed Råbecks Hästhags-hag, förbi Kålstorp, Jutegården, Norr om Rölåtter, Söder om Kullatorpet, twert öfwer bredden på Högkullen, neder på Östra sidan emellan Norrskagerne, utmed Skalltomten, Norr om Wåslåtter, ned uti Kåringegårds Klef. Härwid bör aktas, at förenämde beskrifning öfwer Strata a. b. c. d. e. f. g. är gjord efter den sidan på Kinnekulle, som wetter åt Wäster, eller åt Venern.

LANDSWÄGEN gick up åt Kinnekulle wid Gölåtter, på deß Nordöster sida, där han war mindre braut, hwarifrån han följdes på Norra sidan om Kinnekulle, förbi Hönslåtter och Hellekis Sätesgårder, där han widare strök på wästra sidan åt söder, upför den andra Klefwan jemte Medelplana och Wästerplana Kyrkor. Wi foro sedan tilbakas midt up åt högsta Kullen, hwarifrån wi gingo neder på wästra sidan åt Rölåtter, och widare norr om högsta Kullen, följde sedermer östra landswägen åt Österplana, Klefwa och Husaby Kyrka, som ligga längst i söder af Kinnekulle. Hwad wi på denna wägen observerat, utom det Herr Kalm har anfördt i sin Bahusiska resa, skal här med få ord nämnas.

JORDMONEN blef rödaktig, så snart wi kommo til Gölåtter, och full med lös tunn Schiffer, som blifwit pulveriserad med leran.

PLOMMONGÅRDAR funnes kring Gölåtter i stor myckenhet, aldeles som Kersbärsgårdarna i Upland, til et klart tecken, at Plommonträ här bättre trifwas, än på något annat ställe i Swerige.

SKOGEN på norra sidan om Kinnekulle bestod af Gran, och knapt en enda Tall.

ENEBUSKARNA wärte alla höga och raka, som Cypresser, och wet jag ännu ej hwarföre Enebuskarna altid på branta högder draga sig ihop på sidorna, och sträcka ut sig på längden. Den, som en gång gitter utröna denna enfaldiga Naturens konst, han kan lära wåra Trägårdsmästare, det de än icke weta, och pryda wåra trägårdar med inländska Cypreßer, som tola Swenska wintrar, utan at behöfwa Trägårdsmästarens årliga tuktan.

ÅNGARNA kring Gölåtter stodo härliga af sköna löfträn och artiga wärter, såsom af

Äpel,	(*Flor.* 402.)	Lind,	(*Flor.* 432.)	Ask,	(*Flor.* 830.)
Asp,	= 819.	Alm,	= 219.	Ek,	= = 184.
Getbark	= 193.	Hagtorn,	= 399.	Krusbär	= 195.
Actæa	= 431.	Viscaria	= 364.	Sanicula	= 222.
Anthyllis	= 594.	Melica	= 57.	Astragalus	= 591.
Mercurialis 823.		Cuscuta	= 138.	Hieraceum m. 637.	
Scorzonera 647.		Heracleum 231.		Melampyrum 513.	
514. Vicia Sylvatica 647.					

SCORZONERA 647. wärte i myckenhet til ½ alns högd.

SANICULA, 222. tilräckelig för Apotheken.

KRUSBÄR, 195. wärte både i ångarna och i skogen ymnogt.

KALKUNGNAR * sägos kring Gölåtter åtskillige i skogen, de woro anlagde der backen sluttade på ena sidan, at som de til en stor del blifwit nedgrafne i backen, så kunde weden på den sluttande sidan begwämligen inläggas. Här på låg kalkstenen upstaplad såsom en Kägla til 8 alnars högd. På yttra sidan war ingen upmurad

ugn, utan den war til en dell kringlagd med grofwa kalkstenar, sådane som i förra bränningen allenast blifwit halfbrände; ofwan på woro springorna igenkliströde med bruk af mylla och kalk, som war hopblandad på platsen. Kalkstenen syntes i bränningen först få en blåaktig färg, men när han blifwit genombränd, wardt han helt gul. Kalkugnen brändes i 3 dygn, hwartil gemenligen gick 20 laß wed. Efter bränningen samlades merendels 7 à 8 läster kalk, hwardera lästen til 24 tunnor, eller spiltrån räknad. Sedermera säljes hwar läst til 4½ Dal. S:mt.

* Kalm Bahus 41.

KALKSTENEN war gråaktig, och upgrafwen i Gösätter wid gården, där han fans ej långt under jorden. Petrificater syntes i alla springer på denna sten så tätt, som hade de warit dit fällade; men af hwad slag, är swårt at wisa, ty skalen woro föga större än et palsternacke frö, och liknade et litet snäcke-skal; fast alla hade uti sig en impression af et insecto coleoptrato. Öfra sidan på denna kalksten war helt skroflig, och liknade et uttorkadt kärr, ty hon war grå, beströdd med fina perpendiculaire trubbiga Lameller, som skures längsåt och twärtföre, såsom frosten på marken i starkaste winter. All denna så teknade sten gaf tilkänna med sitt stinkande, at han war en Lapis fuillus, eller Orsten. Ofta låg Orsten som runda bållar inuti den allmänna kalkstenen; men uti deß Centro war merendels en Cavitet, upfyld med hård lera eller Lithomarga. Orstenen fans sällan på andra ställen, än i superficie, deräst han icke war i bållar. Kalkstenen gaf en hwit kalk, dock ej så hwit, som sjelfwa Orstenen, hwilken gaf den finaste kalk.

LUNDAR af de härligaste löfträn betäkte norra sidan af Kinnekulle, nedan för skogen och Rödstens klefwan. De liknade mera trägårdar, än wilda parker, och gjorde denna orten ljufligare än någon annan i Swerige, så at Sätterierne Hönslätter, Hellekis och Råbeck, som ligga på sjösidan åt Venern, näppeligen tilfylleſt kunna beskrifwas i all sin sommarfägring. Om natten hwilade wi uti Hellekis.

Jun. 20.

Resan ställtes åt Medelplana och Wästerplana Kyrkor.

Hellekis låg nedanför Rödstens klefwan på et ljufligit fält, som småningom sluttade ifrån roten af denna klefwan åt Venern, innehölt de wackraste äng- och åkerfält, tillika med de härligaste Lundar, hwilka befuktades med det klara watnet, som rann neder ifrån de klefwor eller præcipitier, som lågo der ofwanföre. Detta Hellekis förmentes fåt sit namn af en rese, som hetet Helle, och des hustru Kjesa, hwilkas särskildte lägerställen utwisades i djurgården. Hennes graf war wid paß en 9 alnars lång håla, men Hans mäst aldeles förfallen.

WALNÖTETRÅ wäxte många i Hellekis trägård planterade; men alla sågo nu ut, som stora buskar, sedan hårda winteren 1740. ödelagt deras stammar. Häraf kan ses, at Walnötetrå ej wäxa wille på Kinnekulle, såsom allmänt berättas.

KERSEBÄRSTRÅ wäxte nog, fast än icke så många, som andra wilda trän. De woro så höga, som Björkar, och alldeles wilda, såsom andra skogsträn, och ingalunda planterade: alla woro af Fogelbärs slagen, med stora blad och söt frukt, och icke et af det röda och sura slaget.

ONONIS, (*Flor.* 622.) prydde Ängarna med sine purpurfärgade blommor.

ASTER (*Flor.* 622.), som sällan ses, utan wid hafssidan, wäxte med wår förundran i ängarna til öfwerflöd.

THALICTRUM minus (*Flor.* 454.), som ej plägar wisa sig så långt i norden, wäxte äfwen här öfweralt.

WÄXTERNA, som kommo fram utur roten af klefwan, eller ock utur sjelfwa des afbrytning, woro nog sällsamme i Swerige, och sådane allenast, som fordrade en stadig skugga, och en jordmon, som stadigt fuktades med kalt och klart watten, såsom:

SPRINGKORNET (*Flor.* 722.), som sprätter bårt sina frö, så snart man rörer wid des skida.

CIRCÆA minima (*Flor.* 5.), en liten och ganska rar ört i Swerige.

PRENANTHES (*Flor.* 645.), som eljest är nog sällsynt utom skogarna.

CARDAMINE, Nasturtium amarum dicta (*Flor.* 560.). Denna ört wäxte här ymnigt, och holles allmänt före af wåra Apothekare, at wara den rätta Käll-Kraßan (*Flor.* 552.), men är dock icke så. Likwist kan det wäl medgifwas, at denna hafwer äfwen så god och stark werkan emot skörbjugg, som någonsin den rätta Källkraßen; men deremot då de i stället för Källkraße hämta Ängkraße (*Flor.* 559.), fara de mycket wilse, och bedraga både Patienterne och Doctorerne; ty är mit råd, at Apothekarne plantera denna ört (*Flor.* 560.) uti Källesög eller Källsprång, der hon en gång inkommen, föröker sig årligen sjelf til deras tjenst; hälst som den rätta Källkraßen på de måste ställen swårligare kan fås. Wid denna örten merkte wi ock et kännetekn för Botanisterne, nämligen, at deß stjelke wärer fuller rak, men derjemte slår ut ex summis alis små stolones, som taga rot; hwarföre hon kallas CARDAMINE foliis pinnatis ex summis alis stolonibus reptans.

CARDAMINE apetala kan den örten kallas, som under namn af CARDAMINE foliis pinnatis, pinnis laciniatis (*Flor.* 561.) är framställd. Det är merkwärdigt på denna ört, som til utwärtes skapnad har mycken likhet med Sophia Chirurgorum, at hon skal frambringa flores petalis destitutos, hwilket är owant i hela classen, om man endast undantager LEPIDIUM (*Flor.* 534.) Blommorna bestå af en fyrdelt blomhölk, eller Calyx, som är kårtare, än sjelfwa stamina. Blodskaften formera wid basin twänne tilbaka bögde spetsar, hwaraf stjelken ser ut, som woro han stipulis instructus, det man ej eller märkt uti någon annor af samma art.

STACHYS Maxima (*Flor.* 489.) stinkte wid gårdesgårdarna.

CAMPANULA Maxima (*Flor.* 180.), som på få ställen i Swerige fins, wäxte här tilräckeligt.

CAMPANULA Trachelium Dicta (*Flor.* 181.) äfwen här allmänt.

SANICULA (*Flor.* 222.) den Apothekarne på andra ställen med möda kunna ihopsamla, war här tilräckelig.

LUNARIA (*Flor.* 529.) som endast tilförene är funnen i Skåne på få ställen, wistes oß af Hr. Lidholm i Hellekis djurgård, hwilkas blommor lukta angenämt om nätterna.

RAMSLÖK (*Flor.* 263.) kallades här en ört, som wäxte äfwen wid den förra, och är utom Skåne, Roslagen och Gottland * sällan sedd i Swerige.

* It. Gottl. 169.

COCHLEA spira aucta (*Fauna Suecica* 1298.) fans nog i klefwan. Des skahl war färgadt, som et sköldpadde skahl, men sjelfwa djuret war blekt med swart strimma, som på hwardera sidan sträkte sig ifrån det större hornet eller ögat ut åt ryggen.

PHALÆNA viridi-cærulea (*Faun. Suec.* 838.) fans i ängen, des horn eller antennæ woro ej pectinatæ, utan prismaticæ, eller subclavatæ, äfwen som PHALÆNA (*Faun.* 814). Denna blågröna Fjärilen kallas PAPILIONOIDES pratensis viridis minor. *Pet. Muſ.* 35. *n.* 329.

NATTSKÄRRAN (*Faun.* 248.) hade bygdt sit näste i den skogrika klefwan af ren swart mull, lagdt det på horizon-

zontaile klippan, och likſom ſwarfwadt det på inre ſidan til ſkapnad, ſom en ſmöraſk, hwilkens bredd war et quarter, men djupet 4 tumm; wäggarne woro altſå runda, och helt bara, men botnen war betäckt med mycket litet moßa eller quisquilier.

DOFHJORTARNA (*Faun.* 40.) lupo ſkäcketals uti en privat djurgård wid Hellekis.

ANDRA KLEFWAN war näſtan perpendiculairt afbruten, des horizontaile hällar beſtodo här wid Hellekis af rödaktig grof kalk, ſom hade åtſkillige knylar i ſig, ſtora ſom äpplen; men olika. Roten af denna klefwa war Kräkebärg, eller ſwart Schiffer; då denna Schiffren länge legat i luften, föll han ſönder, och blef röd; war altſå ej underliget, at jorden här omkring är blandad med rödt.

HONUNGSDAGG, af det hwita ſlaget, (*Flor.* 1124.) war beſtänkt öfwer alt på det myckna LITHOSPERMUM arvenſe (*Flor.* 152.) ſom wärte ibland Rågſäden, ſå at alla blader häraf woro hwita och mjölade.

LANDET emellan Hellekis och Medelplana ofwan för Rödſtens klefwan beſtod af Granſkog och ſwart jordmon, äfwen ſom den därom taltes i går.

STENEN, ſom Per Stenhammar upreſt til åminnelſe af wår nådigſte Konungs wiſtande här på orten, den 24. Sept. 1728. ſtod wid wägen, ſe KALM BAHUS 39.

* MEDELPLANA KYRKA. *quart.* 2. ifrån Hellekis.

GRAFWARNA på Medelplana Kyrkogård woro både många och prydeliga, huggne af ſten från Weſterplana. Ibland deße war en Grafſten wäl uthuggen med en bild af en Präſt, ſamt en huſtru på hwardera ſidan, och

och 14 barn ſtälde under föräldrarna uti miniateur. Präſten war klädd efter modet i ſin tid med Callot, ſtort ſkägg, kappa, räck med knappar och knapphål, byror och ſkor med band uti: Han förmenes hetat Martinus Zachariæ, ſom ſkolat warit här i 30 år Paſtor. Följande verſer läſtes på ſamma ſten:

Eximius Præco ſacrorum conditur hicce,
Præpoſitus clarus ſvavi gravitate verendus;
Qui ſatur annorum reddidit oſſa ſolo.
Has ſocias binas, bis ſeptem hæc pignora lecti
Vidit, quæ ſenii dulce levamen erant.
O veneranáe Senex ſalve, ſalve inclyte myſtes,
Qui in cœlis velut ſtella coruſca micas.

En LIKSTEN ſtod i Choret jemte Sacriſtigan inſatt i wäggen, uti hwilken Harald Ericksſon (Raj.) til Helmſätter med deß Fru Ingeborg Geta woro i ſin hela kropps ſtorlek uthuggne 1635.

KALKMOSSA (*Flor.* 937.) wärte på alla kalk- * och graſſtenar. Han beſtod af en hwit ſkorpa, ſom merendels war rundt utwidgadt, och hade midt uti ſig åtſkillige ſwarta puncter, ſom woro omgjordade med hwit kant; men hela Moßans yttra kant war ſwartaktig, hwilket dock föga märkas kunde, där icke 2:ne ſådana Moßar wärte in på hwarandra, då en ſwart ſtrimma altid ſkilde dem åt, äfwen ſom uti chartæmoßan (*Flor.* 940.)

* It. Gottl. 183.

LANDET blef wid Wäſterplana mera flatt, och bart åt ſödra ſidan, och jordmonen tog här igen ſin röda färg.

ÅKRARNE ſås här 2:ne år, det tredje hwila de. Säden är gemenligen Winterråg och ſexrandigt Korn, ty gumring ſås här ſällan. Jorden är ofta ej öfwer quarters djup, häraf ſker, at åkrarna ſällan kunna dikas, hwarföre åkren blifwer ofta ſur och ſkämmer wärten, då wåta år infalla: Deremot om jorden är

ſuk-

fuktig, då säden sås ut om wären, och det sedermera allenast en gång regnar förr Midsommaren, gör Landtmannen sig merendels godt hopp, men i starkare torka brännes säden bårt. Åkrarne gödes hwart tredje år, där de få komma åt.

SALT hade en Herre låtit så på sina Bostålsgårds ägor i stället för gödsel: säden wärte derefter helt frodigt et år; men det följande förswann fruktbarheten.

HWETEÅKRARNA sägo ut, som råg och hwete blandadt tilsamman warit sådt på åkren; åtminstone war tredje delen råg; men landtmannen försäkrade, at rent hwete blifwit sådt, och trodde at hwetet förbyttes i råg, ty då han hade hämtat det renaste hwete ifrån andra orter, blef wäl deß första gröda tämmeligen ren, men des andra wärt eller utsäde så rågblandadt, som det här sägs, hwaraf hwetemjölet är mera grådt här på orten, än eljest allmänt. Denna mening om sädens förwandling är en error popularis, eller bondtro, som allmänt är antagen öfwer hela Swerige, men står emot Structuren, Physiquen och Skapelses lagar: åtminstone som de nu af den lärda werlden begripas, ty bör en sådan sats antingen bewisas genom oförlikneligen klara rön, eller ock aldeles lemnas.

SWINKÅL kallades här Åkersenapen (*Flor.* 548.), som gjorde ofta kornåkrarna helt gula, men i rågåckrarna syntes han aldeles icke; ty ehuruwäl han i dem wäxer frodigt om Hösten, strax efter rågen är utsådd, förgår han dock följande winter, och kommer ej up nästa Wår.

FEM FLISOR sägo ut som likstenar, och woro ställte jemte hwarandra såsom en wägg på wästra sidan wid wägen, då man gick ifrån Medelplana til Westerplana kyrka. Af deße wär den första störst, wid paß en famn hög och 2 famnar bred. På Östra sidan stod årtalet 1589, och trenne wapen uthuggne, af hwilka det

det södersta war et Trolle wapen, det medlersta et Posse wapen, och det norderste et oß obekant, som hade liksom twänne cuneos hinc dentatos.

FROSSAN har här på flere år tilbakas ej förmärkts, men BLODSOT flere år warit gängse; deremot nu i Wär har Froßan här warit mycket allmän, men Dysenterien aldeles uphördt.

GÅRDESGÅRDARNE woro mäst antingen af röda Kalkflisor, såsom enkla murar upstaplade, eller ock af tätt tilsamman packade Enbuskar hoplagde.

STORÅNGEN låg nedanför Rödstens klefwan, och sträkte sig alt in til Venern, wid paß 1 quart i bredden, och 2 quart i längden: Denna war mäst öfwerwuxen med mans höga Haßelbuskar, så at emellan dem syntes liksom små torg, kamrar och labyrinter, ja, hade de allenast på sidorna warit klipte af en Trägårdsmästare, hade Flora alt här wunnit i sin wilda fägring, som någonsin konsten i den härligaste trägård. Ekarne uplyfte allena sina höga kronor öfwer deße låga Haßlar, såsom Cypreßer ibland Viburnum. Man såg deßutom i denna ljufliga äng en stor hop wakra blomster, som nu stodo i sin bästa fägring, såsom:

Paris (*Flor.* 325. Pinguicula 21. Ophrys 738. Melica 56. Lythrum 393. Valeriana 30. Clinopodium 497. Carduus paluſtris 659. Campanula minor 176. Heracleum 231. Xyloſteum 192. Rhamnus 193. Willapel 402. Oxyachantha 399. Sorbus 400. Roſer 406. Hieracium 637. Aſter 694.

WESPELTEN kallades VISCUM (*Flor.* 816.) som sägs här på Kinnekulle mer än på andra ställen, hälst i Aplar. Gemene man trodde, at då denne Wespeltenen hängdes i huset, skulle det wara säkert för wådeld.

EK

EKNAS kallades VIRGA SANGVINEA (*Flor.* 131.), en buska, som utom Skåne och Gottland är nog sällsynt i Swerige, men här på storängen allmän. Denna rätta BENWEDEN, som han kallas i Skåne, eller Eknaset stod nu prydd med sine hwita blommor, eller klasor, hwilka icke bestodo af någon regulair umbella, utan hade en Corymbum varie ramosum, & subdivisum absque involucro, hwarföre han ock kan kallas CORNUS corymbis nudis, emedan alla andra species Corni hafwa flores umbellatos cum involucro.

SCORZONERA (*Flor.* 647.), at göda swin med; wi märkte, huru swinen, då de fingo tilfälle, at komma in i storängen, flitigt upsökte dese rötter, och derföre borade djupt nid i jorden, så at där denna roten wäxer i ängar, är swårt fria gräswallen från swin. Kan altså denna roten framför andra med rätta kallas SWINBLOMSTER.

HÄGGEN war på flere ställen likson hopwäfwen af spinneträ, innom hwilken fans en myckenhet af skräpukar. (*Faun.* 891.)

HIERACIUM cichorii folio (*Flor.* 638.), wäxte öfwerflödigt, där ängen war sidländ. Hon lärde oß något, som Botanici ej tilförene wetat, nämligen, at hon är ganska när slägt med HIERACIO murorum (*Flor.* 637.) och kan ske endast en varietet, som genom den fuktiga födelse orten blifwet ändrad, så at denna rara wäxtens wärde snart nog torde falla hos Botanisterne.

KERSBÄR eller FOGELBÄR wäxte äfwen i storängen mycket, nedre mot Venerns strand.

ÅKERLEJA (*Flor.* 443.) wäxte på åtskilliga ställen wid sjöstranden altid med blå blommor.

ASTRAGALUS procumbens (*Flor.* 591.) wäxte äfwen mycket mot sjösidan.

LITHOSPERMUM (*Flor.* 153.), hwars frö brukas på Apotheken, wäxte på stranden.

CYNOSURUS cristatus (*Flor.* 81.), wäxte ofwen för Rödstens Klefwan uti ängen.

STRUTHIOPTERIS (*Flor.* 841.), den raraste ormbunken ibland alla Swenska, wäxte mer än allmän wid Sandstens Klefwan i storängen.

MYSKA (*Flor.* 114.) och MAJGRÅS (*Flor.* 55.) wäxte bägge öfwerflödigt emellan Venern och Sandstens Klefwan, bägge wälluktande såsom en Molchus.

HEDER, (*Flor.* 190.) eller Hedera, wäxte, fast sällan, wid Sandstens Klefwan.

TÖRNEROSOR med krithwita blommor funnos jemte Wästerplana inwid Klefwan.

ABROTANUM campestre (*Flor.* 668.), som sällan fins så allmän i Swerige, som kring Uplala, wäxte frodigt i Wästerplana Kyrkogård.

SANDSTENS KLEFWAN låg knapt et stenkast ifrån Venern, hon war mycket brant, öfwerwuxen med buskar, och bestod til största delen af en hård hwitaktig sandsten.

* WÄSTERPLANA Kyrka låg strax ofwan Rödstens Klefwan. Hon war utsirad genom Justitiæ Cancellerens Femans skänker til denna sin födelse-ort. Kyrkan och Kyrkogårds muren woro upbygde af samma slags sten, som sjelfwa det fältet bestod utaf, hwarpå de woro bygde, nämligen af röd Kalksten.

STENBROTTEN woro anlagde omkring Wästerplana Kyrka, dels på muren, dels på ängarna, där stenbrytaren först afrögde den quarters djupa röda myllan, som ej annat war, än en mylla med rödt bleke beblandad, hwilket här genererades af den röda Kalken utur

Rödstens flisan, på samma sätt, som hwitt bleke genereras på Gottland, * och brunt på Öland. Sedan denna jorden war afrögd, följde stenbrytaren snedden och twersnedden i bärget: afrögde den öfra flisan, som merendels war röd och odugelig: de följande hwarf bruktes til slipning. Af de små stycken gjordes fyrkantiga golfstenar til 1 aln i quadrat, och såldes för 20 öre S:mt stycket. De större huggdes til grafwar, grafstenar, milpålar ꝛc. Deße stenar woro af treggehanda slag, röda, hwita och gröna; de hwita äro de bästa, emedan de röda fukta sig mer emot owäder, och de Gröna stenar se ljusgrå ut, då de äro torre, men af wåta och rägn få de en skön grön färg.

* It. Gottl. 179.

SKADA är, at Landmannen mycket skämmer sin ång och åker med deße stenbrotten, utom det han härigenom försummar sit åkerbruk; hwaraf sker, at den bonden gemenligen är fattigast, som mäst härmed arbetar. Det borde ej tilstädjas, at ångarna så mycket upbrytas til sten, och ewinnerligen fördärfwas, hälst då de så litet gå på djupet, ej eller borde hwar och en utan åtskilnad få bruka denna näring. Det woro bättre, om wiße personer, som ej sköta gårdsbruk, togos härtil, hwarigenom man finge bättre mästare i konsten och bättre arbete. Äfwen borde alla de platser, som til stenbrott skulle anwändas, dem tilsynas, med förbehåll, at stenskärfworna efter brytningen återkastades i gropen, och ej utspriddes til at skada den kringliggande gräswallen; ja, äfwen at den afrögde myllan lades på åker eller ång til föda för wäxter, och ej som nu förspilles.

SKURQWARNARNA för stenslipningen woro här aldeles på samma sätt inrättade, som på Oland * och slipades här 3 stenar tillika, nämligen en, som gick förut, och 2 efter.

* It. Öland. 52.

STEN-

STENHUGGAREN Stenhammar, som ifrån det han warit 16 årig, hållit sig wid stenhuggningen, sägs ännu wid 82 året i god vigeur, och med fasta lungor, såsom et rart exempel at i så lång tid uthärda stendammet.

* NATTEN kom på, och wi hwilade i Medelplana.

Junii 21.

RESAN ställdes ifrån Medelplana åt öfwersta Kinnekulle, sedermera norr om Kullen åt Österplana och Klefwa.

KULLATORP låg på wästra sidan om Kullen (t.1. f.F.) på en liten plan af skifwersten, eller Kråkbärg, härifrån stego wi up på öfwersta kullen til fots, emedan wi med häst ej kunde resa up för den branta sidan.

ÖFWERSTA KULLEN bestod hel och hållen af gråberg med jord betäkt. Han war ojämn, och ej något synnerligit fält, mäst öfweralt med wild barrskog öfwerwäxt, och stora ojämna gråstenar beströdd. Det är merkwärdigt, at här öfwerst på kullen skall finnas endast gråsten. Deraf ses, at ej alla gråstenar äro skapade i begynnelsen, utan at de äro äfwen som de andra stenarter tidens barn, emedan sandstens hwarfwet är blifwit af sand; kalkstens hwarfwet af lera, med sina petrificater; skifwerstenen af mylla, och myllan af wäxter; öfwer alla deße ligga gråstenarne, som altså här icke kunna warit skapade. På wästra sidan om Kullen syntes en lång horizont öfwer Venern. Hellekis syntes som ned för fötterna; Lechö låg på en smal och lång Holme, hwilken utsträktes hela 2 milen, såsom et handtlåde ifrån Lidköping ut åt Venern; här utanför syntes öarne Eken och Lure. Wi hade här kunnat se staden Åhmål på Dal, som ligger twärt öfwer Venern, om himmelen warit klarare. På

Östra sidan syntes stora tracter, många Sätesgårdar, och wid paß 40 Kyrkor, såsom:

Björklåtter,	Berg,	Broby,	Forshem,
Fullösa,	Götene,	Görslunda,	Halmestad,
Husaby,	Hangelösa,	Kjestad,	Klefwa,
Kellby,	Lxberg,	Letijö,	Lidköping,
Lechö,	Ljung,	Ljungenäs,	Mariæstad,
Mellby,	Råda,	Rackeby,	Sjelfwom,
Skalene,	Scheby,	Strö,	Scara,
Saleby,	Trellsberg,	Wedum,	Wättelösa,
Ziel,	Zenette,	Zunnerberg,	Åsaka,

örslösa, österplana, ötterstad, Wästerplana ꝛc.

Denna högsta Kullen ligger mer i norr, än åt söder, ty hela Kinnekulle, som är i norr och söder aflång, är högst, och brantast på norra sidan, men bredare och flackare åt södra; midt på denna Kulle war en liten, men djup MOSSA, full af Calla, (*Flor.* 744.): här ofwanpå wärte Trientalis (*Flor.* 302.) Oxalis 385. Pyrola uniflora 334. Linnæa 522. Murklor 1102. Ranunculus 466, som kallades SOLÖGON, och Lycopodium dicothomum 857, som kallades LUSBLOMMOR.

INGEFÅRA förmentes allmänt wåxa på Kinnekulle; men det är så omöjeligt, at Ingefära här kunde wåxa wildt, som det är, at Kinnekulle kunde flyttas til Ostindien, hälst ingen tract är i Europa så warm, at Ingefära därstädes kan wåxa, utan har ofelbart någon hämtat af roten Calla (*Flor.* 744.), och den utgifwit för Ingefära.

TRYFFEL eller Tubera (*Flor.* 1116.), wärte under jorden nedanför Kullen, och norr om honom i lika högd med Kullatorp, (f) hwilka rögdes genom det, at swinen här i skogen oförlikneligen genomgrafwit jorden; men alla, dem man här fant, woro små och föga större, än bönor. Denna wärten, som ej synes ofwan jorden, finnes igen i täta skogar, hälst då man ser, at swinen flitigt grafwit, hwilka altid sätta denna delicen fram för all annor mat, och genom sin goda lukt lätt märka den.

ADOXA (*Flor.* 326.) wärte mycket ringa norr om Kullatorp.

FÄLTET, som ligger nedanför Kråkbärget eller Skifwerstens-Klefwan, har merendels RÖD MULL, hwilken så wäl som Gorbärget, och den röda tälgstenen, (golfstenen) tyckes wara färgad af det watnet, som runnit utur Stifwerstens-Klefwan på de nedanför liggande Strata, emedan den uplöste skifwerstenen är altid röd, så at troligt kan wara, det röda myllan är et Bleke af den bruna golfstenen, och at den bruna golfstenen blifwit färgad af skifwerstenen, och skifwerstenen af sin egen Victriol.

GORSTEN kallades här den Tälgsten, (ölands-sten eller Golfsten), som war brunaktig, och af luften eller brytningen sönderföll i runda och äpple formiga stycken, såsom Gor, eller härda excrementer.

GÅSÖRT (*Flor.* 415.) wärte öfwer alla gårdar wid Rödsätter, eller på Gorklefwan, mer än på andra ställen i Swerige, och lika så mycken, som Trampergräs (*Flor.* 322.) på andra gårdar i Riket.

MYGG märktes mycket litet på Kinnekulle, åtminstone på den tiden wi där wistades.

MUSCA nigra, oculis bruneis, abdomine subcinereo, alarum basi subflava. Denna är en liten fluga, som knapt är dubbelt så stor, som en Ostfluga (*Faun.* 1109.) och ej tilförene af mig beskrifwen. Hon flög tusendtals, och liksom små biswärmar, omkring hufwudet på hästarna, då wi woro närmast kullen, och ganska mycket oroade dem, hölt sig städse kring deras hufwud, at hästarna nästan aldrig fingo holla det rätt stilla.

SPATT woro de måste hästar här plågade af, så at bakbenen hade ofta knylor stora som gåsägg, så på yttre, som inre sidan, hwilket förmentes kommit at en hingst från Hellekis, som haft den samma sjukdom, hwaraf hela deß afkomma fådt denna arfsjuka. Häraf ses, huru wäl det wore, om sådana hingstar eller Sto aldeles förbödes, på det hela landet ej må blifwa upfyldt med odugeliget hästeslag.

SPRITT beswärade ock hästarna här på orten, hwilket wisar sig mäst om wintertiden, då håren på benen begynna sparra ut, och resas, hwarpå en ful skabb börjar upstiga ifrån hofwen up åt benet, at det änteligen blifwer skallott.

BLODSOT fingo merendels fåboskapen, då de ifrån andra orter köptes, eller hitfördes, och det allenast första året, ty de senare åren trifwas de mycket wäl; hwilket torde förorsakas af kalkwatnet, emedan man ser, at folk, som först komma til Paris, och dricka kritwatnet ur Sen, få antingen Febrar, durklop, eller blodsot första året; men sedermera icke.

KERSEBÄRSTRÅN wäxte wilda och stora som Ekar omkring Rödsätter.

* ÖSTERPLANA Kyrka låg på Östra sidan af Kinnekulle, gent emot, och i samma plan med Wästerplana, dock så, at bägge lågo mer i söder, än högsta Kullen.

STICKE-TAPETER * beklädde wäggarna; en enfaldig dock artig invention; de woro liksom wäfne, helt tätt af stickor. Stickor eller pärtor kallas tunna, jemnbreda eller et par tums breda flangor klufne utaf Furu, hwilka Finnar och Småländningar bruka i stället för ljus.

* KALM BAHUS 51.

LANDET kring Österplana war utan trå, med ängar, åkerfält och betesmark.

ÅN-

ÅNGEN emellan Österplana och Klefwa hade många artiga wäxter, såsom:

Cornus (*Flor.* 131.) Mespilus 403. Agrimonia 394. Ononis 622. Orobus 596. Silene 364. 366 Origanum 480. Aster 696. Astragalus 592. Filipendula 404. Pimpinella 246. Vicia 605. Trollius 474. Centaurea 709. Heracleum 231. Comarum 422. Cardamine 560. Melampyrum 510. 513. 414. Veronica 10. 11. Lysimachia 166. Anthyllis 594. Carduus paluſtris 659. Leontodon 628. Lathyrus 599. Galium 116. 118. 119. Hieracium 637. 638. Mercurialis 823. Hipochœris 631. Paris 325. Lychnis 384. Bistorta 321. Menyanthes 163. Parnassia 252. Arnica 684. Scorzonera 647. Hypericum 624. Prunella 498. Geranium uniflor. 571. Orchis 728. Carex 768. Chrysanthemum 700. Cerastium 379. Linum 255. Cynosurus 81. Nardus 47. Festuca 90. 91. Agrostis 61. 1138. Aira 63. Pedicularis 504. 505.

PEDICULARIS wäxer i Swerige allmänt af 2:ne slag, som fuller äro af Botanicis åtskilde, dock ej för detta så tydeligen, som sig bör; här på ängen hade wi tilfälle, at få se bägge, och dem med hwarandra jemnföra: altså på det deße 2:ne härefter utan möda måtte åtskiljas, wil jag här utmerka de kännetecken, som hwardera särskildt äger. Den större 505. är här och öfweralt i Swerige mer allmän; den mindre deremot utomlands allmännare, och hos oß sällsyntare; den större wäxer allmänt på wåta ängar, den mindre merendels ibland granskog. Calyx eller Blomhälken på den större är ägglik, rund utan kanter, beströdd med små upbögde puncter, men ofwantil merendels fördelt i 2:ne inskurne läppar. Deremot är den mindres Calyx mer aflång, mycket kantig, helt slät och utan puncter, ofwantil fördeld i fem små flikar, af hwilka den inre är minst. Den större har i sin Blomkrona, eller Corolla, på bägge sidor af öfre läppen en nedbögd tand, och

nedre läppen är wind utan någon hjertformig fläck wid basin; men den mindres blomkrona har wid sin öfra läpp inga sides tänder, och deß nedra läpp, som är jemt nedbögd, har wid basin en uphögd fläck, såsom et hjerta, kan altså den större Pedicularis (*Flor.* 505.) kallas *Pedicularis caule ramoso, calycibus tuberculato-punctatis, corollæ labio obliquo*; men den mindre Pedicularis (*Flor.* 504.) må kallas *Pedicularis caule ramoso, calycibus angulatis glabris, corollæ labio macula cordiformi notato.*

MELAMPYRUM cristatum (*Flor.* 510.) sågs här i stor myckenhet, med ljusa ax och hwita blommor.

BRATTEFORS slutade denna stora ängen midt för Klefwa Kyrka, och war mycket wärd at åskådas, så för deß perpendiculaire högd, som för deß sällsamma skapnad; det war några och 30 alnar högt, och bestod liksom af runda pelare, tätt och fast intil hwarandra stälde; pelarne woro med horizontaile twärstreck inskurne, som utwiste wägernas och årens arbetande på denna sidan, den tiden watnet betäckte det nedanför liggande landet, och årligen aftog. Bärget består af rödaktig kalksten, och är stält wid basin på en fast skifwersten. Wid basin är en grätta, uti hwilken flere personer kunna sitta torra inunder sielfwa watnet, då det brusar ned för denna ansenliga högd. se stora Brattefors tab. I.

WÄXTER finnas wid detta fall åtskillige, som på andra ställen sällan ses i så stor myckenhet, såsom Ossea (*Flor.* 131.) Astragalus 591. Vicia 603. Geranium 571, Origanum 480. Aster 696. Rosa 406. Rubus 410. Tussilago 600.

MELILOTUS (*Flor.* 619.) wäxte här wildt med gula blomster, nyttig för Apothekarne, den utom Gottland, öland och Skåne ej är funnen af oß i Swerige wildt wäxande.

*KLEFWA Kyrka blef wårt nattquarter efter 5 quarts resa.

junii

Jun. 22.

Söndagen och regnet upsköt wår resa til middagen, då wi reste åt Lidköping.

PESAR och STENKOLFWAR kallades här på orten de samma slags stenar, som på öland mycket finnas, och där kallades DARTER *, de suto här öfwerflödigt i Kalkstenen, äfwen som på öland. De äro ej annat än petrificationer af et slags snäcka, som kallas Nautilus rectus, hwilkens petrificerade skal äro de raraste i alla Mußle-Cabinetter. At sådane snäckor fordom warit ganska allmänne i Swerige, wisa så öland, som Kinnekulle; men hwareſt de nu tagit wägen, wet man icke; somlige Mußlor och Snäckor holla sig nära intil stranderne, andra sorter lemna aldrig djupet; jag wet altså icke, om deße ännu holla sig uti Österſjöns djup, eller om de flyttat efter tidernes omlopp, såsom Sillen, til det djupaste af Wästerhafwet.

* It. Öland. 40. 141.

KALKUGNAR sågos i byarna kring Klefwa, som lågo wid samma högd med dem, som omtalas den 20. Jun.

ÅTTEPLATSER lågo på wänstra handen wid wägen, då wi reste åt Husaby.

TRACTEN, som wi reste, war slät och skoglös, med de härligaste och wakraste ängar.

HUSABY Kyrka låg äfwen som Klefwa på nederſta planen af Kinnekulle, och just där han slutades åt söder, hwaraf detta Hulaby hade den härligaste prospect åt söder och öster öfwer det nedanför liggande härliga landet. Sielfwa Kyrkan war huggen af fast sten, sådan som brytes på Kinnekulle; i henne sågos några wedermålen af Påfwedömet, och på Kyrkogården många och sköna grafwar ifrån Wästerplana.

SANCT SIGFRIDS KÅLLA, uti hwilken Konung Olof Skottkonung skolat 1497. blifwit döpt af Sanct Sigfrid, som ifrån Angeland först införde den Påfwiska läran, wisades wid wägen i nord-ost från Kyrkan, strax förr än man framkom; hon låg wid roten af nedersta Klefwan, och war nu wid henne en RÖNN upwuxen, så at hon nästan täckte Källan, och lätteligen utwiste henne, men aldrig har denna stått hundrade år, mindre 350 år. I sjelfwa klippan wäxte Acrosticum (*Flor.* 856.), Trichomanes (*Flor.* 854.) och Abrotanum campestre (*Flor.* 668.). Jemte landswägen ofwanför Källan stod en upreſt sten, som war af grå kalksten fast med röd färg öfwerstruken; bokstäfwerne, som i honom woro uthuggne, syntes hel hwita, til deß de af regnet blefwo wål wåta, då de fingo en artig hög grön färg. Inscription på denna sten war följande:

På thetta rum fick Sverige boot
I hedendom mot sjåla-soot,
At mörksens makt månd' hisna,
Når Erichs Son Kong Olof from
Här antog dop och Christendom,
Och lät sig gårna Christna
Af Sancti Sigfrids täcka hand,
Som hit blef send från Engeland,
At Christendomen planta:
Af plantan ung blef ymnig säd,
Ty Svea folck thet följde med,
Fast mörcksens mackt det danta.
Ett Tempel står på denna Rehn,
Som war den första wärckstad klen,
Ther Gud månd' hwilo finna.
Sen han ingådt i Giötha land
Thet watna med sin milda hand,
At wi til nåden hinna.
Betänck thet wål, o Wandringsman!
Gif Gudi tack med hwad Tu kan
För stora nåder sina,

Som

Som han med thetta wärck har giordt
Och ännu giör alt tid, och fort
Och daglig låter skina.

På andra sidan:

Thenna åminnelse-sten har Guds barmhertighet til pris, på det sjuhundrade tjugu första året, sedan Olof Skottkonung en hedning med hela sitt hof, antog dop och christendom, uti kjållan, som flyter nedanför denna klippa, uprätta låtit anno Christi 1721.

Joh. Aling.

RUDERA efter et gammalt stenhus, som warit någon Biskops Residence, stodo ännu qwar et par byßeskott ifrån Kyrkan åt wäster. Det war en mur om 10 famnars bredd, och nästan lika högd: wid hwilken wäxte Cuscuta (*Flor.* 138.) Prenanthes (*Flor.* 645.) och Libbesticka.

* KÅLLÅNGS Gästgifwaregård quart 3 ifrån Klefwa.

RUNSTENAR, twänne stycken, stodo en på hwartdera sidan om wägen wid Kållby; den ena af dem war wid paß 6 alnar hög, och den andra 9 alnar.

BI och GÄSS sägos i myckenhet wid alla de gårdar här i Westergötland, som wi härtil sedt.

RESAN låg öfwer stora fält af åkrar och ängar, hwilka senare på denna sandjord woro nog magre. Detta fält tog af med en affättning, och landet blef lägre inemot sjön Venern.

STRANDERNA wid Venern, dem wi följde hela 3 fjerndels milen intil Lidköping, bestodo af fin sand, och woro mycket grunda, at en wål kunde rida ½ quart uti sjön. På åtskilliga ställen hade sjön upkastat dy, så at landet tiltager årligen mer och mer, utom det, at sjön wid stranderna upblåst stora sandhögar, som woro högre än det innanför liggande land.

FLO-

FLODER, åtskillige stycken gingo ut i Venern förr än wi kommo fram til Lidköping.

POA panicula diffusa, spiculis sexfloris linearibus (*Fler.* 73.) är det största gräs, som nästan wäxer i Europa, åtminstone ibland de gräsen, som äro mjuka, och tjäna til Boskapsfoder. Jag har allenast på et ställe tilförne sedt deraf et par ständ wid Husby i Småland *, och önskade då intet mer, än at wi i Swerige kunde få et så stort och frodigt gräs til allmän nytta. Då jag reste förbi deße floder wid Venern, såg jag et gräs wäxa i dem såsom rör, eller säd i den bästa åker, hwilket alt war detta önskeliga gräs. Alltså kunna alla omtänksamme Hushollare härifrån få tilräckeliga sädesfrön, och dermed beså sina sanka kärr och magra bäckar eller floder, til så stor nytta, at intet utländskt Höfrö häremot i någor mätto förliknas kan. Jag holler detta enda så wärdigt, at det kan betala både Publicum och mig all den kostnad, som anwändes på hela denna resan. Jag fann samma gräs sedermera på åtskilliga ställen här i landet, der det kallades Kaßewia.

* It. Gottl. 321.

PHRYGANEA cinerea, alis secundariis pallidioribus: margine interiore piloso albido. Denna fluga, som war dubbelt större än en mygga, flög million tals, eller som en biswärm, längs åt hela stranden af Venern. Deß Antennæ woro halfannan gång så långa, som wingarna, och grå med hwita ringar.

STRANDEN wid Venern, öfwer hwilken wi reste, war wål til et byßeskotts bredd af idel sand.

* LIDKÖPING. *quart.* 5.

Jun. 23.

RESAN wändes i dag från Lidköping til Lechö, och sedan åter tilbakas til Lidköping.

JORD-

JORDSKÅTT äro mycket sällsynte; men wid Sunnersbergs Kyrka och wid ändan af Nylyckehagen, på högra handen om landswägen wistes i en sidländ åkerren, jemte en gärdesgård, hwaråst för 10 år sedan en torf af 6 alnars bredd, och 3 quarters djup uplyftats om wintertiden, och kastats inpå åkren til 4 alnars längd från deß läger, dock så at torfwen låg upåt med grödan, och ändan af den qwarlemnade grop war liksom af en plog upristad med en fora. Pastor Sunborg berättade helt trygt, at i watnet, som samlat sig efter den upkastade torfwen, skolat om wårtiden funnits en liten gädda, och trodde at detta Phænomenon förorsakats af något underjordiskt wäder: Kanske frosten warit mägtig göra et sådant underwerk. Om dylika kan man läsa Hjernes flock.

STOHLA Sätesgård, som af urminnes tider hört til en och samma familie, nämligen Ekebladska, och nu war Hans Excellence RiksRådet Herr Grefwe Clas Ekeblad tilhörig, låg på en angenäm ort eller liten högd, 5 quart ifrån Lidköping, omgifwen med ängar och åkerfält, hwaromkring stodo små kullar och lundar, så af Asper som Ekar, dels wilde, dels planterade; alla ägorna stängdes innom en Canal eller graf, hwilken med bägge ändar hade sit utlopp i Venern, som stötte til på wästra sidan.

GAMLA EKEN, som stod norr om gården, in i ängen, et par byßeskott ifrån husen, war af åren så upåten, at allenast den ytre ibarken, med den där intil liggande yta af trädet, högst til et par twärfingers tjoklek, uppehölt hennes gamla lif; hennes stam låg åt ena sidan nedbögd inemot jorden, war inuti iholig, som en bistock, och ofwantil afhuggen; hon hade utslaget 2:ne stora grenar, som formerade en wacker grön och skuggrik krona. En Piedestall upstödde denna Ekens lutande kropp, på hwilken följande verser woro skrefne af Justitiæ Cancelleren Feman:

När

När jag för hundrad tio år
Så gammal war och swager,
At jag tyckts fådt mitt baneſår,
Och ſedt min ſiſta dager,
Då ſtödde mig en hielpſam man,
Din Faders Fader Fader,
På Stohla ſjelfwer bodde han,
Bar namn af EKEBLADER.

Nu kommer Sonens SoneSon
När ſtoden börjar ſtjelpa,
Och år derom ej mindre mon,
Hur' han mig ock må hjelpa;
Så at ännu min gamla rygg
Kan tid och åren påcka,
Mot kjöld och hetta wara trygg
Och ej för ſtormen bäcka

Jag ſkall frambåra EKEBLAD
Til tackſamhet och offer,
På Stohla lefwe altid glad
Båd' CLAS och CLAS Chriſtopher.

WATTUWÄXTER ſägos icke allenaſt de måſte, utan ock de ſällſammaſte i ſtor myckenhet, där Canalen gick ut i Venern, ſåſom: Stratiotes (*Flor.* 444.), Sparganium 771. Sagittaria 780. Myriophyllum 781. Butomus 328. Aliſma 300. Herba Britannica 292. Sium 235. Phellandrium 248. Cicuta 239. Potamogeton 139. Perſicaria amphibia 318. β. Nymphæa 426.427. Equiſetum fluviatile 836. Ranunculus longifolius 457. Utricularia 24. Poa 73.

STÅKRA är ſå allmänt bekant här i Swerige, och beſynnerligen i Södermanland, at ofta hela gårdarna måſte för hennes ſkuld blifwa öde; emedan då häſtarne få äta höet häraf, ſom är deras ſtarkaſte gift, dö de bårt, ſå at bonden miſter ſina häſtar, den ena efter den

den andra, blir deraf aldeles utarmad, och måſte omſider lemna gården. At häſtarna få en ſådan giftig ört på ſidländta ſtällen, wet wäl hwar bonde; men hwad ört det är, har ingen ännu wetat. Allmänt tro de, at denna Ståkra är Aliſma, ſom också på flere ſtällen kallas Ståkra; jag äger en gammal edition af Matthiolus in Dioſcoridem, uti hwilken en deß fordom ägare ſkrifwit med gammal ſtyl wid Aliſma (*Flor.* 300.) at denna wore den rätta Ståkran, ſom dödade häſtar, och Antidotum deremot wore Imperatoriæ radix. Jag kan icke neka, at jag ju altid twiflat, om Aliſma wore den ſanſkyldige Ståkran, emedan Aliſma finnes mäſt i alla ſidländte ängar, där dock häſtarne allenaſt wid några och wißa byar af Ståker-ſjukdomen årligen dödas. Kongl. Wetten-ſkaps Acad. communicerade med mig et rön från Dannemora, i hwilket Ranunculus flammula dictus (*Flor.* 458.) debiteras före at wara den rätta Ståkran, hwilket jag ſå mycket mindre kunde underſkrifwa, ſom intet kärr i Swerige finnes, ſom icke är fult af Flammula: men här på orten lärde en bonde mig den ſanſkyldiga och rätta örten, nämligen PHELLANDRIUM (*Flor.* 238.). Man bör härpå icke twifla; ty den ſom läſit Botaniquen, wet at alla plantæ umbellatæ, ſom wäxa i watnet, äro giftige, * ſåſom Cicuta: om hwilken et märkwärdigt rön framdeles gifwes i denna reſa; Oenanthe, af hwilken 2:ne perſoner wid Hag ſatte lifwet til, för det de allenaſt ſmakade rötterna af henne och Phellandrium. Härtil kommer, at Phellandrium icke finnes allmänt i Swerige, utan allenaſt på få ſtällen i myckenhet. Örten kallas på Tyſka Pferde-Saamen, eller Häſtfrö. Jag ſägnar mig, at jag härigenom får wara den förſte, ſom allmänt kan lära mina landsmän, at känna den rätta Ståkran, hwarigenom ſlättermannen mycket lätt kan wara i ſtånd, at akta ſig för en ſå ſtor eller tjockſtammig och tillika ſkadelig ört, den han ganſka lätt kan undwika med lian, eller uprycka med händerna.

na. Jag skulle tro, at om en enda gård i Sweriges Rike, som af denna ört årligen mister sina hästar, härifrån och härigenom kunde befrias, han gerna skulle betala hela min rese-omkåstnad. Det är ock märkwärdigt, at Koerna eller fånaden ej fara illa af denna wärt, ehuru skadelig han är för hästarna, äfwen som hästarne ej skadas af Stormhattsblomman, eller Aconitum (*Flor.* 442.) ehuru den dödar Får och Getter: Häraf följer, at ägaren af Stohla bör akta sig för Stäkran, som i stor myckenhet wäxer ibland Fräken (*Flor.* 836.), at det ej gifwes hästarna, och det så mycket mer, som Fräcken är mjölkekoernas bästa föda, at Skaparen tyckes liksom welat privilegerat Fräkenet för Koerna.

* Fund. Botan. 342.

SPRÅNGÖRTEN, Cicuta (*Flor.* 239.) wäxte här i myckenhet och större än man sedt henne på andra ställen, besynnerligen där Canalen begyntes, för hwilken man här bör så noga akta Koerna, som för sjelfwa döden.

KASSEWIA kallades här af Bönderna Poa maxima (*Flor.* 73.) den wi i går (p. 44.) först på denna resan märkte: hon wäxte här i största myckenhet til många laß förökelse af fodret: Bönderna tilstodo, at hon gaf et mjukt och behageligt foder, både för Kor och Hästar, och at de ibland täckte Ladugårdstak med densamma, som uthärda längre än något halmtak; ty recommenderar jag åter detta gräs för flitige Landtmän, som här ifrån lätteligen kunna skaffa sig frö.

RANUNCULUS foliis lanceolatis, caule erecto (*Flor.* 459.), är et slags Smörblomster, som fins här och wid Dannemora sidan; men på få andra ställen wildt; hon har mycket stora och sköna blommor, som i trägårdarna uti lös jordmon lätt wäxa, och icke litet pryda dem.

UTRI-

UTRICULARIA nectario conico (*Flor.* 24.) wäxte här i Canalen större, än man henne sedt på något ställe.

STRATIOTES (*Flor.* 444.) stod här ymnogt, och med många blommor, som eljest ej är mycket allmänt.

COCHLEA testa membranacea subflava ovata, mucrone obtuso, anfractibus tribus (*Faun* 1317.), fans i myckenhet på bladen af Stratiotes, til skapnad, storlek och klarhet med pärlor.

SEDUM caule erecto solitario annuo, foliis ovatis sessilibus gibbis alternis (*Flor.* 39.), wäxte på klipporna wid Stohla allmän; en liten ört, som är obekant för de måste Botanicis.

KUMMIN wäxte i myckenhet på ängen åt Lindholms sidan.

STENSQWÄTT-UNGAR togos på ängen: *Caput*, una cum dorso, ex cinereo & fusco varium. *Rectrices* a medio basin versus albæ, apicem versus nigræ; summis apicibus pallidis: harum rectrices intermediæ, tantummodo basi albæ. *Remiges* fuscæ, at secundariæ una cum tectricibus margine exteriore ferrugineæ. *Abdomen* pallidum. *Pectus* flavescens, fusco undulatum. Det är swårt känna alla foglar, då de ännu äro ungar, emedan de merendels ändra sin färg, sedan de blifwa fullwurne, ty hafwer jag altid warit angelägen, at noga beskrifwa pennorne i wingarne (remiges), och i stjerten (rectrices), som sällan förändra sin färg; häraf tyckes mig denna lärer warit en unge af Motacilla (*Faun.* 219.)

LINDHOLMEN är en präktig och kringfluten Sätesgård, som ligger ifrån Stohla twert öfwer en liten wik af Venern. Här war et mycket wäl anlagdt Palais, som blifwit upbygdt af Grefwe Bengt Oxenstjerna, och är aftagit uti Dalbergs Svecia antiqua & nova. Den härliga byggnaden, de sköna gipsningarne, de gamle

Imperatorum Romanorum Buster, som stodo i sine Nicher i förstugan, den behageliga situation, de artige trägårdar, och den förträffeliga Badstugan gjorde, at man ej utan smärta kunde se en så stor härlighet, med så stor kostnad, och eftertanka anlagd, nu stå tom och utan inbyggare.

BADSTUGAN, som war anlagd i Lindholms trägård, war et mästerstycke, och det präktigaste jag sedt i hela Westergötland, ja, hwars like til Badstuga man fåfängt lärer söka i Swerige. Denna war gjord ad imitationem Balneorum veterum Romanorum, och fördelt i trenne rum; nämligen i *Frigidarium*, *Caldarium* och *Tepidarium*. Frigidarium war en sal med ljusa fönster och lateral pelare, hwilka pelare, tilli'a med sielfwa wäggarne, woro incrusterade med grus och skimrande Mica, af åtskillige couleurer, til anseende af målningar, som föreståtte Palatser och Prospecter; taket war innantil gjordt, som et hwalf, och äfwen incrusterat lika som wäggarne. Gålfwet war lagdt med hwit och swart Marmorsten. Detta rummet war det kallaste. Caldarium eller sielfwa badet och hetaste rummet, war en kammare innanför Frigidarium, mycket hög, och inuti åttkantig. Fönstren lyste endast fram öfwerst på sidorna under sielfwa hwalfwet. De 8 sidorna af rummet bestodo hwardera likson af en garderobe, af hwilken hwardera war med dubbla säten, det ena öfwer det andra. Wid deßa säten woro små luckor på sidorna, som kunde öppnas, at släppa fram wärman. Men hwarannor af deße 8 sidor woro incrusterade af glänsande stenar: glans, kjes, qwarts, mußlor, snäckor likson grättor, i hwilka nederst aflånga kopparkäril sattes, at emottaga warmare och kallare watten. Taket war bygdt som et hwalf, öfweralt täckt med Crystaller, samt långa och genomskinande stenar, som liknade istappar, och Stalactiter. Gålfwet, som war lagdt med swart och hwit Marmor, hade midt uti sig en åttkantig affättning, som gick neder, denna war omgifwen med 8 pelare

lare och et lågt Espaille, innom hwilket de nakne begutes och afskölgdes med watten, som på detta låga Marmor-gålf samlades til centrum, och förswan under fötterna; men de låge pelarne, som instängde detta skölgerum, slutades med runda hufwuden eller knappar, hwil'a aftagne, inblåste den wärman i rummet, af hwilken det upwärmdes. Tepidarium war en Kammare innom Frigidarium, och jemte Caldarium, som emottog de warme gäster utur Caldario, at här bättre tärkas, och at låda på sig kläderne. Denna Kammare, som war klädd med Turkiska gyldene skogs-tapeter, hade allenast et enda åttkantigt fönster på ena sidan, hwilket insläppte dagen; på den midt emot stående sidan war en åttkantig spegel af lika skapnad och storlek, som repræsenterade i detta skumma rum alt, hwad som skedde utan före. I nedra wåningen war et hwalf med en reverbere ugn, som utan för huset eldades, men sedermera tilsluten, insläppte all sin wärma i rummet, hwarifrån wärmen genom rör insläpptes efter behag til det ofwan uppå bygde Caldarium, och genom detta undra rummet nedlöpo canaler, som afförde det watnet, som uti Caldario war utgutit.

LECHÖ Slott låg 5 quart från Lindholmen i norr, ytterst på denna långa udde, KÅLLAND kallad, som gick ifrån Lidköping, hela 2 milen i norr, ut åt Venern. Detta wakra Slott war altså på 3 sidor omgifwet med sjö, och skildt ifrån fasta landet med en graf, som genom sielfwa hällebärget war utsprängd. På ytterste sidan af Slottsmuren war en hög och trång grotta, Fläskegrafwen kallad, utsprängd i sielfwa hällebärget til 20 alnars längd och 5 alnars högd, hwilken hade et kalt källewatten, som där kunde uppumpas in i Slottet. Slottet hade warit upbygdt i Papistiska tiden för Biskoparne i Scara, sedermera indragit til Kronan, änteligen blifwit skänkt til Grefwe Jacob De la Gardie, och af deß Son Grefwe Magnus Gabriel de la Gardie ansenligen förbättradt; men

åter til Kronan reduceradt. Det war ganska stort, och sades bestå af 365 rum. Uti Riksſalen woro härliga skilderier och målningar, som för åskådarne wiste:

GUSTAF ADOLPHS ankomſt til Pomern 1630.
Bataillen wid Leipzig 1631.
Hans gång öfwer Renſtrömmen 1632.
Bataillen wid Elbſtrömmen 1632.
Bataillen wid Jancovitz 1645.
Bataillen sammaſtädes eftermiddagen.
Bataillen wid Lützen 1632.
Bataillen wid Wittſtock 1636.
Bataillen wid Leipzig.
Änteligen wiſtes Konung GUSTAF ADOLPH krönt med en grön Lagerkrants, uplyftad af en swart örn, lemnandes Sceptren och Kronan åt Dottren CHRISTINA, med öfwerskrift: Curſum conſummavi, fidem ſervavi, in repoſito mihi eſt corona juſtitiæ.

De förnämſte Generalerne wid Tyſka Kriget woro här wäl aftagne, ſåſom:

Joh. Baner,	C. G. Wrangell,
Nils Brahe,	Axel Lilje,
Arwid Wittenberg,	Hans Stålhanſke,
Hans Wachmeiſter.	Arwid Forbutz,
Lars Linde,	Robert Duglas,
Jacob Duvalt,	Chriſtoph. Kônigsmark,
Joh. Liljehök,	Åke Tott,
Leon. Torſtenſon,	Guſtaf Horn.

WALNÖTS-TRÅNA ſtodo mycket stora i Slottsgården, ſom tillika med RUTA påckat emot de ſtarka wintrar 1740, emedan de af Slottet på norra ſidan woro betäkte.

NEPETA (*Flor.* 486.) wärte wildt på Borggården.

ROSER (*Flor.* 406.) med hwita blommor, wärte så wäl wilde kring Slottet, ſom på andra ſtällen här omkring.

BYS-

BYSSUS farinacea flava, en gul moſa, ſom fins på wäggarna, och uti *Ölandſka Reſan pag.* 30. kallas Wäggmoſa, betäkte wäſtra wäggen på Slottet. Denna moſan ſer ut ſom et mjöl, och kan altſå ei wäl föras til Lichenes, hälſt ſom han äger inga peltas: Med honom pläga de färga gult.

WINTER-KRASSE, eller Barbarea (*Flor.* 557.) wärte ſå kring Slottet, ſom hela landet wildt.

QWARTSÄDROR lägo mycket ſtora, och höllo litet jern. De woro på bägge ſidor beklädde med ſina ſilband, likſom hade de warit rena Metallådror; deße gingo donlägers wis i brottet, där grafwen genom hällebärget afſtängde Slottet, och i ſamma brott woro på åtſkillige ſtällen ſtenkärpor af hård droppſten, ſådan ſom plägar finnas i grufwor.

RUNSTENEN lemnades åt Antiquariis, ſom låg på en Kulle när intil Slottsbron, och på högra handen när wi reſte från Slottet.

WÅDERQWARNAR * ſtodo wid de mäſte gårdar, deras fot war et litet tråhus, på hwilket ſjelfwa qwarnen war bygd.

* KALM BAHUS. 286. tab. 286.

MIDSOMMARS-AFTON kommo wi efter 9 quarts reſa, tilbaka ifrån Lechö til Lidköping, klåckan 12 om natten, då wi hela wägen ſedt ungdomen, i ſin ålders Midſommar, fägna ſig af årets behageligaſte tid.

MAJSTÅNGER woro på många ſtällen uprättade och beklädde med löf och blomſter, omkring hwilka drängar och pigor, efter ſina förfäders urgamla wis, årligen danſade natten för och efter Midſommarsdagen. Detta menlöſa nöjet nekades fuller dem af Själeſörjarena; men det hade ſå rotat ſig från Hedenhös, at det ſwårligen kunde tagas bårt, och tjenſtefolket, ſom nu gjorde ſig ledigt, tykte med ſkäl kunna påſtå et par nätters ro af ſit årliga arbete.

Jun. 24.

MIDSOMMARSDAGEN hörde wi en lärd predikan i Lidköpings Kyrka af Probsten Jon. Unge. Kyrkan i Lidköping war af sten, och wäl meublerad. Orgelwerket, som blifwit gjordt och skänkt af fordom Pastore Rubero, Cederbjelkarnes stamfader, war mycket wackert.

RENFANAN (*Flor.* 666.) wärte i myckenhet på Kyrkogården ibland de många och huggne stengrafwar.

LIDKÖPINGS Stad ligger wid södöstra stranden af Venern, på en jämn och sandig ort, är i tu fördelad genom floden Lida, som här går in i Venern. På Östra sidan om floden ligger gamla Staden, som är mindre och irregulairare. På wästra sidan är nya Staden af Grefwe Magnus Gabriel de la Gardie anlagd, med helt regulaire gator, många twärgator, och små quarter, at desto lättare hämma wådeld. Husen woro alla af trä, måstedelen med bräder beklädde.

TORGET i nya Staden war det ansenligaste i Riket. Det mättes med steg, och war 204 steg långt i fyrkant, som gör wid paß 250 alnar. År 1736. slog en springa sig ifrån sjösidan, eller torgets nordöstra kant twert öfwer torget til deß södra sida. Denna springa war wid paß et par tumm bred, och genom det hon strök under et stort trä på torget, klyfde hon det samma, at det förgicks: Många trodde, at detta warit af någon jordbäfning förorsakadt; men likare tyckes, at denna springa kommit af kölden, emedan det skedde om winteren.

LIDA floden hade i nyare tider blifwit mycket större, än i forna, emedan watnet stadigt skär bårt sanden wid sidorna.

WAT-

WATNET i Venern går wißa år högre up, och åter wißa år faller mera ut, skär äfwen ofta bårt sanden af stranderna.

SANDEN omkring staden, som kommer ifrån sjön, kastas af blåsten, som en flygsand, och gör ofta någon liten skada, medelst det han blåser på gräswallen. Denna sand består af en helt hwit och klar quartz med mycket få swarta inblandade fina gryn.

MUSCA alarum punctis duobus nigricantibus (*Faun. Svec.* 1053.), fans hundradetals på sandstranden, där watnet stod qwar innom sanden. Hon flög mycket snält, at man med största möda kunde fånga en enda: Hon satte sig altid på watnet torrskodd: Hennes kropp lyste mot Solen af Kopparfärg, och hennes fötter woro nog långa, i anseende til hennes storlek: Hanen war nästan hälften mindre, än Honan; men hade snart dubbelt längre ben.

Jun. 25.

RESAN låg ifrån Lidköping til Skara.

FÖLJESLAGARNE Doctor Juris Joh. E. Fick, och Politie Borgmästaren i Upsala C. Prints, som bägge för sin hälsa skul hade warit med oß i sällskap alt ifrån Upsala, begäfwo sig nu tilbaka. Sannerligen om hwar och en wiste, hwad ogemen nytta ridande om sommartiden gör för hälsan, skulle flere anställa sådana resor här i Swerige, och mindre folk samlas til brunnarne, hälst man kan med lika depence resa, som at ligga wid brunnen; åtminstone är detta ridandet för dem, som hafwa andetäppa, begynnelse til lungesot, mjeltsot eller obstruction, et botemedel, som öfwergår alla både brunnar och medicamenter.

LANDET emellan Lidköping och Skara war mycket jemt, och nästan aldeles utan sten; Kinnekulle sägs

stadigt på wänstra handen åt norr, som låg i en triangel med Lidköping och Skara.

MILSTOLPARNE woro af huggen sten, hwarföre de ock uthårda i långa tider; och en gång förfärdigade, ej mera falla landtmannen beswärlige med nya anläggningar, hwarföre samma bruk i deße senare åren redan år antagit i Nerike.

CYANUS (*Flor.* 710.) gjorde undertiden åkrarne helt blå med sina blommor.

SPERGULA (*Flor.* 377.) wärte mycket, där åkrarne woro magre.

SURBRUNNEN, som låg inwid Skara, war af föga wärde.

SKARA Stadt låg 2 mil ifrån Lidköping i öster, han är nu en liten stad, ehuru han i förra dagar warit många Konungars säte, och Götha Rikets hufwudstad. Husen woro af trä, utom Biskopssätet, Scholan, Gymnasium och Bibliotheket. Gatorne woro ojemne, sumpige och krokige, at man på honom kunde se, huru tider och wädeldar kunna förwandla de yppersta städer.

KYRKAN i Skara war dock ännu den skönaste, upmurad af quadrat sandsten til ansenlig högd och storlek. I henne bewarades en guldkalk, af några och 50 ducater, besatt med Diamanter. General Sops graf stod i Choret af swart Marmor uthuggen, där Han och Hans Fru ofwan uppå lågo i hwit Marmor afbildade. På sidorna föreställtes de actioner han gjordt til sjös.

DULCAMARA (*Flor.* 189.) wärte högt up i Kyrkomuren på norra sidan utur springorna; wi undrade, at en wattuört kunde wäxa i torraste muren.

SKARABORGS Slott hade allenast lemnat några rudera efter sig på södra sidan inwid staden. Det hade warit

warit 50 steg i längden och 36 i bredden; altså har detta Slott allenast warit et stort hus.

GÅLLAQWIST Slott hade legat strax utanför det förra. Wallarna syntes ännu gware med deras djupa grafwar, samt en Kulle efter sjelfwa Slottet. Det kallades nu Brobacka, men gården, som låg några byßeskott utanföre, kallades Gållaqwist. Et kärr war på högra sidan, som förmältes fordom warit en sjö, emedan en gård derjemte kallades Slußen.

DJURGÅRDEN låg i sydost ifrån staden, war nu förwandlad til en äng, och lagd under Öfwerste Bostället Götala. Denna ängen war mycket widlyftig, och full af Ekelundar. Wi sökte fåfängt i henne några rara wäxter, til deß åskan och rägnet körde oß dådan.

HASSELBRODD kallades AIRA (*Flor.* 70.) och wärte i kärret, utanför djeknarnas lekeplats: Den luktade som et perfume.

CORNUS herbacea (*Flor.* 132.) wärte på udden, som gick ut i samma kärr, utom den förra.

Magister SVEN HOF, då Rector Scholæ, nu Lector Matheseos, quæstionerades uti Botanicis; man fant med nöje, at han hade sig de mäste inländske örter bekante, så at om han til dem applicerar de nyare Botanisternas method och namn på örter, och därjemte får af sine Förmän befallning, kan han aldeles wara i stånd, at äfwen häruti handleda den studerande ungdomen wid Skara, och således inplanta med unga åren i Scholæ piltarne de frön, som framdeles kunna gifwa Fäderneslandet mycken frukt.

Junii 26.

RESAN togs ifrån Skara åt Höjentorp och förbi Billingen i norr åt Berg.

BRUNSBO, Biskopens säte, låg 1 quart ifrån Skara; här sökte jag at recommendera Historiam naturalem hos Herr Biskopen Doctor JUSLENIUS, at för den studerande ungdomen läsas.

TRACTEN war slät utan synnerliga backar, och utan sten, dock bewuxen med Gran, där icke gårdar woro anlagde.

* SKÆRF *quart.* 4. ifrån Skara.

HÖJENTORP, 1 quart ifrån Skärf, låg på den behageligaste ort, och ägde den artigaste situation, det war bygdt på en backa, som på alla sidor omkring sig hade mindre kullar, och äfwen en myckenhet af små sjöar, hwilka så communicerade med hwarandra, at man med en ökstock kunde resa rundt omkring gården och des ägor. Commercie Rådet Ahlström hade nu denna gård i besittning af Kronan.

TRÅGÅRDEN låg på en flat afsluttande Kulle, och uti honom hade et stort hus af trä bygdt städt så härligt, at deß like näppeligen gifwits i landet, hwars rudera efter branden 1722. ännu syntes, fast det sedermera icke blifwit ombygdt. Träden med Alleerne woro förwuxne.

PLANTERING war här ingen annan än Tobak, hwilken såddes så bittida om Wären, som jorden kunde handteras. En stor tärklada och en à part måstare war härtil, hwarigenom man här fick både mycken och skön Tobak. Denna wettenskapen hade äfwen smittat sjelfwa Torparna, at de anlagt för sig sjelfwa Tobak, hwarigenom de hade tilräckeligit, åtminstone til husbehof.

SCHEFFERIET bestod inemot af 300 får, hwilka alla woro af utwaldt Ängelskt eller Spanskt slag.

SPANSKA FÅREN hade mjukare ull, och hornen på deras gumsar woro mer wredne och utdragne på sidorna, at

at man lätt kunde skilja dem, allenast af deras utsperrade horn; utom deß hade deße Får mycken lorf kring ögonen, så at ögonen tyktes ligga långt inuti hufwudet. Folket berättade, at man får 12 Mark ull på hwardera af de största Fåren. Fåren woro klippte dagen förut, och ullen inlöst, at wi ej fingo se en så önskelig sanning; ty om et Får gifwer årl. 12 Marker ull, och hwar Mark sådan ull betalas, som sades, med en plåt, kastar et Får af sig årligen 12 plåtar, som är mycket ansenligt; man hade haft lust, at utröna en så twifwelaktig, men angelägen sak; men Befallningsmannen, Inspectoren, Mästerscheffern, Trägårdsmästaren, Humlegårdsmästaren, och et par Läro-scheffrar woro hwar på sit håll bärta. Gemene Fåren gifwa knapt öfwer 1 Mark ull, som säljes för 2 Dal. Km:t; altså gifwa de utländska Fåren 70 gångor mera winst. Undrar altså desto mer, hwad här berättades af Scheffer-Eleverne om Torparne, at de icke kunde förmås skicka hit sina Får, at bespringas af de utländske gumsar, til fortplantning af en bättre art.

FÅRLÖSS äro wål af flere slag, men det största slaget fick man här tilfälle at beskrifwa, hwilket kallas Pediculus Ovinus, (*Frisch. Germ. 5. pag. 40. t. 18.*) och är mycket särskildt ifrån Fästingarne på Öland. Deße äro i storlek och skapnad så aldeles lika med hästflugor, som twå styfwer, allenast de hade wingar; de funnos i myckenhet emellan ullen på de oklippte Lammen: Näfwet war uträkt cylindriskt, trubbigt, och til basin klyfdt, hwaremellan en lång tunga uträktes, som en borst. *Antennæ* korte och spitsige. **Kroppen** med fötter, hufwud och bröst gulaktig och beströdt med hår. **Magen** oval, grå med tunna hår, rundt omkring trubbig, midt på något flatare: på hwardera sidan om Magen woro 4 gula uphögde, långsåt ställde, och lika ifrån hwarandra skilde puncter. Magens basis war ofwan uppå gul; men på ryggen af Magen woro några store mörke fläckar. *Anus* prominens, cylindricus, flavescens, bivalvis. **Klorna** på

hwar-

hwardera foten wor wälo 2, men hwardera hade inunder wid balin en liten krok eller klo. Detta kräk hade hwarken wingar eller halteres, war dock ofelbart et species af hästfluga, och bör kallas *Hippobosca aptera*.

SCHEFFERIE-Scholan war här anlagd, och uti den woro nu 4 disciplar, de där informerades af Mäster-Scheffern, 2 til 2½ år, förr än de blefwo tjenlige til provincial-Scheffrar. En artig inrättning, allenast Mäster-Scheffern wet, at göra den upbyggelse med sina disciplar, som af honom kunde fordras: ty han borde 1) lära dem, at noga anatomicera Fären, at deraf se deras inwärtes bygnad, och äfwen öpna de Fären, som dogo bårt, at wisa, hwaruti sjukdomen bestod. 2) Hwilka örter af Fären ätas, och hwilka icke röras; Han bör lära dem det rätta Färgräset jag uptäkt (*Flor.* 95.) som Dalkarlen kallar Hära, och han bör wisa dem de örter, som äro för Fären giftige, såsom: Myosotis (*Flor.* 149.) Anthericum 277. Juncus 287. Drosera 257. Pinguicula 21. Mercurialis 283. Flammula 258. Equisetum 833. Men den för Fären aldraskadeligaste wärten, och som allmänt wäxer i wåra kärr (fast näppeligen utomlands) är ej ännu bekant för wåra Europäiska Scheffrar eller Naturkunnige, hwarigenom skedt, at många kärrörter hållits för skadelige, som dock ej skadelige äro, ja, sjelfwa watnet hafwer kommit i mißtanka, at wara mera farliget, än det för dem werkligen är. 3) Borde Scheffern lära dem, hwad climat bekommer Fären bäst. 4) Hwilka sjukdomar de mäst plägas af, med deras utwärtes kännetecken, och inwärtes tilfällen. 5) Han borde lära dem en tilförlitelig materia medica utaf purgerande, vomerande, swettdrifwande och Urindrifwande medicamenter, som genom rön på Fären sådane äro befundne, och icke argumentera ifrån människans medicine. 6) Borde han lära dem curer uti hwarjehanda sjukdomar, som endast woro bygde på rön. 7) Med alt mera, som hörer til denna œconomien. Et litet œconomiskt Bibliotheque hade Herr Commercie Rådet Ahlström anlagt för de här studerande Scheffrar, men knapt tilräckeligit.

FÅRHUSEN besågos med de sköna Fären, hwilka slekte stora stycken af Bärgsalt, som woro kastade i Krubborna. Jag såg lammen göra, som mödrarne, med flitigt slekande på saltet; men kunde ej förstå, huru saltet kunde wara dem hälsosamt, så länge de lefde af mjölk. Häckarne i Fårhuset woro artigt bygde, och stälde midt på gålfwet, således at twå bräder lågo et quarter parallelt ifrån hwarandra längsåt, och på kant woro slutade tilsammans ad angulum acutum, och således gjorde en lång rygg. Sedan lades en häck på hwardera sidan om denna rygg, som war en aln hög, och med 3 twärfingers distance emellan hwar spole. När nu Höet war fylt emellan häckarna, knäptes de tilsammans ofwantil, hwarigenom ernåddes det, at Fären ej kunde spilla Hö, dock wäl komma åt det, emedan ryggen emellan häckarna förde det åt sidorna. se fig.

FÅHUSET war på Holländska inrättadt, där utom sidesgångorna en rätt gång gick midt igenom rummet, med båsar på ömse sidor om gången; hwart bås war en famn bredt, och allenast 2 alnar långt utom krubban, som låg närmast åt gången; hwar bås tog emot et par oxar eller kor; således kunde Ladugårdspigan aldrabequämligast giftwa

gifwa Boskapen sit foder, och renſa deras spilt.

CHINESISKA Swin sägos: Fargalten war mycket låg, och lång, som en Utter; frambenen woro mycket kårta, halsen war längre, fetare, och tiockare än på andra swin; kroppen nästan naken med tunna, och distincta hår; öronen woro små: Ofwan för ögonen woro åtskillige djupa skrynkor: Nosen war mindre utdragen, än på wåra swin, men fötter och stjert lika. Suggorne släpade nästan ned på jorden med sine spenor. Grisarne woro nästan aldeles nakne. När deße swinen åto, så gloffade de maten i sig på sätt, som snåla hundar.

WATTNET wid dammen eller lilla sjön, närmast Höjentorp, war så starpt, at det gjorde kläderna, som däruti twättades, icke allenast gulaktige, utan ock så sköre och bräkelige, at de strax derefter föllo sönder.

ÖRTERNE Ståfran (*Flor.* 238.) och Sprängörten (*Flor.* 239.) wäxte omkring de små sjöar. De raraste wäxter woro här Alliaria 558. Barbarea 557. Leontodon 628. Dentaria 565. och Chrysoplenium 317. Här kallades Menyanthes (163.) Kråkfot; Pulsatilla 446 Gökfnöre; Paris 325 Sötögon; Ægopodium 247 Kirs, och Oxycoccus 315 Trangjutor.

MELAMPYRUM cærulea coma 512. syntes här icke, fast lundarne woro behageligare, än både Brahelund och Wållätra, ja, fast alla de andra Melampyra pratensia 510. 513. 514. wäxte här i myckenhet.

LUSTHUSBACKEN, som låg emellan Höjentorp och Warnhems Kläster, war något högre, än de andre. På honom sägs Kinnekulle långt bårt i nordwäst, och Billingen 1 quart därifrån i öster.

FÅRGRÅSET (*Flor.* 95.) wärte på Lusthusbacken högre, men tunnare än på andra ställen. Mercurialis 823. med

med Equiſetum 833. wärte bägge i myckenhet, mindre tjenliga för Fåren; men den aldraskadeligaste Fårörten wäxte i kårren tillika med Andromeda.

SKIFWERSTEN och skifrig Orsten sägos på åtskillige ställen; inemot där skifwerstenen skulle finnas, märkte man en rödaktig mylla i jorden.

POTENTILLA foliis pinnatis alternis: foliolis quinis ovatis crenatis, caule erecto. *Hort. Clif.* 193. Pentaphylloides erectum. *Bauh. Hiſt.* 2. *p.* 2. *p.* 398. Quinquefolium fragiferum, *Bauh. Pin.* 326. *Clus. hiſt.* 2 *p.* 107. *n.* 5. är en ört, som aldrig tilförene blifwet sedd innom Sweriges Rike, och fans här kring Lusthusbacken, men sedermera på Billingen, Mysseberg, Olleberg och wid Götheborg. *Radix* perennis. *Caulis* ſemipedalis, teres, purpuraſcens, deſinens in *Corymbum* faſtigiatum. *Folia* pinnata: pinnis trium parium cum impari; foliolis ſubovatis, inciſis, ſubſeſſilibus, petiolo longo communi inſidentibus; adeoque folia Gei, aut Poterii. *Stipulæ* membranaceæ acutæ. *Flores* albi, magni.

BILLINGEN reste wi förbi på wästra sidan ifrån Höjentorp, åt Bergs Kyrka i norr; då Billingen syntes ofwan uppå betäkt med Gran, deß wästra sida brant, och utsirad med wackra wäxter och sköna löfträn; där Billingens rot begyntes, war längsåt denna sidan sidland, strax utanföre war landet längsåt slätt; men ½ quart ifrån Billingen til 1 à 2 quart war landet längsåt på denna sidan alt backigt, kullrigt, gropigt, och på alt sätt ojemt. Mån icke detta mände wara hafwets egen werkan, då det fordom stod öfwer detta land, at Billingen war en Ö, och wågorna tilbakars störtes af Billingens wäggar? Så ser det än i dag, och så lärer det fordom skedt.

* Bergs Kyrka *quart.* 6 ifrån Höjentorp.

Jun

Jun. 27.

Resan låg i dag ifrån Berg, förbi norra sidan, och jemte östra kanten af Billingen til Skötde. Billingen gick med sin nordwästra kant intil Bergs ägor. Billingen war här på norra sidan 1 quart bred, men des längd i norr och söder steg wid paß til $3\frac{1}{4}$ mil.

BERGS ängar woro härligen utsirade med mycken Ek, Haßel och deßutan med många sköna wäxter, såsom: Melampyrum (*Flor.* 513. och 514.) Geranium 572. Bistorta 321. Scorzonera 647. Hypochæris 631. Trollius 474. och deßutom:

ANGELICA Silvestris 234. wid bäckarne.
CIRSIUM 657. med snöhwita blad på undre sidan.
HIERACIUM paluſtre 638. i myckenhet.
JUNCUS foliis nodoſo-articulatis 285. i alla kärr.
CYPERUS gramineus 38. wäxte helt allmän, der ängen war sidlänt.
SPERGULA 377. i alla åkrar.

EKARNE, af det de på sidorna blifwit hamlade, hade utslagit små qwistar efter hela längden kring om trädet, hwilket icke gaf en ringa prydnad, emedan långa stammen såg ut som en klädd Majstång, och de öfwerste örörde qwistar slogo ut sin krona.

MERCURIALIS (*Flor.* 823.) wäxte i alla buskar.

FÅBOSKAP, hitförde från nästgränsande orter, fingo merendels altid första året blodsot, äfwen som på Kinnekulle. Wid Kinnekulle (pag. 38.) gissade wi, at det torde komma af kalkwatnet; men som här icke synnerligen märktes något kalkwatten, så blef Mercurialis 823. misstänkt, som wäxte här mer än på något annat ställe, hälst man wet af Ängelsmännernas rön,* at denna ört är skadelig för Fåren, och giftig för Människor.

* Raj. syn. 3. p.

ORET

ORET hade några år förut här plägat Swinen; men jag fick ej tilfälle, at nu se något swin med samma sjukdom ansatt. En beskedelig 90 åra bonde, som och kände denna sjukdomen, berättade, at han war smittosam på swinen, och at under sjukdomen wisar sig i deras gom liksom et rödt korn eller röd blåsa, hwilken bör upskäras med knifwen, halsen sades och under tiden swulna igen. Han berättade wäl om et annat slags Oret, men så otydeligen, at man därpå ingen reda kunde få.

ORKORN war medicin hos bönderna här på orten emot Oret; Orkornen samlades, och gefwes swinen in, men Gud allena wet, med hwad nytta, och hwarifrån eller af hwem de lärdt detta medicament; ty gemene man plägar sällan förstå sig på subtiliteter och de minste insecter. Detta deras Orkorn är det samma, som Smålänningen kallar Kikbär, och brukar för sina barn, då de hafwa Kikhostan, hwilket wäxer ytterst på Enqwistarne, består af 3 tjocka fjäll eller barr, som nästan ligga parallelt, men sparra något ut med spetsarna; innom deße ligga 3 små fjäll, som helt noga sluta sig tilsammans, och inneholla en liten röd mask, hwilken förbyter sig uti en Tipula (*Faun.* 1150.)

PHALÆNA seticornis spirilinguis nasuta viridis (*Faun.* 895.) fans i ängen. Tungan war ganska kärt: Wingarne woro ihoplagde horizontailt, bak til mycket emärginatæ.

ÅKRARNE hwilade här hwart tredje år. Det första året beså̊ddes de med Winterråg, det andra Korn, det tredje hwilade de, däråst de ej sådde ärter, ty då måste åkern bära 5 år i rad. Detta är orsaken hwarföre all åker här är fördeld i 3 gärden.

TRIFOLIUM lupulinum (*Flor.* 618.) wäxte i ängarna med rot, som står år ifrån år, hwarmed det är åtskildt ifrån det gemena Trifolium lupulinum (617.), hwars rot årligen förgår; deßutan gingo många stjel-

kar af en rot, och lägo kull på marken, där det allmänna slaget (617.) har allenast en stjelk af hwarje rot, och den rak, eller upstående; stjelkarne woro längre och större, än på den allmänna; blommorna woro wäl så stora, som på det allmänna, men mer gula; det skildes mindre ifrån Trifolium spicis ovalibus imbricatis, som fants på Gottland, (*it. Gottl.* 257.) med större blommor och stjelkar.

FÅREN här på orten woro af gemena slaget; ty frågades Bönderna, hwarföre de icke låta sina Får bespringas af Höjentorps Angelska eller Spanska gumsår, at däraf få bättre slag, hälst man lärt af Commercie Rådets Ahlströms theorie, at barnen bliswa lika fadren, och icke modren, och af den oartigaste mor genom en ädel fader kan bliswa den noblaste familie. Men Bönderna swarade mig, at de Swenska Fåren äro långt bättre, emedan deras skin äro tjockare och fastare, emedan de bliswa fetare och köttfullare, emedan de bättre stå emot climatets hårdhet, och ej så lätteligen dö bårt, emedan de äro lättare at föda med ordinairt hö.

GETTER hållas här mycket få, emedan de för skogarnes skul äro förbudne; men om Probsten Westbecks lära sannas, som bestrider, at Getterne icke röra öfwersta täppen på barrskogen, skulle följa, at Getterna woro oskyldige och för deras stora nytta, äfwen som Fåren, borde med premier upmuntras.

INGESÄTTERS Sätesgård låg nordost om Billingen, med de skönaste Ekelundar, utom en myckenhet af Apel, Alm, Ask, Lind, och altså af de allraskönaste löfträn.

ALMEN gifwer förträffeliga bräden, besynnerligen den Swenska, som ungefär gå up emot walnöte trädets bräder. I Angeland brukas de af alla Förnäma til likkistor, emedan de ganska sent rotna; utom det, at trädet låter sig artigt klippa til häckar eller stammträn, och med sina egna löf göder jorden, i hwilken det wäxer.

ASK

ASK är et nyttigt träd til Blancarder, Musical Instrumenter, Årlar och andra sega åkerredskap: deßutom ätes löfwet gerna af Få, Får, Hästor, utom det, at trädet hastigt upwäxer til ansenlig storlek, och står mycket grönt, fast det något sent slår ut sina löf.

APEL har ock sin nytta, fast frukten är sur, han tjenar til Cider, och äfwen til swinens föda; barken färgar gult; men trädet är besynnerligen tjenligit för swarfware.

LIND är det angenämsta trä i ängar, dem hon göder med sina blad eller löf, och wedergwecker med sin skugga, utom det at löfwen äro goda til löfflängningar, och barken til bast.

EKENS nytta är allmänt bekant, men hon hatas på åker och äng; ty där hon står, bränner hon bårt grödan, mer än något annat trä. Jag förstår ännu icke wäl, hwarföre witta trän på åkren bränna bårt mera säd, än andra, eller ock på ängen förtaga gräswärten; icke sker detta deraf, at solstrålarna stöta ifrån trädets krona per reflexionem på grödan, ty då skulle trädet icke skada wärterna på norra sidor, som dock sker. Icke heller sker detta af regnet, som faller på trädens blad, och sedermera på marken, ty man ser, at trädets skadeliga werkan sträcker sig många famnar widare, än wattudroppen. Ej eller sker det af rötter na, som gå långt djupare i jorden, och allenast hämta den föda, som ligger så djupt, at örterna aldrig kunna få nytta deraf. Det synes derföre troligast, at wätskan, som upsupes af trädens rötter, och går up genom stamm, grenar, löf, men aldrig neder tilbaka åt roten, dageligen utdunstar såsom et osynligt regn på de kringstående wärter, då bliswer det så i sjelfwa träden förändradt, at denna osynliga dagg af somliga trän skadar wärterna, och af somliga gagna dem.

BÖKAR stodo 2:ne stycken wid wägen i en Ekelund, jemte Ingesätter, och woro deße de norderst ibland alla

Böckar jag sedt, om icke de, som wåra på Ombärget i Östergötland, täfla med dem.

ALUNBRUKET wid MULLTORP låg på östra sidan om Billingen, åt deß norra ända. Alunskifren bröts wid Bruket, och war kolsiwart, i honom suto här och där Orstens stycken, så stora, at de af et par hästar ej dragas kunde. Skifren fördes på gamla hwarpen, där itändes med några torra Haßelkäppar och töre, sedan de brunnit af sig sielfwa, kastades de uti 4 lika trä-reservoirer, som fyltes med watten, och sedan watnet utdragit saltet, tappades luten i en brunn, hwarifrån den ran genom hwarpen, neder åt kokhuset, och stannade där i en annan reservoir, hwarifrån den sedermera släpptes in i blypannan, som af samma Alunwatten efter hand, och så fort det kunde afkoka, upspäddes genom en Canal, som wäl war någorlunda tiltäpt, men ej så tät, at ju icke Alunwatnet helt sakta kunde inrinna. När luten således war 1½ dygn evaporerad, släpptes denna gröna Mutterluten uti wißa brädes kumrar, där den crystalliserades på sidorna. Efter 8 dagars crystallisering aftappades Mutterluten utur brädkumrarna, och bruktes sedan til upspädning i blypannorna.

ALUN-CRYSTALLERNE woro wäl en tessera octoëdra, men deß anguli laterales woro likſom affilade, och med hwardera spetsen wiste et planum rhombi, äfwenſom anguli verticales, med ſina afmätte spetsar, wiste et planum quadrangulum oblongum.

RÖDFÄRGA blef af slemmet, som stannade qwar i blypannan efter kokningen, hwilket därutur uptaget, torkades och brändes, då det fick ſin röda färg.

ORSTEN, ſom fans ibland Skifwerstenen, brändes under tiden til kalk; men hwarken blef den så hwit, eller så fin, ſom den de få på andra ſtällen af Orſten.

SKÖFDE Stad *qwart.* 6. ifrån Berg, war ey mycket liten

ten fläck, belägen på östra sidan om Billingen, utan sjö, eller någon särdeles situation, husen woro små, gatorne irregulaire. och Kyrkogården kringsatt med sköna Askar. Denna stad har fordom warit Sanctæ Helenæ säte.

Jun. 28.

RESAN ifrån Skölde til Falköping.

HATTAR buros allmänt om sommartiden af qwinfolken, at de ej måtte blifwa solbrände, hwarigenom Bondeqwinfolken werkeligen bewarat sin hy, bättre än på andra ställen i Riket. Alt intil Skölde sägo wi dem gå med halmhattar, hwilkas djupa kulle ej war efter nyaste modet; men sedan man passerat Skölde, brukades af qwinfolken swarta hattar, ordinairt lika med manfolkens, fast djupare kulle, och ej uphäftade på sidorne.

FRIERI har ock sina mode: När Bondedrängen skal fria til pigan, låter han hälsa henne genom någon alfwarsam person; swarar då Töset, at hon ej bryr sig om hans hälsningar, förstår han strax, at fisken icke wil nappa på den utlagde kroken; men swarar hon: Hälsa honom med Gud; så är hans tilbud wälkommit. Sedan de äro förlofwade, har det warit i bruk, at han besöker henne om Högtids aftnorna; ty nå Gu bewars, det kan hon icke neka honom, sedan han är trolofwad; ty ja kors det hafwa fäderne brukat för henne. Detta är det samma, som Bonddrängarne, sedan de äro trolofwade, på Gottland kalla gå och profwa, eller Dalkarlarne ligga på Jällen.

JASIONE (*Flor.* 713.) wärte på marken omkring Segerstorp.

RAPHANUS filiquis teretibus articulatis unilocularibus (*Flor.* 568.) wäxte allmänt i åkrarna med gula och ej hwita blommor, mästedels ibland kornet.

* HENR. *quart.* 2.

BILLINGEN, som wi i dag följde hela dagen på östra sidan, hade wi lust at se ofwan uppå; wi stego up wid Skultorp, där wi märkte, at roten af Billingen war åfwen som Kinnekulle af Sandsten (Tab. 1. fig. a.). Den medlerste delen af Billingens perpendikel bestod af hwita och röda Kalkflisor, åfwen som på Kinnekulle, (Tab. 1. fig. b. c. d. e.) och det öfwersta af Gråsten, åfwen som på Kinnekulle (Tab. 1. fig. g.), så at det nederste Sandstens fältet är mera flatt, det medlersta Kalkfältet mera fullrigt; men det öfwersta Gråstens fältet mera perpendiculairt. Emellan alla deße Strata är swart Skifwersten, som ibland är här i brottet helt grön. Efter som Strata eller hwarfwen i Billingen äro aldeles de samme med Kinnekulle, wore mödan wärdt för de Naturkunnige, at någon Landtmätare noga afwägde deße Strata emot Venern, och säge efter, om de icke ligga i samma högd, och wattupaß med Kinnekulle, ty så förekomma de efter ögnamåttet. Så angenäm som Billingen war på wästra sidan, så öslig war han ock på östra; ty på wästra sidan är han inneslängd, hwarigenom man där såg gröna, och löfrika lundar, med härliga blomster, däremot är östra sidan gifwen til spillo åt fänaden; torde ock wara någon annan orsak, ty såsom Billingen är på wästra och norra sidan mera härlig af wärter, åfwen så är ock Kinnekulles wästra och norra sida angenämare, grönare och frodigare, än östra och södra. Billingen hade ofwan uppå sig en wild Granskog med mager mark, och 3 sjöar: Sernsjön, Swartsjön wid Upsala' led, och Swartsjön på Råskebärget. På wästra sidan woro Gxparnar bygde utmed en ström, som fäller utur den största sjön: När wi stodo öfwerst på bärget, som dock ingalunda war at förlikna emot Kinnekulle, i anseende til det kringliggande landets högd, låg för oß i öster hela Råkins-Härad, öfwer hwilket Ombärget i Östergötland, som ligger wid östra sidan af Vettern, syntes i fullt öster, dock

dock kunde sjelfwa Vettern ej synas, fast han låg på denna sidan. Söder ut syntes stora slätter och rymder, hwaruppå märktes twänne höga och ofwan på slåta bärg, Barnabärget och Kongslenabärget kallade; utom många Kyrkor och en widlöftig horizont.

POLYPODIUM ilvense (*Flor.* 850.) wärte til en myckenhet i Klefwan af öfwersta gråbärget, som war perpendiculairt.

RÖDLERA kallades en röd mylla, som låg nedanför klipporna, och förorsakades af den uplöste Skifwerstenen. Bönderne berättade om denna Rödleran, at hon i wåta år wore god för åkren, men i torra deremot uttorkade honom.

SANDSTEN lös, eller sådan som tjenar til bryne och sännor, fans stycketals i åkrarna nedanför Billingen.

KÅLLAN, af hwilken Skultorps by fick sit watten, rann utur Billings sidan, där skifwerstenen slutade sig wid Kalkflisan. Detta rena och klara watnet leddes sedermera genom rännor til byn, som låg där nedanför, at folket kunde däraf taga watten til mat och dryck, samt boskapen. Här i Byn woro twänne Qwinfolk hårt ansatte af wärk i lederna wid knän och armarna, liksom af Gonagra & Chiragra, fast utan knylar, hwarmed de dragits i flere år. Denna wärk torde härrört af Kalkwatnet, emedan det är bekant, at bönderna kring Narva af sit Kalkwatten med lika passion allmänt äro plågade. Jag rådde dem, at först en tid bruka infusum stipitum Dulcamaræ, och sedan wärken woro bårta, pulverem radicis herbæ Britannicæ & Gentianæ. Folket här i Byn plågades sällan eller aldrig af Frossan.

MATLEDSBÅR kallades här på orten Dulcamara. (*Flor* 189.)

RÅGNET, som nu föll, gjorde bubblar på watnet, hwar-

af Bönderna spådde, at rågnwädret länge skulle continuera, hwilket wi ock fingo förnimma.

LANDSWÄGARNE woro på flera ställen lagade med idel skifwerstén.

BLÅKLINTEN (*Flor.* 710.) gjorde Rågåkrarne, som stodo tunna af Wärtorkan, helt blå.

SWINKÅLEN (*Flor.* 548.) gjorde Kornåkrarna ofta helt gula.

FALBYGDEN begyntes här, som är et slät land utan skog, nog likt Flandern, med stora ängar och widlöftiga betesmarker. Wädret blef på slätten häftigare, en stark motwind satte så an, at snart sagdt ögonen wille blåsa utur skallen, hästen raglade och nästan utur wägen. Wi blefwo ock genomblötta af slagrägnets häftiga skurar. Nu märktes, hwad behagelighet skogfulla länder äga för de slåta.

* RAMSTAD. *quart.* 4.

BÄRGA låg på högra handen om wägen, och war under Commercie Rådets Ahlströms dispositión, där han hade et Schefferie af 1300 Får, som det sades.

WAKTKOJAN, uti hwilken Färherdarna kunde hwila, då de waktade sin hjord, war af 2 alnars högd, 1½ alns bredd, 3 alnars längd, rullandes på 3 hjul ute på qwierna om sommarnätterna.

MÄSTER-SCHEFFERN räkades här på orten, som tyktes behöfwa en god instruction, med mera. På tilfrågan, huru mycken ull et Angelskt eller Spanskt Får af sig årligen kastade, swarade han 6 à 7 Marker til det högsta, hwilket är troligt; där likwäl fol:et på Höjentorp sägt dubbelt mera, eller 12 Marker. Han berättade, at alla Torparne på Höjentorp, och kring det samma, hade genom blandning skaffat sig så god art af Får, hwilket stridde emot det Scheffrerne hade sagt oß på sjelfwa Höjentorp. *TOR-

* TORBJÖRNSTORP. *quart.* 6.

SILEX cinereus, är en sten, som hämtades utifrån marken, och war wäl utanpå hwit, som en flintsten, men ej lös til skorpan; då han slogs sönder, war han inuti halft genomskinande och ljusgrå; han skifrade sig med någorlunda convexa, och concava brott, såsom en flinta, men war dock mera kantig, nästan som en quartz: han gaf en klar eld med stålet, och tyktes höra til genus silicis, fast han icke af krita war generad, däråst han icke immediate af bleke frambragts.

MARMOR rude, lamellis undulatis, eller en hwit Kalksten, som wägtals skifrade sig. Denna war hård, half genomskinande, och skulle ofelbart gifwa et ganska hwitt Kalkmjöl; men icke Gyps, som det förmentes. Denne fans stycketals ibland åkrarna.

KLÄCKSTEN * fans äfwen här ibland stora dock lösa stenar, då denne stäldes på 3 fötter, gaf han klang, som en Metall; han war swartgrå, mycket litet jernbunden, och bestod af strökt skimmer med någon så fin isprängd quartz, at den näppligen med blotta ögonen kunde märkas, och hade därjemte uti sig många dunkla Granater.

** KALM BAHUS. 129.

MÖSSEBÄRG låg på wästra sidan ⅛ mil ifrån Falköping. Bärget war ofwanuppå tämmeligen slätt och bart, wid paß i öster och wäster 2 quart långt, men i norr och söder 1 quart. Denna flata Kulle bestod af Gråbärg, med perpendiculaire sidor, hwars fot sedermera utsträkte sig til flere byßeskotts diameter, kullrig neder åt fältet, hwilket gick ut til en falbygd, slätt eller alfwar; et land, hwilket icke hade djup jord, förrän man kom neder til röda flisan eller Kalkhällen, som swarade emot Tälgstens hällen på Kinnekulle, så at Mössebärg består af samma Strata och stenar, som

Kinnekulle, aknenaſt kringliggande landet om Möſſebårg är högre, än omkring Kinnekulle.

WÄXTERNE gjorde oß upmärkſamme, emedan der fans neder om Möſſebårg de aldrawakraſte örter, och jämwäl de ſällſammaſte; när wi deremot kommo uppå ſjelfwa Kullen, woro wärterna helt andra, likſom hade man på et par minuter blifwit förd i et helt annat land och climat: Det är ſällſamt nog, at alla deße bårgen, ſåſom Kinnekulle, Billingen, Möſſebårg och Ållebårg, öfwerſt uppå där bårgen beſtå af Gråſten, til alla ſina wärter afbilda de wildaſte Norrlandsmarker, men deremot fälten nedanföre Kullarne frambringa ej annat, än de wakraſte wärter ifrån Skåne, Ölands och Gottlands lundar, och at detta ſå mycket tydeligare må ſkönjas, wil jag upräkna de förnämſta.

KULLENS ÖRTER woro de allmännaſte:

Ljung (*Flor.* 309.) Årenpris 8. Blåbär 313. Kattefötter 672. Odon 312. En 824. Lingon 314.

WALLENS ÖRTER, eller den convexitet, ſom låg nedanför Kullen, hade följande wärter:

Häßel (*Flor.* 787.) Campanula vulg. 176. Origanum 480. Draba alpina 526. Camp. perſicifolia 179. Viola hirſuta 718. Renfana 666. Camp. maxima 180. Anthyllis 594. Epilobium 304. Camp. hirſut. 181. Solidago 685. Tormentilla 421. Melampyrum vulg. 513. Arnica 684. Leuchanthemum 700. Melamp. coroll. hiant. 514. Galium luteum 116. Geranium ſanguin. 571. Melamp. criſtat. 510. Gal. alb. 118. Geran. aconiti fol. 572. Orchis palm. macul. 529. Orchis alba bifolia 723. Orchis longis calcar. 727.

SCORZONERA 647. war här i ſtörre myckenhet, än på någon annan ort i Swerige, ſå at hon gjorde alla ängar gula omkring Möſſebårg. Behöfwa altſå Apothekarne ej at fara öfwer Ån efter watten, ty en park af deße ängar ſå ſtort, ſom et torg, kan gifwa tilräckeliga rötter för alla Apothekare i Riket. Derjemte är ock intet twifwel, at roten, ſom tages af denna ört, ju är långt tjenligare til medicine, än den, ſom wäxer i trägårdarne, eller hämtas utomlands.

CONVALLARIA foliis verticillatis (*Flor.* 275.) wärte wid foten af Mößekulle, emellan buſkarna på öſtra ſidan. Denna örten har jag endaſt funnit tilförene wäxa wildt ej långt ifrån Lund i Skåne, och wid Lappſka fjällen jemte Jshafsſidan.

HUMLE (*Flor.* 818.) wärte wildt wid foten af Mößekulle emellan raſet, ſlingrade ſina refwor ibland buſkarna, på öſtra ſidan.

LATHYRUS pedunculis multifloris, cirrhis diphyllis tetraphyllisque: foliolis lanceolatis. Lathyrus major narbonenſis anguſtifolius. *Bauh. hiſt.* 2. *p.* 264. Denna wärten har jag aldrig tilförena funnit wäxa wildt, men nu råkade jag den icke allenaſt här wid Möſſebårg, utan ock wid Ållebårg. Herr P. KALM har funnit denſamma wid Kinnekulle. (*It. Bahus.* 36.) där hon kallas Wäſtgöta HÖFRÖ, eller LATHYRUS pedunculis multifloris, cirrhis diphyllis: foliolis lanceolatis internodiis membranaceis. Jag wil icke här uppehålla mig med Synonyma, ſom endaſt höra Botaniſterna til, utan allenaſt ſäja, at denna wärt är ganſka mörkt och ofullkomligen framſtäld af alla, ehuru lätt och klart hon eljeſt kan ſkiljas ifrån de andra af ſin ſlägt, hälſt ſom hon har merendels 4 ſmå blad ſäſta wid hwardera bladſkaftet. På det Botaniſterne ej framdeles måtte famla härwid, wil jag gifwa dem följande beſkrifning: *Radix* perennis. *Caulis* quadripedalis, quadrangularis: angulis oppoſitis in membranam dilatatis, & hinc anceps, margine tenuiſſime denticulatus. *Stipulæ* conjugatæ, utrinque acuminatæ, e regione baſe-

baſeos acute angulatæ. *Petioli* apice in cirrhum ramoſum deſinentes, triquetri, a baſi ad inſertionem prioris paris foliorum utrinque membranacei, dein membrana deſtituti. *Foliola* quatuor, duplici conjugatione ſeu duo paria in ſingulo petiolo, lanceolata, trinervia, mucrone inermi acuminata, flexilia, minusque rigida, polilicem lata. *Pedunculi* foliis longiores, ſtriati, multiflori. *Flores* quoad vexillum ſubtus & alas incarnati, carina vero exalbidi, & vexillo extus pallide incarnati.

PRIMULA minor (*Flor.* 162.), ſom eljeſt war mycket rar här i landet, wärte wid Möſſebärg.

HELIANTHEMUM (*Flor.* 433.), ſom eljeſt är allmän i Sverige, ſägs icke förr än wi kommo hit.

POTENTILLA foliis pinnatis alternis, foliolis quinis ovatis crenatis, caule erecto, (*Hort. Cliff.* 193.) den man förſt uptäkte wid Höjentorp, wärte här öfweralt i Klefwan, då wi ſtego up på Möſſebärg.

SPARRE-LOSTA (*Flor.* 89.) wärte här i myckenhet.

CARDAMINE foliis pinnatis: foliolis ſubrotundo angulosis (*Flor.* 560.) war almän i dälderna.

FALENS art och natur kunde tydeligaſt inhämtas af Randt och Ballerſtens äng, ſom lågo på öſtra ſidan om Möſſebärg, och hörde til Commercie Rådet Ahlſtröms Schefferie; hon ſwarade emot den ſtora Betesmarken, allmänningen, ſlättmarken, eller falen, ſom ſträkte ſig ifrån Berga åt Allebärg. Deße Ballerſten och Randt hade warit twänne gårdar, efter hwilka allenaſt fliſan ſtod qwar, på hwilken de warit bygde, och utur den ſamma ſprång en källa, ſom formerade en bäck. Samma fliſa låg flat af röd Kalkſten horizontail med landet, och helt bar, ſå at det gröna gräſet allenaſt kunde rota ſig i deß ſpringor. En ſådan Kalkfliſa bör man föreſtälla ſig under hela Falbygden, djupare inunder jorden, ſå at Falbygden här är et och det ſamma med Ölands Alfwar, faſt Falbygden har något mer Mylla uppå ſig.

STRATA TERRÆ åro öfweralt omkring Möſſebärg, Allebärg, Billingen alt lika med Kinnekulle, ſå at då en har ſig ſtenhwarfwen i Kinnekulle tydeligen bekante, wet man, hwad ſom alleſtädes kan ſökas här på djupet. Kinnekulle beſtår öfwerſt af Gråſten, därnäſt kommer et tunt hwarf Skifwer, ſedan et djupt hwarf Kalkſten, ſå et litet hwarf Skifwer med Orſten blandadt, ſiſt et tjockt hwarf Sandſten. Således är det äfwen beſkaffadt med Billingen, Möſſebärg, Ollebärg, Hunnebärg, Hall, ſom alla öfwerſt beſtå af Gråbärg med en mager jordmon, likt Norrlands Skogarna; under denna bärgarten ligger en Skifwer, ſedan kommer det röda Kalkbärget, ſom går ut i fält, äfwen ſom wid Wäſterplana på Kinnekulle; ſådana äro de wackra ängar omkring Ollebärg och Möſſebärg, Falbygden, Klefwa-Hed ꝛc. hwilka dels äro fruktſammare, då de hafwa uppå ſig mera ſwartmylla, dels torre och ſkarpare, då de hafwa mindre tilräckelig Mylla. Ja deße ſtrata gå widare, än här i Wäſtergötland; ty Ombärg i Öſtergötland, de höga bargen jemte Grenna hafwa ſamma ſtrata, ja ändteligen Alfwaren på Öland, Carlsöarna, Torsburgen och Hoburgen på Gottland åro lika beſkaffade, allenaſt med den åtſkilnad, at Ölands Alfwar ꝛc. ej går ſå högt, ſå at det får de öfwerſte ſtrata af Gråbärg och Skifwer, utan han beſtår af den röda fliſan eller Kalkbärget, ſom liknar Medelplana ängar och Klefwa Hed, men at detta likwäl är ſamma ſlag, wiſas rundt omkring Landtborgen på Öland, hwars rot är en Skifwer med Orſten, ſom beſynnerligen märkes wid Ölandſka Alun-brottet, hwilket Alunbrott eller Skifwer äfwen ligger på en Sandſten, den der ſwarar emot det låga Sandſtens ſtenbrottet wid Burswiken på Gottland. Det är mig berättadt af Hof Rätts Rådet Baron Sten Bjelke, at hela Eſtland

är

är en åfwen dylik slätt med Kleſwa Hed, Falbygden eller Wästerplana, och at Estland skal ligga på en röd Kalkflisa, samt at silfwergrufwan Kongsbärg i Norrige skal åfwen bestå af deße stratis. Altså gifwer Kinnekulles Profil tab. I. anledning til Strata terræ eller jordskorpans Anatomie, icke allenast här i Wästergötland, utan tör hända til större delen af werlden.

LITHOGENESIEN är fuller en mycket enfaldig sak, men dock efter denna tidens så rön ännu nog mörk. Wi wete, at af Hafwets sediment Lera, af Lera Kalk, af Kalk Bleke, af Bleke Krita, af Krita Silex eller Flinta. Af Dy ur Kärmylla blifwer Skifwer, af Skifren åter Mylla. Wi se, at Spat, Quartz och Hornsten med Mica wäxa där bärgen spruckit, och dem hopläka. Wi se, at Gråstenar genereras af Pinno. Wi se det understa i förenämnde Wästgöte-Bärg wara Sandsten, altså Hafwets sand. Därnäst Skifwer fult med små Petrificationer, hwilka åfwen sig insinna i den med Skifren blandade Orsten. Wi finne i all den röda Kleſwan och Kalkbärgen en oändelig hop petrificater, besynnerligen af Ostrocodemata, som alla fordom wuxit til stora krek. Här ofwan uppå ligger Klappur, som swarfwats af Hafwets wågor; där på åter Skifwer, som warit Mylla, och aldraöfwerst Gråberg (af Pinno), som nödsakeligen måste wara temporis filia. Alt detta sätter den, som ser sig tilbaka, i största förundran öfwer den Allwisas inrättning af wårt jordklot. Så tala stenarne, då alla andre ting tiga.

* FALKÖPING.

Jun. 29.

SÖNDAGEN höllt oß stilla i Falköping, och efter middagen woro wi på et bröllop i gården WIK.

FAL-

FALKÖPINGS stad war rätt liten, han mättes med steg, då han fans i bredden wara 200, men i längden 400 steg. Gatorna i staden woro längs efter halsannor, Husen woro alla af trä, mäst en wåning, och Ladugårdarna in i staden täckte med halmtak, och bygde med skiften. Torget war i proportion mot staden större, än något annat i Swerige, ty det war 140. steg långt, och 66. steg bredt; elsest låg staden på en behagelig och slät ort, emellan de wackra bärgen Mölse- och Ålleberg.

GÅRDESGÅRDER häromkring woro upreste med et artigt påfund, til gårdslets sparande. De taga 4 à 5 alnars långa störar, stöta dem perpendiculairt i jorden, 3 tumm ifrån hwarandra, bära dem ofwantil igenom, och träda dem på en tjock wedja, med stöd allenast på ena sidan, som wändes inåt, hwarigenom de icke allenast få et tätt och täkt stängsel, utan ock det med minsta omkostnad.

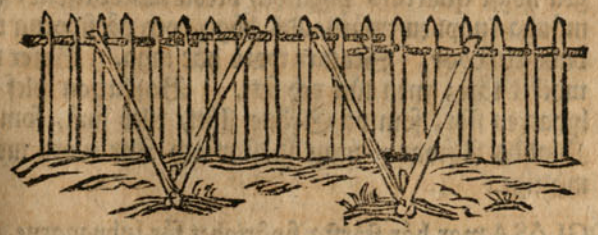

RÄGN kommer alltid af moln, moln af dimma, och dimman af watnet i jorden; men här är något mer i naturen, som swårligare begripes, nämligen at bärgen draga molnen åt sig, hwilket ock alla Lappar tyeta berätta om sina Fjellar, Jemtlänningen om sin Årskuta, och Dalkarlen om sit Städja, nämligen at när deße bärgen taga på sig liksom en hufwa, som de säja, det är, då deras öfwersta hufwuden liksom omgifwas med en tökn eller rök, så skal rägn komma; det samma utröntes i dag på Mösseberg, som liksom rökte utur sin kul-

le.

le. Deremot hafwa Smålänningarna en märkwärdig observation, nämligen at sjöar drifwa regnet ifrån sig, så at de få ragnskurar, som falla under torra sommaren, merendels undwika de gårdar, som ligga närmast stora sjöar, det jag ock sjelf på min födelse ort, då jag ännu war yngling, oändeliga gångor med förundran såg sannas. Altså följer häraf, at mera regn faller på bärgen och höga länder, än på sidländte, eller där sjöar ligga. Härigenom sker, at alla floder fullare rinna, emedan de alla taga sit watten utaf det regn, som fallit på den högre jorden, och då det här faller mer genom denna af Skaparen så underligen inrättade lag, så circulerar ock watnet mer, och jorden befuktes mer, innan det stannar i hafwet.

ÅKRARNA såddes här 3 år å slag med Råg, Korn, Blandsäd, och hwilade mästedels hwart fjerde år.

BETESMARKEN kring Falköping bestod af wida och bara fält, at aldrig en buske syntes på dem, utom några högst quarters höga och breda Enebuskar, med många knapt en twärhands höga, och på sidorna rundade rufwor. Stenar woro här inga. Betet war mycket kårt; men tätt och fett. Boskapen blef här hwarken stor, som på Skåne slätt, eller små, som på Ölands Alfwar, utan Hästar och Kor woro medelmåttige.

SKOGLÖSA war här största swårighet för inbyggarne, som ofta måste gifwa 3 à 4 dal. K:mt för wedlaget, och det med gladt hjerta, allenast de kunde få det för penningar.

GÅRDESGÅRDARNA woro merendels af trå, ej utan landtmannens stora kostnad, och sällan ses någon Gårdsgård af röda Kalkflisor, ty Boskapen rifwa den neder.

HÄCKAR skulle aldrabeqwämligast här kunna anläggas på så jemn mark, hälst där jorden ofwan på flisan icke är alt för mycket grund, ty på sådana ställen kunna de icke blifwa nog höga. Häckarne skulle hafwa dubbel nytta, med det, at de icke allenast stängde ägorna, at man således slapp köpa dyrt gärdsel, utan ock skulle de på denna slätten ansenligen hjelpa gräswäxten, som twingas af Sol och blåst tillika; ja folket kunde häraf nästan få tilräckeligit bränsle; men landtmannen föregaf, at om sådane skulle planteras, de då omöjeligen kunde bewaras för omilda människors händer; detta deras skäl föllo dock af sig sjelf, genom alfwarsamme dommare.

HJELMARSRÖR eller HJELMRÖR, som det kallas, så det större, som det mindre, lågo uppå Falen nordost ifrån staden, hwardera låg et byßeskått ifrån hwartannat, och war en liten rundad ätteplats. Det större war midt uti lagdt med 12 stenar i en ring, hwarpå 3 så stora Klippor lagde woro, at de näppeligen af några dragare kunnat ditföras; men det mindre Röret hade 3 mindre stenar, fast nu på sides stötte: Deße förmentes fått sit namn af Konung HJELMAR. En annor Ätteplats låg ock på samma mark längre bårt, däråst uprättade stenflisor inneslöto en fyrkantig graf, om 3 famnars längd, och en famns bredd.

DOMMAREKULLEN kallades en liten Kulle, som låg på östra sidan wid Mösiebärg, på hwilken folket trodde, at de gamla haft Dommaresäte.

GÖKEN sades sällan höras här på slätten, emedan han har inga trän at sitta uti.

KORN-KNARREN kallades här Ortygometra (*Faun.* 162.), som på andra ställen i Westergötland kallas BJUGGBIT, emedan han knarrar i Koruåkrarna.

SPISARNE woro på de mästa ställen hwitlimmade med bleke, som hämtas häromkring; men hade den olägenheten med sig, at en ej fick komma när dem, förrän kläderna woro hwita som krita.

TENGNE Socken låg uti Wiße Härad, af hwilken åtskillige studerande lånt sina tilnamn, besynnerligen de, som af wilda stammar blifwit cultiverade, och häraf kan man se, på huru många sätt tilnamn kunna fås af en och samma sak, såsom:

Tengnander,	*Tengborg.*	*Tengström,*
Tengner,	*Tenghem,*	*Tengbeck,*
Tengnæus,	*Tengmarck,*	*Tenghom,*
Tenglin,	*Tenglund,*	*Tengrot,*
Tenglind,	*Tengdal,*	*Tenggren,*
Tengdin,	*Tengvall,*	*Tenggwist,*
Tengden,	*Tengberg,*	*Tengblad,*
Tengzelius,	*Tengholm,*	*Tenglöf,*
Tengstad,	*Tengfors,*	*Tengblom.*

Jun. 30.

RESAN skedde ifrån Falköping til Ållebärg, Mössebärg, Odens Kulle och Klefwa.

ÅLLEBÅRG låg wid paß en quart ifrån Falköping åt öster; bärget war ansenligen högt, ofwan uppå åfwen som de andra Wästgöta bärgen, med betesmark, dock utan skog; sidorne eller klefworne kring bärget mycket brante, och ofta af klippor perpendiculaire, som den högsta slottsmur. Sedan omgafs det med et nedrigt fält, som sedermera med en kullrig wall sluttade ut åt, nog bredt: Härpå följde et större fält, och ändteligen nederst en kullrig bärgsrot, åfwen som på de andre bärgen i Wästergötland, nämligen Kinnekulle, Billingen och Mössebärg, så at här war öfwersta kullen wildmark, men nedanför kullen öfweralt ängar, som närmast kullen woro fullwurne med buskar och höga wärter.

KULLENS WÄXTER på Ållebärg woro utom oändelige många tufwor, alt wilda Norrlandswärter, såsom: En, Blåbär, Lingon, Kattfötter, Hjortron, Blodrot.

COR-

CORNUS herbacea (*Flor.* 132.) wärte här i stor myckenhet och helt allmänt, den wi tilförene på resan endast sedt wid Skara.

PYROLA floribus racemosis dispersis, staminibus pistillisque rectis (*Flor.* 331.) som eljest warit sällsynt, och för 6 år sedan ej i Swerige sedd, wärte här helt allmän.

PROSPECTEN öfwerst på Ållebärg war artig; här syntes på nordwästra sidan Kinnekulle, Mössebärg och Biskopsklacken wid Brunsbo; på östra Wartofta Härad, på södra Falbygden, på wästra Nyckelångarna. Ibland många andra Kyrkor sägs Carlabylånga, namnkunnig af det, at 3 Konungar där skolat blifwit begrafne. Et artigt spectakel märkte jag högst uppå bärget, då man såg neder på de stora och slätta ängar deromkring, som af Solenes sken woro uplyste, huru molnen med stora swarta fläckar woro på samma sätt, liksom strödde på ängen, och flögo undan, som de eljest plåga göra på himmelen, hwilket kom af den skugga, som de för Solen flygande molnfläckar förorsakade. Nog har hwart barn sedt skuggan af moln flyga öfwer jorden, men aldrig på något sätt at förlikna emot detta, ty de sägos små och mörka som en natt.

STRATA woro just de samma i Ållebärg, som i Billingen, och de andra bärgen, med besynnerlig mycken skifwer.

RÖDLERA war på åtskilliga ställen omkring Ållebärg i myckenhet, lik en rödbrun lera, så at wattupußerna, på den wägen som gick här förbi, woro efter rägnet brunfärgade.

KÄLLOR med det aldraljufligaste watten runno neder på södöstra sidan af bärget.

WÄXTERNE på första convexiteten nedan för bärget

åt norra sidan woro besynnerligen: Astragalus (*Flor.* 591.) Ulmus 219. Cepa 265. Scrophularia 520. Stachys 489. Trifolium montanum 611. Vicia sylvatica 603. Cirsium 657. Veronica spicata 7. Tussilago 680. Ononis 622.

CONVALLARIA foliis verticillatis wärte mycket wid sidorna af Ållebårg.

POTENTILLA foliis pinnatis alternis, foliolis quinis ovatis crenatis, caule erecto. *Hort. Cliff.* 193. wärte äfwen wid sidorna af klefwan.

RHAMNUS (*Flor.* 193.) wärte så här som annorstädes här omkring, nog mycken; men war därjemte swår at känna; ty han war ingalunda lik sit egit trå, utan wärte ut som en krypande ört, med fingers långa stjelkar.

HUMLE wäxte äfwen här ibland stenraset på östra sidan.

OSSEA (*Flor.* 131.) eller Eknaset wäxte i myckenhet på sidorne af Ållebårg.

GRODOR (*Faun.* 250.) hoppade i stor myckenhet up emot klefwan af öfwersta bårgskullen på norra sidan, där det war så brant, at wi sjelfwe ej utan största möda och fara kunde komma up; wi undrade altså destomer, huru deße usla kråk kunnat arbeta sig så långt up, och hwad deße wille åt högden, som altid plåga söka djupet.

COCHLEA testa pellucida, *It. Öland.* 155. fans äfwen här i klefwan utan färg.

MUSCA thoracis apice bicorni, abdominis margine acuto nigro: maculis septem flavis fans här på Ållebårg, som sällan eljest förekommer, ty har man aktat nödigt, at beskrifwa henne nogare: Hufwudet är gult, hjeßen swart. *Antennæ* clavatæ swarta, längre än hufwudet, och utan något sideshår, hwarmed hon besynnerligen är kännbar. Munnen har en snabel, eller et tryne, utan tänder, at hon altså hwarken är någon Bromß, Styng eller Kofluga. Bröstet är mörk-

mörkgrått med en gul spets, som slutar sig med twänne ifrån hwarandra skilde tänder. *Halteres* woro blekgula, täkte med brunaktiga fjäll. Wingarne litet brunaktige utan fläckar. Magen swart, nedtrykt med en hwaß kant rundt omkring, som har 7 blekgula fläckar, eller en på bortra sidan och kanten af hwart segment. Magen är inunder gul, med 4 brunaktiga wäder. Förterne gråbruna. Det märkwärdigaste på denna fluga är, at bröstet har wid spetsen twenne tänder, och at Magen är omgifwen med hwaß kant. Denna är en och samma med Musca (*Faun. Suecica* 1083.) men nogare här beskrifwen och undersökt.

GRÅSWÄXTEN war så här som på Kinnekulle och Billingen, på norra sidan ganska härlig, där man eljest hade sådant bort förmoda på södra sidan om bårgen, hwilka ligga likSom drefbänkar emot Solen; ty wärman drifwer wäxterna, och emot plankwäggar wära buskarna altid bäst. Här på norra sidan om Ållebärg war ingen sjö, som kunde lindra det hårdare climatet, såsom på Kinnekulle, likafult wäxte örterne här frodigare. Hwad watnet angår, så rann det på alla sidor ifrån bårgen lika, så at häraf ses, det Holländarne hafwa rätt, då de betäcka sina drefbänkar midt på dagen med et segel, at gifwa en liten skugga för middags Solen, äfwen som deße bårgens middags skugga hjelper de örter, som wära på deras norra sida.

NYCKELÅNGARNE lågo intil Ållebårg, som sägas fåt sit namn af Drotning MARGARETA, hwilken här skolat tappat sina nyklar, då Hon på denna äng stod med sin Krigshär emot Kong ALBRECHT. Jag har aldrig sedt så släta ängar, på hwilka knapt en enda tufwa kunde finnas, de woro deßutan mycket stora, så horizontaile, som en planerad trägård, med åtskilliga afsättningar eller nedsänkningar på yttra sidan aftagne.

MÖSSEBÅRG, som wi lemnade i förrgår afton, besågs åter i dag, där wi hade wårt nöje, at åskåda åtskilliga naturens märkwärdiga spel.

CATARACTER hade man twänne stycken på östra sidan af Mössebårg, midt för Betstorps by. Deße höga fall woro därjemte mycket braute, och formerade härliga Cascader, som djupt af watnets stadiga arbete skurit sig wäg emellan skifwerstenen, och nedkastat en myckenhet sten i sjelfwa fallet. Uti den norra Cascaden syntes, huru watnet gick hela byßeskottet imunder jorden eller stenarna, och åter kom ut igen med klart lopp, hwilket icke allenast gaf et prägtigt utseende, utan ock et starkt underjordiskt susande. Ehuruwäl den södra Cataracten war denna tiden på året nästan torr, och den norra förde ej heller nu mycket watten, kunde man dock föreställa sig det förträffeliga och rika fall, som Wärwatnet skulle framhäfwa ifrån en så ansenlig högd, emellan så många och stora stenar.

SKIFWERSTENEN, som på sidorna af fallet war afbruten, deltes med perpendiculaire skärningar eller snitt, ad angulos rectos, vel acutos, utom det, at han horizontalt skifrade sig, som blad i en bok. Af denna skifwersten war den, som låg öfwerst, och inuti bärget, hård och swart; men den, som låg nedantil, eller närmast watnet, och ytterst, war lös, och antingen grön eller rödaktig. Då man med den gröna skref på den swarta, blefwo bokstäfwerna hwita, men då man skref med den röda, blef skriften röd. Där Sol och rägn länge badat på swarta skifwerstenen, blef han solverad til en lös jordsten, och då måstedels utanpå röd, och närmast til rödnaden inuti grön, så at deße 3 färgor allenast differera gradu, i det at swarta skifren först blifwer grön, så röd, sedan förfaller han til rödlera. Utom deßa Skifwerarter gifwes ock här i Wästgöthe bärgen, men förnämligast i Hunnebårg, en skifwer, som wid påskrifwandet får helt swarta bokstäfwer. Häraf följer, at skifwerstenen kan delas och utmärkas til species genom hwita, gröna, röda och swarta Characterer, som han lämnar wid påskrifningen.

KALK-

KALKSTEN fans til myckenhet i detta fall, af en ganska sällsam art, därutinnan, at då skifwerstenen med sina blad eller lameller gißnat, likson en half öpen bok, hafwer han blifwit upfyld emellan lamellerna med en fin lera, som ändteligen gådt til en hwit kalk; derföre syntes skifwerbladen stå ut med sina swarta kanter, til en twärfingers längd utom stenen aldeles oförändrade. När denna sten slogs sönder, och en mente sig finna i honom diverse strata af skifwer och kalksten, såsom en swart plånbok med hwitt papper interfolierad, eller alternerande lameller af swart skifwer och hwit kalk, fick man emot all förmodan se, at skifwerstenen icke allenast inuti bytt sin swarta färg til ljusgrå, utan ock riktigt förändrat sin egen art, och blifwit aldeles til kalk, just af samma art med den kalk, som kommit af leran emellan lamellerna. Häraf flyter et oemotsäjeligit rön, icke allenast, at leran går til kalk, utan ock, at kalken kan förbyta skifren til sin egen natur.

PETRIFICATIONER suto nog många uti de af fallet nedkastade kalkhällar, och bestodo merendels af Conchis striatis, besynnerligen af Concha (*Faun.* 1341.) och af Pectine (*Faun.* 1343.), hwaribland ock funnos artige Dentriter, som liknade en moßa eller trä, och lundar uti mignature afritade. Ibland andra Petrificata fans här en myckenhet af det för mig obekanta Petrificatum, som jag afritat uti ölåndska Resan pag. 147. hwilket här genom flera och åtskilliga impressioner gaf mera anledning at utforska, af hwad djur det måtte hafwa kommit.

Se figuren på följande sida.

TOPHI af styckekulors eller stora mußlors skapnad och widd, funnos inuti skifwerstenen, och bestodo sjelfwe af swart skifwer, men hade blifwit hårdare af et jernwatten, som sig i dem insupit, och dem med en stålskårpa färgat, så at de kunde hollas för en swag jernmalm.

BÅRGBEK swettade ut af skifren på åtskilliga ställen, som en swart olja, hwilken strax stelnade och blef seg.

CARDUUS acaulis, calyce glabro (*Flor.* 656.) wäxte hår wid Cataracterna, besynnerligen wid den norra; han är sällan sedd af oß i Swerige, utom Gottland och Öland.

ÅTTEPLATSAR lågo åtskilliga på flata ångarna, något litet öfwer jorden kullrige, kringlagde med stenar, täkte med jord och gräs. Alla hade midt uti sig et rum, kringsatt af skifrig, och på kant stående Alfwars-sten, ofwan uppå med stora stenar täkte, aldeles lika Hjelmars rör, fast mindre; när man skar up torfwen på åtskilliga, syntes at de bemödat sig fångt,

fångt, som af swartmyllans högd förmodat sig kunna dömma om åttplatsarnes ålder; ty där, som en sådan ätteplatts legat fiere år inneståndg, eller i en äng, får han dubbelt, ja fyrdubbelt mera mylla, än den, som legat på betesmarken, ty swartmyllan blifwer af förmultnade rötter och wärter, som altid wäxa spådare och mindre på betesmarken, än i ängar; deßutan går swartmyllan til föda för wäxterna, och wiße örter äska mer swartmylla än andra: e. g. Om Ljung kommer at wäxa på en utlagd äng, som hade 3 quarters swartmylla, skulle samma äng ej äga efter 10 års förlopp 1 quarters hög mylla; än mer, en åtteplats, som ligger på et högt land, kan aldrig winna på 1000:de år så mycken swartmylla, som en annor sidländt uti 500:de år; ty dels rota örterne sig snarare och lättare på sidländt mark, dels afsköljer rägnet oförmärkt den finaste myllan på högderna, och upfyller dälderna.

SOLEN gick neder första gången i dag, då wi woro 1 quart ifrån Falköping.

GÅRDESGÅRDARNE bestodo dels af gårdsle, dels af Kullerstenar. De senare woro af 3 slag: 1) uplagde stenar, som stöddes på sidan med störar, hwilka par och par ofwantil woro hopbundne. 2) af upstaplade stenar, ibland hwilka de minsta lågo öfwerst och betäktes med torf, at de ej så lätt måtte skingras. 3) Stenmurar, ofwan uppå belagde med Enbuskar, til at desto bättre afholla Kreaturen.

ODENS KULLE låg wid paß 2 quart ifrån Falköping, på wänstra handen wid wägen; han war nästan så hög som Ållebärg, men ej wid, och utan trä, betäkt med gräswall, och ej på sidorna afbruten, utan gjord med små åtskillige fält och små högar. Ofwan uppå war et slätt fält, såsom et stort torg, på hwilket man i fordna pesttider gifwit de döda åt Oden, och dem begrafwit: Det berättades, at här warit tilförene årlig marknadsplats, och wisades, hwar en brunn skolat

warit grafwen, som dock mer liknade rudera efter en graf med sten.

HAMANS GALGE hade aldrig kunnat lyst tionde delen så långt, som den galge, hwilken war upreſt på södra kanten af det höga Mösſebårg, där bärget gjorde en djup wrå, och slutades åt den stora Klefwa Hed.

KLEFWA HED, på hwilken Drottning MARGARETA slog Konung ALBRECHT, låg emellan Odens kulle och Klefwa Kyrka; hon frambar de alrahärligaſte ängar man någonsin kunde föreſtälla sig. Angarne äro fuller öfweralt här på orten täcke; men Klefwa Hed med sit slätta fält, och många blomſter, stod denna årstiden så täck och ljuflig, at han öfwergick all den sommarens prakt och fägring, wi hårtils någonsin sedt, ja de woro så härliga, at min penna är alt för swag, på något sätt at afskildra dem. Det är fuller wist, at inwånarne wid deßa widlyftiga fält utstå höst, winter, och wår et oändeliget beswär af hård blåst och urwäder, så at folket stundom på reſor häraf förgås, förrän de kunna råka närmaſte gård: Men deremot så betalar också den skona sammaren all sådan olägenhet, med så mycken härlighet, som naturen på et blidt fält utmåla kan. Sannerligen ingen främling skulle sig någonsin föreſtälla sådan härlighet i Wästgötha land, som detta ej sielf set. Hela detta fältet hade inunder jorden en röd Alfwarstens flisa, hwilken är lagd ofwan uppå en grå kalksten, eller som det här kallas tälgsten eller golfsten, hwilket tydeligen är at se wid Klefwa Kyrka, där landet är afbrutet, så at hela Klefwa Hed måste föreſtällas såsom en affättning af Mösſebårg, på samma sätt, som Wästerplana i anseende til Kinnekulle. Blomſtren, som denna tiden målade Klefwa Hed, woro besynnerligen det röda Trifolium (*Flor.* 615.) de blå Kläckor 176, den hwita Präſtekragen 700, den gule Arnica 684, Lotus 609, och Anthyllis 594.

HÅL-

HÅLÖGA war en Kulle, som låg på Klefwa Hed, dock närmare åt Mösſebårg, den Hedenhös med störſta möda upreſt, til skapnad och högd med en af gamla Upsala högar, hwilken icke ringa fägnade dem, som här öfwerst ifrån åskådade Klefwa ljutwa Hed. Denna war öfwerst utgrafwen med en rund grop, mer än til en mans djup, och altså långt sällsammare, än Jungfru Holan utan för Falköpings port.

WEDBRIST war här på orten Landtmannens störſta swårighet. Han klagade alramäst öfwer Alunbruken, som redan woro anlagde, eller där anlägga tänkas, så at han fruktade sig med tiden ännu fjärmare nödgas skaffa sig brändsle, och trodde, at den förmon, som få ägde, med tiden skulle ödelägga hela Falbygden.

BRASSICA perfoliata flore luteo (*Flor.* 546.) wärte här öfwerflödigt i Kornet, som icke synts i norra orterna af Wästergöthland.

SOLEN gick andra gången neder, då wi efter 4 quarts reſa kommo til Klefwa; ty då wi lemnade Falköping utur ögonen på östra sidan om Mösſebårg, war Solen där nedgången, emedan Falköping ligger så lågt, at hela staden är lägre, än stora Falen, ja, så at staden ej kan ses, då en står öfwerst på Ållebårg, fast intet trä hindrar proſpecten, utan endaſt skygges af bärgets kullring och sidor. När wi kommo bårt om Odens Kulle syntes Solen långt uppå Himmelen, sedan Mösſebårg i Wäster ej mera afskygde henne, så at wi reſte hela milen ifrån Falköpings sidan, där Solen redan war nedgången, förrän wi kommo til Klefwa, då Solen gick neder.

Julii 1.

KLEFWA Kyrka låg nedre wid rötterna af Klefwa Hed, på deß nordwästra sida, hwarifrån landet efter hand tog af med flere affättningar, intil deß det stannade i

en

en stor och fjerran ifrån liggande myra. Häraf hade man ifrån Klefwa en widlyftig prospect.

UTHUSEN såwäl, som sjelfwa Kyrkan i Klefwa, woro murade af röda kalkflisor; man såg med hwad swårighet leret häftade wid denna röda kalkstenen, emedan stenens fuktighet emot owäder slog ifrån sig leret. Där som muren begynte förfalla, sönderföllo stenarna, liksom körtlar, til storlek och skapnad som små äpplen, hwarföre denna sten ej obeqwämligen kallas Gorsten. Folket undrade at Mässehakar, Mässesärkar, samt Altaredukar multnade bårt i Sacristigan; men det kom af ingen annan orsak, än at muren war bygd af denna sten, som fuktar sig mot fuktigt wäder.

BLEKE sägs nedanför Mössebärgs skants norr om Backered, där et källespräng det utkastade utur hwita kalkklipporna. Detta Bleket är hwitt, såsom på Öland, men här på orten så sällsynt, som det röda Bleket är på Öland, emedan öfwersta kalkstenen här på orten är röd, och altså gifwer allmänt et rödt Bleke med skifwersten, som af rägn, luft, frost, och Sol, förfaller til en röd lera, hwilken röda skifwerstens lera blandad med röda Kalkstens-Bleket gör swartmyllan omkring Kinnekulle, Billingen, Mösse- och Ålleberg, rödaktig. Det hwita Bleket nyttjades på 2 sätt af Landtmannen, dels at härmed hwitlimma spisar, som dock nog smutsade folket, då man kom när dem, dels at härmed utputsa trägolfwen, sedan de förut twättats, hwaraf de wäl blifwa ljusare och wackrare; men däremot smutsas snarare, hälst då någon går på dem uti orent wäder, eller med wåta skor.

ÖRTERNE kring Backerodsgård, (natale Prof. Aboënf. Dni Hallenbaum) som låg norr om Klefwa Kyrka, woro besynnerligen:

Circæa (*Flor.* 5. α.) Bistorta 321. Vicia sylv. 603. Leontodon hirt. 628. Scorzonera 647. Trollius 474. Hwilka 2 senare wäxa här i Wästergöthland öfweralt.

ÖRTENAMNEN äro äfwen så här, som i andra särskildta Provincier, olike; ty här kallades

Trifolium rubrum 615. Röd-Kålla, Ulmaria. Multagräs, Filix mas 846. Ormgräs, Trollius 474. Smörboltar.

ASKEN 830. war ibland alla trän, som man hitintil sedt i Wästergöthland, det som lättast, snarast och frodigast wärte.

POLYTRICHUM scoparium 868. α bruktes här til sopor eller ugnqwastar, med hwilka aska utur ugnen sopades.

WILDHAFRA 97. kallades här den allmänna Landt-Hafran, hwilken wärte i alla åkrar, och gjorde Landtmannen mycket beswär; han öfwerwans med det, at de lade åkren et år i träde, och under samma tid honom flitigt körde; men som grannens åkrar ligga merendels bredewid besådde, sades wildhafran blåsa, och fluga utur grannens åkrär på de trädde, och dem således til nästa år besmitta.

FÄRGEGRÄS woro mycket få här på orten för Landtmannen bekandte; ty han wiste allenast at färga grönt med Wippa eller blommorna af Rör, (*Flor.* 99.) och gult med Björkelöf, Apelbark eller Alebark.

STENGÅRDAR sägos här kring Klefwa bättre anlagde, än tilförene; ty de woro uplagde af flata, och i fyrkant huggne stenflisor, af röda Gorstenen, hwarföre de ej så lätt ramlade omkull.

SWINEN hämta sin föda af åtskilliga wärter, hälst saftfulla; men deras läkraste mat är rötter, besynnerligen af Qwickrot (*Flor.* 105), Tubera 1116, Stachys palustris 490, Scorzonera 647, Cumin 245 &c. hwarigenom Skaparen, utom affigt på Swinens föda, äfwen welat gifwa andra örter tilfälle, at så sig uti den lösa myllan, som Swinen under rotandet upkastat.

kastat. e. g. Uti den tätaste Barrskog, där Barren täcker jorden, och förqwäfwer alla wäxter, har den wisaste Skaparen gifwit hemwist för Tubera, Tryfkel eller små swampar inunder jorden. Swinen känna dem med sin goda lukt, och upplöja dem med sit långa snyte, så at hwarjehanda wäxter här lätteligen kunna så sig, för hwilka det eljest skulle wara omöjeligit. Landtmannen har helt annat ändamål med sin äng, den han ofta ser med sin stora förlust upgrafwas och ojämnas af deße Kreatur; ty hafwer han påfunnit, at hwar Wår ringa eller lägga kull Swinet, snöra ihop munnen med wrelen, at han må bärja öronen för Swinets olideliga skrik, sedan med en Syl genombora nosen, at därigenom sätta en liten ståltrå, och den tilsammans wrida, så at Swinet hela Sommaren skal ömma med nosen, och altså ingalunda rota; hwarigenom Swinen äfwen mycket oroas, under det de sig föda skola af andra wärter. Den skada, som de oringade Swinen tilfoga ängen, gör icke allenast ägaren, utan ock grannarne stor olägenhet, hwarföre Öfwerheten wid plikt och wite förorsakats tilholla Landtmannen, hwart år ringa sina Swin, eller där han det försummar at plikta wid TingsRätten. Detta årliga ringandet har icke litet beswär med sig, ej allenast för Landtmannen, utan ock för Swinen; ty har konsten påfunnit, at skära Swinen öfwer nosen, på det de aldrig mer skola rota, hwilket Sal. Landshöfdingen Strömfeldt genom en allmän publication låtit befalla alla sina Landtmän här i Wästergöthland; men denna nyttiga Förordning hade redan så af sig kommit hos Allmogen, som altid är hatare af nyheter, at näppligen funnos nu mera några få Bönder, som kommo ihog och efterkommo samma påfund. Til at se huru detta låter sig göras, tog jag et Swinhufwud at anatomicera, då jag afklädt huden ofwan på trynet, fann jag en muscel, som låg framman för hwardera ögat, hwilken slutades uti en lång Tendo eller sena, som af tjoklek med en fogelpenna gick hel

smal och lång in til spitsen af nosen, där han fäste sig uti en, trubbig Brusk, som gör den del, hwilken ligger i nosen ofwan för näsebororna; då man drager på deße senor, ser man, at nosen uplyftes, at altså förenämnde sena är säkert densamma, som endast gör, at Swinet kan rota, hwilket alt tydeligen kan synas uti hosgående figur:

Här af följer, at om man tager grisen, då han är 3 eller 4 weckor gammal, och med fingren känner ofwan för nosen, warder man finnande 2:ne små senor, sträckande sig längs öfwer trynet, liksom 2:ne segelgarns träar:

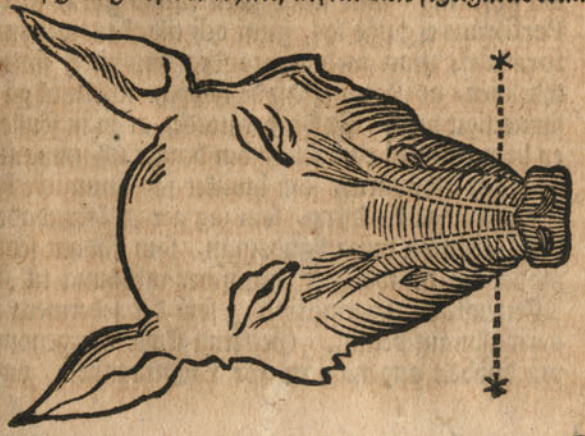

Deße

Deße tråar skär man af med en hwaß penneknif, wid märket *, sedan man förut litet öpnat huden, hwarigenom trynet så blifwer snöpt, at thet sedan aldrig, så länge Swinet lefwer, kan rota; här igenom slipper Landtmannen årligen det förtreteliga ringandet, och kan altid wara säker, at ej blifwa stämd til Tinget för sina Swins rotande.

GETTER äro merendels förtretelige, för det de springa öfwer Gärdesgårdarne, och fördärfwa Ängar, Åkrar, Trägårdar, hwaremot jag på denna min resa hörde et artigt medel, som andra för mig äfwen haft sig bekant. * Hwilket skal bestå däruti, at man afskär på bakfoten, så snart killingen är killad, en liten sena, som skal sitta wid bakklöfwan, hwarigenom Getterne aldrig skola wara i stånd at flöja öfwer den lägste stengärdsgård. Bak på benpipan ligga 2:ne senor eller Tendines, den yttra är Perforantis, den inre Perforati. Den yttre eller musculus Perforans delar sig inunder små-klöfwarne uti 2:ne tendines, som hopdraga foten, äfwen som musculus Perforatus; hwilkendera af deße man afskär, skulle säkert förneka Geten at hoppa; men deße äro dels swåre at skilja ifrån hwarandra på en lefwande killing, dels alt för grofwa at afhugga, utan Getens men, som säkert häraf blefwo styfbent; men skulle man kunna göra, at tendo Perforans ej gingo lös, fram och tilbakas, igenom Perforatum, utan med hwarandra hopwuxe, synes nog tydeligen, at Geten ej kunde hoppa, fast wål gå utan synnerligit men. Folket berättade, at man skulle skära en liten muscel eller sena, som drager tilsammans bägge stora klöfwarne, om hwilket jag ännu icke kunnat årna så noga kundskap, som jag gerna åstundade, wil derföre hafwa mina Landsmän, som sådant sedt, anmodade, at tydeligen häröfwer inkomma til Kongl. Wettenskaps Academien, som det sedermera kunde göra allmänt bekant. Getterna skulle härigenom blifwa dubbelt angenämare för Landtmannen, om han kunde

kunde äga sådane Kreatur, som ej förstodo sig på at volticera.

* KALM BAHUS 2.

ILLORE är et djur, som här på orten skal finnas, besynnerligen wid Leringe by i Segerstads Socken. Det är ej större än en Katta, med blekgul fäll, hwaribland swarta längre skygghår äro strödde, deß mun och öron äro hwita: Man hade helt swårt at gißa, hwad detta mände wara för et djur, om icke Drabanten Herr Mag. Tengmark sedermera det samma skutit, och skinnet upwisat, då man lätteligen såg, at det war en Iller eller MUSTELA Putorius dicta (*Faun.* 8.).

GÖDA ÅKREN är angelägit för Landtmannen, allenast gödslen icke kostar för mycket. At föröka gödslen, tyktes bönderna kring Klefwa och andra orter funnit på et härligit hushålds grep, nämligen at uptaga torf, lägga den i högar på åkren til torkande, den torkade torfwen sedermera bränna, och således göda åkren med askan, hwilken stora invention går up emot Finnarnas Kytteland. Den fina myllan, som blifwer af förmultnade rötter och wärter, är den rätta gödslen, och födan för säden. Om torfwen lades tilsammans at förmultna til mylla, wore sättet godt och berömmeligt; men nu förbrännes torfwen til en aska, hwilken hafwer ingen ting uti sig til wäxternas föda, utom et enda salt, som hastigt med rägnet drager utur åkrens mylla de finaste particlar af swartmyllan, hwarigenom åkren 1, eller högst 2 år märkeligen gödes; men mister de följande åren så mycket i sin godhet, som han de förra warit drägtigare: Altså skadas gräswallen genom torfwens bärttagande, och den mylla, som kunde fås af torfwen, blifwer genom bränningen aldeles dödad, utan at båta åkren; ty wågar jag räkna denna invention ibland de skadeligaste.

SLÅTTERMANNEN war nu i sin anletes swett, och hans fel lärde oß trenne rön; wi sågo på åtskilliga

ställen, där den idige Landtmannen under slåendet gick så nära med lian, at sjelfwa rötterne lägo bare; hwaraf hände, at den idigas ängar woro längt magrare, än den latas, emedan de bare rötterne torkas af den brännande Solen, och strax förwisna, så at snälheten är för Slättermannen icke båtsam. Andre, som mena sig wara klokare, slå bittida sina ängar, medan wäxterne stå ännu i blomma; ty de hafwa ofelbart lärt af läkarena, at örterne under blomstertiden hafwa sin angenämste lukt, smak och kraft, hwarföre ock de då skola få det bästa höet; men de komma ej ihog, at tredingen af alla wäxter äro annuelle, eller skola upkomma af årliget frö; deße få härigenom ej mogna i sit frö; ej så sig, hwaraf de följande åren mista en treding af höet, som den senfärdige får utan motsago bärga i sin lada. Andre låta qwinfolken följa sig under slättertiden i hack och hål på härdwallsängen, at strax hopräffa det afslagne gräset i flyter, stränger eller bredor, hwarigenom torkan får tilfälle, at hastigt angripa stubben, som hela sommaren förut stått fuktig och dåfwen af skuggan, då gräsroten icke litet af denna hastiga ombytning förderfwas; däremot skattas de försummeligare lyckelige, som låta det afslagna gräset ligga på slag til deß det halftorkat, och gagna deße senare sin äng genom sit drögsmål.

NÄCKEROT war et namn på en ört, som jag icke hade mig bekant, hwilket förekom under det, at bönderna allmänt berättade om Walaborgs sjukan, som däruti bestod, at boskapen i myckenhet dödde, af det de kommo til en rännel eller liten Å, uti hwilken de antingen drucko giftigt watten, eller fingo giftiga maskar uti sig, eller som somliga förmente, åto en ört, som kallades Näckarrot. At blifwa underrättad och förwißad om denna sak, reste wi til Trimstorp i Gökhems Soken, som låg södwäst ifrån Odens Kulle. Då wi kommo til Trimstorp, wisades oß af bönderna en rinnande bäck i ängen, söder om gården, med berättelse, at så ofta boskapen kommo dit at dricka, miste man flera af dem,

dem, som strax tilsatte lifwet. Lieutenant Lundberg, som tilförene bodt här flera år, och mistat wid samma bäck en stor myckenhet hästar, och undertiden Får, wiste berätta oß, at ock människor ofta farit illa af watnet, eller af det de bitit af örter, då de watnat hästar, och at här woro rötter, som giftade watnet, fast många trodde, at där gäfwos fina maskar, som gjorde alt detta onda. Men i detta mord war intet swårt at få tilräckelig ransakning, uplysning och dom. Både watten och maskar woro frie; men Näckaroten skyldig, ty hon, som eljest är sällsynt, wäxte här i den myckenhet, at jag aldrig sett deß like, och tätt som hampa; jag har på intet ställe sett henne så frodig och stor. På min Lappska resa märkte jag wid Liminge äng i Österbotten, at boskapen dog af samma ört, (se *Flor. Lappon.* 103.) och et ännu mer öfwertygande exempel hade jag 1744, då några rötter af denna ört upkastades wid hafsstranden i Roslagen, hwilka emedan de woro tjocka, som Kålrötter, buros hem af Wallhjonen; då Husbonden frågade åtskilliga, hwartil de tjänte, och hwad de woro, swarade en gumma, at de woro goda för kor, som af dem wäl trifwas; dårföre befaller Husbonden Ladugårdspigan taga en rot, och gifwa hwardera kon et stycke, ty han ägde några stora Holländska kor: befallningen blef efterkommen, korna begynte råma, falla likſom i brott, blifwa stinne, dö innom timman; då en af de qwarlemnade röter, som ännu om Wärtiden ej utslagit sina blader, skickades strax til mig, den jag lät sätta i Uplala trägård, där hon efter 8 dagar sig wisade wara den samma, som här kallades Näckarot. Denna Näkarot är en och samma med Sprängörten, eller den rätta Cicuta *Flor.* 239.), om hwilkens gift Wepferus de Cicuta aquatica skrifwit en hel tractat, och här besannas, at hon icke allenast är dödelig för människor, utan och för få, får, hästar, ja, ibland de Swenska örterna den giftigaste; ty är angelägit för hwar hushollare, at noga utrota denna Sprängörten 239. Stråkran 238.

Stormhattsblomman 442, så sant han är angelägen om sina Kreatur.

QWACKSALFWARE woro i Wästergötland trenne namnkunnige, såsom: Gubben i Enekulla, Sven i Bragnum, och deß discipel Valtin Sträng i Kinnewalds Soken. Folket i landet sökte bot hos dem emot sina sjukdomar, ej annorledes än af de största läkare. Wi woro nu på nejden, där Swen i i Bragnum bodde, ty reste wi på 1 quart at höra hans wishet.

SVEN i BRAGNUM hade köpt sig en liten gård, på hwilken han bodde, och där utwalt sig en liten mörk kammare, i hwilken han hade sina dosor och läkedomar. Han war en bondedräng af några och 30 år, fast håret begynt gråna, och hans stilla lefnads sätt redan gifwit honom en ansenlig isterbuk. När wi kommo in, och helsade på honom, stod han orörlig, utan at röra mößan, eller at beswära folk med nedsittande. Han war i swar lätt, fast alfwarsam. Mina följeslagare kunde ej afholla sig, at fingera sjukdomar, och rådföra sig med honom. Den ene M. T. föregaf, at han war plågad af Blodspotning; hwarpå Sven, sedan han frågat om des hemwist och kosa, swarade: At han skulle köpa på Apotheket i Götheborg Pulfwer för blodspottning, och därtil frågade drängen, om han låtit sig åder, hwilket af patienten nekades, som sade, at han war rädd för blod; men blef dock rådd, at ändteligen öpna ådern på armen. Den andre E. G L. frågade råd för et Oronsusande; drängen swarade: At patienten ingen ting skulle bruka; ty ju mer man brukar, ju wärre blifwer det, utan allenast öpna ådern under öresnippen, där sade han, at 3 ådror ligga, af hwilka den medlersta bör öpnas; åfwen at han skulle sätta en silfwerked på glöd, och då hon woro wäl warm, slå litet Franskt win i henne, och låta imman däraf gå up i örat. Patienten frågade, hwaraf denna sjukdomen kommit? drängen swarade:

At det wore blod, som nedfallit för örat. Patienten berättade widare, at susandet flyttat sig ifrån det ena örat til det andra, frågade derföre, om bägge öronen hade någon communication? drängen swarade: Ja håla tre må J det tro. Den ene begärte at få tala med drängen enskild, då drängen och Patienten gingo in i kammaren allena. Patienten föregaf, at han tagit osäkra steg, och därigenom råkat ut för et venerisk takdropp; drängen låfwade, at det skulle blifwa godt, gaf derföre ett grof örte-pulfwer, som skulle intagas i Bränwin, med äggehwita, hwilket kostade 16 styfwer: Patienten frågade widare, hwad diæt han skulle föra? drängen swarade: At det woro lika mycket, allenast man fastar en tima för Pulfwrets intagande. Patienten frågade widare, om man får supa Brännewin? drängen swarade: Ja, må J tro det, det skal ju tagas in i Bränwin. Widare sade Patienten, at han wore wan, at supa 3 supar om dagen, och frågade, om han får beholla samma diæt? hwarpå drängen swarade, at 3 supar woro ingen ting. Wi hade tagit med oß örten af Cicuta, hwarföre drängen frågade, hwad wi skulle göra med Strätterna? Wi swarade, at de tagits wid Trimstorp, och at de woro skadeliga; drängen mente nej, och log däråt, sasandes, at de hwarken woro skadeliga eller nyttiga, utan at han wille äta up altsammans, och tog örten i mening at bita på henne; men jag förnekade honom detta alfwarsamma skämtet. Drängen blef frågad, om han kunde bota fallandesöten? Fallandesöten swarade han, jo den har jag curerat många hundrade gångor, och wil altid bota henne för 2 Dal. S:mt. Han höll denna sjukdomen för en af de lättaste: Jag frågade honom: Om han trodde sig kunna bota all fallande sot, af hwad orsak han ock wore? han mente jo, däräst icke slag och fallande sot woro tilsammans. Drängen frågades, om han kunde bota alla sjukdomar? Hwartil han swarade ja, däräst det icke wore til döden lagdt. Drängen satte sig utanför dörren, at plåcka en

flickas skorfwiga hufwud, och at med knif draga håret ut med rötterna, smorde sedan hufwudet, och lade däröfwer et Karborrblad; hwilket alt han lagade för en Riksdaler, eller 4½ Dal. K:mt. En bonde kom och begärte hjelp för en stark Diarrhée: då Sven frågade honom, hwarföre han ej lagat sig ut förr, utan kommer nu så sent på afton? bonden swarade: Å jag tänkte, at J skulle wara ännu ute, och slå på ängen. Drängen swarade: Ja, jag lärer behöfwa täcket, jag; widare sade bonden: Jag war rädd, at J skulle wara bårtrest. Drängen swarade, ja, en täcken, som jag är, behöfwer ej resa bårt, ty jag har nog at göra hemma. Ändteligen föregaf bonden sig ej eller wilja komma på Helgedagen. Då Sven sade: Liksom J icke redan skolat stulit et stycke af honom. Bonden frågade då ändteligen, om han ej wille hjelpa honom? drängen swarade: Ja, det wore så, om jag wålade mig stå med eder i natt. Wi sågo några medicamenter ligga på bordet, nämligen Calmusrot, Johannis ört och Wallörten eller Conſolida. Wi funno nogsamt, at drängen hade ingen insigt hwarken uti Anatomicis, Phyſiologicis, Semioticis, Diæteticis, eller Botanicis, utan at hela hans kunskap bestod i några få medicamenters kraft uti sjukdomar, hwaraf Allmogen argumenterade a minori ad majus, hälst då de sågo, at han under en alfwarsam mine dölgde något djupare; men däruti war han dock at berömma, at han brukte inga widskeppelser, och war fogelig med betalningen. En sjuk människa må wäl liknas wid et skepp, hwilket skal segla många farliga och widlöftiga skär förbi, uti en stickande storm; den Skeppare är då lyckelig, som råkar en utlärd Los, hwilken kan bäst wisa wägen, och känna de mästa klippor och fördolde skär; men den, som lemnar sit skepp i en okunnig karls händer, som knapt har sig en eller annan klippa bekant, kan wäl under tiden komma i en stilla wind, af en händelse, lyckeligen fram; men dock oförswarligen, at han wågat all sin ägendom uti så osäkra händer.

ÅSEN

ÅSEN blef wårt nattqwarter, sedan wi rest 8 quarts krokresa ifrån Klefwa,

Junii 2.

RESAN ståltes Mariæ Besökelses dag ifrån Åsen til Ållestad, under et stadigt regn hela dagen.

FÖLJESLAGARNE Borgmästaren i Falköping Herr Rudberg, och Drabanten Mag. Tengmarck, som 3 dagar beledsagat oss på de angelägnaste ställen, togo nu afsked.

MJÄLLERUNGA Kyrka låg inwid Venern, där wi bewistade Gudstjänsten. Här sågo wi, huru den, som gick med håfwen, då han fått af bonden 1 öre Koppermynt i pungen, tillika med en nick, tog strax utur håfwen en penning, och lemnade den strax på andra sidan åt samma bondes hustru, så at åfwen hon kunde hafwa den åran at gifwa i pungen, då håfwen kom at besöka henne; således språng den, som bar håfwen, stadigt ifrån mansstolarna, til qwinnostolarna, af orsak, at bondens skyldighet här ej räknades öfwer ½ Öres depence til håfwen.

QWINFOLKEN brukte nu mera inga hattar, som tilförene.

LANDMONEN begynte blifwa mera backig, och i ångarna sågs en tämmelig hop löfträn; men Betesmarken war skallig och skoglös, full af Ljung, och 1 alns höga Enbuskar. De stora hedarna woro afbrände, at En och Ljung måste wika för gräsväxten.

KNIPA BRO låg öfwer en liten flod, emellan Kedabo och Helgorp, som gjorde skilnaden emellan Scaraborgs och Elfsborgs Län.

* HELGORP, *quart.* 7.

HUSEN hår på orten woro måst bygde af Ek, i brist på andra trän.

PLANTER-HAGAR woro måst i alla Soknar anlagde, nämligen en j hwar Soken; de woro små af sten upmurade, och Ekarne wäxte däruti, fast merendels illa plundrade af getter.

EKEN hölt Landtmannen före bäst kunna sås i moßa under Enebuskar, och at den ej upwäxte utan moßa, ej eller blefwe wål bewarad ifrån Kreaturen, utan En, som dem afhöll intil deß Eken kommit til den högd, at hon kunde förswara sig sjelf.

* LJUNG. *quart.* 3.

TORF hade man här begynt uptaga i myckenhet, med stor besparning för skogen. Tre slags torf wisades oß, den 1:sta kallades Klappertorf, som war gjord af dy, denna, utan rötter, brann senare och långsamare: men gaf starkaste wärman. 2:dra Röttertorf, bestod af rötter med någon dy blandad, och brann wål. 3:dje Moßetorf, bestod af Sphagnum (*Flor.* 864.) eller Rödmoßa djupt tagen, och i brottet tyktes bestå likßom af hår, denna brann hastigt, och gaf minsta wärman. Askan efter torfwen, blef här på orten rödagtig; men på andra ställen häromkring hwit. Torfwen brändes, och sades göra all tjenst til eldning, som wed, i spis, kakelugnar, brygg, smide ꝛc. men ej så til bak, icke eller at ihopwälla jern med: Midt i moßan togs här bästa torfwen. Hon skars bred och fyrkantig; men sällan tjockare, än 1 à 2 tumm: Hon tages up om Wären, så snart man lagt ned kroken, eller lyktat åkerbruket; upskuren med en spada, lägges i högar, eller rökar, at torkas öfwer sommaren.

MJÖLK östes af bondqwinnorna mycket litet i hwardera bunken, så at filbunken knapt war ½ tumm tjock, således fingo de mera flöt genom det, at gräddan lättare kunde upflyta.

ÅLLE-

ÅLLESTADS Säteesgård låg 3 quart ifrån Ljung, ganska wäl belägen, på en liten högd inwid sjön Sem, som gick intil husen. Husen woro bygde på gammalt sätt, och nog äldrige, gärdesgårdarne förfallne, åkren sandig, och marken stenig; men situationen förträffelig.

Julii 3.

Herr BLACKVELL, en Ängelsman, som gjort sig namnkunnig genom en Oeconomisk Tractat om Lerbränning, tjänlig för gödsel til åkren, kom för några år sedan til Swerige, och just då, när nationen med all ifwer begynte tänka på Oeconomiens upkomst i Riket. Han, som lät sig förmärka äga en ogemen kunskap uti Oeconomien, blef med många förmoner begåfwad, och därt l fick detta Kongs Säteriet Ållestad at bebo, där göra försök, och at wisa de lärgirige sina många arcana œconomica, hwarom han lät afgå en widlyftig specification til alla Landshöfdingedömen i Riket. Wi hade rest hit, at se och lära de högstönskeliga rön, som kunde gagna både oß och publicum. Lif-Medicus Blackvell war ej obenägen, at wisa oß strax alt hwad han härtils uträttat. 1) På Caracters byggningen hade han midt emot dörren åt sjösidan, låtit uthugga en lustdörr. 2) Några hundrade famnars gärdesgård hade han låtit upresa på denna skoglöfa ort, och hämtat gärdslet ifrån en annan by, sådant, som han det kunnat fåt. 3) Wid gården hade han begynt anlägga en trägård, i hwilken, utom Köksaker, han hade sått några stånd Galium album 117. Lotus sylvestris 609. Melilotus luteus 609. Trifolium bituminosum. Phaseolus humilis, hwilka stodo hwar på sin sång. 4) Til Humlegård hade han låtit upgrafwa en hop sångar wål 1 alns höge, och något mera brede, uti hwilka han tänkte plantera Humle; men i imedlertid uti åtskilliga satt Potatos, och bönor. 5) Åkren, som war fattig på swartmylla, hade han låtit plöga til 17 tumms djup,

med 4 par oxar, hwarigenom alfwen, eller sanden blifwit blandad med myllan, hwilken sand han förmente efter 3 år skulle witra sönder til swartmylla; war altså ej underligit, at han deße första åren måste tola mißwärt, at rågen här såg sämre ut, än på något annat ställe; men denna förlust lärer hundradefalt betalas, om Sand någonsin skulle förwändas i Swartmylla. 6) Emellan en myra, som låg öster om gården, nära intil sjön, hade han låtit slå et litet dike af några famnars längd, til watnets afledande. Detta alt hafwer han hittils uträttat, mycket mera hoppas man framdeles.

RÖD-HUMLE höll Lif-Medicus Blackwell före at wara bättre, än den hwite Humle, som hafwer lösare tuppor, där den röda har dem både ymnogare och fastare; äfwen at den Humlen, som skal brukas til utwaldt dricka, bör plåckas så snart han gulnar; ty om han lemnas längre qwar, blifwer han bäskare och oangenämare.

HONUNGSDAGGEN hade redan begynt at fästa sig på Humlen wid bondegårdarna; hwars orsak Lif-Medicus Blackwell rätteligen kastade på det, at Humlen står så tätt, så at den dagg, som om natten faller, ej kan afbläsa, utan torkas wid bladen af solhettan, hwarföre han ärnade lägga sin Humle på sängar, hwar rot et stycke ifrån den andra, at wädret måtte få fritt spela på Humlen.

FEMJORD kallades här på orten wår gåsjord, om hwilken wi frågade Lif-Med. Blackwell, huru den samma kunde bättras, emedan den på åtskilliga orter gör oändelig skada; han mente, at blandning af sand och lera kunde hjelpa henne; men som wi sett sådan gåsjord både på sand och lergrund, föreslog han aska, hwilket kommer an på försök.

SIGILLI Salomonis (*Flor.* 274.) bär, sade Herr Blackwell af eget försök, skada både oxar och kalfwar, ja, dem

dem ofta döda, och ändteligen, at han dem ingifwit åt hundar, som häraf dödt, hwilket ej warit mig tilförene bekant.

THEEBLOMMOR ifrån China sägos här uptorkade, de gåfwo Théet en stark perfumerad lukt och smak, så at man icke fick lägga mer än 1 eller 2 blommor til det andra Théet i Thée-kannan. Blommans Calyx war en *Perianthium* minimum, pentaphyllum: foliolis orbiculatis. *Corolla* magna, rosacea, regularis, enneapetala: petalis tribus exterioribus dimidio minoribus, reliquis sex interioribus in orbem positis.

WÅXTERNE woro besynnerligen här på orten:

EMPETRUM (*Flor.* 832.) Vaccinium maximum 312. Tetralix 310. ibland Ljungen wid Håkanstorp. Raphanistrum 568. med gula blommor i åkrarna.

PISUM petiolis tetraphyllis, stipulis crenatis, pedunculis unifloris, wäxte här allmänt i åkrarna, och war mycket åtskild ifrån de allmänna ärterna; ty wil jag gifwa des beskrifning kort: *Planta* annua, *Pisi* arvensis & satici facie, sed longe minor. *Petioli* tetraphylli, foliolis ovatis, oblongis. *Stipulæ* majusculæ, crenatæ. *Pedunculi* uniflori. *Flores* vexillo cæruleſcente, venis purpureis; Alis obscure purpureis; Carina alba.

GALLÅPLEN suto på bladen af Glechoma 483. de hade uti sig många små cellulas.

VERONICA pratensis (*Flor.* 12.) hade wid slutet af stjelkarna små ludna hufwuden, som woro ihopsatte af et par rundade ludna blader, innom hwilka lägo röde larvæ muscarum.

RESAN stältes ifrån Ålleſtad åt Borås.

HÅFSHED låg wid wägen, mycket stor, jemn och angenäm.

CHAMOMILLA romana 701. wäxte mycket wid Flabårg.

* FLABÅRG. *quart.* 3.

BÖK sågs något litet wid sidan af wägen.

ORTEN war ljuflig med hedar, watten, löfrika ängar, och wägen sandig. Dimman stod, som små moln öfwer bärgen.

* BORSTENA. *quart.* 4. Kl. 12. om natten.

Julii 4.

RESAN ifrån Borstena til Borås.

NOSSE-SJÖN låg intil Borstena, han war mycket liten, dock sades gifwa begynnelsen til floden Lida.

FLOTBJÖRKER (*Flor.* 776.) twänne stycken, små, och nu förfallne, stodo här i Noße-sjön märkwärdige. Deße woro wid paß af en mans högd, och hade med sina hopflätade rötter fästat sig wid en liten flottufwa, som flöt nu til den ena, nu til den andra stranden, och wärte ofta ihop med det land hon rörde, intil des någon blåst, frost, eller flod läßade henne. Björkerna woro i år aldeles förfallne; men hade lemnat efter sig en liten dotter, som med tiden lärer winna sina fäders gestalt. Tufwan war wid paß en famn bred, et quarter djup, och hade ingen ting mindre uti sig, än aghrötter (*Flor.* 35.) af hwilka Physici trodt, at flothölmar endast hopflätades. Man kan undra, huru björkens rötter, då denna sjön om winteren är frusen, och rötterne öfweralt med is omgifne, likwäl kunna uthärda wid lifwet, fast icke en enda trä af dem är fri från isen. Bönderne trodde, at deße flotbjörker ändrade sit ställe, allenast wid instundande ofred, då de flyttade sig ifrån den ena sjösidan til den andra, och at de i förra kriget ofta flyttat sig; men uti det sidsta tåget allenast gått ifrån wästra sidan af sjön til den östra.

WÅGEN åt Borås gick up, nedföre, och på sidorna af bran-

branta backar, så at marken här war mycket skild ifrån de förra behageliga orter i Wästergötland, ja, så steril, granfull och ojämn, som sjelfwa Angermanland.

ÖRE-SJÖN låg på högra handen alt ifrån Påtorp in til Borås stad.

* BORÅS. *quart.* 8.

BORÅS är medelmåttigt stor, men en mycket snygg och renlig stad, som här ligger in i landet, omgifwen med en backig, skogfull, klippländt och steril tract. Staden sluttar åt en stilla flod Wiska kallad, som flyter utur Öre-sjön åt söder på wästra sidan af staden, med et godt watten, och til färgerier besynnerligen tjänligt. Tio Gator gå längs åt staden, och äfwen så många twertföre, alla regulaire, och wid paß 12 alnar brede; deße woro nu, fast rägnet stadigt continuerat, flera weckor aldeles torre; emedan alle slutta, och äro wäl stenlagde. Denna torra situation af staden bidrager mycket til inwånarnes hälsa. Husen utom Kyrkan och Rådstugan woro alle af timmer, snygt och jämt bygde, bestodo merendels af twänne wåningar, mäst jämnhöge, på sidorna med bräder beslagne, och taken med torf täkte, sedan brädtaken blifwit förbudne af fruktan för eldswåda. Emedan grunden är sluttande, hade man behöft på ena sidan lägga stengrund, hwilken mur, äfwen som wäggarne, blifwit täkt med bräder, de där dock gingo slutt ifrån wäggen nedan til ut åt; detta bidrog, at gatorne woro snyggare. Spisarne i husen woro af en ställsten, eller Saxo micaceo quadammodo fissili, den inbyggarne wiste artigt hugga i fyrkant efter mått: deße spisar sedermera afklistrade, och hwitlimmade, woro wäl så jämne, som någon tegelmur; ty Ler har ännu ej funnits synnerligen tjänliget på hela milen kring staden, hwarken til tegel, eller lerkäril; inuti woro husen snygt meublerade, fast ej synnerligen kostsamt, och tomterne tätt inbygde, så at denna stad, som år 1727. emellan den 21. och 22. Julii

lii helt och hållen afbran, nu tycktes återwunnit sit förra skick. Utan för hwar port stod en tunna watten med en granruska för wådeld skull.

Jul. 5.

BORÅS uppehölt oß til eftermiddagen.

FÅRGERIER woro 3 stycken i Borås. Langlets färgeri war så wäl inrättadt, som något i riket, däråst wi besågo åtskilliga processer.

ÅNGSKÅRAN (*Flor.* 660.) färgade gult, och köptes ifrån Östergötland, Halland och Skåne för 1 Dal. S:mt Lißpundet.

WEJDE (*Flor.* 543.) bruktes til blåkypen, som upblandades med indigo, hwilken flöt och stadigt skummades wid sidorna, samt wisade sig blandad liksom ådror, når man blåste i kypen. Då klädet uptogs utur kypen, war det aldeles grönt; men så snart det begynte torka och kallna, blef det helt blått. Wejdet har jag wisat wildt wäxa på Gottland och wid andra hafsstrander; men det köpes dock ännu ifrån Erfurt fattals, hwart fat holler wid paß 16 L℔℔.

WAU (*Flor.* 439.) färgar gult, och köpes ifrån Frankrike buntetals, hwar bunt kostar 1 Dal. S:mt, och består af 10, til 12 Marker. Han köpes också utifrån, fast han länge wärt wildt kring Lund i Skåne, och tål ganska wäl wårt climat.

MJÖLONRIS (*Flor.* 439.) med Victriol färgade swart.

GLANSLÅROFT gjordes med en slipad flinta, som fästad wid en stång präßade låroftet mot et höfladt bräde.

KLÄDESPRÅSSARNE woro både dyrbare och sköne.

KLÄDESMANGELEN war stor; han drogs af en för ögonen bunden häst, som gick omkring sin axin perpendicularem. Hästen wiste af sig sjelf wända om, löpa fortare eller ock stanna, alt efter som han med orden commenderades.

TRYCK-

TRYCKLÅROFTETS stämplar woro skurna i pårontrå, hwilka doppades uti en hwit materia, som stadigt ströks jämn, som en tunn gröt, af en annan goße; sedan stämpelen war häruti doppad och tryckt på låroftet, ströddes en hwit mo eller fin sand på de wåta characterer, och fastnade därwid; denna materien afhölt färgen, då tyget nedsläpptes i kättelen at färgas, så at de påtrykte Characterer blefwo efter färgningen hwite, eller ofärgade, sedan den påtrykte materien blifwit aftwättad.

CASSIANS-TRYCKERIET bestod af 3 falsar eller Cylindrer, ibland hwilka den medlerste war af metall, prägtigt utgrafwen, men inuti iholig; en stor upeldad jernbult kunde läggas uti honom, och därmed upwärma honom; denna präßade tyget emot de twänne andra Cylindrar, som woro af Björk.

MANUFACTURERNE af garn och spånad hade ganska mycket inrotat sig på denna ort, ty qwinfolken spunno, wäfde, stickade mößor, och dylikt, mer än på något ställe; de gjorde tyger och walmar, som oftade trotsade et tämmelig godt kläde. Inbyggarne köpte sig deßutom sit mästa gods ifrån Markshärad och Halland, där alt folk spinna och wäfwa, så at ofta sielfwe gubbarne måste sitta wid spånräcken; men qwinfolken gå där sällan ifrån wäfstolen, utan lemna mannen merendels omsorg om Ladugården.

SMIDET får Borås-boen ifrån åtskilliga kringliggande socknar, besynnerligen ifrån Sandhult socken, där de måste bönder åro smeder, och tilwerka knifwar, liar, spader, ullsaxer, mungigor med mera.

FATKNALLAR, eller Landtmän, som swarfwa skålar, tappar, askar, finnes mäst i Torpa och Aspere socknar. Utom det deße sjelfwa resa omkring med sina waror, sker, at drängar, som hos dem taga förswar, bruka samma handel.

BORÅS-

BORÅS-boerne hafwa ifrån urminnes tider warit namnkunnige för sin synnerliga idoghet, at föda sig genom egna producter och inrikes handel, den de äfwen utwidgat til Öarna i Bält, Finland, Norrige, Dannemark och widare.

CAPITALS-DRÅNGAR, eller sådane, som fingo til Credit af sin husbonde 600 til 1000 Dal. Smt, woro nyligen här afskaffade, af orsak, at en Capitals-dräng, som skulle gifwa sin Husbonde största delen af avancen, ofta handlade med à parte Capitaler ifrån andra städer och orter, och riktade således sig sielf mer, än capitals Herren. Man hade märkt, at de fläste Borgare således lidit på deße drängar, utom det, at drängarne ofta rymt bårt med hela capitalet, eller förslöst det, såsom ock ofta satt sig ned i andra städer, til denna stadens skada.

STUDERANDE woro här få, eller inga som höllos wid Academien; ty den idoge Borgaren hade sett de studerandes trångsel i Stiften, och därföre lärt sina barn arbeta och handla, som aldrig gör något trångsmål.

APOTHEKET war litet, men nog stort i anseende til det bruk, som inwånarne göra af medicinen, hwartil den torra situation af staden mycket bidrager; ty Borgarne weta knapt af någon frosa, den de ej eller någonsin hafwa, där de den samma ej fådt under sina resor.

SURBRUNNEN låg $\frac{1}{8}$ mil ifrån staden, på wästra sidan af et sluttande, och temmeligen högländt fält, dör watnet språng utur et fast grus, utan lera. Det war til smaken nog swagt, hade dock på sig en blå hinna, och uti afloppet sin gula otra. I profwet höll det sig således: Af

Saccharo saturni blef det hwit.
Pulv. Gallarum & Theæ brunt, men swagt.
Minio icke sötare.
Oleo Tartari oförändrat.
Spirit. vitrioli oförändrat.
Syrup. violarum } likt ordinairt Surbruns watten
Succ. heliotropii }
Pulv. coccinellæ }

Altså war denne lik de ordinaire Surbruns watnen, men dock af de swagaste.

KÅLEN i Borås war en synnerlig art, af hwit hufwudkål, den man intet gerna sett på andra ställen; ty hufwuden woro aflånge, som et ägg; men därjemte mycket faste, och kunde wål bewaras in på andra året.

JORDMONEN omkring Borås, som kunde cultiveras, war mycket liten, måste både gödas och läggas i linda, som i Bärgslagen, och kåstade mycket i inköpet. Lin, smör, och matwaror woro här nog dyra.

RESAN ståldes ifrån Borås, förbi Sandhults Kyrka, rätt i wäster åt Alingsås: wägen war en gångstig, som ej utan möda kunde ridas för stenar och branta backar. Wi hwilade öfwer natten uti HEARE, quart 6 ifrån Borås.

Julii 6.

WESTGÖTA FJÄLLAR får jag lof at kalla det land, som ligger emellan Borås och Alingsås; emedan det aldeles liknar fjäll til stengrund, bärg, dåldar, gåsjord, sterilité och brantheter, fast det är mindre högt, än andre fjällar, ej eller reser sig så långt up, med mindre en fullkomlig skog kan wära derpå. Högderne, och snart sagt, hela denna tracten, bestod af wida och flacka bärg. Bärgen bestodo af en gråsten, som war hopsatt af en småfjällig skimmer (Mica), blandad med små quarts gryn. Alla deße bärgen sluttade åt öster med et sakta affallande; men deremot woro de på wästra sidan stycke wis afbrutne til flere alnars högd; de skifrade sig uti tjocka flisor någorlunda horizontailt,

dock mera sluttande åt öster. Ytan, eller öfre sidan på deßa bårgen gick i små wågor, likſom hafsſtranden. Bårgen woro där och hwar ſprukne med perpendiculaire ſpringor ifrån öſter til wäſter, och ſprickorne ihopläkte med en grof och ſkräflig ſpat, ſom merendels lemnade et årr af en tums högd högre än bårget. Man ſer på klipporna wid Bohus, då de ſtiga up utur hafwet, huru de äfwen åro på wäſtra ſidan brant afbrutne, där det wilda hafwet ſtadigt arbetat på ſidan; men ſlutta ſig ſmåningom på den öſtra efter lungnet emot landet. Alſo ſe wi i deße Wäſtgötſka fjällar ögonſkenligen ſporr efter hafwets forna arbete, och huru det efter hand affſunkit, ſamt på öſtra ſidan lemnat klara märken efter ſina ſtrander och wågor, där det warit mera lungt, än på wäſtra; ſå at då all hiſtoria tiger, tala ſielfwe ſtenarne. Jordmonen ofwan på deßa bårg war merendels en röd Mo, ſom ingalunda frögdade åkermannen, och på denna röda Moen låg mycket litet grof Gåsjord, eller Mylla, i hwilken föga annat fans än Ljung 309, hwars blommor ännu ej framkommit, dåråſt icke Tetralix (*Flor.* 310.) här och där framlyſt med ſina täcka blomſter.

SKOGEN, ſom ſtod emellan bårgen i djupaſte dålder, war af höga och tätt wuxna Granar, ſå at Solen på wiſſa ſtällen näppeligen kunde en enda minut koxa in i ſkogen, emellan trädens täta ſkuggar; dock war jorden på ſådana ſtällen öfweralt betäkt med en Moßa, utom hwilken icke en enda ört kunde bårga ſig i denna dageliga ſkuggan, om icke något ſtånd här och där af Blåbår, (*Flor.* 313.) ſtuckit ſig fram.

HYPNUM proliferum (*Flor.* 872.) war den Moßa, ſom täkte jorden i den ſkugga, ſom Solen aldrig bortdref. Den ſamma wäxte här rätt frodigt, och lemnade ej en enda plats, ſom den ej tagit in, ſå at man häraf kan ſe, huru Skaparen förordnat wäxter, at täcka alla orter, och at denna Moßan kan wäxa utan Sol.

ÄNGAR

ÄNGAR ſägos några få inſtängde omkring gårdarna, på deßa Wäſtgöta fjällar, hwilka woro bewuxne med Björk, Ljung 309. Arnica 689, Melampyrum album 513. Cornus herbacea 131. Trientalis 302. Vaccinium maximum 312. och Parnaſſia 272, ſom i dag wiſade ſina förſta blommor i dålderna af deßa ängar. Gråſen woro måſt de uſlaſte; Backtåtel 68, Kårgråſer eller Håran 95, och Ängborſt 47. Häraf ſes, at wäxterne i ängarna woro mindre artige för Oeconomis, än Botanicis.

KÄRREN här på fjällarna woro torfmoßar af Sphagnum 864. beſtrödde med Ljung 309, Kråkbår 832, Tranbår 315, Hjortron 413, Harull 45, Silleshår 257.

SJÖARNE woro mycket få, wid hwilkas ſtrander wäxte Lobelia 714, Plantago monanthos 128, och Ranunculus minimus 459.

LYCOPODIA 857. 858. 859. funnos här och där wid bårgsſidorna.

SENECIO ſylvatica, ſom af wår tids förſta Medico och namnkunnigaſte Botanico Herr Archiater Haller mycket täckt blifwit afritad under namn af JACOBÆA ſenecionis folio incano, (*Flor. Jen.* 177. *t.* 4.) wäxte i alla de ſwedjor, ſom för et år ſedan burit råg, och ännu woro inſtängde til gråswäxt.

CAMPANULA foliis Echii 183. wäxte mindre allmän wid ängarna omkring detta fjäll.

QWARNSTENAR lågo wid wägen huggne af detta fjällets bårgart, hwarföre de ock närmaſt kommo til Dalſka murkqwarnarna, i det, at quarts-grynen, ſom woro härde och knagglige, hophäftades af ſkimret, och altſå gjorde dem tjänligare til qwarnſtenar, emedan de ſällan behöfde hackas, och derföre lemnade mindre ſtenpulfwer i mjölet.

SPIS-STENAR huggdes af denna fjällsten, af hwilka så här omkring, som i Borås spisar upmurades i stället för tegel. De woro därtil så mycket tjänligare; emedan de bestodo til måsta delen af eldfast skimmer, och skifrade sig, som en ställsten; under murandet lades de horizontailt, at kanten kom in åt eldstaden, och således längre uthärdade hettan.

RÅGEN och all säden war här wårsåde wid gårdarna i fjällen, och åkren såddes årligen. Man undersökte, om Rågen wid sit blommande tagit någon skada af det myckna rägnet: man fant, at hwart ax hade twänne sidor, hwar sida 8 glumas eller blomfoder, hwart blomfoder twänne flosculos eller små blomster, och altså hwart ax 32 blommor; då man sedermera noga räknade kornen i axen, fans merendels 23 à 24 korn i hwartdera; altså kommer landtmannen i år at förlora en fjerdedel af sin Råg, endast för det, at rägnet kommit i blomman.

LANDET blef, efter 10 quarts resa ifrån Borås, sidländare och mildare, med byar, ängar, åkerfält och härligare gräswärt, då detta fjället slutade sig.

PTARMICA (*Flor.* 706.) hwars blommor och ört brukas på Apotheken, och eljest är nog sällsynt i Swerige, stod, in emot Alingsås, i ängarna, på ömse sidor om wägen.

* ALINGSÅS. *quart.* 15. ifrån Borås.

ÅLINGSÅS är en fläck, som tilförene ägt stads-privilegier, intil år 1723; har nu sin Justitiarius, och håller Riksdags fullmägtig. Denna är aldeles anlagd och bygd med råta och stenlagda gator, såsom en stad; 4 gator gå längsåt staden i öster och wäster, af hwilka den tredje ligger på ömse sidor om floden, som flyter igenom staden: utom deße är ringgatan, som inneslutter staden på alla 4 sidor, af lika längd; men denne gatan är dock allenast på inre sidan bebygd. Hwart quarter af staden är delt uti 4 lika tomter, på hwilka husen äro bygde wid hörnen, men i centro af quarteret, där tomterne stöta tilsammans, är en commun Brunn för alla 4 tomterna. Denna staden är belägen på et slätt fält, som består af fin sand eller mo; åkerfält omgifwa staden på alla sidor, och utom dem stå på alla kanter högder. Husen i Staden äro merendels små trähus, til et par wåningars högd, och de måsta äro upbygde af Manufactur-Societeten, samt underhollas til Laboratorier och Handtwerkare.

MANUFACTUR-SOCIETET war här i Alingsås anlagd, som så intagit alt, at man föga annat såg eller hörde, än Manufacturer, Manufacturier och Manufacturister, hwilket alt blef oß wisat af Hr. Justitiarien Ekman.

TIGGARE finnas här inga, ty när de komma, sättas de in på werkstäderna. Alt sådant werkställes här, är ej underligit, då man ser, at en fattig qwinna med 3 barn kan förtjäna sig på pipbruket 27 Dal. K:mt om wekan, som gör årligen 1402 Dal. K:mt.

ORIENTALISKE BÄCKARNE woro nyligen klipte, de liknade wåra gemena bäckar til skapnad och åtbörder, men däruti åtskilde, at de buro i stället för styf ragg en hwit, mjuk, rak, och len ull, som hängde til fötterna, af hwilken wi sågo et Cambelot de Bryssel, til färgen swart, och så skönt, som någonsin något utländskt, hwilket ofelbart war det första, som i Swerige gjorts af eget Camelgarn.

GOTTLÄNDSKA GUMSAR gingo här med 4 stora horn.

SPANSK HUND sägs; han war liten och slät på kroppen, men öronen skilde honom nogsamt ifrån andra; ty de woro nedhängande, med en lång krusig ull, och så stora, at bägge kunde täcka hela hufwudet; bak på knän war han långraggig såsom et Lejon.

TURKISKA KATTORNE skildes därmed ifrån wåra, at de hade både längre och mjukare hår, samt at deras swans war härigare, nästan som på en mård.

SWENSKE RÅFWARNE, som hår woro bundne, hade hwita läppar, raka öron, lång rät swans, med hwit spits, rödaktig kropp, och fötter, som på framsidan woro swartaktige. De gapade widare, än någon hund, skreko och wisade sig undertiden rädde för hundarna; men beto dem, når de kommo så til.

SPINA VENTOSA war hår en passio endemica, som plågade åtskilliga barn, och det mer, än på något annat ställe: Barnen fingo knylar på benen, händer, armar, ansigte, åfwen ock på sjelfwa bröstet: knylarne woro store, som små äpplen, och suto ofta i hullet, dock mäst häftade sig fast wid underliggande ben. Merendels woro de härde, och utan wärk. Sällan öpnade de sig och gåfwo et litet war. De gjorde contracturer, och skämde underliggande ben. Denne passion sägs på spenebarn och andra, intil deras 12. à 15. år; de, som en gång blifwit härmed angripne, fingo i många år beholla denna swårighet.

GUTTA ROSACEA sägs på en giftwuxen Jungfru, som midt på kinden först hade fått en liten Pustula, eller qwesa, hwilken sedermera utwidgat sig til en handlofwes widd. Folket hade rådt henne, at utwärtes bruka qwinnomjölk, hwaraf passionen blifwit wärre: de hade ofelbart läsit i Medicorum böcker, at Lac virginale (eller Jungfru-mjölk) woro godt emot Guttam rosaceam; men de hade förtagit sig, då de tagit qwinno-mjölk för Jungfru-mjölk, ty den förra præpareras i hwart torp, men den senare allenast på Apotheken.

DRAG eller FLUSS, är en passion, som nog bryr de förnämare i Swerige, särdeles Fruerna, ja, ock ofta sjelfwa Doctorerne, besynnerligen då de lärt sin practik wid utländska Academier, eller af utländska böcker, där denne sjukdom icke går i swang; ty som andre nationer

tioner ej bruka spjäll, at därmed göra kamrarna til badstugor, så äro de ock frie ifrån denna olägenhet, emedan man sällan hörer någon få drag, för det han reser i stark blåst. Drag, med et ord, är et species catarrhi, och förorsakas, då en stark kall pust kommer på en däfwig kropp, hwilkens porer af hettan stå mycket öpne, hwarigenom swetten stelnar i porerna, som hastigt sig ihopdraga, och således förorsaka, at transpirationen aldeles blifwer förstoppad på det stället; hwilket alt så tydeligen lägges för ögonen uti följande casu, at en blind kan derpå taga med sin käpp. En Patient begärte mit råd; han hade för 12 år sedan bodt uti en liten kammare, där en kackelugn war ställd i skiljewäggen, emellan en stor sal och kammaren, på det, at når kackelugnen upeldades, han tillika måtte upwärma både salen och kammaren. Folket, som bodde i salen, nödgades dageligen göra kackelugnen mycket warm, på det de måtte fördrifwa kölden, hwarigenom den lilla kammaren blef alt för mycket warm, så at wår Patient nödgades öpna fönstret på glänt, fast kallaste winteren påstod, härigenom insöll kalla luften på hans warma kropp och bara hals, hwaraf förorsakades et starkt drag eller fluß, at halfwa hufwudet med den delen af halsen, som wändes åt fönstret, upswulnade, så at Patienten i förstone hwarken kunde swälga wätt eller tort. Häremot brukade han ganska många och olika medicamenter, som för honom af Medicis blifwit ordinerade; men utan werkan, intil deß han blef rådd, at twätta den sjuka delen med warm ättika, uti hwilken twål war rifwen; häraf förgick passionen til mästa delen, utom det, at tungspenet som oftast upswulnade med en halsbränna, som allenast hölt sig up uti sjelfwa swalget, och tillika förorsakade en täppning i näsan, eller en torr catharr, samt et ständigt susande för öronen, hwilket alt sedan oroat Patienten, dock utan fel på hörslen.

Jul. 7.

MANUFACTURERNE i Alingsås med alla här inrättade werkstäder beſägs i dag.

ULLSORTERINGEN, där ullen med alla ſina ſlag pläckades ifrån hwarannan med fingrarna. Här ſågo wi ullen piskas ifrån ſin orenlighet på et af ſpolar flätadt bord.

ULLKAMMERIET med dubbla jernkammar, förſkrefne ifrån Eiſenach; kammarne wärmdes uti et par ſmå ugnar, ſom woro utan ſkorſten, ſtälte midt på golfwet, omkring hwardera ſuto 4 arbetare, och hwar arbetare kammade ullen med 2:ne kammar; kammarne wärmdes ſtändigt genom horizontaile ſpringor på ugnen. Ugnarne gåfwo et ſtadigt os, beſynnerligen om wintertiden, ſå länge fönſtren ej fingo öpnas: wi märkte dock icke, at arbetarne hade fått annan olägenhet, än det allena, at de miſtat lukten, och at de af minſta quantitet i ſtarka drickar ſnart blefwo betagne.

SPINNHUS ſågos tilika åtſkillige.

SPINNERIET til fina kläden, där alla rullarne ſpunnos til ſkapnad af en käggla.

WARP-MACHIN, eller Skerran, ſom ſjelf flyttade trådarna up och neder, ſå at de lupo ſpiralt up och neder åt warpen.

KLÄDES-FABRIQUEN med 4 ſtolar: I hwardera wäfde twänne perſoner, af hwilka hwar och en hade ſina 2 trådar. Kardningen förrättades här på 11 Skrubbor. Ullen gick ifrån de grofwa Skrubbor til de finare. De finaſte kardor eller Skrubbor woro af en ogemen finhet. Här warpades med 20 rullar. Deße wäfſtolar ſyßelſatte 97 och 82 Spinnerſkor. Här war et ſtort magazin af ull, ſom mäſt war färgad, och et annat magazin af färgadt och ofärgadt garn. Denna Fabrique hade ſit egit färgeri. KLÄ-

KLÄDESWÅFWERI för fina kläden, med 2:ne ſtolar. Här ſägs, at ju löſare ullen war ſpunnen til inſlag, ju faſtare och tätare blef kläded.

KLÄDESWÅFWERI för grofwa kläden med ullens kardning och deß magazin.

ÖFWERSKÅRERI, där 2:ne karlar med ſtora och ofanteliga jernſaxer klipte hwart klädſtycke. Twänne ſtora Klädespräßar, utom en Kallpräß; uti klädespräßningen interfolierades kläded med papp, präßades och upwärmdes med 2:ne jernhållar emellan hwart klädſtycke. Magazinet med beſkurna och obeſkurna kläden.

RUGGHUSET där kläded, ſom förut bliſwit fuktadt, ruggades eller kardades af 2:ne karlar, hwilkas kardor woro ihopſatte af 8 capitulis Dipſaci. Magazinet, i hwilket kardor, eller capitula Dipſaci, bewarades in futurum uſum; här torkades också kläded, ſamt Klädesmangelen drogs af en häſt.

RAMGÅRDEN war ſtor och widlyftig, med många rammar, på hwilka kläden uphängdes til torkande.

FÄRGERIET förſedt med ſtora och ſköna kättlar, ibland hwilka war en ſtor och fyrkantig Tenkättel för Charlacans färgeriet, tilika med kyphuſet.

TWINN-MACHINEN war oval med 40 rullar, eller 20 på hwardera ſidan: denna twinnade tilſammans det garn, ſom förut war duppleradt på en liten räck, då allenaſt en liten flicka drog omkring Twinn-machinen. Här förfärdigades också Floretts-band.

GARN-MAGAZINET, med garn af alla ſorter, ſpunnet af Bonde-pigorna; det finaſte hade 59 harſwor på hwar mark ull. Bomull ſägs här ſpunnen til den finaſte trå.

STRUMPWÅFWERI werkſtaden, uti hwilken ſägs 14 Strumpſtolar, ſom förfärdigade ſit arbete ſå enfaldigt,

som de konstigt woro ihopsatte. Nu woro allenast 7 stolar i gång, af orsak, at strumpwäfwerie i de senare åren på andra och flere ställen blifwit anlagde, så at consumtionen här aftagit. Wid hwar wäfstol hängde et stort glas-klot fullt med klart watten, som ifylldes, så snart det evaporerade, och då detta watten satte någon orenlighet til botten, fördrefs samma floccus med några droppars tilgjutning af skedwatten; deße Glaß-kulor stäldes jemte lampan, at gifwa sken, och mera ljus i mörkret.

STRUMPKARDERIET, där strumporne kardades med 3:ne hopsatte hufwuden af Dipsaco, hwilka woro stälde på et jern, likt en treuddig gaffel: taggarne på deßa hufwuden af Dipsaco woro mycket styfwa; men kunde dock ej längre nyttjas, än en dag.

FRISWÄFWERIET; här woro 3 wäfstolar, 6 ull-kardningar, 5 Sponräckar med stort draghjul och skruf ytterst på lilla Tenen, som gjorde den grofwa tråden. Här suto på hwardera wäfstolen 2:ne karlar, hwilka hwar hade 4 tråder, och de kastade den stora skyttelen genom wäfwen til hwarandra. Här arbetades 1½ Sk:pd. ull hwar wecka.

ESTOFTSWÄFWERIET med 14 wäfstolar, som woro lika med de allmänna wäfstolar; men sätet, på hwilket arbetarne suto, hade wid ändarna en axel, at det kunde böjas fram och tilbaka.

DAMASCERAD SATTIN wäfdes på samma sätt, som Damask och Triumphant; många Sölf hängde på sidan af wäfwen, där det ena Sölfwet neddrogs efter det andra af en goße, til des alle Sölfwen woro nedragne, då de åter upfördes, och på lika sätt continuerades; under wäfningen nedtryckte wäfwaren sina ordinaire Sölf med fötterna, som gjorde en ordinair wäf, men lateral Sölfwen gjorde ritningen.

RASKWÄFWERIET: Magazinet härtil war mycket an-

ansenligit. Garn sägs här fint som Silke, så at man af et skålpund hade 96 harfwor, hwar harfwa af 5 knäpp, och hwar knäpp af 80 omgångar, altså hwardera harfwan af 60 alnar. Dupler- och Twinn-Machin.

BOMULLSWÄFWERIET: Här sägs Parcum wäfwas med 4 Sölf och trådar. Blekplatsen låg härjemte utbredd, och full med åtskilliga Bomullstyger.

NOPPKINS WÄFWERIET, där wäfstolen bestod af 8 Sölf och 4 trådor.

BAND-WÄFWERIET af 6 stolar, på hwilka floretts Banden wäfdes. Här sägs en stor Trä-Trumma, Tunna eller Cylinder, alt omkring igenom borad med täta hål, genom hwilka figurerna på banden utstakades, på et konstigt uträknadt sätt. Magazinet med en myckenhet band uti.

BANDSTOLAR 3 stycken, på hwilka 24 à 25 band tillika wäfwes, och ofta hwardera bandet af olika coleur; alle deße banden wäfde sig sjelfwe, när allenast et litet barn drog wefwen. Här wäfdes 60 stycken band på en wecka, hwardera stycket 50 alnar långt.

SILKES-BANDS-WÄFWERIET: Här woro 9 stolar i full gång, som alle wäfde sina band, af hwilka somlige woro utzirade med rosor, somlige med bokstäfwer, och somlige med andra zirater.

RÅ-SILKES-BODAR, där rått Silke spans, innan det blef floretts band. Magazinet af Silke.

SILKES-REDERIET, där Lachagie kokades, kardades på långa kardor, sedan spans på Swenska räckar, och ändteligen anwändes til floretts band.

NÅLMAKERI-WERKSTADEN.

STRUMPSTOLSMAKERIET, uti hwilket strump-machi-

chiner af jern smiddes, och förfärdigades konstigare, än något Ur. Utur denna werkstad woro åtskilliga Strump-machiner förfärdigade, och sålde til andra Manufacturers tjenst. Här sågs äfwen en Strump-machin, af Commercie-Rådet POLHEIM inventerad, i hwilken konsten prisade sin mästare, så mycket mer, som hon war simplare, än de allmännare. Denne nyttjades dock icke, emedan han mentes wara för sen, hwilket dock stodo snart at hjelpas.

GULDSLAGERIET: Här sågo wi huru guldet lades emellan fyrkantiga lappar, stora som et par kort. Desse lappar woro alle tagne utur hinnan på blåtarmen i oxar, och serdeles præparerade. Hwar lapp bestod af twänne hopsatte hinnor; 500 sådane hinnor gjorde en bok, hwars ytterste blad war af pergament; emellan deßa blad lades guldet, och slogs med starkaste hammarslag, då det deraf utwidgades. De berättade, at man af hwarje oxe ej fick mer än en enda lapp, ty allenast en liten fläck af tarmen tjenar til en sådan lapp, at altså en sådan guldslagare bok måste tagas af 500 oxar, och därtil, at om den, som slår guldet, kommer til at slå et enda oriktigt slag, springer ofta hela boken, som sedermera blifwer onyttig. Man tog några hinnor eller blad af gamla guldslagare böcker, at försöka, om de mände werkeligen äga den förtreffeliga kraft, som dem tilägges, så emot färske, som rötsår, genom det man allenast lägger sjelfwa bladet på såret, och sedan det är pålagdt, allenast sticker igenom det et par hål med en nål.

METALL-ARBETERIET hos Petter Wirgman: Här såg man twänne artiga machiner, af den stora POLHEIM inventerade, den ena at igenombåra jern, den andra at präßa knappar och dylikt mer. Här wisades oß en Färnißa, som liknade guld, och höll sig fast på Meßing, äfwen i hett watten. Et artigt slags knäpplås efter Chinesiskt sätt, hwilka ingen kunde upläsa, som ej sedt upläsningen tilförene, fast än han hade nyckelen.

kelen. Här hade ungdomen tilfälle at öfwa sig uti handaslögder wid metallers arbetande.

MINUT-BODEN, där allehanda här tilwerkade tyger, Kläden, Fris, Strumpor, Noppkin, Parcum, Hattar, Carduser ꝛc. såldes i minut.

STRUMPGARNS-BODEN, i hwilken strumpgarn sågs af allahanda coleur och finhet, och äfwen den allrafinaste Ejstätterske ullen, som i finhet och mjukhet täflade med sjelfwa Silket.

MATERIAL-MAGAZINET war et stort stenhus, under hwilkens botten war en stor och warm källare, i hwilken hwarjehanda wåta saker, och en stor hop färgor bewarades. I detta Magazinet sågos ofantelige Ullsäckar, konstiga Cattuns former, och allahanda färg-materialier, hwilka lägo i beredskap under det de gömde et stort capital, at wara färdige wid första wink. Af de materialier jag här såg, wil jag allenast specificera de förnämsta:

LIGNA: Bresilia, Bresiletta, Fernbock, Gelbholts, Blauholts, Wersettholts, Japanholts, Sandel, Buxbaum, Lignum vitæ, Spanskrör (til Wäfskedor), &c.

FÄRGGRÄS: Engskära, La vau (Fransk och Swensk), Orleans, Lacmus, Wejde (Ängelsk, Fransk, Erfurther, Swensk; de twå sista lika goda, och bäst), Indigo, Krapp, Sumack, Granatskal, Lagerbår, Gallåpple, Cochinell, Knoppergall (gallæ species), Spansk Peppar (Capsicum), Sennetsblad, Cocus-skal, Angelicæ-rot, Calmus-rot, Fœnum græcum, Floesamen (Psyllium), Janingo-frö (trilocularis), Karborre-frö, Coloquint (at röka mot insecter), Karder.

PINGUIA: Gummi Arabicum, Tragacant, Hartz, Linolja, Bomolja, Rofolja, Talg, Tran, Husblås, Lim.

MINE-

MINERALIA: Alun (Romerſk och Swenſk), Vitriol (Swenſk), Winſten (hwit, röd), Sal tartari, Potaſka (Swenſk, Renſk, Pålſk), Souda, Salmiac, Skedwatten, Arſenicum, Auripigment. Lithargyrium, Minia, Brunocker, Gulocker, Kölniſk Erde, Sittgelb, Spanſkgröna, Ten, Bly, Jern, Meſſings-latun, Aurum rubr.

RUDMATER: Ull, (Isländſk, Pomerſk, Spanſk, Pålſk, Ängelſk, Jutländſk, Ejderſtettiſk, Meckelburger, e. gr. ſorterad, kammad, twättad ꝛc.), Bomull (fin, ordinair, grof), Camelgarn, Hampa, Kohår (til Klädes Liſtor), Florett (A. B, Kolniſk), Silke (trom-ordoſetta, Lauage), Flock af Friſen til Tapeter, Klädesſkaf, Lin, häckladt, Garn, blekt, för Polementeur band 6 ſlag, Båſwerhår til hattar.

PIPBRUKET war anlagdt utom ſtaden; här woro 60 perſoner ſyſſelſatta med lerets ältande, rullande, kaſtande, torkande, polerande, ſtämplande; och huru ſmå goſſar här anwändes til ſamma tjenſt ſom ſtore: Piporne formerades uti en Meßings-form af twänne ſtycken, ſom längs åt och emellan ſig lika ſlutades tilſamman. Formgöraren filade och formerade deße pipformer uti en ſerſkild kammare. Pipleran, ſom hämtades ifrån Holland, war hwit, och rodnade icke uti bränningen; då man ſkrapade på henne med nagel eller knif, glänſade hon, ſom en hwit Talk, och mjölet war emellan fingrarna fett, ſlippigt, klibbigt, näſtan ſom en Talg eller Talkmjöl. Källare woro anlagde, i hwilka de obrände pipor bewarades för froſt och ſtark torka. Tunnorne, i hwilka piporne brändes, woro af ler, liknade nog Socker-former, faſt deße hade en flat botten. När piporne ſattes in i Tunnan, täktes hon med et papper, ſom war bögdt in formam coni, och beſtröks med lera på båda ſidor, ſå at ler-ſkärpan blef qwarſtående, ſedan papperet brunnit bårt. Piporne brändes 24 à 26 timar uti en hög half Cylindriſk ugn;

ugn; 15 à 16 Tunnor brändes tillika, 10 à 20 groſs i hwar tunna, 144 Pipor i hwart groſs.

PLANTAGER woro anlagde på norra och ſödra ſidan om ſtaden, fördelte uti wißa quarter eller torg genom lefwande Häckar, eller ock höga afhuggne Enebuſkar, ſom ej under torkandet lemnade ſina blad, eller barr, hwilka alla gåfwo et behageligit lungn för Plantagerne, de där woro ſå af Färgegräs, ſom Tobak.

FÄRGEGRÄSEN woro på norra ſidan af ſtaden, och beſtodo af Wejde, Wau, Krapp.

KRAPPEN eller Rubia Tinctorum, war planterad uti rått ſtor myckenhet, och wäxte ganſka frodigt utan at dödas af winterkölden, då han allenaſt täktes med granris, dock fordrar hon wäl mera ſkötſel, och bättre jord hos oß, än utomlands eller i Skåne; hennes röda rötter woro redan tämmeligen ſtore.

LA VAU, eller Luteola (*Flor.* 439.) ſås här årligen uti ſtor myckenhet; i år war hon twingad af wårtorkan, omkring Lund i Skåne ſkulle hon aldrabeqwämligaſt komma fort, där hon ſjelf wäxer wildt.

WEJDE, Iſatis (*Flor.* 543.) war åfwen ſådd i ſtor myckenhet; det warar allenaſt tu år, ty ſedan det burit frukt, förwiſnar merendels roten; det wäxte wäl och frodigt; men jag ſkulle tro, at det ännu blefwe frodigare, om det ſåddes på öpet fält utan häckar, emedan deß hemwiſt är wid ſtrander, där bläſten altid riſtar wäxterna. Bladen afſkäres til plantan, och præpareras til bållar, efter det ſätt, ſom allmänt brukas. (*Raj. hiſt.* 842.)

WEJDEQWARNEN beſtod af et flatt rundt golf, uti hwilkets centro upgick en vertical axel, högre än en karl, utur hwilkens ſida en arm utſträktes med et ſtenhjul, likt en qwarnſten: då en häſt drog omkring handen af denna qwarn, och ſpräng rundt omkring, rullandes ſtenen på golfwet, ſom efter ſtenens wäg war be-

beslagit med tverjern, som stodo 1 quarter ifrån hvarandra, at härmed söndermala Wejdet.

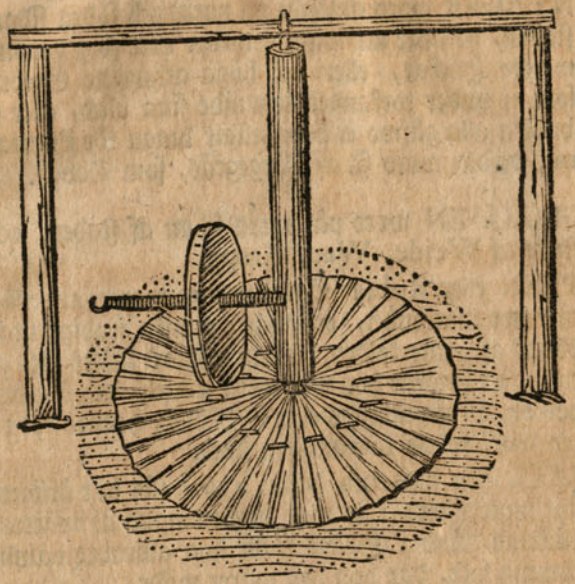

TOBAKSHAGARNE bestodo af långa, och mer än alns djupa sängar, i hwilka gödslen låg djupt och midt uti sängen, hwarföre plantorne sent wäxa, för än de med sina rötter upkomma, då de sedermera hastigt bliswa store. Köld, watten och wäder äro Tobakens fiender. At undwika Kölden, sås plantorne om wåren i en bänk, och täckas med pappers fönster. At undwika Watnet, äro sängarna höga, branta och smala; så at allenast 2 rader plantor kunna stå på hwardera sängen. At undwika Wädret äro förenämnde häckar anlagde omkring widlyftiga quarter.

TORKHUSEN woro store, och et uti hwardera Tobakshagen. Deße woro så wäl höga, som långa, och hade merendels en flygel midt på wäggen. Wäggarne woro genomskurne med aflånga glugar, hwilka kunde tilslutas kunde med nedhängande luckor, genom hwilka luften insläptes under torketiden.

TOBAKS-SPINNERIET af 12 rullar: Här sägs Krulltobaks skäringen, fyrskurne Carducers förfärdigande, 4 Tobakspräßer, Snusqwarnar lika Risqwarnar. Denna Fabrique täflar med alla andra i godhet och quantitet af Swensk Tobak; ty man har här förledit år skolat spunnit Tobak för 40000 dal. S:mt. och 39000 Lfb. af de blader, som här wuxit.

TOBAKS-MAGAZINET för bladen besägs: Klapp-machinen, där stjelkarne (petioli) planerades emellan et par jernfalsar.

COMMERCIE-RÅDET JONAS ALSTRÖM hade alt detta inrättat, fast mycket med publici hjelp; han hade förskaffat machiner, förskrifwit arbetare, som alt war så mycket, at wi kunde tröttna wid endast at se det med flygande ögon. Den, som här icke sjelf warit, kan aldrig föreställa sig alt detta. Här ses huru wida den kan gå, som anwänder sin tanke på något wist, och därtil äger en brinnande lust at tjena publicum; En sådan gör ofta mer, än många tusende ohogade. För Herr ALSTRÖMS tid woro Manufacturerne hos oß i et djupt mörker, öfwer måsta Riket, som nu kläda och föda så många tusende innom landet. De måste arbetare wid Alingsås woro nu Swenskt folk, som lärdt af de hit utifrån förskrefne Konstnärer, så at de måste werkstäder nu dreifwos af wåra egna Landsmän, som förstodo så wäl at tilreda de härligaste kläden och tyger med Swenska händer i Swerige, som någonsin andre nationer utomlands. Här hafwa åtskillige Manufacturister fåt konsten, Handtwerkare anledning til machiner, och många Ståndspersoner bliswit upmuntrade, at bereda sig tyger til husbehof, ja, sjelfwe Landtmannen har här omkring bliswet begifwen på spånad och wäfnad.

RESANDE ynglingar, som tänka besöka utrikes orter, borde först beſe Alingsås och Fahlu grufwa, at de icke må söka utomlands, det de äga hemma, och de studerande wid Academien, som hafwa någorlunda tilfälle, borde åtminstone 1 a 8 dagar här anwända, uti hwarje werkstad, at se huru de kläder göras, med hwilka de sielfwe prunka.

Jul. 8.

TOBAK planterades af åtskilliga Bönder omkring Alingsås, til egit behof, och war dem nog, om de allenast ägde 150 plantor. Bönderne torka sina Tobaksblader, och hafwa lärdt at något litet swetta dem; wid Jultiden beſtänka de bladerna med litet wört, eller färsköl, i stället för sauce: de spinna icke sina blader; ty spinningen är endast gjord för wigheten, transporten och afmätningen. Så nyttigt som det är för Bönderna, at hafwa oköpandes Tobak för egen mun, så skadeliget skulle det ock med tiden blifwa, om Bönderne begynte anlägga stora plantager, och derigenom stjäla bårt gödſlen ifrån åkren, ty Tobaks-fabriquen tyckes oförgripeligen nödwändigt böra wara Städernes enskildte.

SURBRUNNEN låg strax nedan om Alingsås, des watten pröfwades, som war långt starkare, än wid Surbrunnen i Borås.

cum *Gallis* tingebatur colore atropurpureo.
Pulv. Theæ dilutiore.
Succ. heliotrop. immutata.
Syrup. violar. virescens.
Coccinella obscurius rubra.

NORRBY WATTEN, som utgafs för Surbrunn, pröfwades på samma sätt; men höll intet mineral, utan war et rent watten.

BOTANIQUEN, eller åtminstone wanen at känna örter, och

och at weta på dem några namn, lärdes Piltarne af Scholæmästaren Hultén, genom små premiers utgifwande til den af Disciplerne, som häruti wisade sig färdigast; hwarigenom en otrolig hog rotade sig i deras späda år, för en gagnelig wettenskap, den sedermera swärligen utrotas.

HEDERA (*Flor.* 190.) war funnen af Herr Hultén wid Alingsås.

LATHRÆA Squamaria dicta (518.) war sedd här omkring i Björklundarna nedanför bärgen.

CALCEOLUS mariæ (735.) war upletad af samma Hultén wid Timsdala på Billingen.

VACCINIUM maximum (312.) wäxte på åtskilliga ängar jemte det wäl belägna Hjelmare Rustholl, och gaf tilkänna det ringa förråd på swartmylla, som ängen innehölt, ty hwar som hälst denne buske wäxer i någon quantitet, är altid en usel jordmon.

BUNAROT kallades af Wästgötarna Artemisia (667.).

WEKAR kallades Salix (792.), eller Uplänningens Jolster.

POTATOS, eller Solanum tuberosum war planterad af arbetsfol et wid Pipbruket, på sielfwa bärget emellan klipporna, dit mylla war förd och lagd; det wäxte wäl, och rötterna woro om höſten icke swåra at igenfinna, ty de hade ej tilfälle at gå på djupet.

JETTEGRYTAN af 1 alns djup och lika bredd sägs uti en nedfallen klippa wid Pipbruket.

DYNGESTACKEN wid Pipbruket hade jemte sig et stort upgrafwet dike, i hwilket dyngwatnet rann och samlades. Diket fyltes med torf och moßar utur kårren, som insöpo dyngwatnet, och således blefwo förwandlade uti mycken och skön gödsel.

GETSTALLET war kringsatt med Bänkar, på hwilka Getterne kunde ligga, som gerna ligga tort och högt.

På sidorna woro Håckar fästade, at fodret ej skulle spillas.

TEGELBRUK war anlagdt ut wid Pipbruket på en angenäm ort, wäster om staden, där watnet kringskures de sköna blomsterfälten.

RAPSAT hade Herr ALSTRÖM låtit så på en åker til Oljeslageri. Denne *Brassicæ* calyx war semipatens. *Caulis* lævis, ramolus. *Folia* superiora longa, subdentata, basi rotundata, amplexicaulia; *inferiora* lyrata, glabra uti tota planta. *Siliquæ* longæ, crassæ, subtoroſæ. Denne lyckades ej synnerligen wäl i proswet; Jag skulle holla före, at Gottlands Rofworne med större båtnad kunde sås til Oljeslageri. Se. *It. Gottl.* 240.

GLI, et slags ganska liten fisk, den folket höllo före wara fiskungar, för som solgran i ån, äfwen som Mört wid stranderna om leketiden. De woro ingalunda större än mygg; wi upfiskade några, och funno, at de icke woro fiskungar, utan et serskildt slägte eller PHOXINUS seu Cobitis Cyprini species. (*Faun.* 331.) Deras rygg war med oändeligt många små swarta prickar beströdd, och deras buk hwit.

KÄRRORNE här på orten bestodo af en stega, som lades på en axel med et par hjul efter allmänt bruk; men häcken formerades af spröt, eller käppar, som nedbögdes under stegans spol i kors, och ändarne bögde sig altså åt sidorna up åt til lagom widd, så at inga andra Håckar behöfdes på sidorna, hwilket föreställes uti följande figur, at jag må slippa en widlyftig beskrifning på et simpelt werktyg:

Se figuren på följande sida:

FÄR-

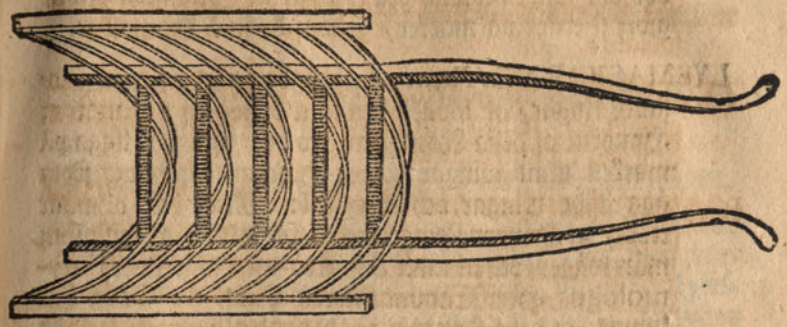

FÄRGAN, som gick öfwer Ån emellan Staden och Pipebruket, kunde bära 10 à 12 personer. Hon war däruti artig, emedan hon kunde byggas utan proportionel omkostnad emot de andra Färgor, och emedan den som wille sätta sig öfwer på henne, behöfde ingen färgekarl, ty hon drogs utan möda, ändteligen emedan man kunde lätt draga henne til sig, då hon stod wid andra landet. Sådane borde på många ställen anläggas, besynnerligen wid städer; e. g. wid Swartbäcken i Uplala) där man ej beqwämligen kan få bro.

RESAN ståldes ifrån Alingsås åt Götheborg.

LANDET blef fullt af bärg och backar, af lerjord, och aflånga ängar emellan bärgen.

EKAR stodo nog mycket på bärgen, men alle woro i toppen falnade, hwilket kom däraf, at rötterne stötte emot hårda hällebärget; ty man ser det samma på små trän, som planteras i krukor, at då deras rötter ej få rum, utan stöta emot botnen, falna de först i toppen.

* INGARED. *quart.* 4½.

NATTEN kom på med sit tjocka mörker; himmelen war mulen, at inga stjernor syntes; men deremot tyktes de tusendetals nedfallit på jorden, där de lyste på ömse si-

dor om wägen ibland gräset, så at Skaparen äfwen gjort stjernor på marken, genom de små Lysmaskar.

LYSMASKARNE (*Faun.* 584.) hade under stjerten 3 lysande ringar, af hwilka den sista bestod af 2 puncter; Honorne af deßa Lysmaskar äro de, som här ligga på marken utan wingar; men Hannarne häremot skola äga både wingar och wingskal: Man har allmänt trodt, at Honorne gingo med deßa lyktor, at wisa sina män wägen, och at låna dem eld; men wår store Entymologus Herr Cammarherren CARL de GEER har funnit, at deße Honor metamorphoseras och afkläda sin hud, samt at de lysa både förr och efter förwandlingen, eller både då de äro Skräpukar, Puppor och Kräk; hwaraf tyckes slutas, at denne eld icke är någon kärleks eld, ty en sådan brinner aldrig hos barn, som ännu icke äga olja.

* LERUM. *quart.* 5½.

Julii 9.

RESAN ifrån Lerum til Götheborg.

LANDET ändrade sig, så snart man inkommit uti Götheborgs Län, där Landswägen 1 mil ifrån Lerum gick neder för et högt bärg. Strax öpnades Götheborgs Län med et långt, men smalt fält af ängar och åkrar, som sträkte sig hela milen in åt Götheborg. Detta liknade nog Tems floden, (allenast det städt under watten) då man ifrån hafwet seglar in åt London, fast de på bägge sidor liggande bärg woro här mer skallote och klippfulle. Då denna tract fordom stått under watten, har ofelbart detta warit inloppet och hamnen för Wästgötarna, under den tiden de foro i Härnad.

SKOGEN tog alt mer och mer af, så at man sällan såg några trän, utom dem som blifwit planterade wid gårdarna.

GÅRDS-

GÅRDSGÅRDARNE woro låge och smale, upmurade af Kullerstenar, som wid första påstötandet ramlade omkull.

ONONIS inermis (*Flor.* 622.) wäxte öfweralt uti ängarna.

PTARMICA 706. stod allmän på ömse sidor om wägen.

RUBUS maximus, fructu nigro, wärte lik Björnbär ibland buskarna, och jemte gårdesgårdarna, men mycket högre och fastare än Björnbären. Flores corymbosi. Petala, stamina, & pistilla alba. Calyces quinquepartiti foliolis ovatis, concavis, acuminatis. Denna har jag tilförene icke funnit i Sverige wildt wäxande. I Ångeland är han allmän, där jag sedt honom ibland lefwande häckar, dem han mycket ihopflätar och gör fastare.

* GÖTHEBORG. *quart.* 8.

GÖTHEBORG war den täckaste stad ibland alla i Riket, til storlek något mindre än Upsala; nästan rund, omgifwen och befästad med Wallar och Grafwar; afdeld med regulaira, råta och jemna Gator; genomskuren med åtskilliga Grakter eller grafwer, som på ömse sidor hafwa gator. Sjelfwa grafwerne äro på sidorna perpendiculairt murade med gråsten, så at gatan til en mans högd står öfwer watnet; Broarne eller Bryggorne äro hwälfde; Löfträn äro planterade på ömse sidor om grafwerna, så at denne Stad mycket liknar de Holländska städer. Husen äro til största delen store och swåra Träbyggningar, af twå wåningar, och nära intil hwarandra stälde, utanpå beslagne med bräder, samt målade med röd eller gul färg, men knutar och fönsterkarmar med hwit eller blå; så at de på någon distance mycket likna stenhus: grunden eller murarne äro äfwen som wäggarne beslagne med bräder. Taken äro af tegel, och fönstren af Angelskt eller Franskt glas. Göta Elf stryker intil staden, och har com-

munication med grakterna; men på wästra sidan stöter Hafswiken til staden, så at stora skepp kunna nås kas staden på 1 eller ½ mil, och där hafwa en beqwämlig hamn; men små och nätta fartyg kunna gå in i sielfwa staden; eljest skilja et par höga bärg hafwet ifrån staden. Han ligger nog sidländt, så at husen ofta åro bygde på pålar; häraf sker, at watnet i grafwerna är ofta något stinkande, hwaraf orten blifwer mindre sund. Här i staden är Landshöfdingesäte, Gymnasium, Guarnizon, Ammiralitet, Fortification, Artillerie; twänne Borgmästare, en skön Rådstuga med Börs; trenne Kyrkor och Ostindiska Compagniet. Den beqwämliga Seglation ifrån stora wästra hafwet, utan at passera Sundet, låttar Handelen; hwaraf de måste här lägga sig på Handel och Seglation. Staden är folkrik af Handlande, Seglande, Milice, Främmande, och Folk, som söka til ifrån hela landet; hwaraf här är mycken roullance, så at inbyggarne må wäl, och äga sköna samt wackert meublerade hus. Castellerne Göta Lejon i nordost, och Kronan i söder ligga på hwar sit bärg, låga, cylindriska, wid basin fyrkantige, på alla sidor med styckgluggar försedde.

Julii 10.

CURIEUSITETER samlades i dag hos de Herrar i Götheborg, som af slika saker woro älskare. Directeuren öfwer Ostindiska Compagniet Herr SAHLGREN skänkte mig en PARADIS FOGEL; Stads-Physicus Herr Assessor BOETIUS en CAPRISCUS, Herr Doctor LECHE en hop INSECTER och en CAPRISCUS; Apothekaren LUT en GVAPERVA och en CANCER; Apothekaren BAUCH en PISCIS QUADRANGULARIS, en NAUTILUS, en Testa testudinis, och några Ostrocodemata; Assessor FERBER, namnkunnig af sin *Horto agerumensi*, wisade oss hwarjehanda, och Lector EKSTRÖM ledsagade oss at se Bibliothequet, där en Sturio, en Anguilla marina maxima, en Vitulus biceps, en Testudo maxima, et Titanokeratophyton och en Papegoja bewarades, tillika med en hop wakra böcker.

PSITTACUS ruber, alis viridibus, remigibus rectricibusque introrsum purpureis, war stor som en dufwa, öfweralt blodröd, utom pennorne i stjerten och wingarne, som woro gröna på den sidan som syntes; men så mycket af dem, som täktes af andra fjedrar, war äfwen rödt.

CANCER cantonensis. Cancer marinus minimus quadratus. *Sloan. hist. 2. p. 270. t. 245. f. 1. Thorax* quadratus, convexus, lævis, lituris obscure ferrugineis adspersus, margine acuto cinctus. *Oculi* prominuli, pallidi, sinu oculos excipiente postice acuto. *Chelæ* obtuse dentatæ, brachio acute angulato. *Pedes*, præter chelas, 8, lanceolati, ciliati. *Cauda* sub abdomine tota inflexa, ovata, obtusa: articulis 6, latis, depressis, ciliatis. Pinnæ sub cauda 4 utrinque, angustissimæ, ciliatæ, & præterea Racemi ovorum itidem 4 utrinque. In *Abdomine* subtus punctorum par eminentium & osseorum. *Magnitudo* cancri ad Arenas nostrates sylvestres maximas accedit. Figuren kan ses Tab. 3. fig. 1, där a på öfra sidan, b på undre wises i naturlig storlek.

BALISTES, quæ Gvaperva Chinensis. *Corpus* acutum, compressum. *Dorsum* antice gibbum. *Pectus* compressum, pinnis pectoralibus terminatum, prominulumque. *Latera* corporis picta lituris lacteis, annularibus, interruptis, puncto centrali lacteo notatis. *Caput* magnum, thoraci immersum, dentibus minutissimis instructum. *Filamentum* subulatum, erectum, loco narium. *Pinna dorsalis anterior* retrorsum falcato-subulata, mollis, alta, e gibbere dorsi juxta caput enata,

radio 1. Pinna *dorſalis poſterior* radiis 12. Pinnæ *pectorales* brachiorum inſtar manubrio inſtructæ, & antrorſum manuum inſtar inflexæ, (quod in piſcibus ſingulare) radiis 10. Pinnæ *ventrales* approximatæ, radiis 5. Pinna *caudæ* radiis 9. Pinna *ani* radiis 7. *Iris* oculorum alba. *Magnitudo* totius piſcis vix extimum pollicis articulum ſuperat. Diverſiſſima ſpecies a Gvaperva Jonſt. *Tab.* 36. *f.* 6. quam ex America poſſideo. Figuren på denna kan ſes uti naturlig ſtorlek *Tab.* 3. *f.* 5. hwaräſt han på ſidan är aftagen lit. a, men på ryggen lit. b, at armarne på pinnis pectoralibus må tydeligen wiſas för ögonen.

OSTRACION quadrangulus, maculis variis plurimis, *Art. ſyn.* 85. *gen.* 56. eller Piſcis triangularis major. *Cluſ. exot.* 142. Kroppen war täkt med bruſkaktig ſkorpa, til formen fyrkantig; ſjelfwa ſkorpan war liksom täkt med ſerkantige figurer, ſom hade ſmå uphögde puncter, liksom chagrin; men Stjerten war et par twärfinger framför ſtjertſenan bar, och täkt med en tun hud. Radii Pinnæ *Pectoralis* 10. *Dorſalis* 8. P. *ani* e regione dorſalis 9. P. *caudæ* 10. integræ.

OSTRACION compreſſus, faſciis nigris, cauda lateribus muricata. *Corpus* compreſſum, figura Percæ. *Dentes* in utraque maxilla 8, lati, parum acuti: intermediis ſenſim longioribus. *Squamæ* corpus tegentes, rhombeæ, punctis calloſis ſcabris. *Latera* corporis cinereſcentia cum *Faſciis* nigra, a vertice per oculos, pone pinnas pectorales, ad pinnam ani ducta. *Faſcia* altera acuminata, nigra margine albo, ab ano antrorſum porrecta. *Linea* alba a fine pinnæ dorſalis poſterioris, ad medium piſcis latus, & *alia* ad marginem poſteriorem faſciæ nigræ prioris, in angulum acutum coiens cum priori. *Abdomen* ſubtus cartilagino-ſcabrum. *Caudæ* latera quadruplici ordine retrorſum aculeatæ ſunt (ordine ſuperiore brevio-

viore), quod in hoc piſce ſingulare. Pinna *dorſalis anterior* radiis aliquot: quorum anticus craſſiſſimus & antrorſum ſcaber. P. *dorſalis poſterior* radiis 24, ramoſis. P. *pectorales* radiis 13. P. *ani* radiis 21. P. *caudæ* integra, radiis 12. a D. D. Leche.

OSTRACION compreſſus rufeſcens, pinnæ dorſalis radio longo retrorſum dentato. Monoceras. *Cluſ. exot.* 142. *Corpus* rufeſcens, compreſſum: ſquamis rhombæis, elevato-angulatis, punctatis. *Os* utrinque dentibus plurimis. *Caudæ* latera levia, nec aculeata. Pinna *dorſalis anterior* radiis 3, quorum 1:mus maximus, longiſſimus, craſſiſſimus, antrorſum reflexo-dentatus. 2:dus brevis, acutus, primo adhærens. 3:us remotiſſimus, diſtinctiſſimus, ſeparatus in foſſa dorſali, intra quam integra pinna complicari poteſt. P. *dorſalis poſterior* radiis 30 circiter, mollibus, inermibus, diſtinctiſſimis. P. *pectorales* radiis 10 circiter. P. *ani* radiis 26 circiter, mollibus, diſtinctiſſimis. P. *Caudæ* integra radiis 8 vel 10. *Apex* pectoris prominet acumine ſcabro. a D. D. Boetio.

PARADISÆA lutea, cauda pectore abdomineque brunneis, gula azurea. *Roſtrum* picæ, aut ſternæ, cultratum. *Caput* ſupra fulvum. *Dorſum* flavum. *Gula* viridi-cæruleſcens, ænea. *Pectus*, & *abdomen* brunneum. *Margo roſtri* baſin cingens, atertum ſupra, quam infra. *Cauda* longitudine corporis: *rectricibus* brunneis: 10, quarum 8 æquales; at intermediæ duæ longiſſimæ, corpore cum cauda triplo longiores, filiformes, brunneæ, radiis lateralibus, quæ pennam conſtituerent, omnino deſtitutæ, hinc quaſi ſerratæ. *Uropygion* ſ. pennæ caudæ baſin ſupra tegentes, breves, caudæ concolores. *Hypochondrii* pennæ, & quæ caudam ſubtus tegunt longiſſimæ, (attingentes longitudinem rectricum intermediarum filiformium:) albæ, radiis diſtinctis, ſimpliciter radiatis,

tis, ut hæ pennæ clare, & distincte decompositæ conspiciantur: sunt hæ pennæ versus basin flavescentes. Femora & pedes, ut & alæ desunt. Denna Paradis-fogel har sit hemvist uti Ostindien, besynnerligen på Ceylon, där stora myror, så snart han dör, äta up fötterna. Båtsmän, och annat sjöfolk, som aldrig skämma en god saga, taga bårt låren och wingarna, på det fogelen må synas sällsammare, och at Europeerne, som förundra sig öfwer alt hwad främmande är, må lättare tro, at denne fogel wistas högt up i luften, och aldrig sätter sig på jorden, eller något trå, ja ock, at han lefwer af luften: Hwilket alt dock är en sägen; ty han har fötter, som en Kråka, och tager ofta mindre foglar til rof. Denna fogel fick jag til skänks af Herr Directeuren SALGREN. Således har jag beskrifwit de raraste Indianiske Kreatur, som jag fått hos Curieuse i Götheborg Nu följa några rare af inländska insecter och örter, som Herr Doctor J. LECHE samlat här på orten, dem han behagat meddela mig, til at föröka Fäderneslandets Natural-historia.

PHALÆNA pectinicornis elinguis, alis incumbentibus albidis: lituris fulvo-fuliginosis: angulis posticis fuscis. Magnitudo media. *Alæ* albæ: lituris transversis fulvo-fuliginosis, obsoletis; angulis alarum omnium ano proximis fusco-purpurascentibus. *Alæ* omnes subtus postice flavo purpurascentes.

PHALÆNA pectinicornis spirilinguis, alis patentibus flavis: superioribus fasciis duabus coloratioribus. Magnitudo Tabani majoris. *Alæ* inferiores supra flavæ, superiores flavæ, supra fasciis duabus; quarum anterior prope basin alæ, posterior ante apicem transversa; subtus fascia posterior omnes alas secat; margo posticus alarum itidem coloratior est. Fasciæ supra alas in *mare* fuscæ, in *fœmina* coccineæ.

PHA-

PHALÆNA seticornis spirilinguis, alis deflexis: exterioribus albo-maculatis, inferioribus nigro fulvoque variis. Magnitudo media. *Alæ exteriores* cinereo-fuliginosæ, seu nigro albo cinereoque variæ; *inferiores* nigro fulvoque variæ: omnes alæ subtus luteæ margine postico & fascia media, nigræ.

PHALÆNA seticornis spirilinguis, alis incumbentibus: superioribus cinereo-nebulosis maculis duabus ferrugineis. Magnitudo Tabani. *Alæ* ferrugineæ. *Corpus* cinereum; in singulæ alæ superioris medio ad marginem crassiorem maculæ duæ ferrugineæ, quarum anterior minor rotunda; posterior major didyma.

PHALÆNA nasuta nigra, alis superioribus lunula alba: linea media nigra. Tota parva nigra. *Ala* exterior prope marginem interiorem, in medio alæ lunula alba retrorsum spectante quam lunulam linea nigra transversim secat; hinc ex duabus lunulis quasi composita.

RADIOLA (*Flor.* 256.) wisades af D. LECHE wid Kallebeck.

SATYRIUM (*Flor.* 733.) Pseudo-orchis *Michelii* hade D. LECHE funnit på torra och skallota backar wid Kallebeck 1 mil ifrån Alingsås.

PANICUM spicis alternis remotis laxis. *Hort. Cliff.* 27. Gramen paniceum spica divisa. *Bauh Pin.* 8. Samme Doctor hade funnit denna wid Diken på wåta åkrar, besynnerligen wid Ramlösa och Lund i Skåne.

CRYSTALLER gjorde af *Alun* och et af aska extraherat *sal alcali*, hwilka Salt-Crystaller woro til formen lika crystallis nitri utrinque truncati eller Bly-Crystaller, så at deras aflånge corpus bestod af 6 fyrkantiga

tiga långa sidor eller plana, men ändarne woro truncati eller twärt afskurne med et sexkantigt planum.

LECHE, M. D. som tyks wara liksom född til historiam naturalem, har tilförene med oß communicerat et stort antal af örter, foglar och insecter i Skåne, med hwilka han förökte wår Faunam och Floram Sveciæ. Han kunde wara i stånd, at wid Gymnasium i Götheborg tjena ungdomen bättre än någon annan uti Natural historien wid informations werket, däräst han härom tillitas skulle; om hwilket man så mycket mer gör sig försäkrad, som des Ephorus den lärde Biskop Hr. Dr. Wallin, aldrig sjelf spart någon möda för nyttige och curieuse wetenskapers upkomst i Riket.

Jul. 11.

SENECIO foliis pinnatifidis sessilibus: lacinulis angulosis, superioribus latioribus, florum radiis disco brevioribus; *Roy: lugd.* 164. Senecio foliis pinguibus pinnatis, pinnis alterne brevissimis, radiis perexiguis. *Hall. Helv.* 732. Senecio hirsutus viscidus graveolens. *Dill. elth.* 347. *t.* 258. *f.* 336. är en liten ört, som allmänt fans på Götheborgs gator, besynnerligen på sjösidan jemte bärgen. Denne är ganska lik med den allmänna Senecio 690: men har flores radiatos. hwilkas krage är tilbaka bögd i krull, äfwen som Senecio 689, hwilken wi funno här på resan den 5. Julii; dock äro deße twå sins emellan nog åtskilde; ty denne Götheborgske är liten, den andre stor. Denne är öfweralt beströdd med små hår, som utsila en seg saft; den andre har icke sådan seghet. Denne har på sine pedunculis 2 à 3 blommor wid sidan af stjelken; den andre wäxer in corymbum fastigiatum; denne är lik Senecio minor 690, den andre liknar Jacobæa vulgaris 688. på denne äro Calycis squamæ inferiores laxæ, apice sphacelatæ, longi-

gitudine fere calycis; men på den andra äro deße squamæ infimæ minimæ & arctæ. På bägge äro blommorna små, och kragen, eller radius revolutus, och det som synnerligit är, då denne lilla wäxer på bärgen, är hon merendels beströdd inunder bladen med en lepra, eller et höggult mjöl, hwilket är sällsynt ibland wärterna, om wi hos oß undantage Rubum 411. Alchemillam 135. Tragapogon 648. Efter deße två komma öfwerens in corollis, och äro bägge besprängde med et besynnerligit gult mjöl, då de wära på högden eller tak, och efter denne lilla blifwer på bärgen högre, lemnas åt efterkommande Botanicis, at skärskåda, om deße två äro närmare sins emellan slägt, än man allmänt förmodat.

NISSENS TRÅGÅRD låg utom staden, artigt på Holländska sättet anlagd, med grafwar, hwaruti rinnande watten lop genom trägården, med wakra häckar af hwit Bök eller Charme 786. samt med et litet orangerie.

HWITA BOKENS 786. blader woro mäst här i häckarna ihoprullade, eller med kanterna inbögde, så at afwiga sidan blef rundad; men med sina uphögde nerver ganska mycket krusad. Wi förmodade, at Aphides ihoprullat bladen; men der fans icke en enda, ehuru wi sökte derefter; man wiste ej eller, om starka wärtorkan det förbrsakat, eller om det war et nytt mode af krusade blad.

SWANOR (*Faun.* 88.) lägo uti wattugrakten krit-hwita, med sina långa halsar, som på hufwudet hade jerngrå strimmor; Näfwet war bekswart, som fötterna; men wid basin war det gult.

ANAS facie nuda papillosa (*Faun.* 98.) fans i Trägården til stor myckenhet; alle woro de hwita, alle små, alle lukfade som moschus, at deße altså måtte wara en mindre varietet, om icke något synnerligit species.

BROTT-

BROTTFÅLLING låg wid wägen, under det wi reste ifrån förenämde Trägård åt Carlebeck: denne eländige stackaren drog in tummarna i handen, och bultade marken med rygg, hufwud, och hopdragne ben, at fraggan stod honom om munnen; men just som wi kommo intil honom, stante paroxysmen, utan någon påföljande sömn, som det plägar ske i rätt fallande sot, och han begynte tigga, hwaraf man förstod, at passionen ej war riktig, och begynte hårdt tiltala honom, som ändteligen måste tilstå, sedan man beslagit honom i talet, at han fingerat denna sjukdom, til at beweka wårt och andras medlidande; ty han war en förflugen karl, som utan paß strök genom landet.

KONGSGRAFWEN låg i södost ifrån Carlebeck, uti en liten ätteplats med uprättade stenar; hon war 2½ famn lång, 1 famn bred, och eljest bygd såsom Hjelmars graf wid Falköping. Se pag. 81.

RUNSTENAR woro här inge, men Bönderne berättade, at i öster ifrån denna graf på andra sidan om en stor Moßa, skulle wara et bärg, på hwilket obekanta bokstäfwer woro skrefne; wi reste dit, och funno 3 skrefne rader, som sträkte sig wid paß 100:de alnar i längden; Bokstäfwerne stodo innom linier, ofwan och nedan, hwilka linier sträkte sig långsåt en flat och sluttande bärgs-klippa; hwar bokstaf war 2 à 3 quarter lång, och merendels 1 eller 2 bokstäfwer öfwer hwar linea; de fläste woro allenast strek, som gingo perpendiculairt eller oblique til höger eller wänster; Jag är säker, at denne Runsten ej warit läsen på 100:de år, ty torfwen låg på flera ställen öfwer skriften til 2 à 3 fingers tjocklek. Om denna skrift ej måtte wara Willrunor, wet jag icke, hwad den skal kallas. Aldrig har jag sett så widlyftig Runsten, ej eller så stora characterer skrefne i sten.

SILENE floribus erectis, petalis emarginatis, calycibus teretibus, foliis lanceolatis (*Flor.* 367.) en liten wacker Neglika, som är nog sällsynt i Swerige, stod icke allenast på deßa Runklippor, utan ock på alla kringliggande bärg. *Radix* biennis. *Caulis* spithamæus, di hotomus. *Folia* opposita, lanceolata, sessilia, glabra *Perianthium* clavatum, decagonum. *Petala* 5, obtusa, emarginata, alba; limbo basi aucto duobus denticulis, ungue latiusculo. *Stamina* 10, alba. *Styli* 3.

CHINESISKA Gäß sågos wid återresan på Rådman Ahlströms gård Bö; de woro like med dem wi kalla Turkiska Gäß (*Faun.* 89.). Deras färg ofwan uppå war jerngrå. Stjertpennarne och bröstet gråaktige; magen och omkring stierten hwite, ofwan på halsen något brunaktige (subgrisea), men halsen på sidorna hwitaktig; fötterne blekgule; näfwet bekswart med en stor swart klunß wid näfwets basin i pannan, hwilken war i proportion större, än på de Turkiska; halsen war ganska lång, och proportionerad emot en Swan-hals; Palearia eller kammarne under hakan kunde näppeligen märkas; deße Gäßens läte war olika med de Turkiska.

AMURGRÅS kallades AIRA, quæ Gramen mariæ borussorum 70, den wi sågo wara hämtad af Bondepigorna, och säljas i Götheborg i små qwastar, för 1 öre K:mt stycket, at hänga up i husen, för behagelig lukt, eller ock för handqwastar, at lukta på.

KOPPER berättades af Presterna, som seglat til Ostindien, aldrig warit sedde på insula sanctæ Helenæ; men denne Öens Inbyggare få dem, som andre människor, så snart de komma på andra orter, hwaräst Kopper äro gängse.

FÅREN hade för någon tid sedan haft utslag på kroppen, det de kallade Koppor; men at en, som om winteren gifwit sina Får Cardebenedict aldeles præserverat dem för en sådan sjuka, fast hans Får gådt i bet med andra smittade Får.

Jul. 12.

I dag lemnade Herr Directeur SALGREN oß sin slup, at segla ut åt hafswiken til nya och gamla hwarfwet, quart 2, at se, hwaråst Skeppen hamnade, med mera.

CAPRIFOLIUM germanicum (*Flor.* 191.) wäxte wid hafssidan på åtskilliga klippor emellan springorna, där jorden war torr och skarper; denne wäxt eller buske hade jag allenast tilförene sett i Swerige wid Ramlösa Surbrun i Skåne; han meriterar upmärksamhet, hälst då man ser honom tåla wåra wintrar; ty ingen kan wara angenämare och tjänligare til små lusthus, som äro gjorde af spröt, för hwilka han såsom en Humle upklifwer, utan at med stjelken årligen förwißna, och således hela huset betäcker med sina wackra blader, utom det han gifwer en angenäm lukt med sina sköna blommor.

SEDUM rupestre (*Flor.* 388.) hade jag allenast sedt på några få ställen i Gottland, men här wäxte det mäst på alla klippor åt hafssidan.

SILENE 367, som i går omtaltes, wäxte på alla klippor.

ORMAR funnos up emellan de branteste klippor, af hwilka en togs, som war mycket stor och lång: Han war grå med några mörka fläckar på sidorna; men innder brokig af hwitt och swart; hans scuta abdominalia eller twärsjäll emellan hufwudet och afgången woro 173 til antalet; men stjerten war innder betäkt med 63 par själl. På bägge sidor om halsen war han hwit, och i munnen hade han ingen stor eller giftig tand, som kunde inböjas som en katteklo; hwaraf man säkert kunde sluta, at han war en NATRIX 259, eller Tomtorm.

BÖTTELET är en röd färg, som Wästgötharne sälja öfwer hela landet, om hwilken jag aldrig kunnat få genom förfrågan någon redig beskrifning, ehuru denne färg öfwer

wer alt i Swerige är bekant. Jag fick höra at Wästgötherne ifrån Boräs sidan årligen fara hit til hafsklipporna, men besynnerligen til Hissingen, som på norra sidan stöter hit in, hwaråst de samla en Moßa, af hwilken de sedermera förfärdiga sin Böttelet. Wid tilfrågan wiste hwar man at wisa oß denna färgemoßsan, som här wäxte öfwer alla klippor, och war LICHEN leprolus candidus, scutellis fuscis: margine albo; (*Flor.* 942.) en Moßa, som utom Swerige ej är synnerlig allmän, åtminstone har jag mig icke bekant, at någon utomlands wetat anwända honom til någon röd färg. Han wäxer som en tjock skorpa, hwitgrön, utan blader; deß particlar äro aflånge och trubbige; man finner sällan deß Scutellas, som äro mycket wida, flata, gulaktiga, med en hwit trubbig kant. Moßan afskrapas hälst efter fuktigt wäder, torkas och males sönder, lägges i watten, omröres, at all jord och grus må sjunka, torkas, lägges i en kruka, begjutes med urin, står således 4 à 5 weckor. Med detta färgas sedermera rödt garn. Häraf följer, at Böttelet blifwer den samma, som beskrifwits af Herr *Kalm Bahuſ.* 145.

JETTEGRYTOR sägos et par ej långt ifrån hwarfwet, up i bärgs-klipporna, knapt et par byßeskott ifrån hwarandra: de woro håler swarfwade ned i bärget, såsom en Cylinder, af en alns djup, och lika bredd; af deßa grytor war den ena på sidan af bärget, där det något litet sluttade, men hålan höll sig perpendiculairt, utan affigt på sluttningen.

ELFSBORGS FÄSTNING låg 1 quart ifrån landet på en liten holme, nästan midt i swalget af ingången åt Götheborg, wid paß 3 quart ifrån staden. Det starka wästan-wädret förnekade oß at komma dit; ty wi fingo allenast högst på klipporna beskåda det på långt håll ifrån oß.

SPERGULA foliis oppositis, pedunculis simplicibus

378. wårte hår på klipporna, men sig sjelf så olik, at wi knapt kändt henne, om icke deß 5 pistiller rögt henne; ty bladen woro brede, lancett-like, stjelkarne helt rake, och kronbladen ej större, än sjelfwa blomfodret.

BILLINGEN war en liten holme, med et Batterie, som skildes ifrån landet med et litet kärr, hwilket den måsta tiden om året stod under watten, fast det nu war uttorkadt.

ARENARIA maritima 376. β. wårte i detta uttorkade kärr öfwerflödigt; stjelkarne woro krypande; *Folia* subteretia, succulenta, obtusa cum acumine. Stipulæ oppositæ, membranaceæ, brevissimæ, latissimæ, acutæ, infra folia coadunatæ s. unitæ. *Calyces* monophylli, quinquepartiti, pilis adspersi, puncto fusco ad sinum calycis. *Flores* sub floreſcentia erecti, post floreſcentiam penduli, & maturo semine iterum erecti.

CHAMÆMELUM maritimum wårte ymnigt på hafsstranden, det jag ej tilförene examinerat *Caules* ramosi, diffusi, angulati, inferne purpurei. *Folia* duplicato-pinnata, vel multifida, glabra, subcarnosa, obtusiuscula, supra convexa, subtus carinata, margine reflexo marginata. *Pedunculi* sulcati, uniflori. *Flores* Leucanthemi, *Radio* albo, ampliſſimo: petalis tridentatis; *disco* convexo, flavo; *Squamis* calycinis margine membranaceo fusco cinctis. *Semina Radii* triangularia, tridentata; *Semina Disci* tetragona, quadridentata. *Receptaculum* hemisphæricum, aut conicum, nudum. Altså år först denne et species *Matricariæ*, som närmast kommer öfwerens med Chamæmelum vulgare 702, fastän deß calyx nog liknar Corulæ fœtidæ. Jag skulle ock sannerligen tro, at denna örten woro den samme med CHAMÆMELUM maritimum perenne humilius, foliis brevibus crassis obscure virentibus, *Raj. syn.* 3. *p.* 186 *t.* 7. *f.* 1. om allenast petala radii warit odelte.

CU-

CUCUBALUS maritimus 360. β. wårte på Billingen.

GAMLA HWARFWET låg på södra sidan om wiken, utan för Haga och Masthugget (en liten förstad), 1 quart ifrån staden; Här war Ammiralitets skeppsbyggeriet, hwaråst man såg på Ammiralitets gården en stor hop Ekstockar eller skeppswerke. Det berättades hemligen, jag wet ej hwarföre, af någon, at skeppswerket eller stockarne woro mycket sönderfrätne af mask, som på dem gjort stor skada. Jag wardt pickhogad at weta hwad maskar detta gjort, och hwad skadan månde wara. De största fyrkantigt huggne Ekstockar funnos fulle med tranverselle hål, som gingo hundradetals in i stocken, och mäst på sidorna af stocken; wi sågo ock där maskar kora ut genom deßa hål, och kallade Skepps-byggmästaren, med anmodan, at få på en enda stock göra försök, til at utröna historien och egenskapen af de maskar, som gjorde all denna skadan, på det något medel emot så skadeliga kräk måtte kunna utsökas; jag wisade min Instruction och mit Promotorial, men alla föreställningar oaktade, fick man dock icke lof af Byggmästaren at röra det minsta; wi föreställde, hwad nytta det kunde wara, at wåga en stock, når kanske därigenom många 100:de kunde conserveras; men Skeppsbyggaren lät föra til protocolls, at han häldre säge wid mönstringen, at 100:de stockar casserades, än han lemnade en til försök, så at wi måste resa här ifrån med oförrättade ärender. Här på gingo wi til Nya Hwarfwet, där wi råkade et par artiga Herrar af Ammiralitet, som försäkrade sig skola skaffa oß en stock at såga sönder, och til at beskrifwa maskarna, om wi wille gå tilbaka til gamla skeppshwarfwet. Wi kommo tilbaka, och med stor åtrå examinerade maskstygen, ty wi woro säkre, om wi allenast kommo i stånd, at utröna maskens art och natur, wi då lätteligen skulle kunna præservera denna olägenhet, hwarigenom wi med et enda rön kunde gagna Publicum til många 1000:de Riksdlr; ty hwad skada måtte icke det wara, at sådane Ekestockar, som

ofta säljas för 100, ja 200 dlr. K:mt. stycket, här komma at casseras, sedan de et par år legat på gården. En stock söndersågades, då wi märkte, at deße maskhål, som ej woro widare än en dufwepenna, gingo ifrån ytan in i stocken, ofta til innersta kärnan twert före, och at de woro tomme, Tab. 2. f. 1. emellan A. B. Wi sågo andra hål gå längs åt in i sjelfwa trädet, och wara upfylde med maskmjöl, T. 2. f. 1. C. D. Ändteligen sågo wi at deße med maskmjöl upfylde hål slutade sig ad angulum rectum uti öpna hål, som gingo twert före åt stockens sida, T. 2. f. 1. D. E. När wi nu följde hwart hål ifrån ytan, där maskarne utkorade E, och gingo tilbaka intil maskmjölet D, och widare följde det längsåt stocken, sågo wi, huru detta blef alt smalare och smalare, intil deß det blef så fint, at det näppeligen med blotta ögon kunde märkas C, hwarwid altid sågs et gammalt maskhål eller någon springa i trädet A. B. Häraf slutes, at masken lägger några ägg uti et gammalt hål eller springa A. B, där de utkläckas af luftens wärma, då den lilla utkläkte masken kryper mer eller mindre in åt stocken, sedermera äter och arbetar sig fram längs efter stocken i rätt linea C. D, och som han imedlertid wäxer, och blifwer större, fräter han stadigt et widare eller tjockare hål, intil hans förwandling nalkas, då han ändrar sit lopp, och går twärtföre stocken, åt deß yta E. Så länge han går längsåt stocken, fyller han hålet efter sig, men då han på slutet går twertföre utåt, lemnar han et öpet hål, at han efter förwandlingen fritt må krypa ut. Wi märkte, at han gick tilbaka, sedan han slutat sit hål wid ytan E, til begynnelsen af twerhålen D, där han lade sig, och blef förwandlad i en Puppa wid E. D, och blef där liggandes, intil han afklädt sin andra hud, då han sedermera utkröp genom hålet E, och flög aldeles bärt från stocken. At maskens gång således hade sig, war oemotsägeligt, då man såg masken f. 2. ligga uti hålen, som gå längs åt stocken emellan C. D, där han altid åt smalare ändan C hade upfyldt sin gång med maskmjöl, men

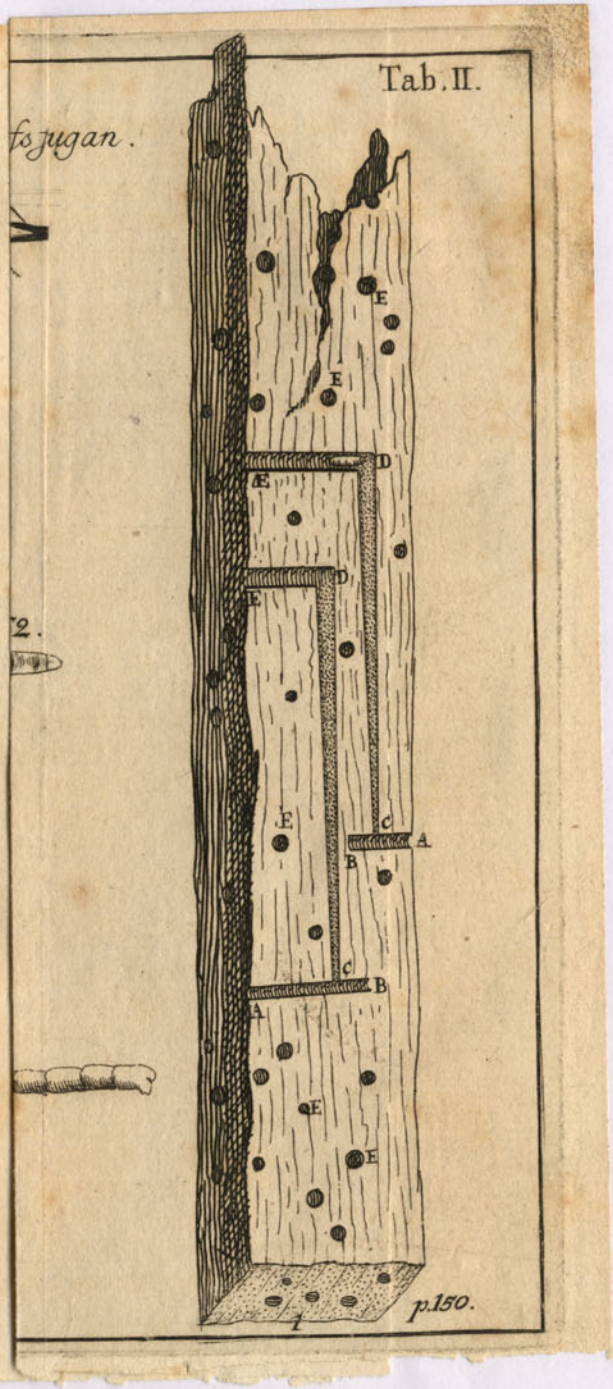

Tab. II.

Skepshvarfsjugan.

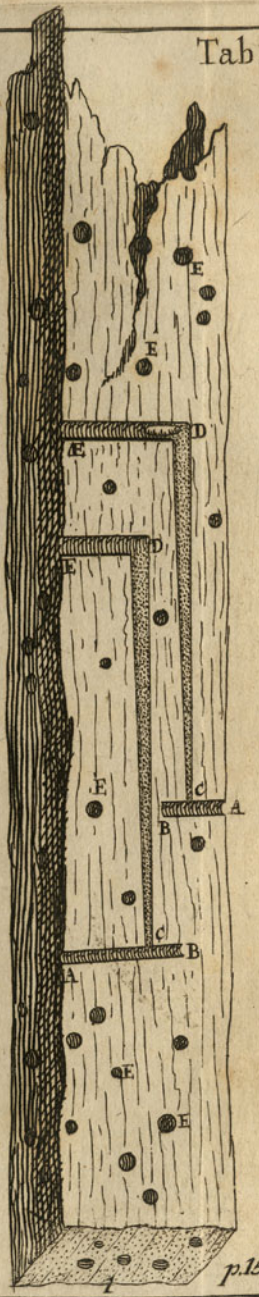

Laur. Alstrin delin.

men åt D ännu icke widare grafwet sin gång, än til sielfwa hufwudet. Wi sågo på andra ställen, at masken war begrepen uti twärhålet emellan D. E, men ännu ej så långt hunnit, at han kunnat öpna ytterſta sidan; då wi sågo honom sluta twärhålet med en öpen gång, at intet mjölet skulle hindra honom wid utgången, då wi märkte, at han förwandlat sig ifrån mask til puppa f. 3. och låg innerſt i twärhålet, och ändteligen, då wi sågo puppan förwandlad til fogel, f. 4, som på andra ställen låg inne i twärhålet wid D, på andra uti öpningen af twärhålet E, hwarifrån han utkröp, och ändteligen flög, just wid denna tiden wi detta underſökte. Sedan maskarne utkommit, flyga de och paras, såsom andre insecter; den hafwande Honans endaſte traktan är hos alla insecter, at lägga sina frö på sådana ställen, hwareſt de utklåkte til ungar strax kunna få sin föda; altså lägger detta insectet sit frö på Ekstocken, som är den föda Skaparen förordnat för deß familie. Ägget utkläckes nu om sommartiden af luftens warma; den nyß utklåkte lilla masken, som är fin, som den minsta gnet, kryper uti häligheterna, til deß han finner någon porus i trädet, där han begynner gnaga längs åt trädet efter poren i stocken, och stadigt fyller gången med det maskmjöl, som masken afgnaget. På detta sättet arbetar han längs åt stocken, wärer til, gör efter sin proportion alt widare och widare hål, hwarmed denna mask är dageligen syßelsatt hela wintren, under hwilken tid stocken täcker honom, mjölet slutar dörren, så at winterens köld ej kan skada honom; ändteligen då det lider til sommaren, och masken blifwit fullwuxen, stannar han, efter den honom af Skaparen föreskrifne lag, at längre gå längsåt, utan ändrar sit lopp twert för stocken, åt den närmare sidan, på det han må komma ut, och sedan han gjort för sig öpen wäg, kryper han tilbaka, at lägga sig in i sin säkra stock til förwandling, där ingen kan skada honom, om icke Hakspikens tunga kan sticka honom igenom, och draga honom ut; men slipper han denna

sin olycka, förwandlas han, efter en månads hwila uti sin puppæ gestalt, til et flygande kreatur, sedan far han ut, flyger, paras, lägger sina ägg efter sina fäders maner, och som alla andra insecter strax därefter dör, då äggen multiplicera och conservera familien.

SKRÅPUKEN tab. 2. f. 2. (Larva) eller denne Skepps-hwarfsmask, som äter det härda Ekwerket är hwit, et par tum lång, tjock som et segelgarn, helt mjuk, består af 12 leder, utom hufwudet. Hufwudet är ganska litet och rundt, har twänne mycket små mörkaktige tänder eller kåtar. Första leden af kroppen är den tjockaste, ofwan til trubbig och uphögd, at hufwudet nästan til hälften kan ligga under denna knyl. Deß utom är denne leden den endaste, som har den tjockleken, at han kan upfylla hela hålet. De 3:dje och 4:de lederne äro de kårtaste; men de andre äro sins emellan lika långa. 3 par fötter sitta under de första lederna af kroppen ganska kårte, fram åt bögde, med små hår försedde, utan synliga klor. Stjerten eller ytterste leden på kroppen är trubbig med en tjock framstående knyl nunder, hwilken knyl är något litet klyfd, och altså sielfwa anus. Häraf ses med förundran, huru et så löst kräk med så små tänder må kunna sönderbita den härdaste Ek, och huru storleken af första delen på kroppen twingar honom at äta hålet så stort, at han kan komma fram, det är så widt, som Skaparen welat hafwa det. Häraf ses, huru Naturens Mästare om wintertiden bewarat honom ifrån kölden genom stocken, som han sielf gnager; widare ses, huru han icke äter alt det mjöl, utan kastar sådana tilbaka; och ändteligen, huru en så usel mask kan göra årligen til många tusend d:lrs skada.

PUPPAN tab. 2. fig. 3. (Propolis) blifwer, då masken hopdrager sig, och mister sin yttra hud; denna är nedtrykter, aflång, smal mot ändarna, gulaktig, på ryggen mörk, och utan fötter orörlig.

SKEPPS-

SKEPPSHWARFS-FLUGAN blifwer af förenämde puppa, då hon afklädt sin hud, och är en CANTHARIS ferruginea thorace rotundato, elytrorum margine exteriore apiceque nigricante. Denne Cantharis är så lång, som en stuge-fluga; men mycket smal och rundad. Hufwudet är helt swart, äfwen som ögonen, men den lilla munnen är något brun. *Antennæ* eller hornen äro knapt halfparten så länge, som kroppen, fördelte i 10 länkar, af hwilka den ytterste är ovalt aflång. Hela Kroppen med Bröst, Maga, Fötter, och Wingskal äro gulaktige (ferrugineæ), men Wingskalen äro til spetsen och med yttra sidan längs åt swarte. De underliggande Wingar äro helt och hållne mörke. Magen är gulaktig (pallide ferrugineum), men ofwan, eller där wingarne betäcka, är magen mörk. Fötterne äro 6. Bröstet har inunder, emellan det andra och tredje paret af fötterna, en slät, stor, något kullrig lamina, eller bröstben. Stjerten kan utdragas til en tums längd, såsom et perspectiv, med den ena Cylindren innom den andra, så at då denna fluga skal lägga sina ägg, hon då må kunna sticka stjerten längt in i et maskhål eller springa på trädet. Hon har ingen tagg i stjerten. Wingskalen äro mjuka och hela på ändarne, såsom på Cantharides, fast bröstet är kullrigt, som på en Leptura. Häraf får man efter en tydelig beskrifning på insectet, et klart lius uti alt hwad tilförene om denna warit i twifwelsmål. Häraf följer, at denne masken har ingen slägt eller bekantskap med Holländska Sjömasken (*Faun.* 1329.), som inficierar skeppen eller stockarna uti sielfwa watnet; ej eller är denna masken slägt med det kräket, som upäter gamla trähus (*Faun.* 366.); utan är denne masken helt ny, och så wida mig witterligit, aldrig tilförene nämd eller beskrefwen, fastän FRISCH i 13:de delen af Tyska insecterna p. 24. f. 20. afritat et insect, som mycket liknar detta. Det war mycken twist här på skepps-hwarfwet, om maskarne stungit trädet, medan det stått på sin

stam och wärt? eller om de genererats i trädet, sedan det begynt antaga första graden af förrutnelse och ugglewed? eller om träden blifwit skämde af maskarna här på hwarfwet? eller om de, som sålt träden, aflemnat maskungen med stocken? eller om maskarne legat i trädet, sedan det wuxet? Alle deße twifwelsmål upplösa sig sjelfwa, sedan man har sig föregående historia om maskens metamorphosi eller förwandling och natur klart bekant. Man kan positivt säja, at alla de maskar, som nu funnos i stocken, eller i år utkommet, blifwit förledit år lagde igenom frön, så at stockarne årligen warda mer och mer skadade, ju längre de ligga på hwarfwet; så at inge genererats af ugglewed-den. Deßutan hade den som köpt stockarna bordt se på afbarkade stocken, om han warit mycket maskstungen, hwaraf han kunnat sluta, huru han hade sig inuti; ty för hwarje sidos hål, måste nödsakeligen warit et långt hål inuti stocken, och således ej flere hål inuti, än de som kunna märkas utanpå. En annor fråga war, om en Ekstock, som af deße maskar war genombårad, kunde anwändas e. g. til köl uti et skepp ꝛc.? Byggmästaren höll före, at en maskstungen stock skulle draga watnet til sig, och således taga röta. Det är fuller ej utan grund, at en maskstungen stock kan supa watnet, dock förhindras det mycket genom et aktsamt Tjärande, hälst med warm Tjära, som wäl kryper in i maskhålen, och dem tiltäpper, utom det, at den luften, som är insluten i porerna, sjelf står emot watnet, som en dykare-kläcka; dock kommer det mästa an på myckenheten af hålen; ty supes watnet in på flera ställen, så tager det hastigare röta, än om det på få ställen blifwer däfwigt. Men at röra det angelägnaste, som däruti består, at köpte oskadade stockar ej må skämmas, medan de ligga på hwarfwet, och alt intil deß de warda brukade, så kommer alt derpå an, at deße Skeppshwarfs-flugor icke må få lägga sina frö i stockarna. Wi wete at intet insect kan öka sig, så länge det ännu är Skräpuk, utan måste wänta til deß det under-

undergått sin sista förwandling, och parats; hwaraf följer, at maskarne här i stockarna ej kunna multiplicera sig, utan måste först blifwa flygande, sedan paras, och ändteligen genom äggen och såningen blifwa flere. Wi se, at maskarne komma ut wid paß i begynnelsen af Julii månad, och om de då kunna hindras, at lägga sina frö på stocken, så blifwer han följande året fri för all mask. Detta hindret för Skeppshwarfs-flugorna kunde på många sätt werkställas. e. g. Om Ekwerket lades innom hus, och i huset röktes med litet swafwel ifrån den 16. Junii til den sista Julii, skulle flugorna dels dö af swafwel-röken, dels hafwa afsky, at lägga sina frö på de rökta stockar; men som detta torde falla något beswärligit, skulle jag råda at stockarna allenast midt i Junii månad öfwerdroges med en tunn Tjära, för hwilken alla insecter hafwa afsky, då man med 8 styfwer säkert kunde bewara en stock af et par hundrade dalers wärde; skulle deße stockar allenast ligga under tak, kunde de i flera år, en gång tjärade, wara frie ifrån all mask, utan at årligen åter bestrykas: ty så länge tjäran warade, så länge woro de ock säkert frie. Ändteligen kunde ock stockarna bewaras ifrån deße flugor, om de aldeles nedsänktes i watnet så djupt, at icke den öfre sidan får höja sig up öfwer watnet, hwilket alt är så simpelt och lätt, at intet kan wara lättare, allenast at icke några andre slags sjömaskar komma at infinna sig, af det stockarne lades i hafswatnet; ty är Tjäran det säkraste, genom hwilken man altid med 100:de dalers Tjära kan bewara stockar för 10000:de dalers inköp. Således förmodar jag mig, genom detta enfaldiga rön rikeligen ersatt den omkåstnad, som blifwit gjord på resan, och at myttan för Fäderneslandet blifwer stor, då detta anwändes äfwen til de större werken i Riket. Jag gißar, at hwar och en lärer förut sett detta, såsom Columbi ägg, sedan jag det satt i ljuset, ehuru ingen det märkte, då det ännu låg i mörkret. Så kan en liten fluga göra stor skada, och en stor skada genom en ringa ting hämmas.

LA-

LARUS maximus eller en af de största Fiskmåsar, sköts wid hafssidan, han war stor, som en liten Gås; Näbbet war blekgult, och nedersta käken war utemot spetsen, där den är trubbig, aldeles blodfärgad. Ögonlåcken woro rundt omkring på kanten bare, med blodröda papillier; men ögonstenen war swart; Fötterne woro bleke; hufwudet, halsen, stjerten, bröstet, magen, stjertpennorne, och wingarne på undre sidan woro hwita. Swartaktige woro ryggen, wingarne ofwan uppå skrifpennorne, eller Remiges i wingen, hwilka senare dock hade hwita spetsar.

THEE-KOPPAR ifrån Limmare glasbruk, sägos gjorde af hwitt glas, så artigt, at de icke allenast täflade med de Chinesiska til formen, utan wida öfwergingo dem i finhet, uthärdade hett watten, och blefwo mindre hete, än andre glas.

OSTINDISKA COMPAGNIET och des Handel omtaltes mycket; men som sådant ej hörde oß til, lemna wi alt detta, ej eller angår det oß, hwilkendera af dem, antingen de, som resa utomlands at förkofra sig i wettenskaper, eller de som fara på Ostindien, mer gagna eller skada Riket; dock war artigt at se, huru det myckna silfret, som med så många 1000:de människors swett utpinades utur Silfwergrufworna i Peru, längst söder i America, med mycken wåda transporteras åt Europa, där de mäst cultiverade, och förnuftigaste nationer, som däraf blifwit ägare, genom det de sig bemägtigat deras land, det samma til en annor werld i Ostindien med större möda och fara afföra ifrån Europa til ostuderade nationer, och där byta bårt det för några blader af en buske, som lätteligen kunde wäxa hos oß sjelfwa, om man allenast skötte om, at först skaffa friska frön; deße blader bruka wi at dricka in infulo, som sjelfwa äga 100:de slags både smakeligare och hälsosammare wäxter; och en del af silfret, som uthärdar all tid, och ej en gång förtäres af elden, bårtbyta wi för bräckeliga lerkärl, som, en gång släpte, aldrig

aldrig stå at laga. Si så commenderar wisheten penningen, och modet wisheten.

Jul. 13.

SURBRUNNEN låg utanför Götheborg, på wästra sidan jemte wallarna; watnet war starkt af mineral, nästan som wid Medevi eller Fahlun; många sjuke drucko detta denna tiden med stor lisa.

QWINFOLKEN brukte allmänt här i staden, at kasta et swart tyg, kläde eller käpa öfwer sig, då de gingo ut på gatorna, äfwen som det brukas i Tyska städerna.

RESAN ståldes efter Aftonsången ifrån Götheborg åt Bohus.

SALTKÄLLAN låg öde på en sidländt äng, 40 steg ifrån Götha Elf, emellan staden och Götha Lejon. Wi smakade des salta watten. Hon war grafwen uti en lerhåla, omkring hwilken intet gräs kunde wäxa. Ortens skoglöshet lärer warit orsaken, at intet salt af henne tokats.

OLYKLIG KÄRLEK hade sårat åtskilliga, hwartil mycket bidrog et ogrundadt rykte eller error popularis, som ingen god utspridt, nämligen at den olyckade kan blifwa fri, om han får sinitta en annan. En enda Kona kan med denna eld bränna och förderfwa hundrade i sin brånad rasande ynglingar; ty wore wäl, om Höga Öfwerheten med hårdaste straff låto dem bemötas, som äfwen på detta sättet skadad en annor, at icke så wederstyggeligit ogräs alt för mycket finge rota sig til Nationens skada.

HOSPITALET, som födde 78 olyckl. personer, låg wid wägen bårtöfwer Salgrens stöna Säcker-bruk: Man säg här tydeligen, hwaruti en lyckelig skiljes ifrån en olyckelig. Runkar en skruf i hjernan, stapplar strax förnuftet; lyckelig den, som lärdt tänka lika med de mäste.

Här

Här sägs en *Christian Utfall*, hwars skruf blifwit förrykt på et olyckadt skepp. En *Marit Månsdotter*, som för giftermål i 12 år warit melancholisk. En *Ceder-Crants*, som ej kunnat tänka lika med andra, fast han i et inneslutit rum fått betänka sig uti 32 år. En *Magister Winterkorn*, som gerna welat hafwa bröd, men ej köttet, och altså miss bägge, hwilket han i 23 år beklagat; denne hade förgätit werlden, mer än sin Latin, hwilken han talade, som en Tullii Lärjunge. En *Eric Engelbrektson*, hade som en Tiger öfwer 20 år legat naken, innesluten i en krubba på trägaller, war dock köttfull, och stark; fast han i så många år warit utan motion.

GÖTHA ELF följdes på östra sidan til 4½ quarts längd, alt intil Nybron. Man såg små strömbåtar fara sakta up och ned för denna Elf med gods och jern.

NYBRON gick öfwer Götha Elf, där hon war smalast, eller 250 steg bred. Härifrån följdes Elfwen på wästra sidan åt Bohus.

BOHUS-LÅN.

HISSINGEN är det land, som ligger på wästra sidan om denna Götha Elf, och skiljes ifrån det andra af Bohus Län, medelst en annan gren, som ifrån Bohus stryker til Kyrkil, åt wäster ifrån Götha Elfwen.

GÖTHA ELF war på ömse sidor beprydd med ängar, och deße ängar woro utan til instängde af höga sluttande bärgsklippor, äfwen som ingången ifrån hafwet åt Götheborg, så at ingen twifwel är, med mindre de gamle Göther fått seglat och fiskat, där Kon nu springer för Bromsen, och där Oxen pustar under oket.

* FÄRGESTADEN, *quart.* 7. en Gästgifwaregård, som ligger inwid Bohus Fästning på södra sidan: Här måste wi hwila, som kommo fram på natten, ty porten wid Fästningen war sluten.

Julii

Julii 14.

BOHUS FÄSTNING eller Slott låg på en liten holme, och högt bärg, där Götha Elf delade sig i 2:ne grenar, och formerade en liten Ö. Murarne woro mästedels bygde af hård gråsten, och sjelfwa Fästningen hade öfwerst uppå twänne runda Torn eller Casteller, Fars Hatt och Mors Mysa kallade, hwilka spottade åt röda Kon, som låg på et högt rödaktigt Spatbärg, norr om Fästningen. Ingången war med 7 portar, den ena efter den andra, igenom murar och wallar. På den innersta porten war en hästsko upslagen, med 8 söm, som säges fallit ifrån hästen, då Drotning CHRISTINA skulle resa up i detta branta Slottet. Midt på Borggården war en 50 famnars djup Brunn, grafwen genom hårda hällebärget, hwilken gaf et friskt watten. På ena sidan i Slottet sägs en Dam af watten til ordinairt bruk och tämmeligen klart, utom det, at här funnos många MONOCULI conchæformes (*Faun.* 1185.), som ofwast äro mindre allmänne. En myckenhet Ogerningsmän, som hit blifwit dömde til en wiss eller ewig tid, ångrade här at de så litet wetat wärda sin forna frihet.

STALACTITES calcareus natrosus hängde som istappar i hwalfwen, och öfwerdrog dem ofta på sidorna.

LICHEN fulvus (967.) och BYSSUS flava gjorde de södra klippor under Fästningen gula.

BALLOTA (484) som ofwast är sällsynt, wärte omkring Slottet.

MALVA major (581.) som brukas, eller åtminstone borde brukas uti Apotheken, och är mera sällsynt, än den förre, wärte i klipporna.

CONIUM (226), som somlige Botanici hollit före wara de gamlas giftige CICUTA, stod i myckenhet här på lilla Ön. Det war märkwärdigt, at då Boskapen ätit up alla andra wärter, hade de likwäl lemnat denna örten, til et klart tecken, at hon icke är för dem den häl-

hälsosammaste; häraf sluter man, at de icke fara wilse, som holla före at hon är giftig.

ERYSIMUM foliis integris lanceolatis (*Flor.* 555.) är en allmänt bekant ört i Swerige. Här stod en wärt nog mycken, som så liknade detta Erysimum, at man swårligen kunde säga, om hon allenast war en varietet med större blomma, eller ock et distinct species; ty Folia woro lanceolata, acuminata, parum scabra, obsolete dentata, nästan som på Hesperis eller Cheiranthus. Blommorna woro gule, och på somlige ständ helt små, på andra medelmåttige och på andra store. Skidorne woro fyrkantige.

SUBULARIA (527), en mycket liten oansenlig ört, wäxte på stranden.

SENECIO, quæ Jacobæa vulgaris (688.), war här allmän.

COREOPSIS bidentis hade jag så när kallat en ört, som wärte på östra sidan jemte wägen emellan Färgestaden och Fästningen, ibland Callam, om jag icke wetat, at species af et genus aldrig afla af sig genom varieteter andra genera. Den sinrike HALLER har uptäkt för den lärda weriden, at denna ört är en dotter af Bidens (664), och denna örten lärer alla Botanister, huru när Coreopsis och Bidens månde wara slägt.

CICUTA (239.) SIUM (235.) bägge deße giftige örter wärte i de wåta ängar.

KASSEWIA, Poa maxima (73.) wärte som hwaß på ömse sidor om Slottet i floden, hwarifrån aktsamma Landtbrukare kunde förskaffa sig frö.

KONGELF eller KONGHÅLL, är en liten Stad, som ligger inwid Bohus Slott utsträkt i öster och wäster jemte bärgsfoten, som på norra sidan instänger Staden, åtwen som Göta Elf (med sin mindre gren, hwilken strycker åt Kyrkil) innesluter Staden på södra. Torget bestod af en kullrig och ojämn klippa, och i Staden är allenast 1¾ Gata; ty om hwar gata bör räknas efter 2 rader af hus, så fattas här ¼, där klippan på ena sidan af gatan gör tjänst för hus; altså är denna staden tämmeligen lång; men ganska smal; på norra sidan utsirad med Trägårdar och Kålgårdar, som sträcka sig up åt bärgsroten.

FLÅDER 250. war planterad här i Trägården til större myckenhet, än på andra ställen, tillika med många fruktbärande trän.

DESMANS-ROTTAN (*Faun.* 24.) sägs, hwars lugg på ryggen war mycket grå och mörk, mjuk och tät, mot spitsarna helt mörk; hwaribland längre och swartare skygghår woro strödde äfwen som på Bäfwern. Magen och bröstet woro nästan hwite.

RHABARBER hade Comministren Kritlod förskaffat sig i sin Trägård, som honom war gifwen för äkta slaget, men war dock en gemen Rhaponticum; ej eller har någonsin den veritable Rhabarber wuxit i Swerige, förrän jag, för et par år sedan, förskaffade honom til Academie Trägården; där han icke allenast frodigt wäxer, oaktandes wåra kalla wintrar, utan ock så förökar sig, at man ej behöfwer köpa honom af Chineser, Turkar, eller Ryßar.

CRATÆGUS folio subrotundo serrato subtus incano. *Turnefort. inst.* 633. eller ARIA, *Dalech. Hist.* 202. war et sällsynt trä, som Herr Kritlod infört i sin trägård, det man aldrig i någon Swensk trägård sett, mycket mindre förmodat wara Swensk Inbyggare. Det hade blifwit hitfördt ifrån Torsby Soken, där det wärt wildt uti et bärgsflog; jag fick se det sedermera på et par ställen i klipporna jemte hafssidan. Bladen äro like med Oxel; men på undra sidan mera ludne, och snöhwite; Bladens kanter gå icke i wågor, som på Oxeln; utan äro jämt sågade såsom et Allmblad: eljest är detta trädet så likt med Oxel, som det är med Oxeln slägt.

CALMUS 277. war hitförd ifrån Karby, där han wäxer wildt.

RESAN ifrån Bohus åt Marstrand.

JERNÖRT kallades här Ononis 622. som allmänt wäxte i ängarna.

STRANDRÖR 99. wäxte på wissa tracter i ängarna, så tätt och så jämt som en åker med säd, uti långa fält; wi märkte, at där denne sjöwäxt wågat sig up på wida och höga ängen, altid war et lika stort källeseg under jorden.

CASTELLEGÅRD war Öfwerste Boställe, där man såg rudera efter gamla Kongself; gatorne, som warit i staden, funnos ofta ännu oförändrade, men merendels en aln djupt under åkren; En liten Kulle stod qwar, som wisade hwaråst Klostret warit belägit. De stora och härlige ängar ersatte någorlunda den stora bristen på wed, som ofta måste hämtas hela 4 milen härifrån.

NATTEN böd oß at hwila i Gullby, quart 2 ifrån Kongself.

Jul. 15.

GULLBY war nästan den endaste Gård här på orten, som hade egen brand af egen skog och Bok-skog.

SKOGSBRISTEN är här den swåraste; hela tracten är naken, fast i forna tider skogen täkt alla bärg; hit skulle folk komma ifrån Rikets skogfulle provincier, at se hwad förmon det är at äga egen skog, samt huru dyrt weden här köpes, då Bonden gerna giswer 5 Mark S:mt för hwar spada om dagen, med hwilken han sjelf får skära torf på andras ägor; då skulle skogarne hos oß bättre wårdas och handhafwas, än som nu ofta sker.

GETTER hafwa både sin stora förmon och stora olägenhet, hwarföre man sökt Gette-sorter längst ifrån Orient. Här fingo wi se et slags Getter, som warit wärde at förskrifwas alt ifrån Peru, och emot Præmium plante-

planteras hos de måste Sweriges inwånare. De funnos icke allenast här på Gullby hos Cornetten Memsen i stort antal, utan woro ock hos de måste grannar allmänne, fast ingen wetat hwadan de härstammat. Om man får gissa, är det troligast at främmande sjöfarande lemnat dem här på stranderna, wid sin återresa. Aldrig har jag tilförene sett sådane Getter på allmänt och eländigt bete, ej eller på bättre. Getterne woro wäl aldeles samma Species med wåra allmänna, och föga större, än de. Bäckarne hade en lång hwit ragg, dock ej så lång och mjuk, at man kunde tro det detta slägtet wore en degeneration af Ostindiska Getter, som fordom blifwit hitbragte. Hos deßa Getter woro 2 ting, som mäst drogo min upmärksamhet; det ena, som allmänt berättades, nämligen at de aldrig gnagde, eller skalade skogen; det andra, som jag såg, war at de mjölkade fullt et stop i målet. Jag stante i förundran, då jag såg Juret med spenarna, som war ½ aln långt, så at spenarne räkte just neder til leden på sjelfwa knät. Spenarne woro tjockre och större, än på en stor Ko; jag såg med mina egna ögon, at en Get, som mjölkades, gaf 1 stop så fullt med mjölk, at hon rann öfwer alla bräddar. Detta kommer ingalunda af betet, som är sämre än hos oß på marken, mycket mindre af skogen, wid hwilken Getterne bäst trifwas; ty den war så godt, som ingen, och sjelfwa buskarne fattades. Således tyckes mig kunna med alt fog recommendera deße Getter hos idoge Husshollare, på det et slag, som mjölkar så mycket, och aldrig gnager trän, må blifwa til allmän nytta, och ej förqwafd uti en aflägsen Sweriges wrå.

LANDET här i Bohus-Lån inemot hafwet bestod af kullrige backar, som woro låga klippor, emellan hwilka lågo små ängar, små byar och kärr, utan någon skog. Det är otroligt, hwad åtskilnad et land får, då deß backar blifwa, utan skog, nakne klippor, hwaraf landet ser ut, som wore det för några år sedan af watnets afgrund upstiget.

* KYFKILS Gästgifwaregård. *quart.* 6 ifrån Kongself. Här stante landet, och wi måste med båt låta sätta oß öfwer genom skären til Marstrand.

SKÄREN, emellan Kyfkil och Marstrand, sägo ut som landet på andra sidan Kyfkil, då det hade warit nedsänkt under hafwet, så at allenast bårgs-kullarne upkoxat öfwer watnet; ty denna skär bestod af små rundade och kullriga klippor, nakna holmar, och flere grunder, så at man kan förmoda, det denne skärgård efter 1000 år warder sådan, som landet härofwan före.

WÄXTERNE på deßa nakna skär woro Trifolium 697, Jasione 713, Behen maritimum 360, β. Silene saxatilis 367.

* MARSTRAND. *quart.* 4. ifrån Kyfkil.

MARSTRAND är en Fästning och stad, som ligger på en liten Holme eller Klippa, lik de andra här i skären, dock ibland de ytterste, 1 mil ifrån landet.

CARLSTEN kallas Fästningen, hwilken är anlagd på Marstrand, uppå et högt och mycket sluttande bårg, som är en känning för de sjöfarande. Sjelfwa Slottet så wäl som wallarne äro bygde med famns breda grästensmurar och bomfria hwalf. Ofwan uppå är en stor Rundel eller Castell, hwaraf hon koxar högt up i luften. Den som sedt denna Fästning, undrar icke, at hon hölles för en af de säkraste i Riket, åtminstone så länge en Öfwerste TUNGELFELTS like där är Commendant.

FÅNGARNE, som hit blifwit dömde, för sin obetänksamhet och öfwerilning, gingo nu i sin olycka, och måste betyga, at Fästningen war fast. Den som ser deße osälle, undrar ej, at Marstrands namn reser hären på dem, som höra det nämnas.

GUARNIZONEN eller Soldaterne med deß miserable klädnad förtjänar upmärksamhet.

STA-

STADEN i Marstrand war mycket liten, och låg på norra sidan om Fästningen, utsträkt efter hafsstranden i öster och wäster. Husen äro små, alle bygde af trå. Gatorne stenlagde, merendels med en flat skifrig ställsten, af hwilken mäst alle bårg bestå här på orten, hwilkens silfwerglänsande Mica gör, at alla gator skina som silfwer emot Solen. Här woro näppligen öfwer 30. Borgare, och de måste af dem fattige, som likwäl tyckes kunna blifwa de rikaste. Här på Ön är ingen äng, åker eller betesmark. Folket ligga stängde ifrån landet, så at få af Allmogen komma dit med sina waror, eller härifrån hämta det de behöfwa. Åtskillige mente et Porto Franco här med båtnad och nytta för Riket kunde inrättas, såsom här war den bästa hamn på norra sidan, där skeppen kunde läggas intil skeppsbryggan; ty ingen bebodd skärgård war häromkring, genom hwilken Lurendrägeri synnerligen kunde befaras; här är ock den säkraste Fästning eller Asylon; och ändteligen emedan här är om winteren på få dagar is, som sent lägger sig, men bittida går up om wåren, at Köpmänner således desto bättre kunde nytja tiden. Men jag lemnar alt detta, som jag utan tilräckelig insigt beskådar, och förfogar mig at tala om Naturalier, ibland hwilka jag hoppas kunna taga säkrare steg.

Jul. 16.

NATURALIER gåfwos här i Wästerhafwet så många, sällsynte, obekante, åtminstone för oß i Swerige, som bo ifrån detta hafwet långt skilde, at wi däröfwer blefwo satte i största förundran; stenarne i hafwet woro täkte med Snäckor, botnen med Sjöwäxter af Confervis, Fucis, Ulvis, Algis; ibland hwilka Manjetter eller Medusæ, Sjöstjernor eller Asteriæ; Task-kräftor eller Cancri, utom åtskilliga andra Sjökräk krupo; hwartil kom en myckenhet Hafs-fisk, som fiskades wid deßa strander. Wi botanicerade på Hafs-botnen, såsom i et nytt Swerige. Ståndsper-

soner och Inwånare tåflade, at skicka oß allehanda slags fiskar, hwarigenom wi fingo så mycket, at tiden knapt räkte til at beskrifwa alt det wi här fingo se på en dag; hwilket alt jag hoppas få lof beskrifwa på Latin, så wäl på det jag må göra alt kårt, som ock för det man i denna wettenskapen ej ännu på Modersmålet fått tilräckeliga Terminos artis; utom det, at få lära läsa detta med upmärksamhet, som ej sjelfwa studerat i denna wetenskapen tilförene; hwartil kommer, at utlänningar, som mäst pläga fägna sig af sådant kram, här, utur en Swensk bok, må se hwad som finnes wid en Swensk strand.

TÅNG kallades i Marstrand ZOSTERA. ALGA angustifolia vitriariorum (*Flor. Sv.* 364.) FUCUS s. Alga marina graminea angustifolia seminifera ramosior. *Raj. Syn.* 3. *p.* 52. RUPPIA foliis linearibus obtusis. *Moerh. act. angl.* 1741. *p.* 217. *Bahusiis* TÅNG. Denne wärt fants så allmän på sjöbotnen, där hafwet war grundt, som någonsin moßan på bärgen. Wäxten är allmänt bekant hos oß både i Öster och Wästerhafwet, så wäl som utomlands, at ingen Botanicus är, som ej känner den; icke desto mindre fattas beskrifning öfwer densamma, åtminstone på blomman, så at denna wärt aldrig af någon Botanico Systematico blifwit satt i det ljus hon bör; ty ingen härtils hafwer gifwit på detta genus tilräckelig Character; hwilket däraf kommit, at man antingen sällan råkat på de ständ, som hafwa blommor, eller då man får sådana plantor, har man swårt för at se sjelfwa blomstren, som ligga fördolde innom et blad; ingen Botanicus har gifwit någon god figur på denna ört, och deß blommor äro aldrig aftagne. Det är fuller wist, at det finnes en kårt beskrifning på hennes blommor uti *Raj. Synopsi tertia*; dock är den ej så tydelig, at man däraf kan sluta någon Character genericus. Den lärde och curieuse Botanisten MOEHRING har uti Transact. Anglic. under namn af Ruppia föreställt den samma på artigt och accurat sätt; men

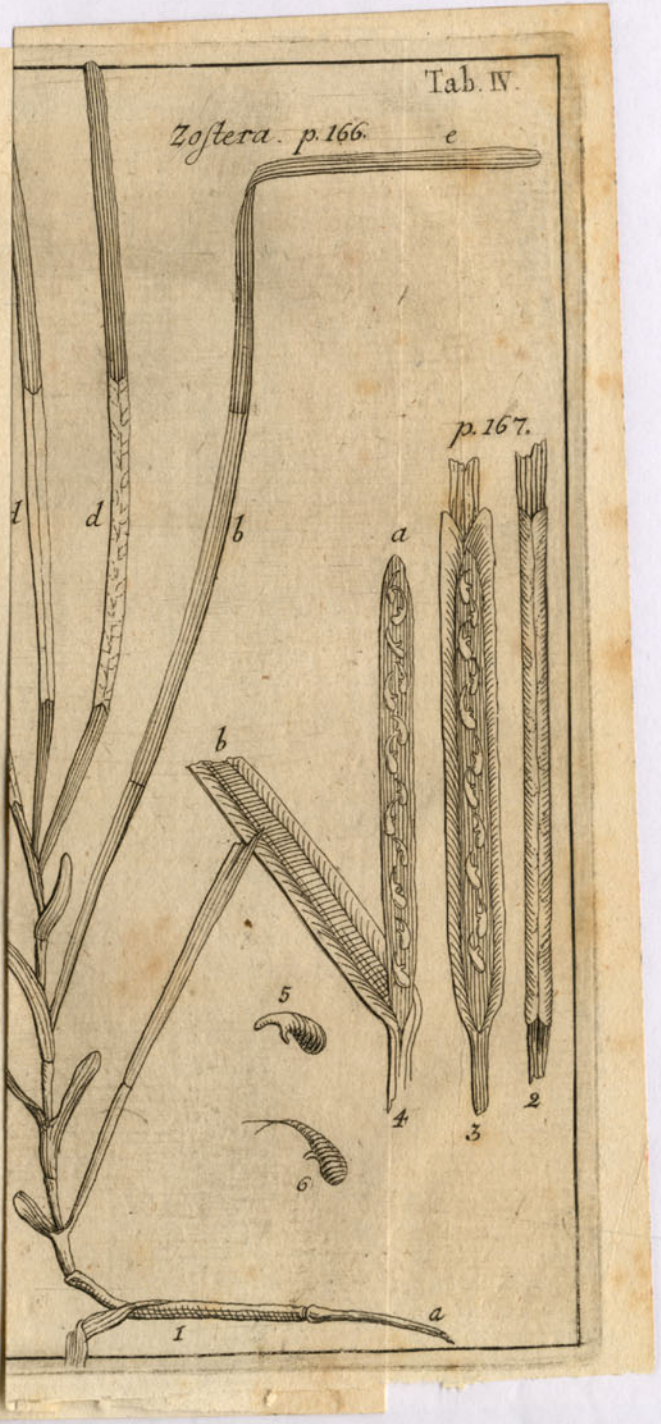

Tab. IV.
Zostera. p. 166.
e
p. 167.
d
d
d
c
b
b
a
5
6
4
3
2
1
a

men jag hade aldrig wetat, at den warit samma wäxt, om jag ej sjelf råkat blomman. Nu kan jag tryggt göra haus ört til Synonyma med min; jag blef härigenom satt i stånd, at determinera Charactern på et nytt genus, och altså upfylla den brist, jag måste kännas wid, då jag utgaf Floram Svecicam, där jag förmådde föra alla mig bekanta Swenska wäxter til sina genera, utom denna enda, hwilken kommer efter denna dagens rön at transporteras til Gynandriam Polyandram. Örten såg ut aldeles som et Flotgräs (771.), hwars figur jag gifwer Tab. IV. *Caulis* teretiusculus, articulatus fig. I. *Folia* solitaria, linearia, longissima, glabra, fructificantia. fig. C. *Fructificatio* sit ex folio, quod supra basin, aliquot pollicum spatio, articulo instruitur; mox dilatatur utrinque margine latiusculo, utrinque obtuso, longitudinaliter connivente. fig. 1. så at den som har bladen, och är okunnig, skulle tro, at en Vermiculus subcutaneus hade ätit det inuti, och allenast skilt öfra huden eller sidan ifrån den undre; men når wäxten påses, där han i hafwet wuxit, liknar han ganska mycket wårt bekanta Flotgräs (771.), ty de öfwerste ändarne af bladen flyta efter winden och wågarna. Characterem genericum skal jag gifwa:

ZOSTERA. *Tab. IV. f.* 2. 3. 4. 5.

CAL. *Spatha* e folio supra basin longitudinaliter connivente.

Spadix linearis, planus, latere altero staminibus pistillisque, alternis, deflexis. *fig.* 2. 3. 4.

COR. nulla.

STAM. *Filamenta* plura, breviſſima, alterna. *Antheræ* ovato-oblingæ, nutantes, obtusæ, pone sursum subulato-incurvæ *fig.* 15.

PIST. *Germina* pauca, alterna, ovata, compressa, ancipitia, subpedicellata, nutantia, apice affixa. *Stylus* subulatus, longitudine germinis, semibifidus. *Stigmata* capillaria, simplicia. *fig.* 6.

PER. membranaceum, compressum, ovale, longitudinaliter angulo dehiscens.
SEM. unicum, ovatum.

SUDARE incolis FUCUS filiformis, simplex (1009), wärte här i hafwet på några famnars djup så allmän, som Potamageton uti insjöar; han såg ut, som en trå, tjock med segelgarn, grön til färgen, hade ingen gren på sig, war mjuk, och ofta några famnar lång; flere sådane tråar upwärte af en rot, och om de blefwo längre, än watnets djup, flöto de som Flotgräset, eller som den förre; med den åtskilnad allenast, at denna ej låg ofwan på watnet med en torr sida, utan inunder öfwerstа brynen af watnet, så at hon altid war wåt.

KLOTÅNG och SWINTÅNG, FUCUS folio dichotomo integro, vesiculis verrucosis terminantibus (*Flor.* 1002.) wärte wid stranderna på klipporne och djupet. Wi hade tilfälle i dag se på denna några tydeligare tecken til fructification, än tilförene: wid sidan af bladet up emot slutet, sutto klotrunde, spände, bare och glatte blåsor, hwilka inuti woro ihålige, och strödde med hår, som stälde sig inåt Centrum; men längre ned på grenarna sågos par af blåsor, som woro upfylde med en gelatineus saft; deße blåsor woro beströdde med många små puncter, hwilka sutto i blåsans hinna såsom gryn, och alle deße puncter woro (som är märkwärdigt) på yttra sidan öpnade med hwar sit lilla hål, så at det kunde gißas, at deße små gryn innehöllo hwardera et frö, som genom deßa hål kunde utkastas. Så at jag tror, at deße senare blåsor woro Honor, men de förre Hannar. Swintång kallades denne Fucus af det, at Inbyggarne gifwa denna utkokad och lakad åt Swinen til föda, hwilket bör ihogkommas af dem, som bo wid hafwet, där denna Tång aldrig plägar fattas; hwarigenom de kunna göra stor besparning för Swin-kreaturen. Klotång kallades hon af sina små blåsor eller klot, at dermed skiljas ifrån Zostera, som här allmänt nämnes specifice Tång.

FU-

FUCUS caule tereti brevissimo, folio maximo oblongo indiviso (*Flor.* 1010.) täkte allestädes hafsbotnen wid Marstrands brygga; han såg ut, som et tunt läder, war oval eller aflång, ofta af 2 alnars längd, och 1 alns bredd; han gick i wågor. Wid basin war han smal, eller hade en kårt petiolus; deß rot häftade sig utan på stenarna likſom med fingrar.

ULVA oblonga plana undata membranacea viridis. *Fucus* longissimo latissimo, tenuique folio. *Bauh. prodr.* 154. wärte rätt mycket på hafsbotten, där hon låg nog damsull, likſom i mörka wågor, at hon ej wäl kunde kännas, förrän hon blifwit nog twättad. Hon låg fullt på hafsbotnen, och gjorde många wråar och winklar, uti och under hwilka åtskillige hafsdjur fingo beqwämliga gömmor, såsom Asteriæ, Medusæ, Gamari. Denna är tilförene ej upförd ibland Floræ Svecicæ rollar.

KUPUNGE kallades *Cochlea* testa ovata: spiris quinque striatis fasciatis, aperturæ margine postico dilatato rotundato. *Cochlea* fusca, fasciis crebris angustis prædita. *List. Angl.* 162. 1. 3. *f.* 9. en Snäcka, som ej tilförene blifwit inrollerad uti Swenska Faunæ Armée, bodde på alla strander, så wid Marstrand, som den andra skären här omkring; hon täkte alla stenar, och kastades up til stranderna, som gräs, så at det allestädes krasade under fötterna, då wi här gingo på hennes skal. Hon är föga större, än en Haßelnöt, nästan klotrund, med en ganska kårt, dock hwaß spits; hon är knapt räflad (vix striata), men målad med många brunaktiga spirale linier; inunder är skalet ej genombåradt (minime umbilicata), och des öpning täckes med et litet brunt tunt läck eller tunn umbilicus marinus, som midt på har en spiral character. Kanten på snäkskalets öpning är ej utwidgadt; men med något mörkare likſom tilsatt. Innan til är skalet brunt. Figuren har jag utsatt Tab. V. fig. 4.

COCHLEA testa crassa ovata utrinque producta, spiris quinque sulcatis, aperturæ labro interne den-

ticulato. BUCCINUM minus ex albo ſubviride, ore dentato eoque ex flavo leviter rufeſcente. *Liſt. Angl.* 259. *t.* 3. *f.* 6. *exercit.* 2. *p.* 85. fans ock ſå wid ſtranden, faſt i mindre antal än den förra, åfwen tilförene för oß obekant. *Teſta* ovata, ſtriis ſpiralibus copioſis ſulcata; *apertura* ovata, pone canaliculo terminata, labro minime expanſo, interne obſolete dentato, & operculo clauſa.

CONCHA teſta oblonga lævi ſubviolacea (*Faun.* 1333) fans allmänt på alla ſtenar och Fucis i hafwet, wid hwilka hon altid war fäſtad. Wid gångjernen eller cardines utkommo en ſtor hop fine och ſege hår, likſom ifrån et centro, hwilka utwidgade ſig ſåſom en ſpinnelwäf, på det hon fäſtes wid, at i det rotas. Där ſkalen hängde tilhopa wid ſuturen, war ſidan rakare, än på den framre; måſtedels woro ſkalen glatte, men undertiden ſtrödde med ſmå kårta, upråtta, ſtyfwa hår, ſom gjorde dem ſkarpa eller hiſpidæ.

LEPAS teſta conica ſulcata, operculo acuminato. (*Faun.* 1349.) Denna Balanus ſatt hår och där på ſjelfwa Taſk-kråſtorna. *Teſta* conſtans valvulis ſæpius VI, coni truncati forma; apertura ſuperiore tecta valvulis IV, acuminatis rhombi forma, quarum 2 inferiores majores.

DENTALIUM teſta adhærente flexuoſa triquetra, fans allmänt på Taſk-kråſtornas rygg, ſom hitintils gömt ſig för wår Fauna. Det ſåg ut ſom en hwit maſk legat krokig på kråſte-ſkalet, och wid det ſamma faſtwuxet; men då man ſåg noga til, war detta en Tub eller ſkal, ſom är ſmalare åt ena ändan, och aldeles genombåradt; denna öpning eller genombåring är rund, faſt ſjelfwa ſkalet är längs åt trekantigt, eller åtminſtone ofwanpå kantigt, ſom en köl.

DENTALIUM teſta ſpirali plana adhærente. VERMICULUS in littore veneto foliis algæ adhærens. *Planc. conch. p.* 13. *n.* 3. är ock en obekant Recrute för wår Fauna. Swintången (*Flor.* 1002.), ſom

högtals upkaſtades til ſtranderna, war dels betäkt med Eſchara, dels beſtrödd med hwita gryn, ſom mången i förſtone kunnat tro wara Snäck-gryn eller -frö. Men då man tilſåg, war hwart och et af deßa gryn en fullkommen Snäcka eller Dentalium, ſom aldeles likna de en Concham teſta plana. Hennes ſkal gick uti en flat ſpiral rund ring af 4 omgångar, eller ringar; åt centrum woro deße ringar altid något mindre; hwaraf den öfra ſidan blef något concav; men undre ſidan war helt flat, och ſå faſtwuxen wid Tångbladen, at hon med möda kunde ſkiljas därifrån.

PATELLA teſta orbiculata altero margine gibba. Åter et nytt djur, ſom jag aldrig tilförene ſedt, fants på ſkalet af Humrarne. Jag hade trott, at detta lilla ſkal warit et ſkal eller valvula af en mußla, om jag ej ſjelf ſedt annat: Jag trodde i förſtone icke mina egna ögon; ty jag tykte, at jag ſåg et ſkal af en Concha, men måſte finna, at det war en Patella. Jag tror aldrig, at någon Naturkunnig, ſom finge ſe detta i et Cabinet, någonſin kunde låta inbilla ſig, at ſkalet icke woro af någon Concha. Skalet ſåg ut ſom et mußleſkal af en Concha lævi rotunda; men hade intet någon Camrad; det war ſtort, ſom et fiſke-fjäll, och täkte et litet gult kråk, ſom lefde och rördes. *Teſta* ſuborbiculata, planiuſcula, vix convexa, lævis, alba, pellucida, verſus alterum latus ſeu marginem parum gibba, uti in Conchis juxta cardinem.

LERNEA cauda duplici tereti, åfwen et nytt djur icke allenaſt för mig, utan ſå wida jag wet, åfwen för hela werlden. Jag fant det i de mjuka gålen på Knoten och Torſken, där det ſugt ſig faſt ſom en Igel. Det är fuller wiſt, at det icke ännu i alla delar kommer öfwerens med den förra Lernea (*Faun.* 1283.), dock är det närmare ſlägt til det, än något annat; imedlertid får det där ſtå, til deß werlden begynner nogare at mönſtra Kråk-Arméen. *Thorax* ſeu corpus molle, album, ſubrotundum, convexum, carnoſum, an-

antice obtuſum, ſeu potius retuſum, latere utroque notatum denticulo molli antrorſum ſpectante. *Collum* tenue, longiuſculum. *Caput* trilobum, dilatatum; lobo intermedio obverſè cordato. *Cauda* pone thoracem ex duobus corpuſculis, pallidis, cylindricis, longitudine thoracis. *Brachia* ſub thorace ad latera colli, utrinque duo, quorum par exterius bilobum, interius ovatum. At detta underliga kräk ej må tappas i glömſkan, har jag låtit aftaga det uti *Tab.* 3. *f.* 4. där a wiſar det på ryggen, men b på undra ſidan.

KORSTROLL kallades Aſterias radiis quinis latiuſculis aſperis (*Faun.* 1284.), hon wältrade ſig til myckenhet ibland förenämde Ulva. Denna Sjöſtjerna beſtod af 5 ſträlar, war blåröd, eller undertiden hwit, betäkt på alla ſidor med ſmå mjuka taggar, men innunder betäkt med papiller, ſom woro utſtälde i 4 rader, med en liten öpning eller utgrafwen ſpits i ändan: Munnen war i ſjelfwa centro på detta djurets undre ſida.

MANIETT, kallades MEDUSA orbiculi margine ſedecies emarginato (*Faun.* 1286.), flöt öfweralt i watnet til ſtor myckenhet, dock ej ſå ymnigt, ſom uti Jshafwet (*It. Lapp. Jul.* 12.). Deße flyta i watnet, ſom Solar, och ſätta ut ifrån centro af undra ſidan en hop träar, af 1 eller 2 famnars längd, hwilka wäl ſprida ſig ut ſom Solſträlar; men då de råka ſmå kräk, faſtna de wid dem, och draga dem til denna Solens mun, ſom dem upäter. Beſkrifning på detta djuret har jag upſatt i Fauna, men ſom figuren ej är rätt gifwen, har jag henne framſtält *Tab.* 3. *fig.* 3. 3. där *a* wiſar henne på ryggen utan träar, dem hon ofta fins aldeles utan, men *b* aftager henne på undra ſidan.

MEDUSA orbiculo ſubtus quatuor cavitatibus notato (*Faun.* 1287. *It. Lapp. Jul.* 12.) är nog allmän här i ſjön, och äfwen i Öſterhafwet, där jag henne beſkrif-

Tab.III.
p.172.
2
1.a.
6
p.137.
1.b.
p.137.
5.a
5.b.
p.171.
p.189.
3.a.
4
b
a
3.b.
p.172.
C.Bergquist sc.

ſkrifwit i ölåndſka reſan (*It. Oel.* 160.); men här wil jag gifwa hennes figur, ſådan, ſom hon är på undra ſidan, ty den öfre är helt ſlät, litet convex, och utan någon ſällſam färg. *Tab.* 3. *fig.* 2.

TASK-KRÅFTA eller CANCER Pagurus dictus (*Faun.* 1244.) fans hos fiſkare ibland de andra fiſkar. Hon war ſtor ſom en Hummer, til färgen blek; men ytterſte ſpetſerne af klona woro ſwarte. *Thorax* latiſſimus, marginatus, obtuſus, crenatus plicis utrinque 8, obtuſis, excavatis. Inter oculos denticuli 3, obtuſi prominent, & totidem denticuli ſub ſingulo oculo obtuſiſſimi, inæquales. Superficies *thoracis* convexa, levis, punctis pallidis. *Antennæ* breviſſimæ, ruffæ. Sinus ſub antennis, in quibus *Tentacula* ſolitaria duorum articulorum. *Brachia* manuum lævia. *Manus* leves, pallidæ, digitis maxima parte nigris. *Pedes* utrinque 4, pilis griſeis, hiſpidi: unguibus glabris, rectis, obtuſiuſculis, validis. *Cauda* inflexa, quatuor articulorum, exceptis primis duobus breviſſimis. Balani och 2:ne Dentalia woro fäſte på dennes rygg.

KRABBA. CANCER brachyurus, manibus ventricoſis lævibus unicoloribus. Denne kröp ibland Ulvas, Fucos och Aſterias. *Thorax* ſubrotundus, ſerraturis utrinque quinque pone oculos: quarum poſtica acutiſſima; antice thorax inter oculos denticulis tribus obtuſis. Supra convexus eſt *thorax*, inæqualis, lævis; *manus* læves, unicolores, ventricoſæ, articulo brachiorum manibus proximo introrſum acuminato. *Pedes* præterea 4 utrinque, apice ſubulati. *Cauda* inflexa, acuminata, ſimpliciſſima, tribus articulis exceptis duobus primis linearibus, caudæ ſubjacet corpuſculorum ſubluteorum par loco genitalium. *Antennæ* minutiſſimæ, ſetaceæ. Hon hade mycken likhet med den förra, dock ej ſwart på klorna, och något

i an-

i andra delar olik, at hon åtminstone är en varietet, om ej serskildt kön.

HUMMER. CANCER gammarus dictus, (*Faun.* 1248. niger; *Thorax* oblongus, punctis sparsis excavatis, linea excavata longitudinaliter exaratus, & transversim alia linea exaratus: *Rostrum* acuminatum denticulis utrinque tribus, præter denticulum supra oculos ad rostri latera. *Antennæ* lumbriciformes, validæ longitudine fere corporis, constantes articulis brevissimis, nigro rufoque variis, tuberculis minutissimis. *Brachia* anteriora parum dentata. *Manus* læves, latere anteriore dentatæ; digiti extrorsum obtuse dentati; in pollice extrorsum supra basin denticulus validus. *Pedes* præterea 4 parium utrinque, hispidi fasciculis pilorum griseis: horum paria duo priora biungulata seu digitis duobus terminata; Posteriora duo paria digitis solitariis, extrorsum pilosis. *Cauda* longitudine corporis, pilis griseis ciliata, 6 articulorum excepto ultimo: horum primus ad latera brevior. Ipsius caudæ extremitas constat valvulis 5, quarum 3 ovata, utrinque denticulo obscuro instructa; valvulæ 2. 4. obtusissimæ, valvulæ vero 1. 5. rotundatæ transversim sutura flexiles, suturæ margine corpori propiore acute denticulato. Sub cauda *appendiculorum* quinque paria (excepto primo), bipartita, ciliata, quibus ova adhærent. Inter antennas *antennulæ* 2, breviores: singulæ binatæ. Fæmina ferat. På ryggen woro Balani, Dentalia repentia, & spiralia; bägge widwuxne.

HÅ kallades SQUALUS pinna ani nulla, corpore tereti (*Faun.* 269.) fants här nog; en glupsk fisk, som är en Tiger i sjön, hwilken då han skal gripa rofwet, måste lägga sig på ryggen. *Corpus* longum, teretiusculum, supra canum, infra argenteum. *Rostrum* prominens, ovatum, molle, subdiaphanum. *Oculi* albo-cæruleſcentes. *Narium* foramina duplicata. *Apertura* magna, utrinque pone oculos, & præterea aperturæ 5, transversales, lineares, utrinque ad latera colli ante pinnas pectorales. Pinnæ *dorsales* duæ: angulo superiore obtusiore, inferiore, vero auctiore: Singulæ antice armatæ spina acuta, valida. Pinnæ *pectorales* obtusæ: angulo exteriore paulo longiore. Pinnæ *ventrales* remotissimæ a pectoralibus, semirhombeæ: singulæ ad marginem interiorem instructæ papilla spinæformi. *Cauda* teretiuscula, subtus planior. *Pinna caudæ* oblique verticalis, bifida: lobo superiore longiore. Vulva magna, ovata. Folket berättade, at om någon sticker sig af taggarne uti ryggfenan, skal det upwäcka faselig wärk. Denna fiskens hud är Chagrin.

RÅCKA eller RAJA (*Faun.* 268.). *Corpus* planum, rhombeum, subtus leve, album, supra cinereum fuscomaculatum. *Oculi* singuli antice spina unica, postice duabus armati. *Foramina* solitaria magna pone oculos: & præterea foramina brachiorum utrinque 5, transversa. *Os* transversum, cartilaginosum, scabrum. Cartilago transversa abdominis nulla, si demas arcum distinguentem abdomen a pectore. Pinnæ *ventrales* radiis 24, quorum 4 vel 5 longæ in angulum acuminatum crassiusculum s. lobum exeuntes. Spinæ aliquot secundum longitudinem dorsi. *Cauda* corpore longior, supra convexa, aculeata, versus apicem. *Pinnas dorsales* 2, rotundatas gerens præter pinnam caudæ minimam.

FJÄRSING kallades TRACHINUS maxilla inferiore longiore cirrhis destituta (*Faun.* 282.) fins här mindre allmän. Deß *membrana branchiostega* bestod af 6 eller flere strålar. Om denna berättar *Bartholinus in actis hafn.* 3. *p.* 154. at i des ryggfena, då de 5 första prylar sticka en människa, skal hon däraf bliswa liksom galen för wärk; andre återigen mena, at det ej

är

är annat än ordinairt ſtick, om det ej ſticker någon ſena. Men Aſſeſſor Boetius i Götheborg berättade mig, at han haft Patienter, ſom häraf med en olidelig wärk fått ſamma ſom punctura tendinum, faſt ingen tendo warit ſtucken. Regements-Fältſkären Teman berättade ſig curerat en Karl, ſom af denna fiſk warit ſtungen i fingren, hwaraf hela handen och armen ſwulnade med en olidelig wärk, ſom näſtan ſtannade uti Gangræn, och efter 2 à 3 öpningar med ſtörſta möda drefs til ſuppuration. Med et ord: hwar Borgare här, ſom härom rådfördes, berättade med en mun, at ſtyngen äro farlige ſom ormſting.

KNOT kallades här TRIGLA capite aculeato appendicibus utrinque tribus ad pinnas pectorales. (*Faun.* 281.) Characteres maxillæ inferiori inſculpti. *Opercula* branchiarum pone in aculeum deſinentia. Pinna *dorſalis prior* radiis 7 acutis; Pinna *dorſ. poſterior* radiis 19. Pinnæ *pectorales* radiis 9. Pinnæ *ventrales* radiis 6, primo ſimplici. P. *ani* radiis 18. P. *caudæ* radiis 10. ſ. 11. Uti dennes gel fans äfwen den underlige *Lernea* med 2:ne ſtjertar, ſom jag upritat T. 3. f. 4.

HWITLING kallades GADUS dorſo tripterygio, ore imberbi, corpore albo, maxilla ſuperiore longiore (*Faun.* 294.) lärer wara Holländarnas *Molenaar*. I munnen äro ſpetſige tänder; utan på nedra käken äro på hwardera ſidan 6 utholkade puncter. Pinna *dorſi I.* radiis 14. *II.* rad. 20. *III.* rad. 20. Pinnæ *pectorales* rad. 17. Pinnæ *ventrales* rad. 6. Pinna *ani* anterior radiis 30. Pinna *ani* poſterior rad. 22. Pinna *caudæ* integra radiis plurimis.

KABBELJÅ war GADUS dorſo tripterygio, ore cirrato, cauda ſubæquali: radio primo ſpinoſo (*Faun.* 295.) *Cirrus* ſubulatus ſub apice labii inferioris. *Membrana branchioſtega* radiis 7. Pinna *dorſi I.* radiis 15. rotundata, *II.* -- 20. *III.* - - 16. Pinnæ

næ *pectorales* rad. 20. Pinnæ *ventrales* - - 6. P. *ani I.* rad. 21. *II.* - - 16. Pinna *caudæ* integra.

LÅNGA war GADUS dorſo dipterygio, ore cirrhato, maxilla ſuperiore longiore. *Art. gen.* 22. *ſ.* 36. ASELLUS longus. *Schonev. icht.* 18. *Will. Ict.* 175. *Raj. Piſc.* 55. är icke hitintils inrollerad ibland Swenſka Neptuni Armée; men finnes här nog. *Membrana branchioſtega* rad 7. Dentes ſecundi ordinis ſeu intra maxillas conſit, in ipſo palato, validi. *Cirrhus* ſimplex ſub apice maxillæ inferioris. Pinna *dorſi anterior* - - 15. P. *dorſi poſterior* - - 63. Pinnæ *pectorales* - - 20. P. *ventrales* - - 6. Pinna *ani* - - 60.

LYRBLECK kallades GADUS, dorſo tripterygio, imberbis, maxilla inferiore longiore, linea laterali curva. *Art. gen.* 20. *ſyn.* 35. är en ſtor och blek art af Torſk. Pinna *dorſalis I.* - - 13. *II.* - - 19. *III.* - - 18. P. *pectorales* - - 16. P. *ventrales* - 6. P. *ani* prior - - 27. ani *poſterior* - - 18. P. *caudæ* bifurca. Linea *lateralis* curva. *Maxilla* inferior longior absque cirrho.

TORSK kallades GADUS dorſo tripterygio, ore cirrhato, longitudine ad latitudinem tripla, pinna ani prima officulorum triginta. *Art. gen.* 21. *ſpec.* 65. Corpus cinereum, lividum, punctatum. *Cirrhus* ſubulatus ſub mento. *Oculorum* Iris rubra. *Linea lateralis* obliqua, articulata. *Dentes* acuti. *Membrana branchioſtega* radiis 6. P. *dorſi I.* - - 12. acutior: quorum primus brevior ſecundo; *II.* - 20; *III.* - - 20. Pinnæ *pectorales* radiis 18. Pinnæ *ventrales* rad. 6: quorum duo primores longiores, molliores, rubicundiores. P. *ani* prior - - 19, *ani* ſecunda dorſali oppoſita. P. *ani poſterior* - - 19. Pinnæ dorſali poſtremæ oppoſita. P. *caudæ* integra rad. 40. circiter.

GADUS dorſo tripterygo, ore cirrhoſo, cauda integra, linea pone caput excavata. Huic pinna *dorſi I.* radiis 13; *II.* -- 17; *III.* -- 19. P. *pectorales* rad. 18; P. *ventrales* -- 6: primis duobus mollibus. P. *ani prior* -- 18; *poſterior* -- 17. P. *caudæ* integra radiis plurimis. Differt a præcedente colore cinereo, minime ruffo. Linea utrinque pone caput excavata; hinc forte ſola varietas.

GADUS dorſo tripterygio, ore papilloſo, cauda bifurca, linea laterali recta. Corpus ſupra cinereum, infra album. *Linea lateralis* integra. *Oculi* magni; maxilla ſuperior longior; ſub inferiore *papilla* minutiſſima in cirrhum minime elongata. Pinna *dorſi I.* radiis 16; *II.* -- 18; *III.* -- 20. P. *pectorales* -- 17. P. *ventrales* -- 6. P. *ani anterior* -- 22; *poſterior* -- 21. P. *caudæ* bifurca.

LÅNGA. PLEURONECTES oblongus, maxilla ſuperiore longiore, ſquamis utrinque aſperis. (*Faun.* 299.) Corpus ovato-oblongum, ſupra cinereum fuſco-maculatum, ſubtus album; utrinque vero ſcabrum. *Caput* ſubtus villoſum. *Os* leporinum ſ. inferne ringens. *Oculi* a dextris. Pinna *dorſalis* radiis 71, mollibus, ſupra calloſo punctatis. P. *pectoralis* exterior -- 8; inferior -- 7. P. *ventrales* -- 5. P. *ani* -- 40. P. *caudæ* -- 40 circiter, rotunda.

PIGGHWARF. PLEURONECTES lævis: latere inferiore albo quatuor maculis æqualibus. *Corpus* ovale, læve, ſupra cinereum, ſubtus album maculis quatuor diſtinctiſſimis æqualiter oppoſitis. Membrana *branchioſtega* rad. 7. *Oculi* a ſiniſtris. Pinna *dorſi* rad. 71, mollibus, a capite ad caudam extenſa. P. *pectoralis* ſuperior rad. 12: primo breviſſimo cum ſecundo integris, reliquis bifidis. P. *pectoralis* inferior -- 12. P. *ventrales* -- 6. P. *ani* -- 61. P. *caudæ* -- 18. rotundata.

RÖD-

RÖDSPOTTA kallades PLEURONECTES utrinque glaber, tuberculis VI. a dextra capitis (*Faun.* 301.). Corpus rhombeum, ſupra cinereum maculis amœne fulvis in latere & pinnis. Roſtrum acuminatum. Membrana *branchioſtega* radiis 7. *Oculi* a dextris prominentes. *Caruncula* in fronte parva, mollis, ovata; Puncta 5 vel 6 oſſea, longitudinalia pone oculos. Pinna *dorſalis* rad. 14. P. *pectoralis* -- 6 aut 11, (variat enim). P. *ventralis* -- 6. P. *ani* -- 54. ſ. 57. P. *caudæ* -- 20. circiter. Spina ad baſin ani antrorſum ſpectans. P. dorſalis & ani in medio latiores, hinc quaſi rhómbeus piſcis.

BÅRGSNULTRA (SPARI ſpecies) membrana *branchioſtega* rad. 5; opercula branchiarum ſquamoſa. *Dentes* in ore acuti: primoribus majoribus; Iris *oculorum* rubicunda: Corporis color ſubvireſcens, linea lateralis juxta dorſum, ad caudam curva. Facies Parcæ. Pinna *dorſi* conſtans radiis primoribus 19 acutis, ſecundariis 8 longioribus, mollioribus; ubi radii rigidi, ibi membrana connectens poſt ſingulos aculeos exit in acumen molle. P. *pectorales* radiis 13: primo integro molli P *ventrales* ſquama lata connexæ, radiis 6: primo acuto. P. *ani* rad. 10: tribus primis craſſioribus acutis. P. *caudæ* integra radiis 14. *Macula* nigra ad finem dorſi, ubi cauda incipit.

MARSTRANDS ARBETE war at beſkrifwa och examinera ſå många åtſkillige och owanlige djur innom et dygn. Man ſäger allmänt i Swerige om et mycket träkſamt arbete, at det är Marſtrands arbete, hwilken methaphora lärer kommit af fångarnas ſläp wid fäſtningen, då de ifrån ſtaden eller ſjöſidorna ſkola transportera något til den ſtora och höga fäſtningen, up för den långa och branta backen, med dragande eller ſläpande; det koſtar på för en fri lathund at gå up ifrån ſtaden til fäſtningen, mycket mer för en dömd.

SJUKDOMMAR åro ej mer här gängse, än på andra ställen, fast denne Ö är en liten klippa uti hafwet; de som komma hit at bo, pröfwas gerna första året med någon sjukdom, til deß de blifwet wane wid luften, sedan må de wäl, som icke åro hitkomne för slaweri och förbjugg.

VOMITUS chronicus virginem 20 annorum diu detinuerat, quæ assumtum mox rejecit cibum, unde debilis vix e lecto surgere valuit. Ventriculus sub thorace, in siniſtro latere, inter cartilaginem ensiformem & Lienem, durus, & dolorificus. Pulsus debilis; artus inferiores uti femora, & tibiæ laxæ, cachecticæ; Somnus mediocris. Alvus obstipata solvebatur 14. quovis die; vomitu rejecta acidissima erant; menstrua, quæ ante legitima, per 2 annos cessarunt. Urina parca. Corpus tamen non exsuccum; vasa sanguinea in latere interiore palpebrarum rubra, florida. Frustra usi est enematibus, absorbentibus, edulcorantibus, oleosis. Svasi usum lactis recentis a vacca calentis, parva copia, sed sæpe repetita.

HUSMEDEL emot FROSSAN berättades såsom et specificum af Regiments Fältskären Ternau, det han oändelige gångor bekräftade, at han försökt på sina Patienter med beständig och lyckelig effect, hwilket bestod däruti, at en näfwa af PALLGRÅSET tages och kokas uti ½ stop dricka, som inkokas til hälften; hwaraf gifwes patienten 1 timma för paroxysmen, då det ock merendels gjör upkastning och hjelper.

PALLGRÅSET wärte på klipporna, och war SEDUM acre (*Flor.* 389.), hwilket utom det, at des kraft är besynnerlig emot Frossan, så hade ock samma Fältskär egen förfarenhet, om des synnerliga kraft emot Skörbjugg, då det på Belows sätt kokas med Tallstruntar, Pepparrot, och litet Rhabarber.

RESAN

RESAN ståldes emot aftonen ifrån Marstrand åt Uddewalla sjöledes. Wi hade ärnat at gå utan för Kårn och Orost; men wi woro icke wäl utkomne på hafwet, förrän et starkt åskedunder, med mulen och mörk himmel, storm och slagregn, körde oß at taga leden innom skärs.

PATER NOSTER begyntes strax i wåster, utanför Marstrands hamnen, med många bränningar och klippor, et farligit raband för de sjöfarande.

KRÅKAN war en liten Ö eller klippa, på hwilken wi upstego, medan regnet och stormen rusade öfwer.

AL är et bekant trå, som kännes af hwart barn. Här på Kråkan wärte öfweralt Buskar af 1 alns högd utan blomma ech utan frukt. Bladen liknade både Al, Oxel och Hyll, ja alle 3 på en gång, så at man ej säkert kunde säja, af hwilketdera slag denna war, dock tror jag, at han war en förändring af Al; ty Alen wäxer hos oß allmänt på sidländta ställen med gröna och slemmiga blader (ALNUS glutinosa viridis); men i Norrland och på höga bärg, förändrar Alen sig med torra, spitsigare, mindre, samt inunder hwitare blader, samt smalare och hwitare stam, kallad Arre (ALNUS folio incano). Här på bara klipporna i hafwet blifwer Alen ån mer förändrad, så at hon med möda kan kännas af en Botanist.

KRUTLÅSKARE kallade folket ej obegwämligen den bekante TYPHA 772. ty han liknar det instrument, med hwilken man låskar stycken. Denne Typha wäxte emellan klipporna på Kråkan, där watnet blef ståndandes, och wi sågo med förundran ax på hwart enda stånd, som eljest äro nog sällsynte, hwilket man tydeligen märkte förorsakas deraf, at rötterna ej fingo widlyftigt krypa eller utwidga sig, åfwen som man rön.r uti Vinca, hwilken aldrig bär frukt i wåra Trägårdar, där icke des rötter innestänges innom en trång kruka.

LIGUSTICUM foliis duplicato-ternatis (*Flor.* 232.) är en rar ört i Swerige; men här på holmarna allmän. *Radix* perennis. *Caulis* erectus, pedalis, rubicundus, striatus s. sulcatus. *Folia* duplicato-ternata: foliolis sessilibus, glabris, nitidis, inciso-serratis. *Umbella* involucro universali & partialibus. *Fructus* sulcis 8 exaratus, & stylis duobus terminatus. *Semen* singulum sulcis quatuor acutis, angulisque eminentibus acutis.

ÅLKUSORNE. BLENNIUS capite dorsoque subflavescente lituris nigris, pinna ani flava. *Art. syn.* 45. hade äfwen som Näbbgäddorne (*Faun.* 305.) gröna ben, och benen lyste i mörkret som Ugglewed (*Flor.* 1130.)

BLÅKULLA et högt bärg, och en landkänning för de sjöfarande, låg in på landet i öster, och war det högsta ibland de kringliggande.

TORP säges åtskillige på ömse sidor om wår fart, på de kalaste stenholmar, som ofta hade icke så mycket jord, at de kunde föda et enda kålhufwud, utan bestod hela Inwånarenas fromma uti en liten källa, men deras åker och äng war hafwet.

ELOF (*Faun.* 129.) kallades här den swartaktige fiskmåsen, som icke sielf kan slå ned i sjön, at fånga fisk, utan endast är skapad til röfware ibland fiskmåsarne. Man såg med nöje, huru denna Coßaken förfölgde de andre fiskmåsar, så snart de fått någon fisk, och wände ej igen at förfölja dem, förrän fiskmåsen måste spy ut den fisk han fiskat och redan inpackat. Jag har sedt med förundran på en fiskmåse, som jag flere år haft i Academie Trägården hemtamd, at om han fått aldrig så litet mat, och någon sedermera litet jagat efter honom, har han då strax utspyt det han bekommit. Denna egenskapen at lätt vomera har Skaparen anwändt at uppeholla wår Elofske familie; ty som fiskmåsarne ofta

ta fiska mer än de böra, så hafwa de också wäl råd, at gifwa skatt åt Swartlasse; men deremot har Naturen likwäl så lagat, at denna Labben ej alt för mycket får öka sig, hwarföre han ock är den raraste af alla måsarne. Härtil kommer, at denna Struntjagaren icke är mycket delicat; ty undertiden måste fiskmåsarne, då de ej hafwa något på torget, öpna ba'porten, och kasta för honom skämder mat, hwilken han ock holler til godo. Swartlasse är mycket wig, så at han altid tager maten i luften, då han kastas åt honom af måsen. Han är ej eller blyg, ty då Fiskarena se honom, och ropa Elof Elof, samt med utsträkt arm upwisa för honom en liten fisk, kommer Elof flygandes åt båten, och tager lyran, så snart fisken kastas. Elof holler sig altid där, som mäst wankar, och hälst wistas wid fiskelekar, där dageliget bröllop med lek och dans hollas; hwarföre Ångermanlänningen ej gerna ser at han skjutes; ty han wisar med sit flygande hwaräst strömmingen holler sig under watnet.

EBB och FLOD märkes icke här på orten; men af det wästanwädret inblåser wågorne i skären, stiger undertiden watnet ansenligen, äfwen som det ansenligen utfaller wid Östanwäder, eller då det blåser ifrån landet.

KÖRN en stor Ö med 3 Kyrkesokner, passerades på wänstra handen jemte deß östra sida. Landet på Körn war skallot, utan trä med idel stenklippor, äfwen som de andre holmar.

LÖNG (309.) kallades här wår Ljung, hwilken på skoglösa Körn war Inwånarenas wed och brändsle. De köpte Ljungen således, at de gåfwo 16 styfwer om året för hwar spis, til hwilken de fingo samla Ljung i det minsta Torp. Det war artigt at se, huru qwinfolken med denna kokade sin mat; ty så snart de togo näfwen full med Ljung och lade den under grytan, blåßade han nästan som halm, och strax war det bestält både med wed och wärma, så at den som kokade, fick aldrig

gå ifrån grytan, utan måste stadigt lägga näfwetals Ljung inunder. Detta borde de se, som hos oß akta så litet skogen.

GRYTORNE woro ofta här gjorde som en cylinder, med en wid buk nedan til, och et jämt läck; denna buk torde hjelpa kokningen, då elden icke allenast wärmer på flere sidor, utan ock, då luften mer kringspelar i sjelfwa grytan, nästan som i en olla papini.

BRÖDET, som här brukades, war merendels Tunbröd, tjockt som et pergament, men dubbelt så widt som en ordinair kaka. Här kunde en Arbets-karl wäl äta up 4 à 5 kakor i målet.

LAMPOR bruktes här på orten i stället för ljus, * och woro gjorde af et litet fyrkantigt bläck, til quarters bredd, uti hwilket i stället för olja brukades Tran af Torsk, (*Faun.* 291-297.) och i stället för weke togo de torkade och skalade stjelkar af Tog (*Flor.* 279.), som wäl oljade lades i et hörn på lampan och itändes, då deße wekar brunno långt bättre, än någon Bomulls-weke, och som det hörnet, där Tranen ligger, gerna något dryper, hade folket hängt inunder det en Koklöt, som emottog droppet, at tranen ej skulle spillas. Deße lampor hängdes merendels på kroken wid spisen.

* KALM BAHUS. 138.

TAKEN woro på fläste ställen täkte med Tång (ZOSTERA eller Alga 1137.) til 4 twärfingers tjocklek i stället för Näfwer, som här war dyr; ofwan på Tången war taket täckt med torf; sådana tak woro täte, waradel längre än af Näfwer, och sades kunna stå bi hela 40 åren.

NATTEN bleſwo wi i Höwikenäs, sista gården på Körn, dit wi anlände wåte, kalle och kulne kl. 12 om natten, efter 2 mils sjöresa ifrån Marstrand.

Jul.

Jul. 17.

KLIPPORNE här i skärgården hade sig på samma sätt, som Westgöta fjellar (p. 113.), så at det tyktes, som deße holmar ej woro annat, än en continuation af förenämde fjellar, fast de woro lägre, dock til skapnad och egenskaper aldeles like; ty holmarne och bärgen woro här rundade, mycket bratte på wästra eller hafssidan; de bestodo äfwen af gråsten, som mycket likna de ställsten, och i sjelfwa bärget skiftade sig slutt eller ad angulum acutum a linea perpendiculari; men deße bärgen woro mer skallote, hwartil wi sökte orsaken, den samma fumo, och därät fägnade wi oß.

JORD war ingen på klipporna, utan de woro helt renskölgde, då de upstego utur sit wilda haf. At watnet sjunker här bärt årligen, äfwen som i Öster-sjön, är klart af alla Losars witnesbörd, som minnas, at igenom de inlopp, som i deras barndom kunde ingås med största Örlogsskepp, kunde nu knapt et fartyg af 12 fots djup komma fram. Häraf ses at bärgen taga til, och bliſwa högre, ej med något wärande, utan med watnets aftagande. Så snart bärgen begynna kora up öfwer watnet, skuras de af de rusande wågor, som på dem kastas med en obeskrifwelig styrka; ty man ser, at wågorne af starkt wästan kunna bestända sjelfwa Carlstens fästning, som likwäl ligger så ansenlig högt och långt ifrån hafwet: Det är altså ej underligt, at ala deße små holmar med sina klippor, bliſwit så filade och skurade, at man med möda törs gå på dem, besynnerligen då de äro wåte. Sådane stå deße klippor, och sådane bliſwa de; ty ex nihilo nihil fit. Kommer något frö at gro eller rota sig i springorna, bliſwer örten, så snart hon upwuxit, ändtingen af Solen bärttorkad, eller af djur upäten; så at på deße skoglöse klippor föga någon matjord märkes; ty all mylla måste komma af förmultnade wäxter: djuren äta fuller up de måste wärter, fast rötterne bliſwa

allena qware, som efter hand förmultna til mylla; dock så ringa, at en örts rot gifwer knapt så mycken mylla, som en annor af samma slag behöfwer til sin föda: Men hwar som hälst några flygande Tall- eller Granfrön kunna så och rota sig i klipporna, och där först göra en liten skog, och med skogen en skugga, där ses örterna strax begynna så sig, och moßan gro på de kale klippor; moßans undre sida, de små rötter af örterna, Tallens eller Granens barr som lemnas orörde af djuren och årligen nedfalla, ruttna på jorden, och förwandlas til mylla. En stor del af deße barr och löf blåsas om höst och wår ned til dälderna, där de stanna i lugnet; den lilla swartmyllan följes äfwen af rägnet efter hand ned i springor, dälder och caviteter; häraf ses de skoglösa klippor wara bare, när de skogfulle äro mer fruktbärande, och ändteligen förwandlas i backar, som blifwit täkte med jord, at näppeligen finnes tecken i dem öfriget af förra werldenes skick, eller den tid, då de nakne upstego utur sit wilda haf; däremot hafwa dälderne blifwit mer fylde, och ändteligen förwandlade til ängar och åkrar. Den som ej tror, at så går til, och således gåt, han komme hit och se skoglösa Kårn och skogfulla Orost.

OROST följde nu härpå, som war en Ö af mer än 2 mils diameter, med 7 Kyrkesoknar. Denne Ö war på östra sidan bewuxen med skog, liksom det nästgränsande landet på Bohus-sidan äfwen nu begynte blifwa skogfult, fast bägge woro af klippor och idel bärg, som den förra.

* SWANSUNDS Gåstgifwaregård quart 12 ifrån Marstrand. Här gingo wi ut i hafwet öfwer knäds, at wid läggrunta stranden botanicera på hafsbotnen; där funno wi Zosteram, Ruppiam, Boror i botnen, små uphögde Maskhögar, och andra små Kräk.

RUPPIA. *Hort. Cliff.* 436. BUCCA FERREA maritima, foliis acutissimis. *Mich. gen.* 72. POTAMO-

MOGETON maritimum, gramineis longioribus foliis, fructu fere umbellato. *Raj. syn.* 3. *p.* 134. *t.* 6. *f.* 1. POTAMOGETON maritimum pusillum alterum, seminibus singulis longis pediculis insidentibus. *Plukn. alm.* 305. *t.* 248. *f.* 4. FUCUS tolliculaceus, fœniculi folio longiore. *Bauh. pin.* 365. Denne ört är aldrig förrän i dag funnen på någon Swensk botn; hon kryper med sin stjelk nästan under sanden, upsätter små blader som en Subularia, och bär sina blommor in alis, som et det minsta Potamageton gramineum. *Radix* simplicissima, descendens. *Caulis* albus, ramosus, articulatus, fili crassitie & figura, e singulo geniculo ramos demittens. *Folia* opposita, angustissima, planiuscula, aciculæ figura, mollia, basi membranacea latiuscula, se invicem amplectentia. *Primordia* ramorum duorum, singula duobus foliis constantia, inter descripta continentur folia. *Spica* sessilis, oblonga, inter ramorum primordia. *Calyx* vel *Coralla* nulla: sed flos singulus constans *Antheris* 4, sessilibus, æqualibus, subrotundis, subdidymis. *Pistilla* sunt Germina 4, 5, 6, subovata, conniventia, stigmatibus obtusis. *Fructus* in pedicello elongato, pro singulo flore ex seminibus 4, 5, 6, ovatis, obliquis, terminatis stigmate plano, orbiculato. Fructus hi singuli insident pedunculis propriis longitudine fructus, hinc fructus, cujusvis floris, quasi umbellatus.

CONCHA subarenaceo-marina. At mußlor gifwes allmänt på hafsbotten, sjöbotten, och i floder, wet hwar och en; at mußlor äta sig in uti sjelfwa stenarna wid hafwet, och där wära til, at de med möda sedermera kunna uttagas, om icke stenen slås sönder, wittnar om Pholen och Solen PLANCUS conch. 33. Andre utwälja sandbotnen, andre lerbotnen, andre mylla, hwarpå wi här kunde se differencen. Just då wi här spaßerade på hafsbotnen, fingo wi se, at botnen på åtskilliga ställen war genomborad med 2:ne hål,

hål, smalare än et twär finger, som altid stodo 2 och 2 jämte hwarandra, men aldrig 1 eller 3; wi märkte därjämte ingen upkastad jord, och förstodo altså icke, hwart jorden efter hålen blifwit bärtförd. Wi sågo deße hålen merendels på 1 alns djup, och däromkring längs efter stranden; lusten sporrhögg mig at få weta hwad slags maskar brukte göra sådana hål, dem jag måtte med skaftet af en Tobaks-pipa, som gick perpendiculairt neder til 1 quarters djup, då hon stötte emot något hårdt, såsom et hällebärg; når jag satte wårjan i hafsbotnen, gick hon hela alnen neder, utan at möta något bärg; men ehuru ofta jag med skaftet stack i hålen, stannade det altid, liksom emot en klippa, utan at någon mask wisade sig, ty begynte wi med händerna at grafwa, hwar som wi sågo 2:ne hål, och når wi komma til botnen på hålen, funno wi en stor mußla, men ingen mask; ehuru ofta wi grofwo, så war altid en sådan mußla wårt byte, som altså gjort deßa hål; men at weta, huruledes hon kommit tilwäga därmed, eller huru hon kommit så långt neder under sjöbotnen, war ej lätt at begripa. Mußlan war en CONCHA lævis, convexa, alba, ovata, striis longitudinalibus inæqualibus obscuris, cardine interne conjuncto in altera testa apophysi alba latiuscula, in altera vero apophysi parva. Denne mußlan är lik Sjömußlan 1332, men större, hwitare, fastare, står wid smalare spetsen något litet på glänt med en substantia fusca, rugosa, obtusa. Ehuru allmän denne mußlan här war under sandbotnen, sågo wi likwist aldrig något tecken til henne wid stranderna, ej eller har jag funnit henne tilförene i Swerige. Den som wil examinera de höga mußlebärgen wid Uddewalla, och icke känner denna mußla, han skulle lätteligen tro, at syndafloden förd skalen dit ifrån en främmande werld. Mäst alla mußlor, som lefwa uti hafssanden och gyttjan, hafwa 2:ne rör, som de sticka utom jorden, hwarigenom de respirera watnet, såsom Chama * Pholen le Dail, som lefwer uti leran under hafswatnet **, och Solen, Onyx,

Onyx, Dactylus Plinii, som lefwer uti hafssanden, 2 fot djupt ***, hwilka alla den store REAUMUR beskrifwit.

* Reaumur act. Paris. 1710. p. 573. 587.
** Reaum. act. Paris. 1712 p. 163. 171. 172.
*** Reaum. act. Paris. 1712. p. 150. 158.

LUMBRICUS marinus, är en mask, som jag för 14 år sedan såg på sjöbotnen wid Ishafwet: nu under det wi här gingo hit och dit på hafsbotnen, som bestod af en hwit sand, märkte wi öfwer alt små högar upkastade, och just sådane, som Daggmaskarne upkasta på landet. Wi grofwo, och fingo ändteligen igen et djur, som förtjänar sin egen och tydeliga beskrifning, hwilken wi äfwen föreställt Tab. III. fig. 6. Masken såg ut nästan som en Metemask af 1 quarters längd, och lika tjocklek med en Swan-penna. Denne mask har midt på et uthängande Viscus, ifrån hwilken han alt intil nosen är fördeld i 14 à 15 ringar eller segmenta, af hwilka hwardera består af 5 mindre segmentis, och af deße är den närmaste mot ändan mäst uphögd; hwardera af deße 14 à 15 segmenta har på ryggen et par uphögde puncter eller knylor, och utur hwar knyl et upstående hår. Men andre delen, eller den änden, som är längre ifrån den förra medel-puncten, är slät, ljusgrå, med ojämna wingar och rylor, som med små puncter äro beströdde, allenast äro 4 ringar eller segmenta på denna sidan om förenämde Viscus lika med de förra. Det rödaktiga Viscus, som här hänger och slokar ifrån maskens medelpunct på undra sidan, är aflångt, fullt med små gula frön, hwaraf det tyckes wara ovarium.

STRANDKÅL, Crambe (*Flor.* 570.) wärte sällsynt på holmarne wid stranden; men nog ymnigt på södra sidan om Marstrand. Folket berättade, at en Borgare-hustru i Marstrand hade hämtat sådan Kål, kokat och gifwit den åt Soldaterna, som spisat hos henne, i stället för Blåkål, hwilka alla blifwit sjollige, når de ätit af samma rätt; men då Officerarne undersökte derom, och funno wärdinnan lika tokig med gästerna, måste de

lemna

lemna altsammans. Sjukdomen botade sig sjelf dagen derefter.

HAFS-ÅRTER. PISUM petiolis supra planiusculis, caule angulato (*Flor.* 608.). PISUM stipulis integerrimis. *Hort. Cliff.* 368. *Act. Stockh.* 1743. *p.* 110. *Flor. lapp.* 272. wäxte på några ställen ibland hafsgruset wid stranden, där hon kröp med sina rötter under jorden, som warade år ut och år in. Stjelkarne woro 1 eller högst 2 quarter höge, kantige och något litet ludne. Blommorne woro blåbrokige. Skidorne och frön woro mindre och båskare, än på andra ärter. Deße äro sällsynte för oß, emedan de aldrig finnas utom hafsstranden; jag har allenast en gång sedt dem förut wid aldraöfwerste kanten af Botniska wiken, där de wärte uti hwita sanden; jag har planterat dem i Upsala Trägård, däräst de sjelfwe bärga sig för wintrarna, och en gång sådde, årligen holla sig friske, utan at gifwa sig för kölden. Ärterne kunna ätas *, där någon hafwer dem i tilräckelig quantitet. Således gifwer hafwet oß sina egna djur, fiskar, mußlor, kål och ärter.

* Flor. lapp. 272.

INSECTER funnos åtskillige i hafwet, ibland hwilka jag märkte 3 slag, som aldrig tilförene warit beskrefne, näml. 2:ne Oniſci och en Scolopender.

ONISCUS semicylindraceus, caudæ segmento ovato oblongo integro, är en liten Gråsugga; har 7 fötter på hwardera sidan, men dermed skiljes hon ifrån de andra, at hon icke är oval, utan lik en half Cylinder, dertil med föga större, än en lus. Stjerten består af et enda aflångt stycke som är utan fötter.

ONISCUS striis transversis fuscis fans tillika med den förra i hafwet. Hufwudet är dubbelt större än en lus; antennæ äro halfparten kårtare, än kroppen. Stjerten är trubbig.

SCO-

SCOLOPENDRA plana pallida: linea longitudinali rufa. Detta lilla insect, som är knapt et twärfinger långt, fans rätt mycket i hafwet. Hon är smal som en trå, har swarta ögon, många bleka fötter, och en blek kropp, hwilken längs åt ryggen har en rödaktig linea; stjerten består ytterst af en rundaktig led.

SKÅLAR (*Faun.* 11.) kopade här och där up utur watnet med sina kalfiska mular. Folket berättade så här, som på andra ställen *, at då man slår dem med starkaste stör öfwer ryggen, så akta de det icke, men sker det öfwer noſen, så dö de lätteligen och strax. *Pedes anteriores* manibus vix fissis: unguibus 5, cultratis, digitis interioribus senſim minoribus. *Pedes posteriores* retracti versus caudam: plantis palmatis: unguibus 5 rectis; digitis exterioribus 1. 5. senſim longioribus; 2. 4. minoribus; 3 minimo. *Cauda* breviſſima, planiuſcula, obtuſa. *Auriculæ* nullæ.

* It. Gottl. 270.

HUMMER (*Faun.* 1248.) fiskades här wid Midsommars tiden på 6 famnars djup; wid denna tiden på 8 à 10 famnars djup; men fram på höſten på 14 à 15 famnars djup; så at Humrarne midt på sommaren holla sig närmaſt intil landet, och sedermera såsom Solen förfoga sig alt mer och mer bårt ifrån wåra strander.

HUMMERTINAN, med hwilken Humrarne fångas, är en mjärde eller mjäle af 2 alnars längd, 1 alns bredd, och 1 alns högd, til skapnad af 1 half Cylinder, med ingångar på bägge ändar; denne består af en flat botten, på hwilken 2:ne halfrunda bogar uprättas, på bogarne läggas 3 spjälar eller coſtæ longitudinales, hwaröfwer wäfwes et garn eller nät, med ingång på bägge ändar, såsom på en håma eller mjäle; på botnen läggas et par stenar, at tinan må sjunka ned, och wid henne bindes et rep med en wete eller räcka, som på watnet wiſar hwaräst tinan skal igentagas: midt

i ti-

i tinan hänges en död fisk på en trä, hwilken är den läckebit, som Humren skal söka, då han lätt kommer in, men slipper ej så lätt ut. De fångade Humrarne tjudras sedermera i hafwet wid stranderna med et tjockt segelgarn, som bindes om foten, och för dem utkastas fiskråke efter ränsad fisk til deras föda, då de således få spaßera, til deß man wil nyttja dem.

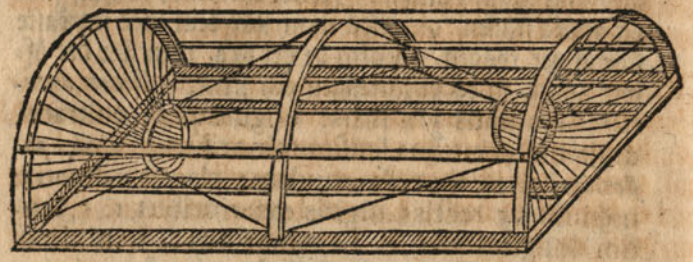

Uti figuren här jag wisat det, som uti tinan är af trä gjordt och utstakat ingångarne; om läsaren lägger allenast här til nätet, som öfwer alt utan på betäcker henne, så wäl som wid ingångarne, så lärer han få nog tydeligit begrep här om. *Kalm. Bahuſ.*

GÅRDAR sågos åtskillige på Oroſt med artiga lägenheter, med sköna åkrar och ängar, som instängdes af kringliggande bärg och högder; hwarigenom de friades ifrån stark köld och blåst, samt behöllo längre de warme Solenes strålar.

LIGUSTER (*Flor.* 4.) wärte här på Oroſt wildt, som utom denna skärgård näppeligen är funnen i Swerige. Jag såg det sedermera i Trägårdarna, där det wärte så frodigt och så härligit, at jag aldrig sedt des like; häraf märkte wi, at alle wärter trifwas desto bättre, ju närmare de äro intil sin födelse-ort. Derföre skulle jag råda dem, som i Swerige wille anlägga Ligusters-Häckar uti sina Trägårdar, at de icke hämta Liguſtret ifrån Holland eller någon fiärmare ort, utan

häldre ifrån deße nordiske länder, som bättre paßa sig med wårt climat, hwaraf man kan wara säker at det bättre trifwes. Inge häckar i wåra Trägårdar äro angenämare, rarare, och låta bättre klippa sig, än Liguſter häckar, ty är angelägit weta hwarifrån de tjänligaſt kunna förskrifwas.

CONCHA Pectunculus dicta (*Faun.* 1340.) kaſtades här och där uppå stranderna, dock ei så mycket, som CONCHA Mytulus dicta. (*Faun.* 1333.)

TREMELLA ſubrotundo-ſinuoſa difformis gelatinoſa fans allmänt på Confervis i hafwet, och beſtod liksom af et gelée til conſiſtence af Tremella (*Flor.* 1020.) och til anseende af Tremella 1021, faſt hon ej blifwer så härd; kan ock hända, at denne är allenaſt en förändring af Tremella 1021, som blifwit mindre och lösare af rummet.

TREMELLA hemiſphærica ſparſa. Då wi gingo på klipporna, som stadigt woro wåte, så wida watnet upstänktes af wågarna, märkte wi, at fötterne altjemt wille slinta, hwilket kom af en oändelig hop gröna gryn, som woro liksom sållade på deße wåta klippor: grynen woro til formen halfrunde, til conſiſtencen like med et härdt gelée, til storleken näſtan som knappenåls knappar; de wäxte immediate wid klipporna, och lära wara samma art med de små gryn, som ofta finnas på Confervis marinis.

MANIETTER beſynnerligen af MEDUSA (*Faun.* 1287) kaſtades up på alla klippor wid hafwet.

FISKANDET ſkedde här merendels med Nät, Krok, eller Långref. På Näten fingo de mäſt Flundror; på Kroken genom metande Torſk, och åtskillig annan slags fisk. På Långrefwen, som är et långt tog, wid hwilket ganska många Krokar fästes, såsom på en Ålref, togo de sådana fiskar, som stadigt holla sig wid botnen, och lefwa af fiskars ås, såsom Räckor.

SMÅ BÅTAR säg man wrekas af en Karl, som i bakstammen hölt en åder ned i watnet, och den wred på 2 sätt, hwarigenom båten lopp, som hade han dragits med åder. Denne nu allmänne konsten hafwa folket säkert lärt af fisken, som medelst sin stjert gör sit mästa lopp.

KOSAN för oß, som war ärnad och ställd norr om Orost, och des wästra sida, blef nu ändrad af wädret; emedan et starkt wästan wäder ej behagade tilstädja oß för denna gången komma längre ut, ty måste wi lyda och följa redden åt Uddewalla.

UDDEWALLA-FJÄL låg rätt i wäster för Uddewalla stad af 2 quarts längd; på et ställe war han så grund, at han ej släppte fram fartyg, som woro öfwer 12 fot djupa. Innersta inloppet, eller innom hamnen, där skeppen lågo, war Passagen så krokig och smal, at han på bägge sidor war utstakad med stänger, såsom en smal w'g, utom hwilken båten stadigt fastnade på täta grunden.

BOMMEN wid Uddewalla war om aftonen tilsluten, som flöt på watnet, til skapnad som en Sparryttare; han öpnades, och wi seglade in igenom en stor och djup flod, som gick igenom hela staden, på sidorna upmurad med stora stenmurar, som på ömse sidor uppehöllo de störste trähyggningar, utur hwilka genom muren woro nedgångar med stentrappor ifrån sjelfwa husen, at man immediate kunde stiga ifrån förstugan neder til watnet eller båten; så at wi tykte oß kommit i sjelfwa Venedig, då wi kommo til Uddewalla.

NATTEN kom oß at hwila i Uddewalla, efter 6 mils sjöresa ifrån Marstrand.

UDDEWALLA Stad är tämmelig stor, utsträkt i öster och wäster på bägge sidor om en stor och still flytande flod, där han går in i hafwet, genom en lång fjol. Husen äro som i Götheborg stora trähyggningar, besynnerligen åt wästra sidan af staden; de äro mästedels betäkte med tegeltak, försedde med sköna fönster, beslagne med bräder, öfwerstrukne med rödt och målade med blå eller hwita knutar.

HUSEN hafwa emellan fönsterlufterna ej någon horizontail flo af timmerstäckar, efter det sätt som allmänt hos oß är antagit, utan perpendiculairt inhuggne stäckar, hwilka göra at wäggen emellan fönsterlufterna aldrig får bugt, eller gifwer sig ut; detta sätt är bättre än wårt; men kan dock icke brukas, där husen icke beslås med bräder, ty det skulle elljest alt för mycket skämma utseendet. Husens högd, tjärande och nära ställning intil hwarandra, äfwen som i Götheborg, sätta staden i största fara för eldswåda, som en gång upkommen, swårligen wid sådan byggnad kan hämmas, ehuru Städerne härigenom blifwa mycket täcke, lätte och angenäme at bebo.

TRÅGÅRDARNE beskådades, och wi funno uti Rådman Jöns Kocks Trägård en Träl hola af 500 små fruktträn, en aln ifrån hwarandra stälde; dem ärnade Trägårdsmästaren omflytta på ryggade sängar, efter det allmänt här antagne Principium at ju högre en wärt står med rötterna, ju bättre stål han ock trifwas; hwarföre de ock här söka at på sidorna af åkeren afföra den kringliggande högden, på det åkeren må ligga något högre än landet, hälst som de här utröna, at säden wäxer då frodigare; men hwad trä angår, bör man se förut, at de ryggade sängar, på hwilka träden warda ställde, torde med tiden af regn och skurar jämna och planera sig sjelfwe, då trädens rötter warda blottade.

TOBAKEN, som här war planterad, gaf oß anledning at rätt förstå, hwarföre Tobaksängarne allmänt göras på sidorna med djupa perpendiculaire gångar; ty här woro alle sängar kullrige, och näsian som en half Cylinder, i hwilka Tobak planterades längs åt, med 5 rader. De rader, som woro satte midt efter sängryg-

ryggen, woro rätt höge wärter, och skulle snart gå i blomma; men de plantor, som stodo i andra raden, eller på sidorna, woro lägre, och de, som stodo i ytterst a, eller nederst a raden woro så små, at de ännu icke begynt upskjuta stjelken, fast alle deße 5 rader på en och samma dag woro satte; de Tobaks-sängar, som lägo på sidorna om quarteren jämte häckarna, så at sängen, på ena sidan, war kullrig åt gången, men på andra sidan war hög emot häcken, bestyrkte äfwen förra satsen; ty de plantor, som wärte på sådane sängar öfwerst eller på ryggen, där Solen starkast baddade emot häcken, hade ingalunda den trefnad och wärt med de plantor, som wärte öfwerst på de fria sängar, hwilka hade djupa gångar på ömse sidor; altså handtera de Tobaksplantare rätt sina sängar, som på ömse sidor hafwa djupa gångar.

WINTRARNE hade så huserat med Trägårdarna emellan åren 1739 och 1741, at det ännu sned därefter, där dock samma år skolat warit mycket lindrig winter ofwan Fjälls i Norrige. Äfwen så förleden winter emellan 1745. och 1746. war den lindrigaste winter i Sverige; men i *Montpellier* så stark köld, at all spiritus föll ned i kulan på Thermometern, emot wanan där på orten, om hwilket den lärde Professor SAVAGES mig tilskrifwit. Ja, wintren emellan 1735. och 1736, då både här i Sverige, och där jag wistades i Holland, war den lindrigaste, frös Bränwinet i källarne uti *Noveborago* i America, hwarifrån wi hade bref: Häraf tyckes det likfom de starke wintrarne hwart år skulle holla sig gryminare på några wiße ställen i werlden.

THE hade Probsten WALBORG förfärdigat af en Swensk wärt så behändigt, at det til skapnad, storlek, färg, lukt och smak så nära kom öfwerens med Chinesiskt Thé de Bou, at den, som icke wore synnerlig kännare af Thé, ej lätt skulle märka åtskilnaden, åtminstone om en blefwe härwid litet wänd, skulle han så gerna dricka detta, som det Chinesiska. Jag har druckit åtskilligt Thé, som warit tillagadt, at imitera det Chinesiska; men mins mig icke smakat något, som kommit närmare. Inventor häraf sade, at han kunde förskaffa sig hwarje dag många Lbr. af detta Thé, och at han hade sina orsaker, hwarföre han icke nu wille göra det allmänt bekant, eller säga af hwad ört bladen togos. Bladen woro hoprullade som et ordinairt Thé de Bou, och färgade icke gult; de utslogo sig i watnet, äfwen som Thé-blad, och hade ungefär samma skapnad. De woro så wäl afplockade, at wi icke på et enda ställe kunde se, om folia woro oppositа eller alterna. Det war ej anständigt för en Botanices Professor, at fråga en annan namnet på en Swensk ört, då han sjelf hade bladen för sig utslagne i watnet, ej eller borde man beswära någon at uptäcka, det han en annor gång sjelfmant wille göra. Man bör honom pris, som et sådant Thé påfunnit, och så nätt præparerat, hälst som det är tagit af en ört, som är långt hälsosammare än Thé trädet, och hos oß wäxer ganska mycket, men aldramäst på Carls-öarna. Örten är allmänt bekant, så at wi ej behöfwe gifwa hennes figure eller beskrifning; den Botanicus, som känner Origani 480. närmaste slägting, behöfwer ej widare min beskrifning. Detta Thé bör kallas KONUNGS-THE, efter wi hafwom Kejsar-Thé, som kommer ifrån China.

SKALBÄRGEN räknas med rätta ibland et af de största Bohus-Läns under; ty de ligga uppå Landet, nästan hela quarten på somliga ställen, ifrån hafwet. Deße Skalbärgen bestå af Snäcke- och Mußle-skal, som här äro samlade i den myckenhet, at man kan undra det så många lif lefwat i werlden. Wi besägo *Capell*-bärget, som låg ½ quart utom Uddewalla södre port, sedan gingo wi til *Sammered*, som låg nästan 1 quart ifrån staden i nordost. På bägge ställen woro deße Skalbärg; besynnerlig och förnämligast wid Sammered. Här woro bare och kullrige gråstens-klippor hwilka

hwilka på den sidan, som wette åt staden eller floden, där inloppet fordom warit, lutade neder åt. Jorden war här litet convex upåt förenämde bärgs spetsar, och gjorde et fält. Då Swartmyllan aftogs, som fållan war öfwer et eller halft quarter djup, mötte detta Skal-stratum, som war 2 à 3 fammar djupt, under hwilket ren Lera tog emot. Inge skal sågos ofwan detta stratum ibland de bara bärgs kullar, utan de gingo alle i fält ifrån bärgen nedföre under jorden, ofta til flere byßeskotts bredd. Skalen lågo här rena, helt hwita och oförändrade, utan någon tilsats af jord, allenast beströdde med litet grus, sådant som upkastas wid stranderna. Jag sökte med sorgfällighet alla de slags snäckor, som här funnos, på det jag skulle kunna sluta, ifrån hwad werld de kommit, eller om hafwet äfwen som landet förändrat sina Inbyggare. Jag skal här specificera dem allesamman, och uti *Tab.* V. aftekna dem, at de måge blifwa tydeligare för hwar och en, dock utesluter jag No. 5. och 10. uti figuren, såsom för hwart barn bekante.

1) LEPAS, quæ BALANUS Uddevallensis. Tab. V. fig. 1. Denne är större, än wåre Balani, som nu allmänt finnas i hafwet, och består af 4 större valvulis erectis, hwilka up åt alt mer och mer gißna ifrån hwarandra, dock så, at de emellan gißningen äro ihophäftade med tunnare skal, hwarwid är at märka, det 2:ne ganska smala valvulæ sitta emellan de 3 på ena sidan, så at först äro 3 stora valvulæ, sedan 1 smalare, därnäst 1 större, och ändteligen åter 1 smalare, hwarigenom deße Balani äro med sidorna 6-valves. Denne är allmänt bekant utomlands. Figuren är gifwen af Herr ARGENVILLE i deß *Conchiologia tab.* 30. *fig. A.* Detta skal är här den allmännaste, fastän valvulæ, som nu äro skilde ifrån hwarandra, äro sins emellan olike, och swårligen kännes af en, som ej är hemma i Naturkunnigheten.

2. CONCHA oblonga obtusa: sulcis transversis. *Tab. V. fig.* 2. Denne är en liten mußla, aflång, trubbig mot

Tab. V.
p.198.
p.198.
1b.
1
2
2
p.199.
3.
3.
p.200.
3.b
3.a
6
4
p.169. 199.
8
p.199.
7
I.G. Hallman del.
C.B. sc.

mot bägge ändarne; skalen äro ihopfäste mot den trubbiga ändan, utanpå hafwa de grofwa foror, som gå twärt för skalet, på inra sidan äro 2:ne ärr efter musklarna, som äro ingröpte, af hwilka den ena ligger wid den trubbigare ändan, den andre up emot bakkanten. Denne är mäst intil den förra allmännast, och gör största quantiteten af skalen. Jag skulle tro, at PHOLAS, sive Concha, intra lapidem cretaceum. *List. ang.* 172. *tab.* 170. *f.* 21. wore en och samma med wår, om icke skalet beskrefwes mycket bräckeligt och tunt.

3. CONCHA lævis, altera tantum parte clusilis, apophysi admodum prominente lataque prædita. *List. angl.* 191. *tab.* 5. *f.* 36. är ock tämmelig allmän. Denne är af samma slag med CONCHA subarenaceo-marina, som i går beskrefs, där hon låg med sina twå hål under hafsbotnen, ty hon är nogsamt skild med en liten stenflik, som hon har innom cherneret.

4. COCHLEA testa ovata, spiris quinque striatis fasciatis, aperturæ margine postico dilatato rotundato, eller KUPUNGE, som *List. angl.* 162. *Tab.* 3. *f.* 9. beskrifwit, mindre allmän.

5. CONCHA Mytulus dicta (*Faun.* 1333.) äfwen här mindre allmän, och fast hon mistat sin blå färg, har hon likwäl behollit inuti sin sköna silfwerfärg, och bär ej tecken af något cherner.

6. COCHLEA spiris quinque utrinque producta striis acutis imbricatis. *Tab. V. f.* 6. tämmelig allmän; denne har wid basin et rostrum, genom hwilket den ovala opertura evacuerar sig uti en canal; hon har strias longitudinales, som gå helt tätt ut med hwaßa kanter.

7. CONCHA Pecten dicta striis numerosissimis. *Tab.* 5. *f.* 7. Denna är mycket sällsynt; hon är en röd Pecten af 4 twärfingers längd och bredd, slät, litet

skrynklig, med mer än 70 strier, som likwäl äro olikt djupe.

8. COCHLEA spiris octo oblonga utinque producta lineis duabus elevatis. *Tab. V. f.* 8. Denne är aldrararast och störst.

9. LEPAS Concha anatifera transversim sulcata longitudinaliter striata, *Tab. V. f.* 9. tämmelig allmän; af denna finnes allenast valvulæ in angulum acutum porrectæ, och undertiden på kanten förökte med en lång smal valvula, som har strias ad angulum rectum transversas. Emedan man ej funnit denna hel, ty lemnas i twifwelsmål, om hon är en Concha anatifera, eller ock et operculum af Balanus No. 1.

10. CONCHA Pectunculus dicta (*Faun.* 1340.). Häraf ses, at alle deße skal äro af sådana hafsdjur, som dels wistas wid wåra stränder häromkring, dels ännu synas på de norrska stränder, dels wid Ängeland och Frankrike, så at man kan skäligen tro, at när hafwet stod hit up til skalbärgen, och här slutade sig såsom uti en spits, besynnerliga som de måste skären här utanföre då legat under watten, hafwa deße skal af starka wästanwädret blifwit drifne hit up i wråen. Det är ej underligit, at några denna tiden dragit sig til mer södre orter, ty man ser det samma på Holländska Sillen, som förut warit i Belt, sedermera här på Kusterna, och nu för tiden redan kommit til Lovers Banc.

SKALEN af deßa bärg brukas til Kalkbränneri och til hwitmenande; på deßa Strata ligga nu undertiden åkrar; där åkrar ligga på sådana skalfält, gifwa de wacker säd, allenast där icke kommer mycken torka: på andra stället lagas Landswägarna med detta gruset, som däraf blifwa mycket faste, ty skalet upsuper wåskan. De äldste skalen, som ligga högst och längst ifrån hafwet, äro de lösaste och hwitaste; med deßa guidas gälfwen, sedan de äro rentwättade, at de måge blifwa hwitare, och

och bönderne gnida härmed både wäggar och tak, at göra dem ljusare.

KALKBRÄNNINGEN af skalen sker här utan ugn. Skalen upgräftwas liksom utur sina grufwor, til et par famnars djup; de sållas igenom et groft säll, at hafssanden må lemna dem, ty annor jord är icke blandad med dem. Dernäst läggas wed och skal stratum supra stratum, weden uptändes, och skalen af weden, som sedermera brinner et par dagar; när detta är bestält, begjutes de brände skalen med watten, kastas hastigt in i huset, där de sölveras och släckas til en fin hwit kalk, hwilken brukas til hwitlimningar på spisar, så wäl som i bruk til murning, men i luften och utan på skorstenarna holler han sig ej så länge, som annor kalk. Skinredare bruka denna kalk fram för all annor, at med honom taga håren af sina skinn. Om deßa ses *Kalm. Bahus.* 180.

JÄTTEGRYTER sägos 4 à 5 stycken uti Häreståds Hagen på bärgen, de måste woro 1½ aln brede, och 1½ djupe, alle woro sluttande på sidorne efter bärget; gemene man trodde, at inbyggarne fordom brukat deßa hål, til at i dem mala sin säd, förrän de wiste af qwarnar, eller ock at häruti stöta sit korn til gryn, men andre berättade sig funnit i deßa hål stora stenar, til skapnad som en sammantrykt glob eller lentiformes.

ÄNGELSKA FÅREN gingo här til stort antal i bet med de gemena, och skildes lätteligen så wäl med deras tjocka swansar, som med det at scrotum hängde med swansen aldeles neder til knäs, där deße delar på de gemena fåren är längt kärtare.

HEDER 190. wärte strax utanför södra porten af Uddewalla, upför sidan af Räfgilljebärg; här woro twänne ständ, et på hwardera sidan om bärget. Den som wärte närmast åt landswägen, hade öfwerst uppå sig päronlike löf, utan sidesflikar; deße qwistar woro sina

blommor bittida om wären, och hafwa blifwit af Botanisterna nobiliterade med namn af Hedera Poëtica. Bönderne bruka bladen at lägga på brännsår, rötsår, rosen och **röda ögon**, då de strax draga ut hettan bättre än något härtils bekant medicament; hwarföre utom lands swartwas ärter af trädet til Fonteneller, och löfwen läggas på Fontenellen, när han blifwer oartig, eller antager hetta, och inflammation.

Jul. 19.

I dag blefwo wi qwarе i Uddewalla, och reste ut at beſe Surbrunnen.

STYNGET, Oeſtrus (*Faun.* 1024.), eller en fluga ſtor ſom et wattubi, flög tätt omkring häſten på reſan åt Surbrunnen, och höll ſig mäſt wid fotſkägget på häſtens främre fötter, hwaraf häſten oroades, ſtampade och ofta ſtanna. Wi ſtego af häſtarna, och togo flugan. Hon hade en lång och inbögd ſtjert, ſom beſtod af flera Cylindrar, hwilke woro utdragne utur hwarandra, ſåſom et perſpectiv; men hade ingen tagg, hwarmed hon kunde ſära. **Hufwudet** war ljusgrått, **Ögonen** brune, **Bröſtet** med gråaktiga här, midt på ſwart och ſkallot, **Magen** gul, **Wingarne** wattufärgade med en ſtor mörk twärfläck, och en liten rund mörk fläck wid ſpetſen, utom en ſwart punct wid baſin. *Halteres* eller knapparne under wingarna hwite: **Munnen** hade hwarken ſnyte eller tänder: I magen funnos många ſmå aflånga ägg, ſom på bägge ändar woro ſpitſige. War altſå denne Fluga aldeles en och den ſamme med dem, ſom komma utur Bröms kulorna på Korna; men hwad ſkada denne kunde göra häſten, ſom aldrig får Bröms kulor; eller hwarföre häſten war ſå rädd för henne, ſom ej kunde ſticka honom; eller hwad hon wille neder på fotſkägget, wet jag icke ännu, ty wetenſkapen om de minſta kräkens Politie är ännu til det minſta kunnig, och myc-

mycket ljus ſkulle werlden få uti åtſkilliga ſaker, om man hade mera tid och åhoga at utröna deße kräkens hemliga wägar; det är dock aldeles troligt, at denna Flugan lärer på något ſätt ſkada häſtarna wid fotſkägget, emedan hon härwid war ſå beſtändig och enwis, at här plantera ſina frö; kanſke **Flußgalle** eller Spritt, eller någon annan fot-paſſion hos häſtarne af henne förorſakas. Wi wete icke ännu, hwarföre Korna, ſom om ſommartiden löpa för denna Fluga, ſtanna och ſtå ſäkre, ſå ſnart de fådt kommit til watten, at watnet ſtår öfwer fotleden. Jag har uptäkt för werlden, at Curbma, ſom plägar Lapparnes Renar, är en annor ſort af detta ſlägtet, och at Renarne för deras ſkul om ſommaren ſöka högderna, faſtän den, ſom ſenaſt beſkrifwit Lappland dragit detta i twifwelsmål, emedan deße flugor äro allmänne i fjällen, men ſällſynte i Lappmarken; men man bör ihogkomma, at i fjällen wiſtas de mäſta Renarne om ſommartiden, och ganſka få blifwa qwarе i Lappmarken; man bör ock ihogkomma, at flugorne utkomma endaſt och allenaſt af Renarnes rygg midt på ſommaren; är altſå nödwändigt, at flere flugor ſynas i fjällen wid en Koja, ſom äger 1000:de Renar, än wid en Koja i Lappmarken, ſom har 10 Renar; om jag wil räkna ſåſom et medium 3 flugor för hwar Ren, ſå ſkulle wid en ſådan Koja i fjällen ſynas 3000 flugor, då 30 funnos i Lappmarken; men deremot, om alle Renarne, ſom äro i fjällen, ſkulle om ſommaren wiſtas i Lappmarken, woro nödſakeligit, at ingen fluga ſkulle finnas i fjällen: Med et ord, hela ſaken kommer därpå an, at mig blifwer lärdt, om Renſtynget Curbma någonſin kommer, födes eller föröker ſig i fjällen utom Renarna? Sker det, ſå har jag oriktig ſats, men til deß det wiſas mig, ſtår min ſats på faſtaſte grund.

HEDER (*Flor.* 190.) wärte wid et bärg på wänſtra handen, nära intil Landswägen, på ſidan af et gärde, på man reſte til Baggetofta.

BAG-

BAGGETOFTA SURBRUNN låg 1 quart ifrån Uddewalla åt söder jämte hafswiken på en behagelig ort, han hade starkt watten, men låg uti lerbotten. Om denna har Herr Assessor Boëtius skrifwit en speciel Tractat.

CALMUS (277.) wärte wildt til största myckenhet, uti et litet kärr, som låg strax ofwan för Surbrunnen, fullt af Ochra.

STRUTHIOPTERIS 841. wärte i Baggetofta ång, jemte wägen, ganska ymnig och stor. *Foliola* partialiainfima integra, hastata, & veluti ex tribus foliolis lanceolatis composita. Aren, som nyligen woro utwuxne, stodo tillika med de fjolgamle Aren i centro, ej halfparten så länge som bladen.

IMPATIENS 722. wärte tillika med PARIS 325. i skuggan af Struthiopteris.

HUMLE 818. wärte wid gårdesgårdarne wildt.

MINERAL-KÄLLA sägs i Lundebrecks ängar, öster ifrån Baggetofta, belägen uti et Alekärr. Denne liknade til situation ganska mycket Wiksbergs Surbrunn; hon hade mycken ochra blandad med confervis, men watnet war swagare, än Baggetoftas.

ALSINE altissima nemorum 370. β, wärte mycket omkring Källan.

CAMPANULA maxima 180. stod ganska hög och mycken, öster ifrån Lundebrecks Källa, upåt et skogfullt bärg.

STACHYS sylvatica 489. fans omkring Lundebrecks Källa i myckenhet, och många paddor höllo sig inunder hennes skugga.

PADDOR (*Faun.* 253.) holla sig på skuggrike ställen, besynnerligen wid bärgs-rötter, där denne stinkande Stachys

chys 489, och den stinkande Actæa 431. wäxa. Jag wet ej, hwad deße fule djuren finna för behag uti illa luktande örter, och jag har sedt, huru Paddorne trängt sig in i husen, då Stachys fœtida inburits; äfwen så uti Ukraine, där Cotula fœtida 703. wäxer mer än på andra ställen, finnas så många Paddor, at de gå öfwer alt i husen; men så snart Cotula i de länder tager af, förswinna öfwen Paddorne. Jag hußade hunden på en stor Padda, han bet henne ock, men riste och skackade sedermera munnen rätt illa, och wisade tydeligen, at det skadade honom, ej eller kunde han sedermera förmås til nytt försök, så at det är troligt, hwad Lister berättar, at om man tager detta djur med en täng, så pißar hon med hwarje wärta en hwit saft, som skadar och giftar.

WATTUPROFWEN anstältes med 3:ne watten, nämligen med Lundebrecks watten N. 1. med Baggetoftas No. 2. och med et watten, som togs uti Rådmannen Jöns Kocks Trägård, utur en källa, som hölt rent watten, men något hwitaktigt No. 3. De förhöllo sig som följer: Af

Thea viridi 1. subpurpurascens. 2. fusco-purpurea. 3. pallida.

Spir. Salis Ammon. 1. 2. 3. immutata.

Coccinella 1. obscure purpurea. 2. nigro purpurascens. 3. rubra.

Syr. Violarum 1. cinereo-virescens. 2. saturatius cinereo-virescens. 3. cærulescens.

Succ. Heliotropii 1. 3. violacea. 2. saturatius violacea.

Mercur. sublimato 1. 2. præcipitatur grosse granulata. 3. tenuissime granulata.

War altså Baggetofts watnet starkt af Mineral, Lundebrecks swagt, och Trägårds-watnet hölt intet Mineral, utom jordsalt.

WÄGGLÖSS sades mycket säkert fördrifwas med et widskeppeligt medel, at man tager 3 af deßa wäggelöß,

och

och lägger dem i likkistan, när någon bärtbäres. Si credere fas. Andra hafwa för et säkert medel, at kasta en Höna uti spisen, sedan elden är utbrunnen, då spiellet slås igen, och folket går ut, at Wägglöpen dödas af oset.

FÖRSTOPPNING försäkrades aldralättast öpnas, om frön tages af Humle, hwilka lätteligen kunna samlas, där Humle någon tid legat; men emot förstoppning af *Urinet* recommenderades *Semina Naſturtii*, och ändteligen emot Näseblod, at blöda på hett jern.

LAXEN berättades af åtskilliga, på norra sidan om Uddewalla, fångas genom et artigt krigspuß. Det är bekant, at Laxerne holla sig gerna i strömmar, där som watnet med sit brusande blifwer klädt med et hwitt skum, hwarföre man hwittlimmar et brant högt bärg, som ligger jämte strömmen, eller upsätter et hwitt segel eller stort linkläde, hwarigenom Laxen förfogar sig inåt det hwita, i mening at där finna någon forß, då han fångas med noten.

KÖTT, som slagtas om sommaren, ehuru det saltas, kan aldrig bewaras, med mindre det får någon osmak, hwaremot wi lärde, at doppa färska kötter uti kokhett watten, och sedan blodsaften blifwit wäl utkrammad, skal kötter lätt bewaras i sin saltning.

LANDTMÄNNEN häromkring hafwa sin förnämsta förtjenst af fiske och seglande, hwarigenom de dels omkomma, dels wistas mycket bårta, och således försumma sin åker, hwilket ej litet bidrager til brist på folk i landet.

SKOGARNE äro wäl ännu tilräckelige, dock löse, at man kan frukta, det en gång städerne, byggnader, swedjor, bruk och utskeppning torde hjelpas åt, at utöda dem.

NATTEN åter i Uddewalla.

Julii

Jul. 20.

RESAN ifrån Uddewalla förbi Trollhättan til Hunnebärg.

SONCHUS repens 642, wärte mycket i åkrarna, där det är et ibland de förtreteligaste ogräs; ty jag märkte, då jag införde alla Swenska wärter uti Uplala Trägård 1741, at inge mer krupo och utwidgade sig med rötterna, än denne 642, Qwickroten 105, Scutellaria 499, Stachys paluſtris 490, Epilobium 304, och Ægopodium 247. Blommorne på denna Sonchus wände sig hela dagen efter Solen, långt färdigare, än någon Solblomma.

ANGELICA paluſtris 234, wärte rått mycket i sidlände ängar.

* RACKNEBO. *quart.* 3¼.

ÅKRARNE stodo i fara, at den starka Sol-hettan, som nu hela 8 dagarna baddat efter det förra myckna och långsamma rägnet, aldeles skulle utmergla sädes-arten, därigenom at säden blefwe för starkt och hastigt drifwen, och således mognade förr, än matningen wäl wore skedd.

WÅSTERGÖTLAND.

RISÅN skilde Bohus-Län ifrån Wästergötland, när wi kommit quart 1½ ifrån Racknebo.

EDSWÄGEN kallades en Landswäg, öfwer hwilken Eds-Bönderne körde det jernet, som kom ifrån Venern, äfwen som det åt Götheborg, passerar Trollhättan den rätta Edswägen; Bönderne holla härtil en ansenlig myckenhet hästar, som dageligen til 600:de tals slita wägen.

EDS-

EDSMÄRREN är merendels et eländigt kreatur, spändt för en simpel kärra, häftad wid sadelen, som frammantil har et Bröststycke, såsom en Sele; öfwer den bärtra bogen på sadelen ligger en wedja, som uppeholler kärrearmarna; öfwer den förra bogen ligger en annor, som uppeholler en jerning med en hake, som häftes i kärrans arm; jernstängerne läggas längsåt i kors öfwer kärran, at de räcka så långt fram, som sjelfwa märren; här brukas inga tömmar, utan går den ena märren efter den andra, så at en karl ofta kör 12 à 15 kärror, medelst det han går efter och ropar, eller kastar sten; deße märrar weta artigt, at gå utur wägen för hwarandra, hwilket wanan lärdt dem.

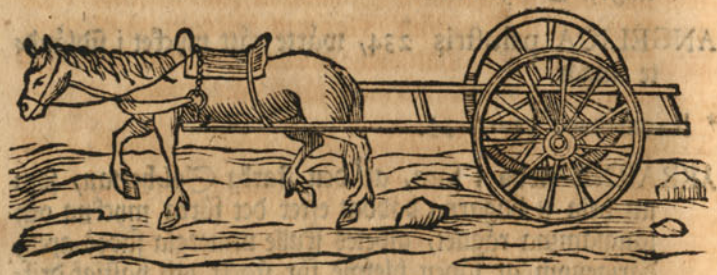

* ALMÅS. *quart.* 45.

SCHOENUS floribus fasciculatis 34, wäxte på högra handen i myrorna.

PIMPINELLA saxifraga major 246. wäxte på några ställen i ängarna, högre än jag hade någonsin sedt tilförene, och ofta til 3 fots högd; des blad woro duplicato-pinnata, och liknade mer bladen på et Smörblomster, än sig sjelf.

WÄGEN togs af på högra handen igenom en backig och gammal skog, åt Trollhättan.

* TROLLHÄTTAN. *quart.* 4.

TROLL-

TROLLHÄTTAN är en del af GötaElf, där watnet gör åtskilliga fall, och formerar flere små holmar, wid hwilka qwarnar och sågar äro bygde. Watnet tränger och brusar nid emellan deßa holmar. Fallet wid wästra sidan emellan Gullön och wästra landet är det största, och kan jämföras med Elfkarlby fall. Det är föga större, fast detta här fått större namn, på en ort, där de sällan se stora forßar; men för dem, som sett de Lappske fall och forßar, är detta et barnewerk. Watnet faller på detta stället icke allenast nid, utan äfwen tränger sig fram ifrån Gullös sidan, och således formerar en Ängel i sjelfwa fallet: Här brytes ofta de störste trän sönder, då de skola stupa utföre, under det de flottas genom GötaElf. Ofwän för fallen låg en myckenhet af Flottar, Sågstockar och Bläckar. De trän eller stockar, som strömmen kastat in på Gullön, kunna ej hjelpas därifrån, emedan hwarken Båt, Is eller Bro här göra någon tilgång från landet.

SKRÅDDARE-KLINTEN, som hänger på wästra sidan utöfwer detta fallet, är ganska hög, tillika med TJYFBOEN*, eller det gamla bekanta Röfwarenästet, som nu war nästan igenfallit, lägo bägge til utseendet nog faselige.

* OL. MAGN. L. 2. c. 19.

CAPRIFOLIUM germanicum 191, wäxte som den längsta Heder i de brante bärgswäggar, jemte det högsta fallet, och war nu beprydd med sina wälluktande blommor.

ELFGRIPAR skola folket omkring Trollhättan kallats i forna tider, och kommit af Hunnerna, som sig nedsatt omkring Hunnebärg och Trollhättan i Seculo primo; hwilke då för wanart och snatteri warit bekante, som oß berättades af Lieutnant BELFRAGE; men denna tiden kunde wi ej märka sådant, fastän det fuller oß förekom, som den gemenaste sorten war något mer talande, än hjelpsam.

ANTIQUITETER finnas åtskillige här på orten, dem jag alla går förbi, emedan de ej höra til något af de 3 provincier, som Naturens Herre oß i nåder anförtrott. Wil underkasta allenaſt derföre Antiquariorum omdömme den berättelſen, ſom Lieutenant BELFRAGE lemnade om 2:ne ſtenar, ſom ſtå uti en Sandås på ſtora Höjoms ägor, i Gårdhems Soken, ¼ quart öſter om Trollhättan, af 3 à 6 alnars längd. Han mente, at deße ſtenar woro upreſte af STARKOTTER til en åminnelſe af HERRGRIMER och deß Käreſta, då han dödat HERRGRIMER, och deß Käreſta ſig ſjelf. Men den ſtenen af 5 alnars längd, ſom ſtår 1 quart ifrån den förra åt ſödwäſt, midt för Oliholmen, eller nederſta fallet i Trollhättan, på et ſlätt fält up i bärget, ½ quart ifrån Oliholmen, mente han åfwen wara upreſt af STARKOTTER, där han haft ſin hytta.

LANDET blef ſlätt med härliga ängar och åkerfält, ſedan wi reſt 1 quart ifrån Trollhättan åt Hunnebårg.

TUNHEM, 3 quart ifrån Trollhättan, blef wårt Nattquarter, ſedan wi wäl ſluppit Marſtrand, Bläkulla och Trollhättan. Detta Tunhem låg ſåſom et jordiſkt Paradis på ſödwäſtra ſidan af Hunnebårg, där Hunnebårg gjorde en wik. Präſtgården, ſom war den wakraſte ibland alla jag ſedt, låg här inwid roten af Hunnebårg på et högländt fält, ſom på norra och öſtra ſidorna betäktes af ſjelfwa Hunnebårgs wäggar, hwilke woro kläddе med Ek, nedan ifrån alt upåt. I ſöder war en ſtor Ekſkog. På wäſtra ſidan war åfwen en Ekſkog; men ſom landet här hade en affättning, kunde ſkogen ej ſynas ofwan fältet, utan öpnade en proſpect åt den mycket widlyftiga ſlätt, ſom war täkt med åkrar och ängar.

Julii 21.

HOLSJÖN låg i ſödwäſt ifrån Tunhem; en ſällſam ſjö där-

därutinnan, at han bliſwit af ång, och årligen tiltager, där alla andra ſjöar plåga aftaga och bliſwa til ång; han är redan 1 quart lång, men mycket grund, har 2:ne inlopp åt öſtra och wäſtra ſidan, och et enda utlopp åt norr i GötaElf, där han ſakta utſuger ſig. Han ſtjäl årligen af ſina grannar, då wäſtan-wädret retar honom, et ſtycke ång, det han ſäkert gåfwe tilbaka, om han kunde få et fritt utlopp.

HUNNEBÅRG beſtod öfwerſt af et någorlunda ſlätt fält, dock bewuxit med trän. Wäggarne woro perpendiculaire, klufne och höge ſom Kyrkomurar. Foten ſluttade utföre, hopkaſtad af ras och hwaßa ſtenar, betäkte med allehanda ſlags Lichenibus leproſis, hwaribland LICHEN leproſus candidus, tuberculis atris 937, färgade dem med ſtora hwita fläckar, och i detta ras ſtod fullt af Ekar, ſåſom en planterad Lund. Ängar lågo utom raſet, inemot bårgsfoten: altomkring woro de kärraktige och djupe, af det watten, ſom årligen runnit ifrån bårget, och at deße kärr beſtodo af en djup ſeg lera, måſte jag nogſamt lära, genom det jag ſå når miſtat häſten, ſom här ſjunkte nid.

SPRICKHÅLLER *, eller SAXUM ſchiſtiforme calcareum cinereum, är den ſtenart, af hwilken Hunnebårgs högd, med deß perpendiculaire wäggar och nedfallne ras beſtår. Bårget ſpricker med perpendiculaire ſnidt, ſom afſkära hwarandra ad angulos acutos, åfwen ſom en ſkifwerſten. Stenen delar ſig horizontailt, med mer än quarters tjocka ſkifwer, hwilkas twärſnidt äro ſynligare, än de perpendiculaire, ſå at hwart ſtycke af ſtenen har ſina twänne ſidor, och alle 4 kanterne äro räte, men ojämt länge, och på ſlutt afſkurne; ſå at hwardera har en angulum acutum och en obtuſum, hwaruti denne ſtenart alldeles kommer öfwerens med ſkifwerſten. Denne ſtenart är mycket hård at ſönderſlå, och i brottet har den oſynliga particlar, med något convex ſuperficies. Han är ganſka hård; men mot ſtålet gifwer han ingen

eld; til färgen är han ljusgrå, och beströdd med nästan osynliga mörkgrå puncter. Då han legat någon tid i dagen, blifwer han röstfärgad.

* KALM BAHUS 279.

KÖRTELSTENAR äro här och där til finnandes ibland skifwerstenen, och bestå af ovala swarta stålfärgade skifwerstens stycken, med Hinna utom Hinna, såsom på en Rödlök, emellan hwilka Hinnor en gulaktig Ochra synes, at det tyckes, som et jernwatten supit sig igenom skifwerstenen, och honom coagulerat, hwaraf de ock utanpå äro gulaktige, som et stål.

HUMUS rubicunda ochracea finnes i myckenhet, så wäl ofwanpå Hunnebärg, som wid deß rot.

SWART KRITA fans här i bärget, som ej war annat än en mycket lös skifwersten af det slaget, som antager swarta bokstäfwer.

SKIFWERSTEN fans här uti åtskilliga stratis, som war ganska mörk, och af en behagelig swärta; han sprakade och ronnade i elden. Sällan fans han så stor, slät och hård, at han kunde brukas til Sten-bord eller Räknings-taflor, och då man skref därpå, blefwo ej bokstäfwerne hwite, utan ännu swartare, hwaraf följer, at om Bord skulle beredas häraf, swärtade de ifrån sig, och Räknings-taflorne gåfwo mörka bokstäfwer. Bönderne kalla deßa stenar Swarthäller *, mala dem sönder med slipsten, och swärta sina likkistor därmed. De stycken, som äro rätt lösa, kunna brukas som krita, och göra swarta bokstäfwer, hwarföre Mineralogi kallat sådana stenar swart Krita.

* KALM BAHUS 266.

ALUN helt gedigen sägs ganska mycken på små stenar ibland raset; han war utwitrad som en tjock rimfrost uti de längs och twärt löpande springor och smakade sur. Här war Alun i största quantitet, som mäst rögde sig på södra sidan af Hunnebärg midt för Fredstorp.

WÄX-

WÄXTERNE på Hunnebärgs sidor woro några besynnerlige. Jag skal upräkna de förnämsta, såsom: Prenanthes 645. Origanum 480. Orobus caule ramoso 597. Hypericum caule tereti 626. Trifolium lupulinum erectum 617, och deßutom

HEDERA 190. öfwerflödigt omkring Tunhem krypande på jorden.

SEDUM rupestre 388, eljest sällsynt.

GERANIUM lucidum 574. den jag endast tilförene sedt på Gottland.

JUNGERMANNIA hypophylla 930, stod nu med sina pistiller och stamina.

XYLOSTEUM 192, som hade i sina blad maskar (Vermiculos subcutaneos), de där krypo med krokgångar innom bladens öfre och undre sida.

GERANIUM pedunculis unifloris 571. stod här med en sällsam förändring, därutinnan, at ytterste spetsarne af stjelken, som skulle frambringa nya blader, hade i stället liksom gröna skidor (Legumina fasciculata in petiolo communi sessilia); men då jag nogare undersökte, woro deße skidor ej annat, än blader, hwilkas sidokanter blifwit tilbaka rullade, at små gula maskar kunde innom dem ligga betäkte.

CIRCÆA lutetiana (*Flor.* 5. β.) har jag aldrig funnit tilförene i Swerige, fast min antecessor Archiater RUDBECK uptäkt henne i Lappland, och Doctor LECHE i Skåne. Här wäxte hon midt för Freßtorp uppå sidan af Hunnebärg jämte den gedigna Alun, och war wäl 6 à 8 gångor större, än den lilla allmänna Circæa. *Radix* repens; *Folia* cordata, oblonga, opposita, acuta, subdentata, petiolata. *Racemus* caulem terminans, erectus, longus, laxus, ruber. *Flores* nutantes. *Germen* hispidum. *Calyx* purpureus, reflexus. *Petala* ad duas tertias bipartita, in recenti rubicunda, in senescenti flore alba. *Stamina* duo, alba. *Stylus* ruber: stigmate bifido.

HYPERICUM, androsæmum campoclarense dictum (*Flor.* 626. β.), har jag aldrig funnit i Swerige wildt

wårande, mer än här på södra sidan af Hunnebärg; ty den allmännare af denna nummer, har både ludna blad och stjelkar, där denna har både glatta blad och stjelk. Stjelken hade inga andra grenar, än dem, som gjorde floris paniculam, hwilka ock mycket litet utspärrade. Bladen hade inga puncter, som lyste igenom dem, men wål några bruna prickar i kanten. Blommorne woro större, än på de andra wåra Johannis-blomster. Märkwärdigt är på denna, at de 2 Blader, som sitta under hwar blomma, tillika med sjelfwa blomfodren, äro sågade; Tänderne i denna sågen äro ganska spetsiga, och hwardera har på spetsen en liten Körtel.

EK wärte på Hunnebärg, mer än på något annat ställe här i orten; ty hon beklädde alla sidor af bärget, såsom med en lund. Utom det at Ekarne ofwan på Hunnebärg woro mycket allmänne. De Ekar, som stodo på sidorna, woro ej serdeles store, och ännu mindre woro de, som wärte ofwan på bärget. Deße senare wisade, jag wet ej hwad för et främmat wäsende, ifrån den allmänna Eken; ty stammen war smalare, barken hwitare, och mäst betäkt med moßa eller Hypnis, så at han til påseendet mer liknade en Bök, än en Ek. Grenarne slokade mer, än som de plåga göra på wår Ek. Bladen woro mer gröne, mer faste, mer glänsande, och utan fläckar: de hade ock på undra sidan klarare grönska, och hwitare ådror, eller costas, utom det, at bladen wid basin woro mer tilbaka bögde. Alle deße kännetecken woro dock ej tilräckelige, at gifwa en tilförlitelig differentiam specificam. Ändteligen märkte jag, at deß frukt hade inga Blomskaft eller pedunculos, hwaraf jag tydeligen såg, at denne Ek war en differens varietet, som aldrig tilförene af Swenska Botanicis blifwit i akt tagen, näml. QUERCUS latifolia mas, quæ brevi pedunculo est. *Bauh. pin.* 419, eller PLATYPHYLLOS mas. *Dalech. hist.* 2. Jag frågade Bönderna, om detta Ek-träet war hårdare, lösare och waraktigare? eller om det hade någon annor egen-

egenskap, än den allmänna Eken? men de wiste ej at lemna mig därom den minsta underrättelse; jag twiflar dock icke, med mindre en så serskild varietet mände hafwa sin egen art, och tjena til åtskilligt annat, än wår allmänna Ek.

BÖK 785, wärte ofwan på Hunnebärg tämmelig mycken, dock mäst på nordwästra sidan.

LICHEN 960, Apothekarnes PULMONARIA arborea, wärte i myckenhet på Bökarna; wi sågo på henne deß peltæ, som woro fästade i kanten med en kärt pedunculus, til formen ihålige som et halft klot och gule; hwar som hälst de rörde någon flik af bladen, wärte de fast.

HYDNUM caulescens, pileo convexo imbricato, 1097. wärte här och där i skogen med stackot stjelk och grå taggar på undra sidan af hatten.

CHANTARELLEN eller AGARICUS caulescens, lamellis decurrentibus 1049, en swamp som åtes, wärte mycket allmänt ofwan på Hunnebärg, och war därmed skild ifrån alla af sin slägt, at deß lameller grenade sig, som är elest owandt ibland swamparne.

AGARICUS caulescens albus, pileo plicato membranaceo, stipite nigro 1031. den minsta swamp, wärte här och där på de nedfallna barren med swart stjelk och hwit hatt.

SOP-MOSSA kallades här POLYTRICUM vulgare 868.

HUMLE 818. wärte wildt, och kröp ibland raset på roten af Hunnebärg wid Rammene Klef.

WALLBORG kallades RHAMNUS 192, som wärte mer omkring Rammene Klef, än på någon annor ort i Swerige, så at den, som wil af detta trä anlägga häckar, eller samla bark til färgerier, eller ock bären til saftgröna, kan aldrig få bättre tilfälle.

CAPRIMULGUS (*Faun.* 248.) flög up här och där emellan raset af Hunnebärg, och wißte noga akta sig för oß; ty så swag syn som han hade, så god hörsel ägde han ock.

WÅGGELÖSS fördrifwes med många medel; men jag har

aldrig hördt, det som mig här helt säkert berättades. Wäggen strykes med Terpentins-Olja, och tändes på med ljuset, då lågan hastigt flosar, och dödar Wäggelöpen: Man bör i alt fall hafwa watten til hands, fast denne låga ej gerna sweder eller bränner. Den som wil wåga et sådant försök, som säkert dödar ohyran, bör noga komma ihog, hälst uti en gammal malåten och moßad träwägg, HIPPOCRATIS ord: experimentum est periculosum. Andra berättade et säkrare hjelpmedel, nämligen MENTHA sylvestris, som strax skal döda Wäggelöpen.

FLO Kyrka låg 6 quart ifrån Tunhem, på norra sidan om Hunnebårg, sedan wi rest öster om Hunnebårgs sidan. Här blefwo wi öfwer natten hos den lyckeliga och namnkunniga Poëten Herr Probsten KOLMODIN.

Jul. 22.

RESAN ifrån Flo öfwer Hunnebårg Wilddjurs- eller Postwägen, åt Hall til Wennersborg.

RÅGNET påstod hela dagen, åfwen som i går och i natt, hwilket gjorde wårt stöfwande på Hunnebårg i de wåta pußar, emellan trä-rötterna och stenarne, med rinnande watten, nog beswärligit, och icke litet afbröt den undersökning, som eljest hade kunnat anställas.

ÅKERFÅLTEN omkring Flo woro delte i Hemjord och Hafrejord: Hemjorden war mindre, plöjdes om höst och wår, såddes med råg och korn, och hwilade hwart annat år. Hafrejorden är större och widlöftigare, til hwilken ej gödslen räcker; hon plöjes allenast om hösten en gång, sås om wåren strax med hafra, som nedplöjes. Altså handteras åkren nog slätt; det är skada, at Landtmannen ej har tilräckelig gödsel och bruk, til så ansenlig myckenhet åker. Ärter sås uti en täkt eller instängd åker på hemjord; de risas icke här på slätten, där det är swårt efter ris, derföre lida de ock undertiden ganska mycket, åfwen som i år.

HUN-

HUNNEBÅRG såg ut i dag här på norra sidan, åfwen som det wiste sig i går på den södra och östra, nämligen omgifwit med stora slätter, hwarpå följde Alebuskar, sedan smale sanka ångar, sist ras af nedfallne stenar, som uphögdes åt bårgsroten, hwarpå Klefwans perpendiculaire och perpendiculairt forade klippor, til färgen grå, af LICHENIBUS crustaceis & leprosis, upstego til en stor högd. Ofwan uppå war landet något slätt, dock ojämt utan bårg med Gran- och Tallskog, samt Hypnis och Vacciniis betäkt. Det sades hafwa 23 Sjöar och åtskilliga Torp; men skogen innehade det mästa.

DETTERN, en sjö, sågs emot norr ifrån Hunnebårg, och hade communication med Wenern på sin norra sida; han war tämmelig stor, och låg nästan parallelt med Wenern.

STRÖMMEN, som dref åtskilliga qwarnar, föll neder för Hunnebårgs wästra och höga Klefwa, med rika Cascader, strax wid Hjerpetorpet.

LICHEN foliaceus umbilicatus undique lævis 970, wärte på de perpendiculaire klipporna, som dageligen stodo wåte af det stadiga rägn, som denna Fortz stänkte ifrån sig. Jag stod länge i förundran öfwer denna mörkgröna moßa, som aldeles tyktes wara en Ulva, til deß jag ändteligen fant af deß buklor och öfra mjöliga superficies, at det war förenämnde Lichen, som förändrat sitt lynne af watnet.

HALL ligger wid södra sidan af WENERN, och går med sin norra kant ut i sjön, det är et dylikt bårg med Hunnebårg, men med sine perpendiculaire Klefwor högre, ty då Hunnebårg war et Byßeskott högt, war Hall twå; och Halls ras war wid bårgsfoten mindre bredt, men hwarken kunde Hall- eller Hunnebårg på något sätt til högden komma emot Olle- eller Mößebårg, mycket mindre med Kinnekulle. Deße 2:ne

Hall- och Hunnebärg hade inga affättningar, som de andra Wästgöte bärgen, men woro deremot mera brante, och bare på sidorna. Stengatten war i Hall nästan den samma med Hunnebärgs, ty Hall gick så nära på norra sidan til Hunnebärgs norra sida, at de knapt woro skilde til 6 à 7 Byßeskott. Åtskillige Torp lågo ganska behageligen emellan bägge deße bärgen, och hade et rinnande watten, som strök längs ut emellan bärgen, med en fin hwit sand. PEPLIS 291, wäxte i deße sidländte ängar och SONCHUS repens 642, med ODONTITES 517, i åkrarna, PTARMICA 706, IMPATIENS 722, och TROLLIUS 474, i ängarna. Hall war öfwerwuxet med Tall- och Granskog, såsom Hunnebärg, men hade uti raset inga Ekelundar, såsom Hunnebärg, utan allenast några få Ekar.

FLÖGTRÅ, såsom Flög-Runnar och andra Löfträn finnas här så många i Klefworna af Hall, at den som åstundar sådana til slagruter, eller annat häxeri, kan få dem i största myckenhet.

HEDER 190, wäxte mycken och nästan allmän på Halls södöstra sida.

SEDUM rupestre 387, wäxte mycket i raset af Hall. Holländarne plantera denna wäxt, åta henne som Sallat, och kalla den TRIPP-MADAME.

HÄCKLA är et och samma bärg med Hall, til natur, art högd och utseende; men skildt ifrån Halls södra sida medelst Draget, eller en dåld af et byßeskotts bredd. Detta Drag synes på östra sidan, som det fordom warit med en mur af små stenar igenstängd; men om det skedt af Hunner eller andra, lemnar jag Historicis.

ÅTTESTÖRTAN är en Wallhall på söderstra sidan af Häckla, där bärgets helt perpendiculaire, räfflade, grå och höga sida, wida öfwergår de andre Halls och Häcklas Klefwor; här säges de gamla Göter hafwa bråstört sig utföre, och hißat segel åt Odens Ö, utan at tänka på återresan, då all ting icke mer wille gå dem i lag,

i lag, eller då de bliswit trötte wid werld och lefnad. Gamla werlden war enfaldig, hon hade då hwarken upfunnit Krut eller Arsenicum, och ännu hade hwarken Turkar eller Ängelsmän påhittat den lindrigaste döden.

DOMMARE-RINGEN * bestod af 8 stenar i fyrkant stälde; de inneslöto et fält om 24 stegs diameter. Deße gamla stenar äro mer än 3 alnar höge, 2 alnar brede, och 1 alu tjocke. En af dem war nedfallen och liksom hopsatt af twänne längs åtskilde stenar, hwilket jag icke wet, om konsten eller åren gjort. Alle stenarne woro nu grå af åldren, som mången gjort grå på mindre tid. Dommare-Ringen är belägen i södwäst ifrån Häckla Åttestörta, ej långt ifrån Häckla. Många Åtteplatsar lågo här omkring, och andre närmare intil Åttestörtan.

* KALM BAHUS 65.

RONNUMS Bro låg öfwer GötaElf, (som går ifrån Wennersborg åt Bohus och Göteborg), där floden war smalast, och gjorde et högt fall; hon war rätt wäl bygd öfwer fortßen utan Stenkar, af Byggemästaren Hillerström. Wid denna bro på östra sidan utstötte en klippa med en kant, och formerade en liten winkel eller wik neder åt strömmen, där Laxen stannade och sökte hwila, under det han näppeligen kunde arbeta sig up för en brusande fortß. Här war artigt at stå på Bron, och både se Laxen stå i sit arbete, och fångas med häf.

* WENNERSBORG. *quart.* 8. ifrån Flo.

Jul. 23.

WENNERSBORGS Stad war ej synnerlig stor, låg på et jämnt fält wid södwästra sidan af Wenern, där landet något litet sköt ut åt sjön, så at Wenern täkte Staden på norra sidan; Waßbottens Wiken stötte in åt Landet på wästra sidan, til hela quarts längden. Et skönt Torg war här i Staden, och gatorne woro räte,

råte, brede och ljuse. Staden tyktes nu wara i tiltagande, emedan åtskillige nya Byggningar dels hades under händer, dels nyligen woro förfärdigade, och desse woro långt präktigare än de äldre. Här i Staden war Landshöfdinge säte, men Staden war ej befäst.

CARLS GRAF låg ej långt ifrån Staden, den Konung CARL X. låtit gräfwa ifrån Waßbottens Wiken 36 steg bred, at leda watnet förbi Nonnums fall, på det man med båtar eller flottar kunde komma sjöledes ned åt Trollhättan. Skulle den nyare dessteinen, som Commercie-Rådet POLHEIM projecterat, Konung CARL XII. approberat, och Rikets Höglofl. Ständer undersökt, fullföljas, nämligen at få stilla Transport förbi Trollhättan, så finge, utom all annor förmon, Wennersborg härigenom långt ansenligare rörelse, emedan alt det jern och timmer, som kommer ifrån Wermeland, passerar denna wägen genom GötaElf åt Göteborg, äfwen som alt annat gods passerar tilbakas, hwilket nu beswärligen måste föras Edswägen, til lands, förbi förenämnde swåra fall.

TOBAK war för några och tjugu år sedan en sällsynt ört i Swerige, och man twiflade, om den någonsin kunde i Swerige med båtnad planteras, här utkommo publique och private skrifter, som sökte råda och lära Landtmannen at anlägga sådane nyttige plantager; Bonden war owan, riste på hufwudet, och wille ej gerna på denna omöjeligheten. Sal. Landshöfdingen GYLLENBORG förelyste Landtmannen här på orten med egne anläggningar, at en eller annor Bonde blef lyckeligen smittad. Nu funno wi tilståndet efter önskan förandradt; ty alt ifrån Trollhättan til Tunhem, och den Tracten, som ligger wäster om Hunnebärg, så wäl som rundt omkring Hunnebärg, hade så lyckelige Tobaksplanterare, at ofta en Bonde af $\frac{1}{8}$ Hemman kunde sälja Tobaks-blader årligen för 100, 200, ja 300 Dlr. S:mt. De woro lyckelige, som inkommit med denna nyttiga konsten, ty här kunde de anwända all

all sin gödsel på en liten åker, utan at föra den på aflägse åkrar. När de en gång sådt och utsatt Tobaksplantorna, kunde barn, från 6 til 10 år, sedermera sköta alt det andra med wattning, rensning, kupande; imedlertid fick Bonden mera winst af et litet Tobaksland, än tilförene af all sin åker, och dertil fick han penningarne på et bräde, emedan åtskillige Tobaksspinnerier här woro inrättade, så at 5 Tobaksspinnerier i nästa städer fourneras af förenämde Tract. Det berättades ock förwiß, at Bönderne här förledit år såldt Tobaks-blader för 24000 Dal. K:mt, det de aldrig på säd kunnat förtjena. Således twingades de mindre af nöden at på Torgen utbjuda sina små kyklingar och unga lamb. På detta sättet kunna wi med tiden undgå at hämta Tobaks-blader ifrån Holland, Ängeland och sielfwa Virginien, när Bonden öfweralt får se denna båtnad, och antagna modet uti de bäste länder af Riket. Dock skulle jag oförgripeligen tycka, at denna plantage med rätta borde wara Borgarens enskilte, ty den andra åkren blifwer försummad, som ej får gödsel, och gifwer ingen säd; jag förstår icke hwilket är bättre, antingen köpa utifrån Säd eller Tobak, ty det ena är aliment och det andra luxe; jag wet ej eller, antingen mißbruk af Brännewin eller Tobak med större nytta förbjudes, fast Brännewin på en liten stund gifwer hunger, den Tobaken förtager. Imedlertid lärer Tobaksplanteringen sielf sätta sina egna rämärken, emedan då förmånga begynna plantera en wara, faller priset, om icke consumtionen skulle lika stiga genom öfwerflöd.

ELGAR (*Faun.* 37.) äro ibland de djur, som endast trifwas i kalla länder; hos Landshöfdingen i Wennersborg Herr General Major ROOS gick en ung hemtamd Elg, af et års ålder; han war redan 9 quarter hög, til färgen mörkaktig, (fuscus), beströdd med hwita fläckar; lår och fötter woro gråaktige; hornen woro ännu smale, utan grenar, och ludne; näsebororna aflånga, som på en starkt löpande häst; swansen ganska stubbot; lärrklöfwerna på framfötterna utåt

bögde

högde ifrån hwarandra, men de rätta klöfwarna på framfötterna woro flatare än på bakfötterna. Lättklöfwarne på bakfötterna stodo parallelt tilbaka ad angulum rectum ifrån fötterna. På ryggen öfwer axlarna långs åt stod en swart mahn, tämmelig hög och något litet slokande, näsran som på et swin. Under hakan war et swart rundt skägg, som sedermera sträcker sig åt hakan; det wäxte på en rund caruncula, til skapnad och storlek som en tumme, hwilken hängde som et mjukt kött under hakan. Om denna Caruncula barbæ äfwen finnes hos honan, kan den aldrasäkraste differentia specifica tagas häraf.

WARGLOAR (*Faun.* 4.) finnas äfwen här i Höfdingedömmet; deras Kropp war rödaktig med hwita fläckar, Magen war hwit, och Swansen war ytterst swart, äfwen som de långa håren, hwilka likſom pentslar sluta öronen.

FROSSAN botades här således: De taga hwit Ingefära, Lüneborgs Salt, och Alun, af hwardera en fingerbor; detta pulveriseras, blandas och ingifwes förr än paroxysmen kommer, och Patienten får ej dricka här på. Detta har hulpit många, men recommenderas dock icke, hälst Alun skämmer bårt Magan, och Ingefäran kunde förbyta Froßan i en hetsig och farligare Feber.

TOBAK wäxte rätt wacker, i Wennersborgs Stad planterad; ty här war ingen lera, som skadade hans wäxt.

NATTEN blefwo wi åter i Wennersborg.

Julii 24.

RESAN ställdes åt DAL, sedan wi som hastigast genomfarit Wästergötland, och här sedt deß mästa Städer, de märkwärdigaste platsar, den artiga Skärgården, de säll-

sällsamme bårg: Kinnekulle, Billingen, Myssebårg, Ollebärg, Hallebärg, Hunnebårg och Trollhättan. Här i Wästergötland hade warit mycket annat, som förtjent at beses; men Höstetiden war förhanden, de många blomster jag inskaffat til Upsala Trägård, fodrade mit upseende, och kroppen begynte nu at trötna af resor, som utom Norrige, Dannemark, Tyskland, Holland, Angelland och Frankriket ridit til häst igenom alla Sweriges provincier, utom Dal och Wermeland. Ty walde jag hemresan genom Dal och Wermeland, at jag åtminstone måtte få taga deße twå i ögnasigte, fast tid och krafter icke tillåto mig at wida kora omkring.

DAL.

GRÄNSEN imellan Dal och Wästergötland woro några stenbårg, som togo til wid Dal, så snart wi rest öfwer Wennersborgs Broen, som låg öfwer Waßbottens Wiken wäster om Staden. Deße Dalbobårg likna de Bohus-bårgen, och tyktes äfwen löpa neder åt Bohus eller Uddewalla. Emellan dem rann strax en liten bäck, uti Wenern, som gjorde skilnaden emellan Wästergötland och Dal. Dals land instängde Wenern på hela wästra sidan, hwilken sida wi följde åt Wermeland, utan at begifwa oß långt in i landet, som sträkte sig på 2 mil när Friedrichshall i Norrige, hälst wi ej skötte om at låra oß den wäg, som wi aldrig tänkte resa.

WÄDRET war behageligit om morgonen, himmelen klar med et angenämt Solsken; men Swalorna, som plåga fika mygg högt up i luften, höllo sig nu wid jorden, så at de nästan slogo henne med sina wingar, * och bebodade oß det sker, med hwilket wi hela dagen sedermera blefwo öfwerskölgde.

* It. Öland. 85.

*Rös-

* RÖSHULT. *quart.* 4½.

SONCHUS repens 642. gjorde på åtskilliga ställen åkrarna gula, och war et förhateligit ogräs för Landtmännen.

HORNTISTEL kallades CARDUUS lanceolatus 654. stod i myckenhet på Trädes fälten orörd, sedan alla andra wäxter woro bårtätne, härigenom fick han lof at så sig, och beswära årligen Landtmannen. Wi hade nu tilfälle, at se hwarföre Naturens Mästare warit så angelägen om denna tistel på de ställen jorden röres, at han gifwit deß frö den förmonen, at kunna bärga sig til flere år i jorden oskadde; ty om des frö sås, wäxa de icke alla up första året; utan komma efter hand up in til 10:de året; hwaraf sker, at där denna tistel sig inrotat, han ej så lätt utrotas. Wi sågo här på Trädesfälten, at Får och Fä bårtgnagit altsammans, så at icke en enda wört kunde bära frö eller så sig, utom endast några få, som gömde sig imellan tistelens blad och stjelkar, dem tistelen med sine hwaße taggar förswarade ifrån djurens wåldsamhet, at deße menlöse wäxter således måtte få mogna och få sig, besynnerligen Annuelle, hwilkas slägte eljest af Kreaturen aldeles utrotats. En documentum œconomiæ divinæ!

MJÖLKBLOMSTREN, eller LEONTODON pedunculis squamosis 629. hade sätt sig på några lindar, så at man på långt håll skolat trodt, at åkren stådt full af Rap sat. Jag har aldrig sett henne i sådan myckenhet, som hon med sine gula blommor beklädde denna tiden alla wägsidor, ty på förenämde lindor war knapt et end a stånd af andra wäxter.

HUSEN på bondegårdarne woro merendels beslagne utan på med Gran-telningar, som stodo uprätt jämte hwarandra, och häftade wid wäggen, at de längre måtte uthärda luftens wåldsamheter.

ASPELUNDAR sågos hela dagen i dag jämte Byarna, men

men besynnerligen stodo de helt wackre wid Frendefors Kyrka.

KYRKOGÅRDEN kring Frendefors Kyrka låg nära intil Landswägen, och gaf oß anledning at eftertänka, om man kan eller bör taga myllan utaf Kyrkogårdarna, at dermed göda sina åkrar eller kålgårdar? Naturen lärer oß, at wi ej böra upäta wåra Fäders eller Barns lik, och wet jag icke, hwem här til skulle hafwa nog mage, om det icke woro en inhuman Cannibal. Alle Nationer hafwa warit angelägne, at deras döda måtte få hwila i sina grifter, och at Hedersmän skulle föras med heder ned i sina grafwen, at de ej måtte falla rofdjuren til födo; de förmögnare låta göra sten- och kopparkistor, at deras mull ej skall utströs; de gamle låto sätta sig och sin aska i högar, som swårligen kunde rubbas, och ibland Guds wälsignelser räknas at den rättfärdigas ben, stoft, mull och aska skal få ro i sina grifter; deremot blifwa mißgerningsmän af alla Nationer utsatte för maskar och wargar, at korparne skola uthugga deras ögon, och de ogudaktigas lekamen hafwer Gud utwräkt för hundar och wildjur; då wärter och djur förmultna, blifwa de til Mylla; Myllan blifwer sedermera til födo för de wärter, som deruti sätt och rotat sig, så at den största Ek och den fulaste Nässla äro af enahanda ting hopsatte, nämligen af de finaste swartmyllans particlar genom Naturen eller en lapis Philosophorum, som Skaparen satt uti hwart frö at förbyta och förwandla Myllan til sin egen art. Här af sker, at då djuren dö bårt, förwandlas de til Mylla, Myllan til wärter, och wärterne åtas af djuren, där de göra djurens delar, så at jorden, som blifwit förwänd i säd, går sedermera under namn af säd i människans kropp, där förwandlas af människans natur til kött, ben, nerver ꝛc. och då människan efter döden förrutnar, förfaller Naturens kraft och människan warder åter til jord, tådan hon tagen är. När nu wärter komma at så sig i denna mull, wäxa de frodigt, och förwandla

människo-jorden til sin Natur, så at den skönaste Jungfru-kind kan blifwa den fulaste Bolmört, och den starkaste Starkotters arm den lösaste Nate: den förre upätes af en stinkande Cimex, och blifwer et sådant djur; denne Cimex ätes sedermera af foglar och blifwer til fogel, fogelen ätes af människan, och där blifwer en del af henne. De gamle Philosophi Pythagoræi, och än i dag de Ostindiske Gymnosophistæ trodde en Metempsycosin animarum; wi, som holla den för flärd, se en annor Metempsycosin corporum. Då jag tager mullen af Kyrkogårdarna, tager jag de delar, som constituerat och warit förwandlade af människor til människor; förer jag den på min kålgård, och sätter kålplantor deruti, får jag deraf kålhufwud i stället för människohufwud, men kokar jag deße hufwud och gifwer dem åt folk, förwandlas de åter til folkhufwud eller andra delar ꝛc.: Således kommom wi at äta up wåra döda, och det bekommer oß wäl; men jag tilstår gerna för min egen räkning, at om jag wiste, det jag på detta sättet upäte min eller en annors Farfader, at jag icke gerna ginge på den kålen, utan jag hade desto starkare appetit och hunger. Jag wet wäl, at Mäslor wära frodigt på Kyrkogårdarna, och där pläckas flitigt af käringar, samt köpes och ätes på god tro, och det bekommer wäl, fast jag för min räkning häldre äte dem, som wuxit i en annan Trägård. Wi hollom Kyrkogårdarna helige, wi tole ej at wåre saligen döde upätas af Kreaturen, och wi skulle icke wilja göda wåra swin med lik, fast wi hade aldrig så mycket förråd deraf; och jag tror, at om de dermed woro gödde, wi lätteligen skulle mista appetiten för fläsket. Borgarne i Lejden tola icke en gång at Medicinæ Studiosi skola der upgrafwa incognito deras barn, sedan de äro begrafne, at anatomicera dem hemligen, fast de lika incognito åter grofwo ned dem på sit ställe. Jag tror at det är naturligast låta de döde hwila i sina grifter, och at förunna dem en liten plats inunder jorden, sedan de ej mer få wara ofwan på jorden.

NE-

NEMESIS divina experimentalis demonstrerades af en olyckelig, som låg på et stegel jämte wägen på Brålanda Hed; Folket berättade om honom, at han warit en Bondedräng, som tjent hos en Bonde, och der skolat stigit in i sin husbondes enda rätt, at husbonden sedermera tränat bårt och dödt, då drängen äktat änkan, men en öfwerilning hade gjort honom til fader åt sin egen styfdotters barn. Olyckelig den, som ej kommer ihog, at Gud är långmodig och en rättfärdig Dommare.

NILS BRELIN Pastor uti Bålstad hade nyligen här uti en stilla hamn fått slagit sit ankar, sedan han på et brusande haf i flere år blifwit kastad af många olyckans stormwåder. Hans lopp, som hittils warit en Roman, lärer Wetenskaps-Academien i sinom tid lemna åt efterkommande. Hos denna curieuse Magistern säge wi åtskilligt uti Mechaniquen, som han med egna händer förfärdigat, såsom Musical-Instrumenter, Wagnar, Plogar ꝛc.

WAGN sägs af Magister BRELIN förfärdigad med 3 hjul, samt öfwerkäkt Cour. Bakhjulen woro 2, men framhjulet allenast et, dock wickade icke wagnen. Axlarna woro af jern helt släte och polerade, men hjulnafwen woro ej skodde inuti, dock nöttes de icke af jernaxelen, utan axelen snarare af trädet, hwilket wäl synes underliget, fast det är sant och bestyrkes med allmän förfarenhet, at om man med en sticka gnuggar en Bösse-pipa, blifwer trästickan sotig, til et tekn, at hon nött jernet, och icke jernet henne, och Skäftet nöter alla Metaller.

PLOGAR sägos af samma Man förfärdigade, på hwilka i stället för en knif eller rist stodo 3 knifwar, dock stälde så, at den ena stod framman för den andra på sne eller trappewis, hwarigenom torfwen sönderskars i flere remsor, och således lättare upkastades och sönderplögdes; men at knifwarne gingo trappewis, förhin-

drade at torfwen icke skulle krafwas och fästas mot knifwarna wid skärningen.

* Act. Stockholm. 1747. trimest. I.

BLÅKLINT, Cyanus 710, wärte på en åker, som war sådd med Canarie-frö. Denne åker stod jemte kornåkrarna, och war sådd samma dag med dem. Canarie-säden wärte tunn och så full af denna Cyano, at åkren stod helt blå, hwilket föll oß underligit; emedan knapt et enda ständ Blåklint märktes på de wid sidan belägne Kornåkrar, hwilket ofelbart kommit deraf, at kornet i sina åkrar förqwaft Blåklinten.

RESAN ifrån Rösshull til Bolstad war *quart.* 8; härifrån reste wi förbi Kyrkorna Grinstad, Järn och Holm åt Mellerud.

ÅNGARNE stodo fulle af Arnica 684. Ptarmica 706. Erica 309. och Pedicularis minor 504.

MAJSTÅNGER woro upreste wid de måste gårdar, redan för Midsommars-natten; här til togs en lång men ganska smal mast af Gran, hwilken skalades, sedermer beklädes hon ringwis alt omkring med löf och alla slags blomster. Ungdomen hade omkring dem wid Midsommaren sina innocente nöjen, med sång, dans och lek, efter sina förfäders sätt, til at continuera de gamlas Floralia, eller at förnöja sig af sommarens kärta fägring: Löfbyddor woro ock upreste på åtskilliga ställen, som gofwo et kärt men angenämt nöje.

* MELLERUD. *quart.* 6. ifrån Bolstad.

Jul. 25.

KÖPMANNE-FJÄLL låg emellan Gästgifwaregårdarna Mellerud och Lund, 4 mil långt, 12 mil bredt up til Norrige. Deße bärg woro like med Bohus bärgen til storlek och skapnad; skallote och trubbige; men aflånge, utsträkte åt söder och norr; på wästra sidan brant afskurne; men åt öster afsluttande. De äro i sig sielfwa inga fjäll, ty de ligga lågländt, som andre Swenska bärg.

KLIPPORNE här i Köpmannefjäll hafwa allmänt den arten, at de blifwa gröne af rägnet, äfwen som en Tälgsten, och därjemte, at där de söndersprucket, hade springorne ihoplåkts med et ärr, som ofta steg hela tummen högre än klippan; hwilket torde kommit deraf, at rägn, wäder och Sol hade förnött den lösare klippan. Desse ärr woro merendels af samma art med stenen eller af Gråbärg, fast något hårdare än klippan, och altså icke af Quartz eller Spat. Eljest gingo här i bärgen bredare och större horizontaile twärspringor, som woro upfylde med en hwit Quartz, äfwen som ådror i en grufwa; deße sågos här i öpna dagen bredare, större, och på flere ställen, än de jag någonsin tilförene sedt, ty här war knapt en enda klippa, som ej hade flera sådana stora och långa Quartz-strek. Denne Quartzen strök in efter sielfwa bärgets klyftor, donlägers wis, ifrån wäster neder åt öster, och hade ofta på sidorna sit fulband, och wid det samma god och fast Tälgsten, som kunde brukas til gryter och dylikt.

ANTON SWAB Bärgmästaren, som framför alla Swenska gått så långt uti malmkänningen, at ingen i Europa med honom förliknas kan, hade af Öfwerheten blifwit förordnad at ständigt resa omkring i Swerige til at upleta Malmer. Han, som til denna nyttiga wettenskapen hade upofrat all sin tid, hade ock dertil skänkt all sin lefnad, då han hwarken sökte hemwist eller familie; utan af åhoga för sciencen och Publici nytta stadigt reste, hwarigenom han ock wunnit det sinnelag, som behagar alla. Denne Herr SWAB hade på intet ställe i Swerige funnit större nöje, än i deßa Köpmannefjäll, och de flera behageliga bärg på Dal, hwaråst han uptäkt Kies, Koppar, Bly, Silfwer, Falerts, Guld; de försök han redan anstält, hade wäl lyckats, hwaraf

man med tiden förmodar på denna Tract en widlyftig Bärgslag.

KÖPMANNE-BRO låg åt norra sidan af Köpmanne-sjöll, öfwer Köpmanne-ån, hwilken Å kommer ifrån några sjöar i Wermeland, såsom Stora Led, Silen, Led lång, Lax-sjön, och faller här ut i Venern, gifwer en begwämlig Transport och fart åt och från Venern.

WESTGÖTE-DAL kallas den delen af Dal, som ligger på södra sidan om Köpmanne-bro. Detta land liknar Wästergötland med sina stora och skoglösa fält, wida åkrar, slät mark och mykna lerjord.

WERMELANDS-DAL är den andra hälften af Dals land, som ligger norr om Köpmanne-bro, och ser alldeles ut som Wermeland; ty det är mera bärgaktigt, mera skogfullt, fullt af sjöar, och har mycken sand-mo.

WASSWIKS-GRUFWOR lågo ½ quart ifrån Landswägen i södost, sedan man paßerat Köpmanne-bro. De hade uti sig en myckenhet Quartz, som war artigt och sällsamt med någon hwit kalk blandad, uti hwilken satt Koppar-kies, Bly-glans, litet Jern-kies, och än mindre swart blände, som woro blandade, och på sidorna beklåddes ådrorna med Tälgsten. Glansen skildes ifrån Kiesen med söfring, stampning, siktning, waskning, altså nog mödosamt; men artigt war at se huru Koppar-kiesen skildes ifrån Bly-glansen, sedan Malmen på förenämde sätt war pulveriserad, genom det han slogs uti et Säll, Sället nedsänktes uti et rundt cylindriskt kar, fullt med watten, watnet språng in under nedsänkningen igenom porerna på sällbotnen, och under inrusandet uplyftade Malm-mjölet, då glansen, såsom tyngre, föll hastigare til botnen, än Koppar-kiesen, som war lättare; hwaraf då Sället uptogs, och watnet war afrunnet, fans ren Kies ligga ofwan på rena glansen, då Koppar-kiesen afskrapades ifrån Bly-malmen.

SPATUM

SPATUM album lamellosum undulatum, en elfest sällsynt sten, sågs här i gruset, allmänt ibland Quartzen.

* LUND. *quart.* 7½.

SEDUM petreum 387. gjorde taken i Lund helt hwita, med sina hwita blommor.

ÅNIMMEN en stor sjö låg på wästra sidan om wägen.

ÅNIMS-WIMMA kallades en fisk, som til myckenhet fångas i denna sjö, och elfest är ganska sällsynt. Ingen må tro, at han är samma slags fisk, som på andra ställen kallas Wimma, och altså et slags Cyprinus, utan han är en COREGONUS eller Sik af et quarters längd. Den förra ryggfenan består af 12 mjuka strålar, ibland hwilka de 3 första äro hele, men de andre grenige; den första strålen är aldraminst, den andra längre, den tredje längst; men den siste, eller 12:te är så i tu fördelt, at man snart kan räkna 13 strålar i denna fenen. Den andra ryggfenan är en liten flottfena, utan strålar, mindre fet, än på de andra Siksslagen, och nästan sågad i kanten. Bukfenorne hafwa hwardera 10 strålar, som alla äro fördelte, utom den första, som är hel. Gumpfenan har 14 strålar, af hwilka 1 kårtast, 2 längre, 3 längst. Stjerten är tweklöfd. Sides-strimman (linea lateralis) är rak. Utom denna Wimma finnes i samma sjö också en Siklöja, som är stor som Sik, af ½ alns längd, helt åtskild ifrån den förra Wimman, och äfwen til smaken olika med stora Siken; hon leker om Höften, hwilket gifwer tilkänna, at hon äfwen är af Siksslägtet.

TYN-SJÖ låg på östra sidan om wägen, och öster om denna sjö woro några Swabiske Silfwer-grufwor.

* TORPANE. *quart.* 5½.

HÖET skämdes af det dagelige rägnet, som warat alt ifrån Trollhättan, intil des wi komma hit, med dageliga skurar; ty Landtmannen hade ej lärt, at på Bärgslags sätt häßja Höet.

WÅGEN låg liksom en Allée emellan de alt ifrån roten up til toppen greniga, höga och gröna Granar.

* ÅMÅL. *quart.* 5. Här fingo wi hwila, och bleſwo emottagne af Krono-Befallningsmannen Hr. HAQUIN LIIDBECK.

Julii 26.

ÅMÅLS Stad är den enda på hela Dal, belägen rätt wackert wid wästra sidan af Venern. På norra och södra sidan är han omgifwen med nog höga bärg; på östra sidan går en lång Wik af Venern up til staden; på wästra sidan kommer en wacker Å, som stryker twärt igenom staden (och midt uti honom gör en bugt, såsom et Runskt S), så at fartygen beqwämligen kunna upstiga i sielfwa staden. Eljest är staden liten, och de mästa husen små.

FISK fångas mer i Åmål, än wid någon annor stad wid Venern; ty begåtwo wi oß neder åt stranden, i tanka, at få några sällsynte fiskar, men kunde dock icke fånga några synnerliga, fast folket nämde ätskilliga, som wi önskat få se, såsom:

WIMMER, hwilka lära wara de samme wi sågo i går.
GUPPOR, kanske af samma sort, men en varietet.
STENSUGARE, torde wara Stensimpan (*Faun.* 279.).
GADDSUR, är, kan hända, *Gasterosteus* (*Faun.* 277.).
GLI sades wara Nors af minsta sorten.
ELGKULOR äro samma med Alkufwan.

ALKUFWA war den endaste wi kunde fånga, hwilken til alla delar kom öfwerens med det Gli, som sägs wid Alingsås p. 132, CYPRINUS min. (*Faun.* 331.), fast han

han war 10 gångor större, eller nästan half så stor, som en Löja. Ryggen war grå med mörkaktig rand på hwardera sidan. En mörk fläck stod fram för hwardera ögat. Ögonringen war hwitaktig. Hufwudet, eller skallen war nästan genomskinande, och beströdd med swarta fläckar; på kroppen woro inga fjäll. Ryggfenan war lång och spitsig med 7 strålar. Bröstfenan hade 11 à 12 strålar. Magfenan 8 strålar. Gumpfenan 9 strålar, af hwilka den förste war kårtast, och den andre längst. Stjerten war klyfd med 18 strålar: gelräcket hade 3 strålar. Denne lilla fisk fans både i små bäckar och wid stranden af Venern; han war mycket snål och nappade hastigt på krok, som war gjord af en liten knappenål.

TIPULA subvirescens, dorso fusco, oculis nigris, eller en liten Mygga, ja, så liten, som den minsta loppa eller gnet, språng hastigt på den klappuren, som låg alt stilla wåt wid stranden af wågorna. *Antennæ* filiformes, longitudine fere thoracis. *Oculi* nigri. *Thorax* gibbus, dorso fusco, lateribus pallidis. *Abdomen* angustum, subvirescens. *Alæ* incumbentes.

HÖET bärgades nu, fast det af långsamma rägnet ej war wäl torkadt. Borgmästaren Herr PETTER ÅBERG lät derföre kasta uti det samma litet salt, ty han sade sig ofta försökt och funnit, at Höet sedermera hwarken brinner eller unknar, deßutom bliswer det behageligare för Boskapen. Wi lärde här, at det ej wore nog wäl torka Höet på flon eller slaget, utan bör det äfwen sättas i säter eller stack, at där taga en liten warma eller swettning, hwar ock icke, unknar det, och slår sig i ladorna.

SJUKDOMMAR ställa sig efter orten och lefnads sättet, liksom örterne efter land och jordmon. Wi fägnade oß, at här allenast få se en rar sjukdom, långt mer än den, som honom helt och hollen ägde. En fattig Bor-

gare af medelmåttig ålder, blef först på året sjuk, då han fick en trängande wärk wid knoken på fotleden, med et ryckande; detta flyttade sig först up åt benet, sedan til låret, så til armen, sedan til axeln, ändteligen skuldrorna, alt med et ryckande, at man utan på kunde se, huru Musclarne ryktes; sist gick det ifrån skuldrorna ned i magen, som blef hård, spänd som en trumma, och nästan öm, med hjert-ängslan, qwaf och mållösa. Detta kom igen hwar 14:de dag, eller 3:dje weka. Paroxysmen eller flyttningen ifrån fot-knylen til benet, låret, armen, axeln, skuldrorna, warade sällan öfwer ½ eller högst ¾ timma i sänder, men i magen stod det längre med et mumlande, som wore något lefwande i magen. Paroxysmen begynte besynnerligen om aftonen, stundom ock om morgonen, besynnerligen om Patienten war allena, och främde sig. Denne sjukdom kommer närmast öfwerens med Die varen. *Forest. obs.* 804. eller Volatica scorbutica. *Barth. act.* 2. *n.* 118.

Jul. 27.

SÖNDAGEN firades förr middagen uti Åmåls Kyrka, men efter middagen foro wi ut på landet, at låra oß Dal-Botaniquen af gamla Pigor och Gummor, hwilka här ägde mera kundskap om wäxter och husmedel, än man lätteligen på något annat ställe funnit; här kallades

Finnskägg Nardus *Flor.* 47.
Måra Galium album 118.
Hjertblomster Parnassia 252.
Saltbläcker Menyanthes 163.
Steckgräs Gentianella 203.
Elgestjelk Epilobium 304.
Bockebläcke Sedum anacapseros 386.
Stenbär Rubus repens 411.
Majblomster Ulmaria 405.
Hwitläck Anemone 450.

Jckte-

Jcktegräs Ranunculus lanceolatus 458.
Solmöjegräs Ranunculus acris 466.
Mjölkgubbar Ajuga 475.
Skogshumle Brunella 498.
Holtemjälla Melampyrum vulgare 513.
Skallra Rhinanthus 503.
Grangräs Pedicularis 504.
Abrahams-rot Geranium sylvaticum 572.
Jogere Vicia Segetum 605.
Rödkälla Trifolium rubrum 615.
Mjölkblomster Leontodon tertium 629.
Hästblomster Arnica 684.
Willfan Millefolium 705.
Hareqwå Gnaphalium 672.
Crucifix-ört Senecio 690.
Borstar Cirsium 657.
Skateblomster Viola tricolor 721.
Stroppelgräs Equisetum aquaticum 836.
Enestabb Pteris 843.
Skogslöper Polypodium trifidum. 852.

MULO-MEDICINA, eller Hus-curer för Boskapen äro angelägne för dem, som bo på landet, och hafwa Ladugård; en nödwändig wettenskap, fast ännu aldrig theoretice lärd, emedan rönen icke ännu blifwit tilräckeligen samlade. Hwar Nation har sit egit sätt at bota Boskapen, och som wi här fingo tilfälle, at tala med dem, som i många tider omgåts med Ladugårds- och Boskaps-skötsel, och ibland dem med sådana, som häruti woro mycket namnkunnige, så wil man kårt upräkna det förnämsta.

YXNA kallas här detsamma hos Kor, som hos Swinen här kallas wren, eller det, som exciterar venerem. Här til gifwes Korna gäst, eller Lar-stjert, eller Wispebo, eller löpe af en Tjurkalf.

MOSTULNE Kor skäres äfwen här i rumpetången, och något litet af denna blod gifwes in på litet bröd åt Koen; eller tages Spansk-gröna, så stort som en liten ärt, och gifwes henne in.

IDISLA

IDISLA, eller når Koen ej hjortar eller idißlar, så tages det, som en annor Ko idißlat, och gifwes åt den sjuke.

GULSOT botas hos Boskapen, om den inre gula hinnan af magen på en höna torkas, pulveriseras, och ingifwes.

EFTERBÖRDEN hos Kor drifwes med en näfwe hönsetråck, som ingifwes i dricka.

WATTUSOT hos Får botades med swälgd fisk, som war tagen utur magen på en gädda, torkad, pulveriserad, och ingifwen, eller det, som här hölts för et secretum, torkad grod-rom.

FÖRSTOPPNING förtogs hos Boskapen med et kläckskahl, eller skahl af et hönsägg, som warit utkläkt. En underligare Cur war, at slå öl igenom en knifslid, 3 gångor, och det sedan gifwa Kon, dock på god tro.

DURCKLOPP hämmas sympathetice, om man låter träcken ifrån Kon på glödgad Tegelsten, at där stekas.

BLODSOT botades på et sällsamt sätt, i det de togo en lefwande Scolopendra (*Faun.* 1263.), den samma inweflade uti wått ler, och gäfwo Kon, utan at röra kräket med bara händerna.

KÅRRTISTEL 659. war här et prognosticon för tilkommande winter, ty de trodde, at snön skulle blifwa så djup, som denne tistel war hög.

BARR-LIND 825. wäxte häromkring, dock ej i myckenhet.

Julii 28.

RESAN ifrån Åmål åt Carlstad.

SKILNADEN emellan Dal och Wermeland war utstakad med et kors wid wägen, då wi nästan kommit 3 *quart.* ifrån Åmål.

WERMELAND.

GÖKEN säges allmänt blifwa til Hök, och at han upfödes af

af en liten fogel, hwilken han på slutet upäter. Hwart barn wet, at Göken lägger sina ägg uti små foglars bo, såsom hos Sädesärlor eller Krukor, hwilka föda och efterfölja den utkläkte ungen. Denne Gök är mycket lik til färg, storlek och skapnad med Sparfhöken (*Faun.* 68.), hwarföre folket trodt, at han blifwit til Hök. Ja, jag blef också sjelf bedragen, at jag ännu ej wet annat, än at jag såg en Hök i stället för en Gök. Jag war ej wäl kommen förbi Afwelsgatter, förrän jag fick se en Fogelunge, så stor, som en Kramsfogel, til färgen jerngrå, med hwit mage och hwitt bröst; han hade (om synen icke alt för mycket bedrog mig) en krokig näf, och han skrek skärt, såsom en unge af en Kyrkofalk (*Faun.* 67.). Han flög på gärdesgårdar och stenar såsom en Gök, et par Sädesärlor följde honom och matade honom; mig war omöjeligit, at komma honom så när, at jag kunde distinguera fötterna. Detta gifwer widare anledning, at nogare efterse, om icke et slags små Hökar äfwen lägga ägg uti små foglars bo, hwilket föranlåtit de gamle, at tro Gökens förwandling.

* AFWELSGATTER. *quart.* 4. ifrån Åmål.

KULLEN, som låg på wänstra handen in wid wägen, (midt för By Kyrka, förrän wi kommo fram til Tullhuset, wid Säflebron, hwilken ligger öfwer By-Elfwen) kunde man strax se, at icke Naturen, utan konsten anlagt, emedan han war af sand eller mo, som blifwit förd ofwan på en klippa, där det kringliggande landet, som ligger lägre än klippan, ej är af sådan sand; denne Kulle war större än andre åtteplatser, och kom i storlek nästan öfwerens med en af Upsala högar: Här omkring har tilförene den begwämlige marknaden för Dal städt, som nu är flyttad til Warpenäs, med så stor begwämlighet för Wermelänningarna, som den förre war för Dalbönderna.

* GÖSTAKROG. *quart.* 5.

LAP-

LAPSALA 649, wärte här wid Göstakrog så ymnigt i ådrarna, at Trädesåkrarne häraf stodo helt gröne, liksom åkren hade warit sådd med denna enda ört; således har hwar ort sit egit ogräs.

SENECIO quæ JACOBÆA Senecionis folio incano perennis *Raj. hist.* 285. wärte öfwer alt på Swedjorna.

ÖRTE-NAMNEN här på orten woro besynnerliga:
ORMKAGE Pteris 843. eller Getrams.
HWITHUFWUD Eriophorum 4.

BROSJÖN sägs til wägen på wänstra handen, sedan man passerat Bro Kyrka; denna sjö wallar sig årligen tillsammans, och blifwer innan kårt mäst all til en sidländt äng, som med tiden warder mycken båtnad för de kringliggande Byar. De som efter et par hundrade år få åskåda werlden, lära knapt kunna tro, at här warit nu en djup sjö.

SIUM 235, wärte uti otrolig myckenhet jemte Landswägen uti den Bäck, eller liten flod, som war Brosjöns aflopp.

MÄSSEWIK, Herr Olivecronas gård, låg ½ mil ifrån Landswägen på högra handen, jemte en wik af Venern; här blefwo wi öfwer natten, och sågom husen tapetzerade med gröna Gran-qwistar, hwilken enfaldige prydnad wida öfwergår de Turkiske Tapeter, fast hon icke warar så länge.

Jul. 29.

RAMSUNDS-BRO låg 1½ quart förrän wi kommo fram til Malöga, med en lång Bro öfwer sjelfwa wiken af Venern, som här stack långt inåt landet, med en behagelig situation.

RÄGNSKURAR, som warade ½ timma, komo nu så starkt, och med så öfwerflödigt watten, at jag näppeligen i all min lifstid sedt deras like. Detta regnet förde bårt en otrolig myckenhet af det mykna förskämda Höet, som öfwer alt låg på ängarna. Alle tak dröpo nu, som tilförene warit täte; men min Jemtlands skinnäck hölt mig dock torr, som gåsen.

* MALÖGA. *quart.* 7½.

SÅDEN, som här sås, är mäst Hafre, något Korn, litet Råg och Hwete. Hafresåden sås hwart år på åkren, emedan den sällan gödes. Då Rågen sås, gödes åkren, plöjes sedan, åter plöjes, hwarfwas, sås och nedharfwas. Kornet sås Wären efter Rågsådet, då åkren allenast en gång plöjes, härfwas, sås, nedharfwas. Här brukar Bonden det mästa brödet af Hafremjöl, af hwilket han så wäl bakar ordinaire kakor, som tunnbröd. Undertiden brygges också af Hafren Dricka, men Hafre-maltet gifwer mycket litet dricka.

SLOTTS-BROEN war mycket lång, så kallad af några rudera, som wisades på et ställe, där fordom skolat stådt et slott.

FRYKEN är en stor sjö af 8 mils längd men nog smal, ligger up i Wermeland. Denne är allmänt bekant för den sköna Glitter-sanden, som han kastar til stranderna, så af Guld- som Silfwer-färg. Samma sand brukas, at skura Ten med, och äfwen til strösand, at pryda bokstäfwerna, men är nog tung.

FLUGFISKEN, som finnes i Fryken, är ej annat, än GASTEROSTEUS aculeis in dorso tribus (*Faun.* 276.).

NORS-ELFWEN, en skön och stilla flod, följde wägen hela 2 quarten, kom ifrån Fryken. Wid sidorna af denna flod lågo i watnet oändeligt många stockar, qwarhollne innom sina Bommar, hwilke Bommar

mar woro sammanfäste af ihoplänkade stockar. Åtskillige fartyg lägo i denna Elf, at taga om bord deßa stockar, och at föra dem til Göta-Elf, som gick ifrån Wennersborg åt Bohus och Götheborg. Det är sannerligen otroligt, hwad myckenhet af timmerstockar, genom alla floder nedföras ifrån Wermeland til wästra sidan af Wenern. Den öfwerflödige utskeppningen täflar med de många Bruken, at utöda de sköna skogar, som frambragt så många mastträn och så härligt timmer i Wermeland, öfwer hwilket barnebarn lära få sjunga bittra klagewisor.

* LILLENOR. *quart.* 6½.

RÄCKEJORD sägs wid Nors Kyrka i åkrarna; det är ännu en stor brist för oß i Oeconomien, at wi icke hafwom alla jord-sorter nog tilräckeligen kunnige, och wet jag mig icke hört denna Räckejord tilförene nämnas, ej eller Fräkenjord, om hwilken folket i går talade, fast jag om den senare icke fick någon fullkommelig eller tilförlitelig anledning. Räckejorden är på åkrarna en Mylla, som är mycket lös och mjuk, som mjöl emellan fingrarna; hon stöter med färgen något på rödt, och finnes på de ställen, som äro litet sidländte. Utaf mycken wåta blifwer hon sur; men ännu mer lider hon af torka; i henne trifwes näppeligen annor säd, än Hafre, som holler til godo det magraste. Den lilla Myllan, som finnes på utmagra, tufwiga och fuktiga Ljungheder, är af samma art; och folket berättade, at om Kärrjord föres på åkren, blifwer äfwen af henne en dylik Mylla.

HAFRE säs här på orten endast af det hwita slaget. Denne holles för wara längt bättre, än den swarta, ehuru de i andra provincier, utwälja den swarta för det hwita. Folket berättade här med wår förundran, at då de köpa Hafre ifrån Wästergötland, som altid är swart, blifwer den samma, här sådd, efter några generationer, helt hwit, äfwen som Wästgötarne berättade oß i Wästergötland, at om der säs hwit Hafre, blifwer den samma swart; hwilket jag icke förstår, som skulle Climatet kunna så hastigt förändra färgen, utan häldre tror jag, at det mykna mjölet, som blås ifrån de andre Hafre-åkrarna på denna Hafren, ändrar honom, äfwen som då Blåkål sättes på en och samma sång med Hwitkål, at bära frö, då man får af Hwitkåls-frö gemen Blåkål, för det at blomster-mjölet blåst ifrån Blåkålen på Hwitkåls blommorna.

SÖRMOEN begyntes strax wid Lilla Nor, där marknadsplatsen Warpenäs är anlagd. Denna Mo sträkte sig hela 3 quarten, och bestod af lös samt djup Sand-Mo, betäkt med Tall, Ljung och Mjölon-ris.

* CARLSTAD. *quart.* 6.

CARLSTAD är en medelmåttig stor Stad, som ligger tämmeligen horizontelt, något litet uphögd åt norra sidan; Stora Elfwen Clara delar sig in wid Staden i 2:ne delar, som bägge gå ut i Wenern, och afskilja denna Tingwalla Ö, på hwilken sielfwa Staden är belägen; Staden är ljus och behagelig; Husen äro mästedels af trä, och mäst halfannor wåning höga; här holles årligen Pärsmäßo-tiden en ansenlig marknad, til hwilken inwånarne från alle Städer, som ligga kring Wenern, segla med sina fartyg. Här är et Superintendents säte, Gymnasium och Schola; wid Gymnasium äro allenast 5 Lectores:

1. Theol. NIC. SPAK.
2. Log. & Eth JON. ULLHOLM.
3. Græc. & Hebr. PET. STROKIERK.
4. Eloq. & Poës. BEN. D. TINGBERG.
5. Math. & Hist. JOH. FRYXELL.

Här saknade jag Historiæ Naturalis och Physices Lectoratet, emedan som jag märkt, at Wermelands Studerande i Upsala äro mer fallne och begifne på detta Studium, än någon annor Nation. Denna Wetenskapen fördrifwer Widskeppelser, och lägger grun-

den til all Privat-Oeconomie och Manufacturer, på hwilka et Rikes wälfärd stödjer sig. Uti Synodal huset woro de mästa Wermelands Superintendenter artigt afskildrade, såsom:

M. SVENO B. CAMÆN, Vermelandus, primus Superintend. Carolstad. obiit anno ætat. - - muner. Superint. - - post nat. Christ. 1666.

M. ANDREAS KILANDER, Vermeland. natus anno - - - P. & P. NyEd. 1656. Superintend. II:dus Carolst. 1666. obiit 1672. (III:tius deest.)

Doct. ERLANDUS BROMAN, Vermelandus, per Vermeland. Dal. & Wik. borealem quartus Superintend. obiit anno 1693. muner. Super. - - ætat. suæ 60.

M. BENEDICTUS S. CAMÆN, Vermel. Superintend. Carolst. post priores quatuor constitutus a. MDCXCIII. obiit a. Ch. 1704.

M. JONAS ARNELL, Helsing. nat. 1642. Pastor Holm. 1681. Superint. VI:tus Carolst. 1704. obiit 1707.

Doct. TORSTANUS RUDEEN, Vermelandus, natus die 9. Martii 1661. Profess. Aboens. 1692. Superintend. VII:us Carolst. 1708. obiit Lincopiæ d. 9. Sept. 1729.
(DANIEL NORLIND deest).

Doct. INGEMUND BROEMS, Suderm. nat. 1669. Prof. Pern. 1703. Theol. Prof. Prim. Aboæ 1707. Superint. Carolst. IX. 1718. obiit 1721.

Doct. JOANN. STEUCHIUS, Upsal. natus 1676. Prof. Lund. 1708. Upsal. 1710.
(MAGN. AURIVILLIUS, Upsal ob. 1740. deest).

Doct. NICOLAUS LAGERLÖF, floret.

FLODEN Claras sidor, wid södra kanten af Staden, där watnet afskurit dem, bestodo af mycken fin, klar, rund, hwit eller gulblandad Quartz-sand; i dese sandstrander syntes stora trän begrafna och kulliggande, mer än til 2 alnars djup under sanden, och qwistarna woro

på åtskilliga ännu qwarsittande, til et ofelbart tecken, at Elfwen antingen ändrat sit lopp, som hon ock än i dag gör, fast på andra sidan; eller har ock här fordom warit en flygsand, då Wenerns strander sträkte sig hit up; ty denne sand är aldeles en och samma med flygsanden på Får-ön i Gottland.

TJURBAST kallades DAPHNE 311, af hwilken barken (Cortex Mezerei) här såldes wid marknaden af Bönderna, såsom et præservativ för Boskapen.

KRÅFWETAN curerades här i landet af Kåringar med decoct af cortice Mezerei, uti hwilket Linne-klutar doppades och lades på bröstet, som af Kråfwetan war half upätit. Sjelf hade jag ej tilfälle at råka folket; ty wil jag hafwa dem af Wermelands Nation ombudne, som älska wishet, dygd och ärbarhet, at de täckas noga efterfråga detta, och omständeligen härom inkomma til Kongl. Wetenskaps Academien, hälst som hela den lärda werlden, intil denna tid, aldrig warit i stånd at fördrifwa en enda sådan fiende. Ejest hade en Flicka i Fryksände Socken ondt i en tå med olidelig pina, som angrep henne såsom fulslag, hwilken blef botad med Bären, som kokades med Tjära, och lades derpå, då wärken innom ½ timma förgick. Er. Eurén.

HÄLSO-BRUNNEN låg midt uti en Korsgata, in i Staden, och besöktes nu af många Stadsens inwånare; han war djupt grafwen och murad, aldeles som en allmän brunn, utan något synnerligit aflopp, ty watnet måste djupt ifrån updragas. Watnet war klart, stötte något på gult, utan mineral-smak eller lukt; det gulaktiga watnet hade förorsakats af något litet jord-salt eller jern-victriol, som brutits af dy eller lerwatten; det hade altså föga någon styrkande mineralisk kraft, såsom andra surbrunnars watten, och hwad det gjorde, kom af det mykna och kalla watnet, som skölgde och kylde Bloden. Watnet profwades, då det blef af

Sacchar. Saturni lacteſcens, opaca.
Gallar. pulvere flaveſcens, minime violacea.
Spir. Sal. armoniac. immutata.
Ol. Tartar. per deliqu. opaleſcens.
Spir. vitrioli immutata.
Syr. violarum cinereo-cæruleſcens.
Coccionell: pulv. purpurea.
Mercur. ſublim. ſubflaveſcens ſedimento non granulato.

MARSWIN är här i Sverige et utländſkt djur, ſom på få ſtällen, för ro ſkull, födas och alſtras i huſen. Wi hade här tilfälle at beſkrifwa dem uti Hr. Doctor LAGERLÖFS hus. Deße Marſwin äro ej af Swin-ſlägtet, utan af Mus-ſlägtet; ty de hafwa twänne fram-tänder ofwan och äfwen twänne nedan i munnen; men aldeles inga betar. Hufwudet war tämmeligen tjockt i anſeende til den öfriga kroppen, och något ſpitſigt åt noſen; men frammantil med en bred läpp afſkurit, näſtan ſom på en Jckorn; det öfra trynet war litet kluft längs åt; under-käken war något kårtare än den öfre. Murrhåren woro länge, ſom på Mus-ſlägtet; äfwenledes ſtodo några ſådana ſtyfwa och långa hår eller borſt framför ögonen. Ögonen woro kullrige och ſtodo mycket ut, ſåſom på Möſſen. Öronen woro ſtore och nakne, med bare ådror, ſåſom på Möſſen; men runda och ej med någon ſlik fördubblade. Kroppen war ſtor, ſom en Igelkott, faſt ſtackugare, och baktil kullrad, täkt med tämmeligen ſtyfwa och långa hår, ſom på nacken yfde ſig något mer, än på öfriga delen af kroppen. Halſen näſtan aldeles ingen. Fötterne hade inga klöfwar, utan klor, hwilka woro nog tjocka och raka. Märkwärdigt war, at framfötterne woro delte i 4 tår, men bakfötterne allenaſt i 3 tår. Swanſen war näſtan ingen. Hans låte och gång liknade Möſſens; Färgen varierade, ſåſom på andre hemtamde djur. Kan altſå detta djur kallas MUS cauda abrupta, palmis tetradactylis, plantis tridactylis, och är det ſamma med MUS, ſive CUNICULUS Americanus & Guinenſis. *Raj. ſyn.* 223.

BÅRGEN emellan Åhmål och Carlſtad kommo däruti öfwerens med Dalbårgen, at de woro låga, brede, öfwerſt ſkallote, utſträkte i ſöder och norr, på ena ſidan flakt kullrade och på andra brant afſkurne; men de ſkildes ifrån Dalbo- Bohus- och Wäſtgöta-Bårgen deruti, at de woro afſkurna på contrairt ſätt, nämligen åt öſter, men ſmåningom afſluttade åt wäſtra ſidan; dock ſom denne obſervation endaſt är gjord wid wägen, lämnas det til at widare beſtyrkas och utrönas af dem, ſom hafwa tilfälle at här längre koya ſig omkring.

TENN-FISK berättades finnas uti en Sjö, Horn-Kårnet kallad, ſom ſkal ligga up emot Norſka Gräntſen, och at i ſamma Sjö ej ſkal finnas mer än denne enda fiſk. Lector FRYXELL har på min anmodan låtit hämta honom däriſrån, och ſedermera ſkickat den ſamma til mig, då jag fant at han war GASTEROSTEUS aculeis in dorſo tribus. (*Faun.* 276.).

LAX-FISKE woro här i landet 3 beſynnerliga: Dejer-fors, Munke-fors och Skifwe i Clara Elf, för hwilka i Arrende ſades gifwas 750 Dlr. S:mt. All denne Laxen kommer utur Wenern, och tyckes där födas och wåxa; emedan mycket få lära kunna paſſera Högwakten wid Trollhättan, om de ſkulle komma ifrån Wäſter-hafwet.

RESAN ifrån Carlſtad åt Philippſtad.

* PRÅSTEGÅRDS Gäſtgifwaregård. *quart.* 5.

GRINNAR pläga wara allmån ro eller oro för de reſande; men alt ifrån Åhmål til Carlſtad och der ifrån til Philippſtad war icke en enda Grinn på Landswägen, ſå at den, ſom här hafwer trängtande häſtar lärer hafwa

swårighet, at få dem snart igen, om han släpper någon lös.

HÅSTAR, som äro yre, kunna swårligen skos utan skostall; men här togo de hästen om öfwersta läppen nedanför Näsebororna med bägge händerna, så starkt en karl förmådde, hwaraf hästen stod stilla som et lamm, medan han skoddes.

NATTEN kom på med sit tjocka mörker; den höga Barrskogen syntes som en mur dubbelt högre af mörkret; Korn-blixtet lyste som Gast-eld hastigt och ofta, utan dån; Hästarne gnistrade, och slogo eld med skorna emot stenarna; Ugglorna skreko som Gastar, och Nattskräfwan skärrade som en spånräck; Vulcani bleke skjortgåßar dundrade och släggade med mer än handkrafter, långt bårt wid Hamrarna, intil deß wi kl. 11. om natten kommo fram til Norum, efter 5. quarts resa.

Julii 31.

HERMAN KOLTHOFF, Bruks-Patron i Norum, hade haft samma öde med sine 5 eller 6 Syskon, at han wid årens tiltagande förlorat sin syn; men ehuru denna olyckan war för Syskonen allmän, war hon dock icke ärftelig; ty Fadren hade ej haft samma swårighet; och deßutan hade denne Bruks-Patronen Amaurosin eller swarta starren, men den andre Bruks-Patronen hade Cataractam eller hwita starren, som är af hel annor orsak och art. Naturen, som plägar i et mål wedergälla, hwad han i et annat bårttager, hade på denna här skärpt minnet och dygden.

HAMMAREN wid Norums Bruk låg beqwämlig med behageliga Wattudrag, som på sidorne pryddes med höga trän. Stångjern såldes denna tiden til 14 dlr. S:mt Sß. Tackjernet köptes för 16 dlr. K:mt Sß. Transporten 7 mil kostade 16 Mark S:mt. Sß. En

En stig kol köptes för 7 dlr. K:mt; så at avancen är föga stor, då arbetsfolket blifwit betalt och Machinerne underhollne.

BÅTAR woro här artigare bygde än på de fläste ställen i Swerige, och beqwämligare at fara igenom flodar; ty en båt om 21 alns längd war midt på 4 alnar bred och $1\frac{1}{4}$ aln djup, med 5 bols högd utom kölen, som midt under war dubbel; Båten war spitsad och updragen åt ändarna; 10 wrängor midt på, utom 3 wid hwardera ändan fäste båten; Rodret war hakadt wid Bakstammen.

FUREN (*Fl.* 788.) blifwer det högsta träet i Swerige, och det täflar ofta med Eken i år och ålder. Herr Assessor ULR. RUDENSCHÖLD har funnit i Finland Furu-trän af 320 år *. Här wid Norum sågom wi en Furustäck afhuggen, som war en ibland de största wi någonsin sedt, ty han war 33 alnar lång utom skaten; Storänden war 5 quarter bred; Lill-änden $3\frac{1}{2}$ quarter bred. Wi wordo altså hogade, at räkna åren på denna stora stäck, då wi funno, at han wid storänden hade 409 ringar eller år, war altså wid paß 100 år äldre, än de störste Furur, som Herr RUDENSCHÖLD räknat och funnit i Finland, hwar til samma Herre sjelf blef et witne, som mötte oß här på Norum, och war tilstädes, då wi räknade. Häraf ses, huru lång tid fordras, förrän et trä kan mogna, och huru få trän få wäxa til sin föresatte högd, och hwad capital Swerige skulle äga, om Skogarne woro mogne af fullgamle trän, som nu afswedjas innan de äro 30 år. Sådane Trägårdar lära aldrig mer wäxa i Swerige, om icke någon fatal pest utsopar landet; ty snart är ingen winkel eller wrå i Swerige, som ej utsättes för branden. Jag holler gerna med dem, som tro, at de många Mast-trän och gamle stäckar, som här i landet funnits, böra erkänna den swarta döden, eller diger döden, för sin moder; ty då denne utsopat folket, fingo skogarne wäxa fritt, til deß folket kunnat föröka sig, så at ingen

gen plats kan gömma sig för dem; ty detta trä war upwuxit år 1337, och de store förskräckelige pester, som ofta ej lemnade en enda bland 100 människor, tyranniserade emellan 1330 til 1350.

* Act. Stockholm. 1746. p. 111.

RÄFFÄLLA war anlagd wid Norum, på et mycket lätt och enfaldigt sätt, som utan kostnad kunde upråttas wid hwar gård. Hon war bygd af stäckar i fyrkant, utan den 4:de wäggen; hon war 4 alnar lång, 3 quarter bred; wäggarne bestodo hwardera af 4 stäckar; låcket, som nedföll, war af 8 parallela stäckar hopsatt, hwilket upgildrades med en stång öfwer en liten galge; på stångens yttra ända war en widja med en krok, som uplyftade låcket frammantil, och på andra ändan af stången hängde ätelen under låcket; då Räfwen drog här på, föll luckan ned på den sidan, som stod öppen, at han således war sluten i arrest. Emedan hundarne gerna præjudicera Räfwarne, har denne Räf-fällan den förmon, at hon icke dödar, utan endast arresterar, så at hwar kan få sin hund igen, då de allenast blifwit något brydde af en sådan fälla. På sidorne kan wara et litet hål, at se hwad fogel fastnat i snaran; Jag tillägger figuren, at alt tydeligare skal förstås.

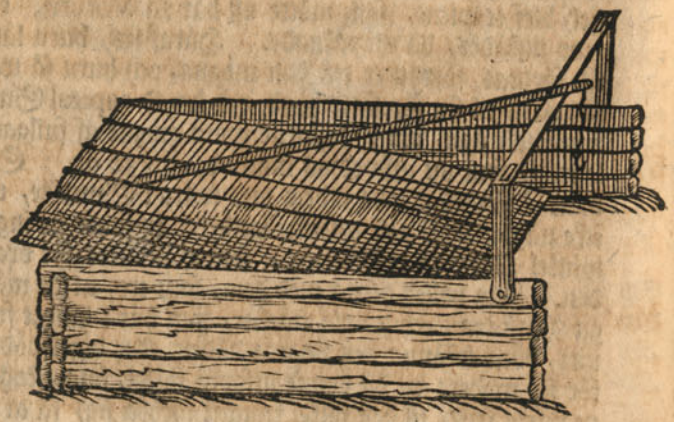

RE-

RESAN fortsattes ifrån Norum öfwer älfwen och Norums sjön til Målkom och därifrån öfwer Borssjön til Ny-Eds Prestegård.

LOBELIA 714. wäxte wid alla Strander.

PARNASSIA 242, stod nu med sina artiga blomster. I de nyss utslagna blomstren woro alle stamina kårtare än pistillen; i de ännu äldre hade en anthera lagt sig öfwer sjelfwa öpningen på Stigma, och i de äldsta blommor hade stamen 2, 3 à 4 kommit öfwer Stigma, och sedan de mist sit mjöl, bögt sig ifrån Pistillen ut åt sjelfwa blombladen; altså wisa deße blommor handgripeligen, huru Antheræ med sit mjöl fœcundera pistillen, som ännu icke med sina Stigmata fullkomligen utwuxit.

JUNGFRU-RIS kallades här af Wermelänningen SOLIDAGO quæ virga aurea 685.

NATTEN gaf oß hwila uti NYEDS Prästegård, *quart.* - -

Aug. 1.

NYEDS Prästegård war, ibland alla jag sedt, mäst regulair bygd; En ganska stor prydnad, som wunnits utan penningar, endast med gamla Probstens regulaira sätt, som äfwen genom regulair lefnad hade redan upeholllit sig med sin Maka i 46 års äktenskap.

STÅNGJERNS HAMRAR finnas 11 stycken nu förtiden uti NyEds Socken, hwilken dock ej består mer än af 29 hela gårdar, lärer altså näppeligen någon Socken i Riket hafwa flere i proportion.

MAGRASTE Jordmon kom oß före på resan åt Brattefors, hwareft en lös Tall-skog wäxte på en hed af pur Sand-Mo, hwaribland föga sågs annat än Ljung, Blåbärs-ris, Mjölon-ris, Krustätel 64, Hårgräs

95, Renmoßa 980, och Hedemoßa 959, altså alla de wärter, som wäxa på och utmärka den magraste mark.

KORNET sägo wi först i år skäras i dag, hwilket warit sått 8 dagar för Walborgmäßan, eller den 23. April.

* BRATTFORS. *quart.* 8.

ÅLDERDOMEN med des många bräckligheter wiste sig hos Bruks-Patronen HINDRIC KOLTHOFF, som nu af årens matthet låg til sängs, med utmärglad kropp, skrynklig hud, darrande lemmar, blinda ögon, swag hörsel, klenmodigt sinne, calculolus à decubitu, stranguriolus à calculo. Så föra åren oß alle genom lek, kitslighet och eftertanka til skröpligheten.

SURBRUNS-KÅLLA låg strax wid Brattfors, som hade et godt watten.

KAKELUGNAR och SKÅRSTENAR gjutes wid Brattfors helt Cylindriska, sådana, som allmänt här omkring brukas; de runde Kakelugnar taga ej bärt mycket rum, och de runde Skårstenarne wore en stor besparing i Upland, där Skårstenar af Böndernas Tegel upmurade, näppeligen uthärda et enda år.

SKÖGEN blef mera ojämn af backar, och Högderna mera skogrike och wäxterlige.

VIOL-STENEN (*Flor.* 1125.) låg på bägge sidor om wägen, och mer allmän än på andra ställen, så at om någon skulle wilja samla honom i myckenhet til gul färg eller Medicine uti febribus exanthematicis, kan han få honom här lättast. Denna Byssus wäxte endast på de stenar, som wid wäglagningen blifwit utur wägen rögde, och hwilkas tilförne undra sida nu blifwit den öfwerst. Sällan fants han på klipporna, utan allenast där jorden blifwit afrögd, som tilförne täkt klippan; ty han wäxer icke på andra ställen, än där han uti stenarna finner rena och öpna porer, lärer altså icke födas af annor jord, än den, som nedfaller med regnet, eller utdunstat utur kringstående trän. Det war artigt at se, huru denna blodröda Moßa, som wäxte på de afsopade

sopade klippor, miste både sin behageliga färg och skönа lukt, så snart han begynte wäxa åt den sidan på klippan, som länge legat bar, där han antog en matt, grön och mörkaktig färg, så at han knapt kunde synas, utan wisade sig, som stenen warit oren, eller af Solen bränd.

LINNÆA 522. wäxte här öfweralt wildt på ömse sidor om wägen.

SKOGARNE täkte alt det, som syntes under en widlöftig horizont, då wägen låg öfwer de höga bärgen. Hela orten bestod af Barrskog, som upfylte dälderna och beklädde högderna, at icke en enda fläck syntes utom Philippstad, som ej hade denna gröna prydnad.

LIFFÄRGAD LERA, som af wäskan blef ännu rödare, bröts på flere ställen wid wägen inemot Philippstad. Denna leran är god til eldstäder, fast hon icke är aldeles jordfast, och hon blekner mer af bränningen, än hon rodnar. Men förnämligast brukas hon til skjutler i grufwor; ty hon låter hårdt packa sig. Denne liffärgade lera är nog sällsynt i Swerige, och helt åtskild både ifrån Swirleran och Blåleran, och än mer ifrån Wästgötarnas Rödlera.

MYRA eller en Moße låg på wänstra handen, förrän wi kommo fram til Philippstad, och war nog fullrig eller uphögd i anseende til wägen. På honom wäxte Harull 45, Andromeda 335, och Piwang i myckenhet.

WIWANG war et egit och artigt namn, som folket har allmänt satt på BETULA nana 777.

RÖNN-TRÄNA stodo här til stor myckenhet, och nu uti bästa fägring med sina röda bär. Rätt behagelige Alleér för Krams-toglar.

* PHILIPPSTAD. *quart.* 5.

PHILIPPSTAD är et Justitiariat eller Köping, som fått sit

sit namn af Hertig Philipp, Konung Carl IX Son. Staden sträcker sig i öster och wäster efter en Elf, som på södra sidan afskär fjerde delen af Staden. Åren och ängen här omkring handteras på Bärgsmans wis, med linders läggande och ängens besynnerliga cultiverande.

Aug. 2.

SURBRUNNEN låg wäster ifrån Staden, quart 1, söder om Myran, neder wid Färns Sjöns strand, och war så til smak som lukt, aldeles lik Göteborgs Hälsobrun. Åtskillige Ståndspersoner drucko nu honom, fast derwid ännu icke war någon inrättning. Han hade så starkt aflopp, at han på 5 Minuter kastade 60 kannor eller 1 fat, altså på en timma 12 fat, eller 288 fat om dygnet.

DAGEN gafs til ro för kropp och sinne; emedan wi alt ifrån Upsala intils denna tid intet gifwit oß någon dag hwila.

Aug. 3.

SÖNDAGEN firades i Philippstad.

GÖKEN hade Hr. G. Lundstedt sedt lägga sina ägg i Sädes-ärlans (214) bo, och at ungen, som där utklächtes wid Midsommars-tiden, ej gol första året, utan det andra och följande, allenast under lek-tiden.

HORN-FISK berättades af Hr. Myrman finnas up i landet, hwilken skulle hafwa et horn i pannan; denna fisk blef derifrån hämtad, och sedermera oß tilsänd af samma Bruks-Patron: han war GASTEROSTEUS aculeis in dorso tribus. (*Faun.* 276.)

GEDIGEN KOPPAR gafs oß af Bärgmästaren Stockenström. Denna är sällsam; ty han är icke præcipiterad; Stufen bestod til öfra delen af hwit Spat, och til nedra af en swart Jern-malm, liksom jern-malmen uti sjelfwa generationen præcipiterat Kopparen, under det Spaten wärte. Denna sten war tagen i Winteråsa Socken ifrån Nerike, utur Haßelkulla Jerngrufwa.

GEDIGET SILFWER ifrån Nordmarks Jerngrufwa, som ligger quart 6 ifrån Philippstad åt öster, fingo wi med den förra. Samma grufwa hade blifwit afskuren med en lerskål, då ådren, där hon strök igenom lerskölen, förwandlat sin Jern-malm uti en myckenhet gediget Silfwer.

Aug. 4.

RESAN ifrån Philippstad åt Nora.

LANDET, som nu genomrestes, bestod af höga, stora, widt sträkte, aflänge jordbärg, betäkte med tätt, grön barrskog, emellan hwilka lägo djup fulla af Björk, Arre, Al, Jolster och annat Wide, så at hela landet såg ut med sin gröna skog, då wi reste öfwer Backarna, liksom derpå gått wägor.

STENMURAR woro på åtskilliga ställen, för många år tilbaka anlagde af stora stenar; men här märkte wi, at stenmurar kring ägorne ej äro de bästa, och hwarföre Bonden så nödigt dem uplägger, näml. emedan tiden ej skonar dem, ehuru fasta de tyckas wara; ty den upmurade stenen, tillika med jord-fyllningen emellan dem, begjutes årligen med Höstregnet, som om winteren frys til is, och då isen altid utwidgar sig, rörer han ständigt, äfwen de störste stenar, något litet ur sit ställe, och besynnerligen åt sidorna; om Wären smältes isen först på yttra och hälst på södra sidan, då stenarne åter dragas ut åt, och således efter flere år ändteligen ramla omkull, den ene efter den andra. Således blifwer en mur, som med mycken möda är hoplagd, swårare at reparera, och på slutet utröttar Landtmannen. Derföre

före såg man de fastaste stenmurar, som warit hoplagde af de största klippor, på fläste ställen kullramlade, dem man eljest skolat trott kunna påcka alla år och tider.

VIOLSTEN 1125, låg på bägge sidor om wägen i största myckenhet, och wärte denne Moßa aldrafrodigast på nyligen up- och nedwända gråstenar.

LINNÆA 522, war en allmän wärt öfwer alla deßa skogar och Bärgslager, så at den, som wil samla deß blader til Thé, kan få henne här i största myckenhet. Ingen Swensk wärt är ännu funnen tjenligare til Thé; ty des runde Blader gifwa en god smak, och därtil rensa blodet framför alla andra wärter, så at ännu intet säkrare medel är emot Torrwärk, Gikt och Flußar.

* YNGSHYTTAN. *quart.* 4.

YNGEN, en sjö, låg på östra sidan om wägen, utsträkt ifrån Yngshyttan, förbi Pårsbärgs Grufwa, til en mils längd och bredd; han hade klart watten, klippor och skär, utan många wattu-wärter.

PEPLIS 291, wärte i et dike wid wägen, emellan Yngshyttan och Pårsbärg, större än jag någonsin sedt henne tilförene; ty hon wärte såsom Corispermum (*Fl.* 3.) uti ½ alns djupt watten, och flöt med sina öfwersta blader, som formerade en ros med rödaktige ådror i bladen, och samm äfwen som Corispermum.

PÅRSBÄRG låg et litet stycke ifrån Yngshyttan åt öster, och bestod af et widsträkt, kullrigt, 40 famnars högt bärg, belägit på norra sidan intil Yngen. Detta bärg war mäst betäkt med litet jord, utom det aldraöfwersta. Här bröts den rikaste Jern-malm, som uti godhet täflade med Dannemora, Bitsbärg och Norbärg. Alla Malm-streken lägo på norra sidan i dagen, hwarifrån de gingo på slutt neder åt söder, dock så, at de på östra sidan af bärget lutade på sides åt öster, men på

wästra sidan lutade de åt wäster, fast ej så mycket, som de östre. Bärget war igenomgrafwit med åtskilliga grufwor, af hwilka många woro lemnade, dock mäst på wästra sidan, men på östre fullfölgdes de flitigare på djupet, emedan der fans den rikaste Malmen, hwaraf skedt, at några grufwor här blifwit arbetade til 45 famnars djup neder om sjöplanen, så at de in alles woro 75 famnar djupa. Malmen wants mäst med skjutande, och sällan med tilmakning, emedan det här ej skal gå an, at efter eldningen eller tilmakningen begjuta stenarna med kalt watten, på det de därigenom måge blifwa sprödare, emedan denna stenen blifwer igenom watnet längt segare, än utan det samma. Wi sägo hos Gruf-Fogden Friberg, med hwad hwad flit grufwan blifwit drifwen deße senare åren, och hwad Malm, Gråbärg och Watten här utur blifwit updragit:

År.	Malm-tuñor.	Gråbärgs-tr.	Wattu-baljor.
1740	℔ 20918.	℔ 6998.	℔ 91543.
1741	℔ 19536.	℔ 5040.	℔ 50268.
1742	℔ 15740.	℔ 3090.	℔ 19021.
1743	℔ 16925.	℔ 2940.	℔ 57976.
1744	℔ 16585.	℔ 2970.	℔ 65124.
1745	℔ 15860.	℔ 4960.	℔ 80381.

MALMEN stötte mästedels något på grönt, och den grönе halten hölts före at wara godaktig, samt bestå af kalk; hwita springor sägos här och där i Malmen af hwit och ren kalk; här fans Klingmalm och Tälgsten i myckenhet. Röda och grofwa Granater woro ej sällsynte. Malmen säldes sällan efter wigt, utan mäst tunnetals. På hwart laß räknades 1½ tunna; hwar tunna hölt 52 pund, och gaf merendels 1 ℔. jern. En sådan tunna Malm af bästa slaget såldes för 4 dlr, men den sämre för 3 dlr.

HWIT KALK fans i bärget wid 5 famnars djup, dock ej wid öfwerste spetsen af Bärget; denne hwite Kalk war klar, grofgrynig som et Salt och tjente til en god

Fluß

Fluß för jern-malmen; fast än Kalk, som undertiden fans med rödaktiga ådror, sällan eller åtminstone ej med allmänna processen lät bringa sig til Kalk-mjöl; men den Kalk-arten, som war isprängd med gröna ådror, gaf både et fint krithwitt Kalk-mjöl, och en god Fluß.

GRÖN KALK war nog allmän omkring Malmen, så wäl som i springorna emellan Malmen.

SANDSTENS-KALK fans på åtskilliga ställen, som war liksom et medium emellan Cos och Calx; ty han bestod af små stråfwa, hwita, opacæ particlar, hwilken aldraswåraſt gick til Kalk-mjöl.

TEN-MALM fans uti de mycket fina och hwita kalk-korpor, som suto emellan Malmen; men dock i ringa quantitet; ty han bestod allenaſt af några små, swarta, kantiga, glänsande gryn, hwilka hwar för sig, åskådade med Microscopet, utwiste tydeligen, at de woro åkta Zingrauper.

TALGSTENEN war af 2:ne slag: Den ene bestod af strödde agnlike particlar, såsom en Ollaris, den andre af fjäll, såsom en Mica.

IS låg til 12 alnars tjocklek i Kammar-grufwan, och hade ej warit smält sedan år 1738. Underligit nog, at Is här kan blifwa i grufworna och til sådan tjocklek, utan at af sommaren smältas; men det långa och starka draget, ifrån norra öpningen twärt igenom grufwan, lärer mäſt bidragit härtil.

WATTEN I BLOD förwändt har kommit af Monoculis (*Faun.* 1182.), af Fuco (*it. Oel.* 110,120,207.) af Byſſo (*it. Weſtg.* 114.); men här råkade wi det 4:de slaget på Kalkbärgen, där Poikarne, at efterapa sina Föräldrar, för ro skul borat och med krut sprängt Kalkflisan. Uti caviteterne af deßa sprängda Kalkbärg, har sedermera rägnwatnet stannat och wid sidorna satt et blodförgadt och högrödt mjöl, hwilket med fingrarna kunde afstrykas. Folket mente, at watnet utdragit denna röda färg af hwita Kalkstenarne, hwartil wi dock ingen anledning funno.

GRUF-GRABBER berättades af Gruf-folket wara den endaſte fisk, som här fans i de ödelagde och wattufulle grufworna; wi undrade huru fisk kunnat kommit hit öfwerst på bärget, til deß wi fingo se fisken hafwa 4 fötter och wara en Wattuödla eller SALAMANDRA aquatica, (*Faun.* 256.)

LEMNA monorrhiza 999. täkte watnet i de grufwor, som stodo af watten fulla, och war däruti märkwärdig, at hon ej war blandad med andra slag af sit slägte och hade de minsta blader; under denna sägos romliga, slippriga, klotrunda, gröna och ojämt stora gryn, af hwilka de störſta ej woro större än Gädde-rom, och hwardera grynet satt särskildt här och där wid någon Lemna; men om deße gryn mände wara en Ulva eller et frö til någon Vermis, wet jag ännu icke.

GERANIUM robertianum 578. wärte öfweralt i grufwan til störſta myckenhet med sina stinkande röde blader.

HIERACIUM muroram laciniatum minus piloſum *C. B. Flor. ſv. p.* 392, som är en förändring af Hieracium 637, fans här och där i grufworna.

RÖDING (*Faun.* 310.) fans uti Sjön Yngen, som elieſt är sällsynt utom Lappland och Wettern; denne war stor som en stor Sik, på ryggen mörk, på sidorna blåaktig, inunder Silfwer-hwit, med brandgula fläckar på sidorne och rödgula fenor under buken. Sides-Linien war rak; under ögonen hade han på de köttfulla Kindbenen 4 utgrafne puncter, och åfwen så många mindre puncter emellan öfra käken och ögonen. Den förre Ryggfenan bestod af 13 mjuka strålar, af hwilka de 4 förſte woro hele och de främſte kärtaſt. Andra

Ryggfenan war en Klotfena utan strålar. Bröstfenan bestod af 14 strålar. Magfenan hade 10 strålar, af hwilka den sidsta strålen war bredast, åfwen som den sidste uti Bröstfenan; wid Magfenan war märkwärdigt at se en appendix cartilaginosus seu adiposus, som häftades wid ytra basin af denna fena, och sedermera bögdes inunder sjelfwa fenan; den samme war halfparten kärtare än fenan och helt trekantig, hwilket kännemärke uti differentia specifica ingalunda bör förgätas. Gumpfenan bestod af 12 strålar, ibland hwilka de 4 förste woro hela. Stjerten bestod af 19 strålar, utom dem, som på sidorna stödja fenan. Fisken leker merendels 8 dagar före Matthes-mässan, och det på skären eller klipporna, som ligga nära up til wattubrynen, där han gör sig balar stora som et fat, dermed at han lägger sin rom uti en ring, hwilken ring eller bale ej göres af en, utan flere fiskar tilsammans; derföre sökes denne bale af fiskare, som utsätta sina nät omkring sådane skär, at fisken må fastna på nätet, då han wil upstiga til sin bale. Leketiden warar 3 à 8 dagar, alt som blåsten är til; ty är blåsten stark, blifwer leketiden kärtare, emedan fisken, genom wågarnas medarbetande, blifwer desto snarare qwitt sin rom, än uti lugnt wäder. Det berättades at aktsamme fiskare bruka kasta sedermera någon resla öfwer balen, at rommen ej må upätas af annor fisk; hwilket är berömmeligit.

FISKE-REDSKAPEN, som i Swerige brukas, äro allmänt ifrån långa tider bekante, och har Bellonius, uti sit Itinerario, merendels dem alla beskrifwit; såsom:

Not, Sagena, Gallis Traine. *Bell. obs. I. c. 74. p. 72.*
Klotnot, at draga öfwer hela sjön.
Ståndnät, at fånga Mört, Abborrar, Gäddor.
Kämma af Garn, at taga Gäddor under leketiden.
Mjäle, af Bast at fånga Abborrar.

Abbor-

Abborhåf, Truble huic proximum est. *Bell. ibid. 73.*
Norshåf, Piscatio cum quadrangulo reticulo. *Bell. ibid. 73.*
Katißa, af upräättade sprött för Braxen.
Drag, lineas per tempestatem ducere. *Bell. ibid. 74.*
Mete, lineis piscatio. *Bell. ibid. 74.*
Långref, ducenti hami longa serie ex tune. *Bell. ibid. 74.*
Ljustra, piscatio noctu ad lucem. *Bell. ibid. 74.*

ABBOR-HÅFWEN, som brukas här i Yngs-sjön, är sällsynt, och minnes jag mig icke sedt honom tilförne. En jern-ring, som midt på kan hopledas til 2:ne half-circlar, är af 3 alnars diameter; men på sides något bredare, eller 3½ aln i diameter. Botnen är rund och flat, som en tallrik af en alns diameter, gjord af tagel, ragg- eller swinhärs-rep, som spiralt är hopsydt, och utom kring med en tjock jern-ring omgifwen. Håfwen eller nätet, af hwilket Håfwen är bunden emellan öfra jern-ringen och nedra botnen, in formam Coni truncati, är 9 quarter djupt. Maskorne äro så store, at minsta fingren kan inträdas genom dem, med ytterste spetsen. Denna Håf är uphängd med 4 täg, på ändan af en 4 alnars lång stång, i hwilken stångs andra ända et täg af 12 alnars längd är häftadt. Abborren holler sig altid wid skären eller klipporna i sjön. Dit ror Fiskaren, och släpper ned Håfwen på botnen, hwarpå Abborren, som altid älskar runda ringar, begynner skäcketals dansa öfwer denna ring, men då Håfwen updrages, blifwer Abborren rädd, gifwer sig åt botnen, och således uptages uti Håfwen, ofta til ansenlig myckenhet.

Se figuren på andra sidan.

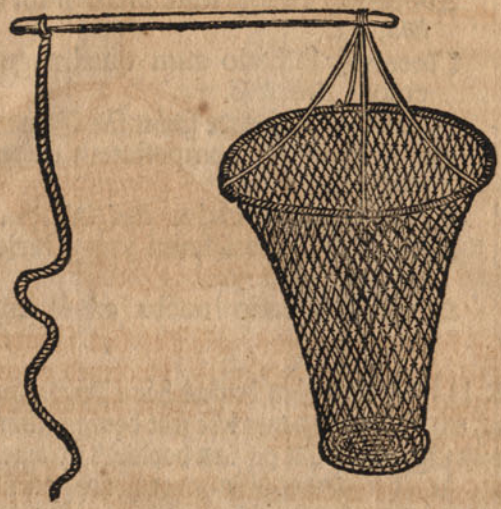

QWIDD (*Faun.* 331.) fångas ock wid stranderna med förenämde Abborhåf, och brukas til agn då man wil meta Abborrar eller utsätta Långref.

NORRSHÅFWEN är et nät af 4½ aln i fyrkant. Detta trådes löst på en tändel, som har wid alla 4 hörnen en ygla, at nätet står wäl flatt innom sin tändel; men dock litet nedsänkt midt uti. Twänne bogar sättas i kors; hwardera bogen är gjord af twänne Granswedjor, som midt på wid korßet äro ihopskötte; ty man får dem eljest näppeligen så långa och smala wid bägge ändarna. Detta kors ihophäftas starkt och fast med jernband wid en stång af 5 til 7 alnars längd. Korsets ändar insättas igenom hwar sin ygla, som är wid hörnen af nät-tändelen, då korset bör wara så långt, at Gran-swedjorne böjas til en half-cirkel, af 3 alnars högt hwalf. När Häfwen således är färdig, brukas han för NORS, at nedläggas på 2 à 3 famnars djup, hwarest Not, för ojämn botten skul, ej kan dragas.

När

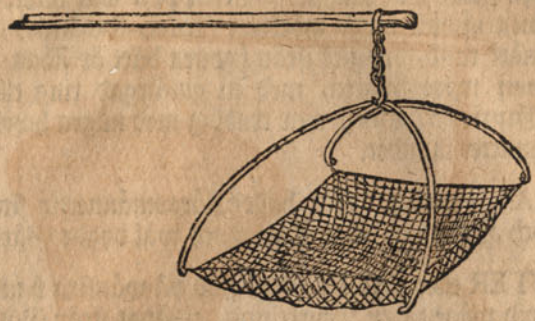

När Häfwen updrages, afhålles den fångna Norßen uti båten och åter nedsänkes, hwarmed continueras, så länge man tycker. Norßen brukas här mäst at torkas och åtas speken.

RESAN fortsattes widare ifrån Pårsbårg. Åtskillige grufwor af dylik jern-malm lågo wid wägen, et stycke ifrån Pårsbårg. Stenar woro på ömse sidor utur wägen rögde, alt intil nästa Gästgifwaregården, som woro helt genomrostade. Sjön Yngen låg på östra sidan wid wägen, wid hwilkens strander, på åtskilliga ställen, låg en myckenhet malm ifrån Pårsbårg, som dit blifwit förd sjöledes.

RANA manibus tetradactylis fissis, plantis pentadactylis subpalmatis, eller et slags små Skogspaddor, som ei woro större än Gråshoppor, hoppade på wägen, där skogen på ömse sidor war hög och skogrik, och altså stadigt utdunstade et osynliget rägn; ty deße små djur älska sådant climat med Violstenen 1125. och Linnæa 522. De woro mycket like med Paddungar (*Faun.* 253), men af deras fötter och hoppande märktes, at de woro et annat species, som för detta aldrig blifwit bekant; ty är nödigt at beskrifwa det samma. Framfötterne hade 4 tår, som woro aldeles klöfde ifrån hwarandra. Bakfötterne hade 5 tår, som woro mindre klöfde, eller något litet lykte, af hwilka tår

den

den fjerde war längst. Kroppen war inunder grå; men ofwan uppå mörkblek (fusco-lividum) med en mörk rand, som gick ifrån ögonen bårt åt sidan. Ögonen woro swarta, med en gulfärgad ring eller Iris. Gumpen (anus) war trubbig med några hwita bleka puncter inunder.

* SAXÅN. *quart.* 4. Här hade Bärgsmännerne sin Hytta och Hammar, sina Täkter och wäl bygde Gårdar.

HILSTER eller SALIX 792, stod på wänstra handen inwid wägen i en Björkelund, ej långt ifrån Gästgifwaregården. Här fants det största Hjolster-trå, jag någonsin sedt; ty det war så tjokt om stammen, som det tjockaste Karaben, och hade wäl 8 à 9 famnars högd, samt lutade nästan öfwer wägen.

SAXEN war en smal sjö, som låg på wänstra handen wid wägen, af 1 mils längd, och följde wägen åt intil nästa Gästgifwaregård. Wägen, som låg wid denna stranden, war mycket behagelig at resa, och full med löfträn.

* SAXHYTTAN *quart.* 4. hade sin malm ifrån Pärsbärg.

NERIKE och WESTMANLAND.

Aug. 5.

SWART ELFWEN öfwerrestes. Åtskillige höllo den för skilnad emellan Wermeland och Westmanland, fast andre i går berättade oß, at åtskilnaden emellan Wermeland och Nerike war lagd 2 quart bak om Saxhyttan. Det är underligt, at Inbyggarne näppeligen sielfwe wiste, i hwad land de bodde, emedan de woro andelige Westmanlänningar, och werldslige Nerikesboer.

TORR-

TORRWARPEN, en lång och smal sjö, låg på södra sidan om wägen, och war mycket krokig, besynnerligen wid Grythyttan.

VIOLSTEN 1125. låg allmänt i skogen; men sågs på intet annat ställe, än jemte wägen, där stenarne woro omkullrade, eller ock på klippor, som tilförene warit betäkte med jord, men nyligen afrögde.

* GRYTHYTTAN. *quart.* 2. war en stor by med en gata och torg, emedan han i forna tider warit ämnad til stad, som skulle kallas Grythem. Denne Socken har först blifwit inrättad 1633, 17. April. af några byar eller torp, som tagits ifrån Nora, Philippstad och Carlskoga; sedan 1641, 11 Augusti fådt Stads Privilegier för kringliggande Bärgslag skul, hwilka blifwit confirmerade 1649, 12 Octob. och 1660, 3 Mart; men ej Torg- och Marknads-plats. 1660, 26 Nov. confirmerades Bärgslags friheten, dock under beskattning. 1668, 19 Sept. blefwo Privilegierne allenast til en tid prolongerade, emedan de nästgränsande små Städerne Nora och Linde ej kunde bestå, utan at ödelägga hwarandra, om flere Städer så nära skulle anläggas.

RESAN ståldes i söder åt Loka, som låg 5 quart ifrån Landswägen, då wi efter 1 quarts resa foro öfwer Färgan wid Torrwarpsund, samt öfwer Torrwarpsjön.

WÄGEN war den aldrabehageligaste, ty han betäktes på båda sidor med Björkelundar. På återresan tog Himmelen på sig et swart moln, som hade med sig dunder, blixt och slag-regn.

FLOTGRÅS 771. wärte i Torrwarpen wid Färgan, där det flöt med ändarna af bladen, och under starkaste stormen bröt så wägorna, at watnet stod helt spegelklart, så långt detta gräset wärte. Det är märkwärdigt, at de flytande Watten-wärter så kunna dämpa wägarna, och uti mari pacifico wete wi, at så wida

FUCUS Sargazo dictus där flyter, så är det ock et beständigt lugn på wilda Hafwet. Den curieuse Doctor J. F. GRONOVIUS i Leiden har genom bref berättat mig, at de Holländska Hwalfiskare til Grönland altid föra om bord et par fat olja, hwilka de i stark sjögång, och för nöd skul slå ut på watnet, at därmed bryta wågorna.

LOKA KÅLLA låg på en myra eller mycket sank ång, af 2 eller 3 Byßeskotts diameter, hwilken ång war kringstängd med låga bärg. På norra sidan låg den lilla sjön Noren, som ofelbart trängde sit watten under den åsiga och höga wägen, at ängen stadigt blef wåt; på södra sidan låg sjön Loken, til hwilken Elfwen Tröla gick. Alle wåre Swenske Surbrunnar, såsom Medevi, Fahlun, Såtra, Wårby, Wixbärg, Norrmalm, Götheborg, Fållorne, Ramnlöla, Ronnaby, Lindahl &c. äga jern-watten, med bläckfmak, bläflygtig Hinna och gul Ochra. Alle äro tingerade af et yrke eller Mom; alle agera på enahanda sätt, med det de corroborera af sin martialiska kraft, och differera endast til starkleken. Men Loka Källa är af hel annan art, och äger hwarken Smak, Lukt, Hinna eller Ochra, har altså hel annor kraft; ty den corroborerar icke, diluerar mera, och relaxerar mera, gör altså god effect uti slag, gikt och wårk, samt hwad som hälst förorsakas af skarphet i blodet. Wid Surbrunnerna finna de lisa, som hafwa en swag och slapp maga eller kropp, en Leucophlegmatie eller Cachexie, hwilkas fibræ böra corroboreras, hwilke alle här finna ingen hjelp. Loka watten ändrar sig wid profwen ej mer än gement watten; smakar, som det behageligaste och renaste källe-watten, är mycket kalt, men ej härddruckit; det har ingen synnerlig lukt; men då det omsqwalpas, kännes det något litet bitumineust; det holler också intet mineral, och kan derföre ej med de ordinaira profwen igenkännas, ty har det af Medicis blifwit mer förundradt, och där ingen Theorie warit, dömts

dömts efter rön och observationer. Watnet har ifrån Hedenhös blifwit af Allmogen brukt, och dem lårdts af någon händelse, och continuerats af en förfaren Empirie, då Landtmannen haft för årlig plägsed, som än i dag warar, at resa hit Midsommars-natten, och dricka detta sköna watnet, at med deß kalla watten kyla sin blod, at med det klara watnet afskölja deß sälta, at med det smidiga watnet lösa det spända. Jag wet ingen, som intil denna dag känt detta watnet, och jag har sjelf aldrig förstått det samma, ehuru jag ofta druckit det, som warit fördt härifrån uti bouteiller; ut vidi obstupui; ty jag har sedt öfwer 100:de Källor med Loka watten, utan at weta deß werkan; jag har mången 100:de gång läskat min matta kropp med sådant watten, då han warit swett af Floræ tjänst; jag har warit den, som nogast beskrifwit Loka Källor (*Flor. Lapp.* 414.) utan at weta om Loka. De måste Lokæ Källor har jag sedt i Lappmarken, och där funnit et tecken, som nästan aldrig skal slå mig felt, om Källan allenast får stå fri, hwilket är en Moßa, näml. MNIUM caule simplici geniculis inflexo (*Fl. Sv.* 913.); ty där denne wärer i något Kärr til form af en tufwa, där finnes altid et källeseg af Loka watten; med et ord: Loka Källa är ej annat, än en KALL-KÄLLA. Kall-Källor äro helt andre Källor än Spring-Källor, ty Kall-Källorne finnes allenast i sidlänte Kärr, som bestå af dy eller Kärrmylla; ofta stå sådane Kärr om sammar-tiden fulle af Sol-ljumt watten, då likwäl uti dem finnes et källeseg med nästan Is-kalt watten upwälla, hwilket på sidorna är fullsatt med förenämde Moßa eller Mnio. Kärren taga syra och fetma utaf det stadiga watnet, hwarföre all Kärr-mylla kan göras til brännande torf, och alla rötter, som ligga i Kärren, hafwa mycken fetma; när denna Dy blifwer uttorkad i jorden, förwandlas hon til skifwerstén; skifwerstenen, som är moder til stenkolen, och bärgbecker, wisar hwad fetma de fåt utur Kärren. Kall-Källornes watten suger sig djupt ige-

nom Kärren, kan altså ej annat, ån holla något Petroleum, hwilket skönjes igenom wattnets sqwalpning uti glaset, då det röjer sig med lukten; holler således Loka watten ej annat, ån et rent kalt watten med Petroleum, hwilket gör det smidigare och lättare at dricka. I Lappmarken finnas oändeligt många sådana Kall-Källor, och åfwen ofta i wåra skogar, som ej gerna frysa om winteren. Mängen kör ock ofta ned i dem både med häst och släda. Lappen dricker och utwäljer deras watten framför alt annat, då han det kan hafwa, fast man icke wet at Kall-Källornas watten, i ruckt på Surörunds sätt, gjort så härliga Curer. Men det jag kan försäkra, at de, som hafwa Kall-Källor på sina ägor, ej behöfwa resa hela 30 milen öfwer Ån efter watten.

ÅKERTISTEL eller SERRATULA foliis dentatis spinosis 662. war i myckenhet uphämtad wid Torpen, den Bönderne torkat, at af honom taga den mykna och långa ull (Pappus), som sitter på frön, med hwilken de fylla sina örnegått i stället för fjäder, hwartil den är tämmelig tjenlig. Här i landet brukas af fattiga at taga Pappen af åtskilliga frön, såsom Eriophorum, Epilobium, Salix, Serratula; ty Landtmannen har ej märkt ännu de andra, hwilka alla jag på sit ställe har upteknat *; men nyttan bliswer ringa, ty en del walkar sig tilsamman i klimpar, andre smolas sönder til mjöl.

* min Oratio de Telluris incremento. p. 68. 69.

WÅGEN ifrån Grythyttan, sedan wi kommit tilbaka ifrån Loka, fortsattes åt Nora. Han war ljuflig at resa, men natten kom på, och efter 2 quarts resa sågo wi i den mörka natten hela jordbrynet i skogarna hwitt, och liksom med snö betäkt, hwilket dock ej annat war ån et tjokt och ganska stort hagel, som här fallit för några timmar sedan, under åskedundret. Efter 4 quarts resa ifrån Grythyttan, stante wi uti Warnäs öfwer natten.

Aug.

Aug. 6.

WARNÄS GÅRD låg på en Udde, som på 3 sidor omgafs med sjön Halfwars-Norn, liksom med en halfmåne; Gården låg något uphögd; men landet emellan gården och sjön war af lågländte Lindar, så at denne gård bör wäl räknas ibland de bäst belägne Sweriges gårdar.

* KÅRINGEBORN. *quart.* 5. ifrån Grythyttan. Här war Hytta och Hammar. Jern-malmen togs ifrån Högborn och Holmgrufwan. Stång-jernet såldes här til 36 dlr. Kp:mt Stf.; Transporten til Arboga war 7 dlr. Kp:mt. för laßet; hwart laß bestod af 2½ Stf.

KALKEN, som brukades här til fluß, war helt hwit, och däruti sällsam, at han war beströdd med particulis longis, sparsis, subprismaticis, procumbentibus, så at figuren nära kom öfwerens med de swarta, strödda particlar af Blände, som finnes i Koppar-malmen wid nya Kopparbärget, fast deße particlar woro hwite och klare.

* GREKSÅSA. *quart.* 6. Här war åfwen en Hytta. Malmen togs ifrån Stybärgs- och Nybärgs-grufwor: Sjön Greken låg ej långt härifrån.

LIF-FÅRGAD LERA, aldeles lik den, som grofs wid Philippstad, men något segare, sågs wid wägen jemte Blisbäck.

* GYTORP. *quart.* 5.

MALVA montana seu Alcea rotundifolia laciniata (*Flor.* 583), wärte med röda blommor midt emot Gården Bärgsängen, som kanske torde kommit utur Trägården. Det är ej utan all grund, hwad gemene man allmänt talar om hennes blomster, at om en Flicka, som hemligen lemnat tyglarna, luktar på deras

per-

perfume, hon däraf merendels rörés, wil qwäfjas, eller swimma, hälst en sådan människa merendels är hysterica ab adsveta, sed denegata venere.

NORA låg quart ⅓ ifrån wägen på wänstra handen; det war en liten stad, med 2 långa och räta gator, 3 twärgator, och et stort grönt torg. Husen woro af trä, med en wåning, dock snygge. Staden war omgifwen i Norr, Öster och Söder af Sjön Norn, men på wästra sidan skildes han med en flod ifrån landet.

* BONDEBY. *quart.* 5. Natten kom på, och wi hade ärnat här hwila; men det återstod något, som jag icke ännu lärt på alla mina resor, näml. at beskrifwa huru olyckelige de mände wara, som komma at resa hos nationer, de där hwarken hafwa seder, lagar, eller moral för ögonen, och huru fult et folk kunde blifwa, där det ej tilhölts, at bemöta resande med beskedlighet och höflighet. Wi fingo nattläger i nästa by eller gård wid Hjerle Hammar.

Aug. 7.

BRYNE woro här tagne af fin ställsten.

WEDEWÅG låg wid wägen, 1 mil ifrån Bondebyn. Detta war en stor by af Jern-Manufactur-werk, mycket wäl inrättad. Husen woro mäst af Korswärke, och de mäste Arbetare Swenske. Här sågo wi som hastigast:

Metallgjutare-werkstaden.
Swarfware-werkstaden af Trä och Metall.
Kniphammar för Yxor och Liar.
Sar-smedjan för Saxar, Knifwar och Klingor.
Stång-jerns-Hamrar.
Spik-smedjan och Sölje-smedjan, som bägge arbetades af små Gåßar om 11 år, helt behändigt.
Smed-werkstaden til förtent jern.

Skruf-

Skruf-smedjan, där stora jern-skrufwar til Klädespräßar förfärdigades.
Sortement-smedjan til instrumenter af allahanda slag.
Skaftmakare-werkstaden til Knifskaft.
Tunnråds-arbetare.

QWARNBACKA war den delen af Wedewåg, som låg öster om Floden. Här sågs
Knip-hamrar.
Fil-smedjan för filar.
Knif-smedjan, där Knifbladen polerades med sönderstött jernslagg.

* BLIXTERBO. *quart.* 8.

RANUNCULUS foliis capillaceis 472. begynte nu andra gången at blomma i Kärren, och utsatte et par runda blad, som flöto på watnet jemte blommorna.

FÄLLINGSBRO Kyrka låg högländt, omgifwen med stora och jämna åker-fält, dem wi saknat en lång tid på resan. Malört wäxte på Kyrkegården så mycken, som hade han där warit sådd. I Kyrkan sågs en Grafsten med Fadrens och Sonens namn, som bägge warit Pastores, samt deras barns namn: CAROLUS OLAI HISING. natus 1572, denatus 1642. hwilken hade 11 Söner och 5 Döttrar. CAROLUS CAROLI HISING. natus 1603, denatus 1669. hade äfwen 11 Söner och 5 Döttrar. Et Magazins-hus eller Kornbod stod på Kyrkogården, murad af gråsten, med mer än 1 famns tjock mur. Fällingsbro är en af de största Sockner i Riket, i henne äro 14 Stångjerns-Hamrar.

KOER ålska och trifwas wäl af Salt. Här hade en Ko för et par dagar sedan fåt dricka et helt ämbar Sillaka, hwaraf hon dog, då des tarmar sågos ihopdragne, som Får-tarmar, och i deß hjerta fans et grönt watten. Så skadar det bästa, när det är för mycket.

RU-

RUDERA efter en gammal Fästning, berättades af Prosten STRANG skola ses, på et högt berg wid Fenäker, 1 mil ifrån Fällingsbro.

NATTEN bod oß blifwa qwar i Fällingsbro, *quart.* 3½ ifrån Blixterbo. I dag hade wi rest torre; ty denne dagen war den förste, som ej rägnat, alt sedan wi lemnade Uddewalla.

Aug. 8.

WINTEREN lemnar oß sent om Wären med sina frostnätter, och dröjer ej länge på Höften, förr än han åter inställer dem; ty då wi i dag waknade, woro fönstren helt wåta af fuktigheten, som fästat sig på kalla glaset, emedan natten warit kall, så at litet rimfrost lagt sig på marken; således hafwe wi warit frie ifrån Frostnätter, alt ifrån Solståndet, til slutet af Rötmånaden; men ehuru stackot denna Sommaren warit, följde dock en blid Höst derpå, som gjorde, at man snart glömde denna förstå Winter-natten.

ÅKERFÅLTEN begynte blifwa stora och widsträckta åt Westmanland, som i säd har sin mästa förmon. Rågen war redan afskuren, och på åkrarna satt i skylar med täckhatt.

STOCKHOLMS WÅGEN tog wid något förr, än då wi kommo fram til Fällingsbro Krog, nämligen den samma, som wi foro förbi wid bärtresan den 14 Junii, (p. 9.), at wi altså måste här efter resa samma wäg tilbaka åt Upsala, som wi tilförene bärtrest. Wi märkte strax större rörelse på wägen, swagare hästar, oginare folk, och dubbelt dyrare Gästgifware.

* FÄLLINGSBRO KROG. *quart.* 2. ifrån Fällingsbro Kyrka.

ÅLANDS ROT eller ENULA (695.) stod i Kålgårdarna med sina stora och gula blomster, uti hwilka wi märkte något besynnerligit, som ingen Botanicus tilförene sedt. Alle Botanici hafwa åstundat skilja detta Species ifrån Genus Asteris, emedan örtens utseende är mycket olik med de andra Asteres; men ingen har kunnat finna någon notam essentialem generis, förr än i dag, då jag märkte en Character essentialis, hwarmed Enula icke allenast skiljes ifrån Astere, utan ock ifrån alla compositis syngenesiæ, hwilken bestod däruti, at de 5 *Antheræ* connatæ in cylindrum, hwardera wid basin, utgingo med 2 nedåtstående Borstar, som woro så länge, som sjelfwa filamenta staminum. Blifwer altså härefter Ålandsroten et helt nyt Genus under namn af Enula, eller rättare, at bruka Plinii ord: INULA.

* ARBOGA STAD. *quart.* 5.

GRINNEN, som stod strax utan för Arboga, war för oß en stor raritet, ty wi hade icke haft någon grinn på Landswägen, sedan wi lemnade Åmål i Dal, eller wid paß på 30 mils resa; en ganska stor tröst för trängtande hästar.

SKATORNE, som suto på Gårdesgårdarna, woro nu alle pläckade om halsen, at bara dunet satt qwar, hwilket sker årligen wid Olofsmäßo-tiden på hela Skateslägtet, hwaraf Bönderne pläga säga, at Skatorne fara wid Olofsmäßan til Bläkulla, at indraga Höet åt Fanen, hwaraf oket nött bärt fjedren på halsen.

* KÖPINGS STAD. *quart.* 7. hit hade Gästgifwaregården blifwit flyttad ifrån Östuna efter wår afresa.

KÅLEN hade til många ständ hos Prosten BROVALLIUS blifwit förändrad, och lik som sjuk; då wi drogo up des rötter, bestodo de af många ojämna, fastsittande knylor, hwilka förmentes kommit af maskar, som ätit sig igenom roten.

NATTEN öfwer blefwo wi i Köping, efter en torr och warm dag.

CO-

COREOPSIS Bidentis, eller HEPATORIUM aquatile, folio non diviſo, flore aureis undique petalis radiato. *Triumf. obſ.* 65. den wi ſågo wid Bohus Slott (pag. 160.), wäxte i Diken jemte wägen wid Bollſta By, förr än wi kommo fram til Kälbeck. *Caulis* erectus, hiſpidiuſculus. *Folia* oppoſita, lanceolata, ſeſſilia, amplexicaulia, profunde inciſo-ſerrata, baſi vix coalita aut reflexa. *Flores* cernui, ſive nutantes, pedunculis ſulcatis, unifloris inſidentes. *Involucrum* pentaphyllum, reflexum, lanceolatum, ſubciliatum. *Perianthium* e duplici foliorum ſerie: ſingula foliolis 5, ovatis, coloratis. *Corollæ* radius ex 5 ad 8 floſculis, lingulatis, ovatis, integerrimis, luteis, ſterilibus. *Seminum* coronæ ex dente quadruplici, retrorſum aculeato.

* KÄLBECK. *quart.* 6.

FULLERÖN låg nåſtan ½ mil på öſtra ſidan om Landswägen, då wi ännu woro ½ mil ifrån Weſterås. Denne wackre Sätesgård war Hans Excellences Riks-Rådets Grefwe JACOB CRONSTEDTS, den Hans Excellence ſjelf mycket täkt inrättat, och med ſtora ſamt härliga Trägårdar utſirat. På norra ſidan war en Luſtgård med klipte Pyramider, Alleér och Häckar af Syren, Lönn, Alm, Lind. I Orangeriet hängde wackra Childerier, ſom utwiſade de 4 årſens tider, af hwilka Winteren artigaſt föreſtälde de ſnöhwita tak, och den nedhängande tak-iſen, ſamt ſtroſiſen wid floderna, huru Bönderna bära wed, köra ſina ſlädar med ludna myßor, och wantar, ſamt ſporen i ſnön, och rimmen på de bladlöſa trän. I Orangerie-Trägården ſågos Fikon, Mulbärs-trän, Winrankor, och andra angenäma wäxter. Frukt-Trägården låg på ſödra ſidan om gården, mycket ſtor med Alléer af allahanda utwalda frukt-trän: Äpplen, Päron, Kersbär, Moreller, Bigarauer &c. På öſtra ſidan låg Köks-Trägården och Trä-Plantagier af wilda ſtam-

trän. På wäſtra ſidan Alléer af wilda trän, Aſpelundar, Minagerier. Utur Palaitzet ſyntes ſjön Mälaren, ſå på norra, ſom ſödra ſidan, et ſtycke från Gården. Bibliothequet låg med en ſerſkild byggning uti Frukt-Trägården, i hwilket Hans Excellence med ſtörſta forgfällighet ſamlat alla de Autores, ſom på Swenſka eller af Swenſka utkommit, näppeligen en enda undantagen, och Riks-Rådinnan hade därjemte ſit egit Bibliotheque, af en ganſka ſtor ſamling med de utwaldaſte Reſebeſkrifningar.

GOLSKÅDRA kallades JACEA nigra 709. med denna hade Riks-Rådinnan färgat et ſtycke Perſianiſkt Damaſk, med en hög, gul, ſkön färg, ſom icke gaf Ängſkåran efter i något mål; at ſåledes intet twifwel är, med mindre äfwen denna Centaurea tjenar til färg.

APIS thorace nigro, lineolis flavis, abdominis ſegmentis nigris: margine flavis; primo fœcundoque ferrugineo. (*Faun.* 998.) är en ſällſynt Wiſpa. Här i ängen gick et hål neder i jorden, ſom hade någon genomſtucket wallen med en ſtör; ſamma hål war helt rundt, och bögdes i krok under jorden, ſå at når wi upgrofwo det ſamma, war det en gammal förrutnad och utholkad Ekerot, i hwilken förenämde Wiſpa bodde; denna Wiſpa varierade däruti, at magen icke war frammantils brun. *Caput* nigrum *macula* flava, rotunda, bifida; in fronte *macula* flava inter antennas, ut & *macula* duplex pone oculos. *Antennæ* nigræ *Maxillæ* flavæ. *Thorax* niger, linea utrinque flava, inter caput & alas. *Punctum* flavum ſub alis. In tergo *thoracis* tria paria macularum flavarum. *Abdominis* ſegmenta nigra margine flavo. *Pedes* flavi femoribus nigris. *Alæ* absque macula.

Aug. 10.

SÖNDAGEN firades på Fullerön.

ESCADIE D'ESPAGNIE, är et nytt inventum Nepotum, eller en Bakelse af Äggehwita, Socker och Citronskal; detta är en behagelig ting för Magnates; men i min mun smakade det som tort snömos, af hwilket wälsignelsen förswinner, förrän det kommer i magen. Om detta står $\frac{1}{2}$ dag uti kalt rum, upplöses det til et slem, ty bör det bewaras uti tort rum, då det är lätt, löst, (lamelloso porolum), sött, uttorkat, och kännes som et tort mjöl emellan tänderna. Olyckelige woro människorna, om Gud och Naturen icke förlänt dem fastare mat, at bygga sin kropp af.

RESAN fortsattes åt Upsala.

KO-SWAMPEN eller BOLETUS (1087.) begynte nu wäxa frodigt i ängarna. Då Mjölk-koerne fått äta honom, gäfwo de en wämjaktig och osmakelig mjölk, hwilken under löpnandet blef seg, och uppöste midt i kärilet, som hade hon warit förtrollad, hwilket dock alt denna swamp förgjort.

* WESTERÅS Stad uppehöll oß icke länge.

NATTEN tilbragtes 1 mil ifrån Westerås, sedan wi blifwit wåte och kalle af den orena wägen och wåta wädret.

Aug. 11.

UPLAND.

CARDUUS caule crispo 658, som wi på hela resan mycket litet sedt, begynte blifwa allmän, så snart wi kommit in i Upland.

ÅKRARNE lågo til et bedröfweliget spectakel, sedan Rågen war afslagen, fullt beströdda af spilda ax, hwilket alt härrörer af det sätt, som Landtmannen här brukar at med Lja afslå Rågen.

HÖSTEN

HÖSTEN hade alt ifrån Fällingsbro stadigt wisat sig för wåra ögon. Skogen stod wäl grön; men alfwarsammare än om sommaren. Mark och Ängar woro wäl gröne; men utan blomster, ty de förre hade Fänaden, och de senare hade Lian förraskat. Åkrarne stodo fullsatte med gula skyar, och den gulaktiga stubben efter säden war isprängd med grönt ogräs. Diken stodo fulle af watten, efter den wåta sommaren, och den mykna Brunskåran gjorde dem gula. Wägarne betäktes på sidorna med Persicaria acri, som nu begynte rodna och sloka med aren. Landtmannen war ute öfweralt i fullt arbete: somlige Bönder slogo af säden med Lian, under det deras Qwinfolk, som woro om hufwud och armar helt hwite, sammanbundo henna, somlige förde hem sin Råg, somlige tröskade, somlige söndergnogo Koklarna med sladden, somlige jämnade åkeren med jern-harfwen, somlige sådde ut Winter-Rågen, somlige harfwade ned Kornen, somlige jämnade åkeren med Wältren, under det Wallebarnen sångo och bläste i sina horn för Boskapen som bettes i de afslagna ängar, intil des det kulna aftonwädret begynte hwißla, och klara Solen nedsjunka under horizonten, då wi kommo in i Upsala Trägård.

Til
ARCHIATER LINNÆUS.

Så kan nu ock wårt Swea skryta
Med stora Ljus och wittra Mån,
Dem hon ej wil mot andras byta.
Den lärda werlden saknar ån
Wår CELSJUS; och i fruktan bäfwa
Wi re'n för POLHEIMS hwita hår;
Wår önskan wil mot åldren sträfwa,
Som oß så märklig skada spår.
I dem och flere Swenske Lärde
Ha wi ej blott copier haft:
All werlden känner deras wärde
För påfunds gåfwor, tänke-kraft:
LINNÆUS detta antal öker:
En wetenskap i mörker gömd
Med swett och möda han framsöker;
Hur' kan han bli i Swerget glömd?
När ryktet med Haus wårda minne
Har alla lärda Samfund prydt,
Utlänningarnes afunds sinne
I wördnad och förundran bydt.
Den i Naturens blomster-rike
Wil hinna längt och mägtig bli,
Och som LINNÆUS ej sin like
På denna wida rymden si;
Skal wägen först af honom lära,
Den är båd jemn och wäl beredd.
Det är Framsosen nu en ära,
At blifwa af den Swenska ledd.
Hwad Han har uptäkt, rönt och funnit
Med bry, försök, med wett och wal,
Har alla Lärdas bifall wunnit,
Och läres nu bland deras tal.

Up Swenska Snillen, skynden eder
Til ädel täflan hwar och en,
Afundens fritt LINNÆI heder,
På det han ej må bli allen.

Stockh. 1747.
d. 2. Martii.

Hedwig Charlotta Nordenflycht.

Då
D. D. CARL LINNÆUS
Återkom ifrån WästerGötland,
Sändes följande:

För all Europens wida park
Wil åt LINNÆUS kransar dela,
När Tyska Bottens skona mark
Och lilla werlden wid Amstela;
När Themsen, Seine och Tiberns folk
Med undran är des lofords tolk:

Då har den norra werldens mur
De ewigt Snö-betäckte Fjällen,
En Skånska fältens blid Natur
Och Gottlands stranders täcka ställen,
Samt Smålands lunder, frukten sett
Af wår LINNÆI stora wett.

När man kring nya werldens fält,
(Hwars prydnad trotsar mer än hundra,
Där Flora slagit up sit tält)
LINNÆI witterhet mäst undra,
När Ceylon önskar se sin prakt
Utaf deß hand i ordning brakt;

Wår Swenska Flora krantsar bär,
Se'n hon sitt åttartal fått famla,
Och Fauna i sin lappmudd svär,
Kring Swenska bärgen aldrig famla;
Och Sala i LINNÆI wärd
Snart trotsar Ganges blomstergärd.

Dock har det makalösa wett,
Om hvilket sjelf Naturen talar,
Ej nog af Atlands skatter sett;
Det feltes Wermlands sköna dalar,
Och WestraGöthars wida land,
Åt målas af så wärdig hand.

Sålt, Swea, du, som åga får
Det alt för många måste sakna.
En wishets del från Norden går,
Den aldrig Söder fått se wakna,
Den wår LINNÆUS odlat op,
Och rest Naturens falna hopp.

Men usla afund som skal se,
På wärdigt hufwud Hedern grönskas;
För alt du dig wil sorgfält te,
Kan aldrig bättre lön dig önskas,
Än då du här det ämne är,
Som åt LINNÆUS krantsar bär.

*** *** ***

Wälkommen hem wårt Svithiods ljus,
Wälkommen Swenska snillens åra,
Wälkommen til Ert blomster hus,
Der minsta blad kan witne bära:
At ock hos oß den förmon bor,
Som Flora gör i werlden stor.

Nu Himmel! du som styrer alt
Med dina dolda wishets lagar;
Som i en blick det alt befalt
Som gjort wår Lärda trötta dagar;
Låt åran kröna lärdoms nit,
Och lyckan löna arbets flit.

Så får i tusend sälla dar
Wår tid åt hundra tider säga:
At hon et wett framalstrat har,
Som de ej ägt och knapt få åga.
Från Falsterbo til Lappens tjäll
Hörs: Wår LINNÆUS lefwe säll!

Fr. Hq.

Förklaring öfwer Kopparstyckerne.

Tab. I.

1. KINNEKULLE i profil pag. 20. 22.
   a Sandstens Klefwan p. 20.
   b Limstens wallen; Hökebärget p. 21.
   c Rödstens Klefwan af Allwarsten, som inunder består af grön Griffell.
   d Gorstens Klefwan. p. 37. 21.
   e Backen af Kullersten. p. 21.
   f Kråkbärget af Skifwersten. p. 21.
   g Högkullen af Gråbärg. p. 21. 35.

2. HESLINGS KYRKA, på hwilket Westerplana ång ligger 162 alnar långt; är högsta Sandbärget omkring Kinnekulle, 42 alnar högt; det ligger södwäst om Kullen. I det wäxer Hedera, och Korpar bygga där.

3. MARTORPS KLEF söder om Kullen, består af röd Tälgsten, är 26 alnar högt, och har en Öfwerfals Qwarn.

4. LILLA BRATTEFORS, 25 à 16 alnar högt, af röd Tälgsten, som ligger på grön Griffel.

5. STORA BRATTEFORS, sudost från Kullen, är 35 alnar högt med et starkt wattenfall. En Grotta är wid roten under eller innom förset, där flere personer kunna sitta torre och oskadde. p. 40.

Tab. II.

1. Et stycke Ekträ från Skepshwarfwet. p. 150.
   A. et gammalt maskhol, där flugan lagt sina ägg.
   B. där et gammalt maskhol slutas.
   C. där et nytt maskhol begynnes, som är upfyldt med maskmjöl.
   D. där maskholet gör sin twärbugt, och slutas at upfyllas med mjöl, hwar af puppan förwandlas.
   E. där holen slutas med öppet hol twärföre utåt.

2. SKRÅPUKEN af Skepshwarfs-flugan, i naturlig storlek. p. 152.

3. PUPPAN af den samma i naturlig storlek. p. 152.

4. SKEPPSHWARFS-FLUGAN i naturlig storlek. p. 153.

Tab. III.

1. CANCER cantonenſis, p. 137. i naturlig ſtorlek.
   a Ryggſidan.
   b Bakſidan.

2. MEDUSA orbiculo ſubtus quatuor cavitatibus notato. p. 172. på undre ſidan kallad i mignateur.

3. MEDUSA orbiculi margine ſedecies emarginato p. 172. i mignateur.
   a öfra ſidan.
   b undra ſidan.

4. LERNEA cauda duplici tereti. p. 171. i naturlig ſtorlek.
   a Ryggſidan.
   b Bakſidan.

5. BALISTES quæ Guaperva Chinenſis. pag. 137. i naturlig ſtorlek.
   a på ſidan ſedd.
   b på ryggen ſedd.

6. LUMBRICUS marinus. p. 189.

Tab. IV.

1. ZOSTERA. p. 166.
   a öfverſta delen af ſtjelken.
   b undra ſidan af bladet med blommor.
   c blad utan blomma.
   d blad med blommor på öfra ſidan ſedde.

2. et ſtycke af et blad, ſom bär ſina blommor inneſlutne i naturlig ſtorlek.

3. ſamma med 2, allenaſt flikarne på bladen ſå öpnade, at blommorne kunna ſynas.

4. ſamma med 2. 3, där bladet är bögdt ifrån blomman.
   a är Spadix med ſine blommor.
   b är et ſtycke af bladet.

5. Anthera.

6. Piſtillen.

Tab. V.

Här afteknas de förnämste skal, som finnas i Uddewalla Skalbärg. p. 197.

LEPAS Balanus uddevallensis. p. 198.
b en valvula af den samma.

2. CONCHA oblonga obtusa sulcis transversis. p. 198.

3. CONCHA lævis, altera tantum parte clusilis. p. 199. 187.

4. COCHLEA Kupunge dicta. pag. 199. 169.

5. är utesluten, ty hon är allmänt bekant.

6. Cochlea spiris quinque utrinque producta. pag. 199.

7. Concha Pecten striis numerosissimis. p. 199.

8. Cochlea spiris octo utrinque producta. p. 200.

9. Lepas anatifera. p. 200.
a. valvula aucta.
b. valvula simplicior.

10. är utesluten, ty allmänt afritad.

NB. Läsaren bör noga märka wid denna tafla, at Kopparstickaren har uti plåten aftagit figurerne såsom de warit ritade, hwar af aftrycken blifwit ifrån högra sidan til wänstra, hwilket gör contrair wridning i Snäckorne eller Cochleis, som Zoologi noga böra i akt taga.

Re-

Register.

I.

Historiska Saker, Orter, Antiquiteter &c.

Alingsås 116.
Alun-Bruk 68.
Aranäs 19.
Arboga 9.
Badstuga på Lindholmen 50.
Berg, se Register öfwer Physic. ting.
Berga 72.
Billingen 63. &c. 70. &c.
Blackwell 105.
Bläkulla 182.
Bohus-Fästning 159.
Bohus-Län 158.
Situation deraf 163.
Borås 109.
Botaniquens upkomst 5.
Brattefors 40.
Bruk, Jåders-Bruk 9.
Brunsbo 58.
Bykulle 237.
Capital-Drängar 112.
Carlabylånga 23.
Carls-graf 220.
Carlstad 241.
Carlsten 164.
Castell-gård 162.
Clara-flod 242.
Dal 223.
Diger Döden 247. 248.
Domarekullen 81.
Domareringen 219.
Dättern 217.
Eds wågen 207.
Elfgripar 20.
Elfsborgs Fästning 147.
Enköping 4.
Exempel på Guds rättwisa 227.
Fabriquer, se Manufacturer.
Falbygden 72.
Falköping 79.
Fatknallar 11.
Frieri 69.
Fryken 239.
Fullerön 272.
Fällingsbro 9. 269.
Fästningar 135. 147. 159. 164.
Fämstisor 30.
Gamla Hwarfwet 149.
Graf, Grafsten 28. 29.
Grindar, rara 245.
Grythytta 263.
Gullby 162.
Gymnasier 56. 135. 241.
Gällequist Slott 57.
Göta Elf 158.
Göteborg 135.
Göteborgs Län, Situation 135.
Hall 217.
Hamans Galge 90.
Hellekis 25.
Hjelmarsrör 81.
Hisingen 158.
Hofwa 17.
Holsjön 210.
Hornkärnet 245.
Hospital 157.

Hun-

Hunneberg 211. &c. 217.
Hålöga 91.
Häckla 218.
Höjentorp 58.
Ingesätter 66.
Jäders-Bruk 9.
Jättar 25. 19.
Graf 25.
Kinnekulle 20. &c.
prospecten 35. 36.
Klefwa hed 90.
Kolthoff, Bruks Patron, 246.
Kongelf 160.
Kråkan 161.
Kyrkor, Forshem 19.
Husaby 41.
Klefwa 91.
Lidköping 54.
Mariåstad 18.
Skara 56.
Wasterplana 33.
Österplana 38.
Kåglan 9.
Köping 7.
Köpmanna-fjäll 228.
Köpmannebro 230.
Körn 183.
Laudati, Brelin (Magister) 227.
Hesselius (Med. D.) 10.
Hof (Lect. Mathes. Scar.) 57.
Kalsenius (Episc. Arosi.) 5.
Leche (Med. D.) 142.
Myrman (Bruks-Patron) 252.
Reuterholm (Gubernat. Neric.) 10.
Swab (Anton) 229.
von Aken (Pharmacop.) 11.
Lechö Slott 51.
Lida flod 54.
Lidköping 54.
Lindholmen 49.
Loka Källa 264.
Mat-stänger 53. 228.
Manufacturer och Fabriquer 110. &c. 117. &c. 120. &c.
Mariåholm 17.
Mariåstad 17.
Marstrand 164. 165.
Milstolpar 56.
Mosjön 13.
Mulltorp 68.
Mässewik. 238.
Mösseberg 73. 85. &c.
Norss-Elfwen 239.
Nora stad 268.
Norums-Bruk 246.
Nyckel-Ängarna 85.
Nyeds Prästegård 249.
Nerike 9.
Odens-Kulle 89.
Ollestad 105.
Orangerie 8.
Oröst 186.
Ornnäs 19.
Ost-Indiska Compagniet 156.
Pater noster 181.
Philippstad 251.
Påhrsberg, des Grufwor 254.
Qwackfalfware 100.
Qwarnbacka 269.
Qwinfolkens Klädedrägt 69. 103. 157.
Ronnums bro öfwer Göta Elf 219.
Runstenar 10. 43. 53. 144.
Scara 56.
Scaraborgs Slott 56.
Sedwänjor 103.
S. Sigfrids Källa 42.
Sjöar, se VIII. Registret bland Physic. Saker.
Skjöfde 68.
Slott 1. 51.
Stångjerns-Hamrar 11. i en Socn 249.
Stola 45.
Superintendenter i Wermeland 242.
Sven i Bragnom 100.
Sörmoen 241.
Tengne Socn 82.
mångas namn 82. Tiggare 17. 117.
Tiweden 15.
Torg ganska stort 54.
Trollhättan 209.
Tunhem 210.
Tynsjö 231.
Uddewalla 194.
Upland 1.
des situation 4.
Upsala 1.
Warnäs 267.
Warpenäs 241.
Wasswiks Grufwa 230.
Wedewåg 268.
Wenern 41.
Wenersborg 219.
Wermeland 236.
situation deraf 251. 253.
Wermelands-Dal 230.
Westergötland 16. 207.
Westgöta-Dal 230.
Westgöta-Fiällar 130.
Westerås 5.
Westmanland 4.
situation deraf 6.
Yngen 254.
Ålleberg 82. &c.
Ållestad 105.
Årnäl 232.
Åre-Portar 5. 7.
Åttebackar, Ätteplatser 4. 41. 81. 88. 91. 144. 219. 237.
Ättestörtan 218.
Örebro 10.

II.

Bärgarter.

Alun, gediegen 212.
Alun-Crystaller 68.
Alun-skifwer 68. Se och Kråkberg, skifwersten.
Bergbeck 88.
Bleke 81. 92.
Blyglants 230.
Crystaller 141.
Femjord 106.
Flinta i Limstens-Wakken 21.
Flygsand 243.
Gorsten 37. 21. 92.
Granater 255.
Gråberg 35. 113. 115. 116. 165. 185. 211. 228. 229. 245.
ej alla i förska skapelsen 35.
Gråstenar, lösa 21. 35.
Humus ochracea 212.
Jern-kes 230.
Jern-malm 17, 252, 253. 254.
Jordarter röddktige 22. 28. 29. 33. 37. 63. 71. 83. 240.
Jordmon, magraste 249.
Kalksten, grå 21. 24. 42.
grön 21. 34. 256.
hwit 34. 70. 73. 87. 230. 255.
röd 21. 28. 33. 37. 70. 92.
stråligt strödd 267.
Kläckesten 73.
Koppar, gediegen 252.
Koppar-kes 230.
Krita, swart 212.
Kråkberg 21. 28. 35.
Körtelstenar 212.
Lefwersten 21.
Lerarter, åtskillige 10.
Ler förwandlas til Kalk 87.
Lera liffärgad 251. 267.
Limsten 25.

Lithomarga 24.
Marmor 73.
Orsten 21. 24. 63. 68.
Pesar 41.
Petrificationer 24. 41. 87. 88.
Quartz 53. 229. 230.
Räckejord, en fordarr 240.
Salt 30. 157.
kastas bland hö 233.
Sand 55. 242.
Glittersand 239.
Sandmo 241.
Sandsten 20. 21. 33. 70. 71.
Sandstens Kalk 256.
Silex 73.
Silfwer, gedieget 253.
Silfwermalm 231.
Skifwersten 21. 22. 28. 35. 63. 70. 86 87. 212.
Skifwer förbytes til Kalk 87.
Spat 231. 252.
Sprikhållor 211.
Stalactites 159.
Stenkolfwar 41.
Swarthållor 212.
brukas til swart färg 212.
Tenmalm 256.
Tophus 88.
Torf 104.
Aska deraf hwit och swart 10.
Tålgsten 256.

III.

Inhemska Wäxter.

Namnen, ordningen och numren, som stå in parenthesi, äro tagne utur Flora Suecica. Asteriscus (*) utwisar de ställen, hwarest anten talas om någon wäxtens synnerliga nytta, eller eljest göres någon anmärkning derwid.

Liguſtrum (4) 192. *
Circæa (5) *minima* 26. 92.
β *lutetiana.* 213. *
Veronica (7) *ſpic. minor.* 84.
(8) Ärenpris 74.
(10) *aquat. fol. obl* 39.
(11) *Beccabunga* 39.
(12) *Pſeudo-chamædrys* 107. *
Pinguicula (21) *vulg.* 31. 60. *
Utricularia (24) 46. 49. *.
Valeriana (30) *ſylv.* 6. * 30.
Schoenus (34) *floſc. faſcic.* 208.
(35) Ag. 108. *
Scirpus (38) *Cyperus gramin.* 64.
Eriophorum (44) Ängull 6. 238.
(44) Harull 115. 251.
Nardus (47) *Gram. Spart.* 39. 115.
Milium (55) Amur 33.
Melica (57) Bergslok 23. 31.
Agroſtis (61) Kryphwen 39.
Aira (63) Tåkt-Tåtel 39.
(64) Krus-Tåtel 249. *
(68) Back-Tåtel 115.
(70) Mysk-Tåtel 57. 115. *
Poa (73) Jättegroe, Kaßewia 44. * 46. 48. * 160.
Cynoſurus (81) Kambering 33. 81.
Bromus (89) Sparrloſta 76.
Feſtuca (90) Swinſwingel 39.
(91) Ängswingel 39.
(95) Fårswingel 60 * 62. 115. 249. *
Avena (97) Landhafre 93. *
Arundo (99) *vulg.* 93. * 162. *
Triticum (105) Qwickrot 93. * 207.
Aſperula (114) *odorata* 33.
Galium (116) *lut.* 6. * 39. 74.
(118) & *quadrif. alb.* 6. * 39. 74
(119) *paluſt. alb.* 39.
Plantago (128) *monanthos* 115.
Cornus (131) *arbor.* 32. * 39. 40. 84.
(132) *herbacea* 57. 83. 115.
Cuſcuta (138) 16. 23. 43.
Potamogeton (139) *natans* 46.
Myoſotis (149) Förgät mig ej. 6. * 9. 60. *
Lithoſpermum (151) *vulg.* 33.
(152) *rad. rubra* 28. *.
Anchuſa (153) Ortunga 2.
Primula (162) *flor. rubro* 76.
Menyanthes (163) *Trifol. paluſtr.* 39. 62.
Lyſimachia (166) *vulg.* 39.
Campanula (176) *vulg.* 31. 74. 90.
(179) *perſici fol.* 74.
(180) *maxima* 27. 74. 204.
(181) *fol. urſicæ* 27. 74.
(183) *altiſſ. hirſ.* 115.
Solanum (189) *Dulcamara* 56. * 71.
Hedera (190) 33. 131. 201. * 203. 213. 218.
Lonicera (191) *Caprifol.* 146. * 209.
(192) *Xyloſteum* 31. 213. *
Rhamnus (193) *catharr.* 23. 31. 84. * 215.
Ribes (195) Krusbär 23.
Ulmus (219) 23. 66. * 84.
Sanicula (222) 23. * 27.
Conium (226) 159. *
Heracleum (231) 23. 31. 39.
Liguſticum (232) *ſcotic.* 182. *
Angelica (233) *vulg.* 6. *
(234) *ſylv.* 64. 207.
Sium (235) 46. 160. 238.
Phellandrium (238) 6. * 46. 47. * 62.
Cicuta (239) 6. * 46. 48. * 62. 98. * 160.
Chærophyllum (243) Hundloka 3. *
Carum (245) 2. 49. 93. *.
Pimpinella (246) 39. 208. *
Ægopodium (247) 62. 207.
Sambucus (250) *vulg.* 161.
Parnaſſia (252) 39. 115. 249. *.
Linum (255) *catharr.* 39.
(256) *minimum* 141.
Droſera (257) *fol. orbic.* 60. * 115.
Allium (263) *ſylv. latif.* 27.
Cepa (265) Ängslök 84.
Anthericum (268) *Gram. oſſifr.*
Convallaria (273) *Lilium convallium* 6. *
(274) *Sigill. Salom.* 106. *
(275) *fol. verticill.* 75. 84.
Calmus (277) 161. 204.
Juncus (279) Meketog 184.
(285) Iltog 60. *
Peplis (291) 218. 254. *
Rumex (292. β) *Herba Britann.* 46.
Alisma (300) *Plantago aquat.* 6. * 46. 47. *
Trientalis (302) 36. 115.
Epilobium (304) Himmelsgräs 6. * 74. 207. *
Erica (309) *vulg.* Ljung 74. 89. * 114. 115. 183. * 228. 241. 249. *
(310) *Tetralix* 107. 114.
Daphne (311) Källerhals 243. *
Vaccinium (312) *Odon.* 74. 107. 115. 131. *
(313) Bläbär 74. 114. 249. *
(314) Lingon 74.
(315) Tranbär 62. 115.
Chryſoſplenium (317) *Saxifr. aurea* 62.
Perſicaria (318. β) *fluitans* 46.
Biſtorta (321) 39. 64. 92.

Paris (325) *ſolanum quadrif.* 31. 39. 62. 204.
Adoxa (326) *Moſchatellina* 37.
Butomus (328) 46.
Pyrola (331) *minor.* 18. 20. 83.
(334) *uniflora* 36.
Andromeda (335) *vulg* 251.
Arbutus (339) Mjölonris 110.* 241. 249.*
Cucubalus (360. β) *marit. rep.* 149 164.
Silene (364) Tjärblomſter 23. 39.
(366) *paniculata alba* 39.
(367) *caule dichot.* 144.* 146. 164.
Alſine (370. β) *altiſſ. nemor* 204.
Arenaria (376) *maritima* 148.*
Spergula (377) *pedunc. dichot.* 56. 64
(378) *pedunc. ſimpl.* 147.*
Ceraſtium (379) *villoſo-viſc* 39.
Lychnis (384) *flos Cuculi* 9. 39.
Oxalis (385) *Trifol. acetoſ.* 36.
Sedum (387) *petr. alb.* 231.
(388) *rupeſtre* 146. 213. 218.*.
(389) *acre* 180.*
(391) *caule cr. ſolit. ann.* 49.*
Lythrum (393) *Lyſim. ſpic purp.* 31.
Agrimonia (394) 6.* 39.
Padus (396) Hägg 32.*
Cratægus (399) Hagtorn 23. 31.
Sorbus (400) Rönn 31. 42.* 251.*
Pyrus (402) *Malus ſylv.* 23. 31. 67.* 93.*
Meſpilus (403) *Chamæmeſpilus* 39.
Filipendula (404) *vulg.* 39.
(405) *Ulmaria* 6.* 93.
Roſa (406) *calyc ſemipinnat.* 31. 40.
γ *fl. albo* 33. 52.
Rubus (409) *maximus* 135.
(410) *fr. cæſio* 40.
(413) Hjortron 115.
Fragaria (414) Smultron 17.
Potentilla (415) *anſerina* 2.* 37.*
Tormentilla (421) 74.
Comarum (422) *quinquef. pal. rubr* 6.* 39.
Nymphæa (426) *lutea* 46.
(427) *alba* 46.
Papaver (428) Åkerwalmo 2.
Actæa (431) *Chriſtophoriana* 203. 205.*
Tilia (432) Lind 23. 67.*
Ciſtus (433) *Helianthemum vulg.* 76.
Reſeda (439) *Luteola* 110.* 127.* 125.
Aconitum (441) *lycoct.* 6.*
(442) Stormhatt 6.* 48.*
Aquilegia (443) *vulg.* 32.
Stratiotes (444) *Aloë paluſt.* 46. 49.*
Pulſatilla (446) *vulg.* 62.
Thalictrum (454) *minus* 26.*
Ranunculus (457) *longif. pal. maj.* 46.
(458) *Flammula* 47.* 60.*
(459) *fol. lin. caule rep.* 115.
(466 *prat. cr. acr.* 6.* 36
(472) *capillaceus* 269.
Caltha (473) *paluſtr.* 6.*
Helleborus (474) *fl. globoſo* 6.* 14. 39. 64. 92. 93. 218.
Clingrodium (479) 31. 197.*
Origanum (480) *vulg.* 39. 40. 74. 213.
Mentha (481) *ſylv* 216.*
Glechoma (483 *Hedera terreſtr.* 107.*
Ballota (484) *Marrub. nigr.* 159.
Marrubium (485) *alb. vulg.* 18.
Ne-

Nepeta (486) *Mentha cathar.* 52.
Stachys (489) *ſylvat.* 27. 84. 204. 205.*
(490) *paluſtr.* 93.* 204.
Brunella (498) *vulg.* 39.
Scutellaria (499) *fol. cren.* 207.*
Rhinanthus (503. β) *Criſta galli mas* 6.
Pedicularis (504) *calyc. quinquefid.* 39.* 228.
(505) *calyc. bifid.* Kallgräs 4.* 6. 39.*
Melampyrum (510) *criſtat.* 39. 40. 62. 74.
(512) *cærul. coma* 62.
(413) *lut. latifol.* 23. 39. 62. 64. 74. 115.
(514) *corollis hiantibus* 23. 39. 62. 64. 74.
Euphraſia (517) *rubra* 218.
Lathræa (518) *Squamaria* 131.
Scrophularia (520) *nod. foet.*
Linnæa (522) 9. 36. 251. 254.*
Draba (526) *alpina* 75.
Subularia (527) 160.
Lunaria (529) 27.
Thlaſpi (531) *incan. vaccariæ fol.* 2.*
Iſatis (543) *Weide* 110.* 125.* 127.*
Braſſica (546) *perfol. fl. lut.* 91.
Sinapis (548) Åkersenap 30.* 72.
Eryſimum (555) *fol. int. lanceol.* 160.*
(557) *Barbarea* 53. 62.
(558) *Alliaria* 62.
Cardamine (560) *ſtolonif.* 26.* 39. 76.
(561) *apetala* 26.*
Dentaria (565) *heptaphyll. baceif.* 62.
Raphanus (568) *Rapiſtr. fl. alb.* 69.* 107.
Crambe (570) Strandkål 189.
Geranium (571) *uniflor.* 39. 40. 74. 213.* 578.
(572) *batr. fol. aconiti* 6.* 64. 74.
(574) *lucidum* 213.
Malva (581) *ſylv. fol. ſin.* 159.
(583) *Alcea* 267.
Aſtragalus (591) *Glycyrrhiza ſylv.* 23. 32. 39. 40. 84.
Anthyllis (594) *Vulneraria ruſt.* 23. 39. 74. 90.
Orobus (596) *rad. tuberoſa* 39.
(597) *caule ramoſo* 213.
Lathyrus (599) *ſylv. lut.* 39.
Vicia (603) *ſtipul. cren.* 40. 84. 92.
(605) *multiflor.* 2. 39.
Piſum (608) *marit.* 190.*
Lotus (609) *Trifol. cornic* 90.
Trifolium (611) *mont alb.* 84.
(615) *prat. purp.* 90. 93.
(617) *lupulin. erect.* 213.
(618) *lupul. rep.* 65.*
(619) *Melilotus offic.* 40.
Medicago (620) *legum. lunat.* 2.*
(621) *legum. reniſim.* 2.*
Ononis (622) *non ſpinoſa purp.* 25. 39. 84. 135. 162.
Hypericum (624) *caule quadrato* 6.* 39.
(625) *caule ancipiti* 6.*
(627) *caule tereti* 213.
β *androſ. cum-pocl* 213.*
Leontodon (628) *hiſpidum* 14. 39. 62. 92.
(629) *Crepis* 224.*
Hypochæris 631) 39. 64.
Hieracium (637) *murorum* 23. 31. 39. 257.*
(638) *cichorii folio* 32.* 39. 64.
Sonchus (642) *repens* 207.* 218. 224.
Prenanthes (645) 26. 41. 213.

Scorzonera (647) *latif.* 23.* 32.* 39. 64. 74.* 92. 93.*
Lapsana (649) 238.
Carduus (654) *lanceolatus* 224.*
(656) *acaulis* 88.
(657) *Cirsium* 64. 84.
(658) *Crispus* 274.
(659) *palustris* 31. 39. 236.
Serratula (660) *tinct.* 110.*
(662) *carduus* 266.*
Bidens (664) *fol. integris* 160.*
Tanacetum (666) Renfana 54. 74.
Artemisia (667) *vulg.* 131.
(668) *Abrotanum campestr.* 33. 42.
(670) *Absinthium* 269.
Gnaphalium (672) Kattfötter 74.
Tussilago (680) *vulg.* 20. 40. 84.
Doronicum (684) *Arnica* 6.* 15.* 39. 74. 90. 115. 228.
Solidago (685) *Virga aurea* 74. 249.
Senecio (688) *Jacobæa vulg.* 160.
(689) *Jacobæa Senec. facie* 115. 142. 231.
Aster (694) *Gotland.* 31.
(695) *Enula* 270.
(696) *salicis fol.* 39. 40.
(697) *marit. Tripolium* 25.*
Chrysanthemum (700) *Bellis major.* 39. 74. 90.
Matricaria (701) *Chamæmel. nobil.* 107.
Anthemis (703) *Chamæmel. fœtid.* 205.*
Achillea (706) *Ptarmica vulg.* 116. 135. 218. 228.
Centaurea (709) *Jacea nigra* 2. 39. 265.*
(710) *Cyanus* 56. 72. 228.*
Jasione (713) 18. 69. 164.
Lobelia (714) 115. 249.
Viola (716) *mart. inod. sylv.* 20.*
(718) *acaul. fol. cord. hisp.* 74
Impatiens (722) *noli me tangere* 26.* 207. 218.
Orchis (723) *alba bifol.* 74
(727) *palm. calc. obl.* 74.
(728) *palm. prat. latif.* 39.
(729) *palm. prat. macul.* 74.
Satyrium (733) *Pseudo-orchis* 141
Cypripedium (735) *Calceolus* 131.
Ophrys (738) *fol. ovat.* 31.
Calla (744) Mißne 15.* 36.
Carex (768) Lappskosiarr 39.
Sparganium (771) *natans* 46. 263.*
Typha (772) 181.*
Alnus (775) *vulg.* 18. 93.* 181.*
β *alba* 13.
Betula (776) *vulg.* 93.* 108.* 115.
(777) *nana* 251.
Sagittaria (780) 46.
Myriophyllum (781) *fl. spic.* 46.
Quercus (784) *vulg.* 14. 23. 45.* 64.* 67.* 104.* 133.* 149.*
Fagus (785) Bök 67.* 108. 215.*
Carpinus (786) Afwenbök 143.*
Corylus (787) Hassel 31. 68.* 74.
Pinus (788) Tall, Furu 186.* 241. 247.*
Abies (789) Gran 23. 114. 186.* 238.*
Salix (792) Jolster 3.* 131. 262.*
Viscum (816) Mistel 31.*
Humulus (818) Humle 75. 84. 204. 215.
Populus (819) Asp 23. 224.
Mercurialis (823) *Cynotrambe* 23. 39. 60.* 62. 64.*
Juniperus (824) *vulg.* 23.* 65.* 127.*
Taxus (825) Barrlind 19. 825.
Fraxinus (830 Ask 23. 67.* 93.*
Empetrum (832) Kråkbär 107. 115.

Equi-

Equisetum (833) *arvense* 60.* 63.
(836) *fluviat.* Gråkne 46. 48.*
Osmunda (841) *Struthiopteris* 15. 33. 204.*
Pteris (843) Ormbunke 6.* 238.
Polypodium (846) *Filix mas* 93.
(850) *ilvense* 71.
Asplenium (854) *Trichomanes* 42.
Acrosticum (856) 42.
Lycopodium (857) *caule er. dichot.* 36. 115.
(858) *caule er. spica glabra ferm.* 20. 115
(859) Mattegrås 115
Sphagnum (864) Rödmossa 104.* 115.
Polytrichum (868) *scopar.* 93.* 215.
Hypnum (872) *proliferum* 114.*
Mnium (913) *geniculatum* 265.*
Jungermannia (930) *hypophylla* 213
Lichen (937) *lepr. cand. tubere. atr.* 29.* 211.
(942) Byttelet 147.*
(959) Hedemossa 250.*
(960) *Pulmonaria* 215.*
(967) *fulvus* 159.
(971) *Deustus* 217.*
(980) Renmossa 10.* 250.*
Lemna (999) *Monorrhiza* 257.
Fucus (1002) Klotång 168.*
(1009) *filiformis repens* 168.*
(1010) *scot. edulis* 169.*
Agaricus (1034) *in fol. pini* 215.
(1049) *Chanterelle* 215.
Boletus (1087) Kosvamp 274.
Hydnum (1097) *imbricat.* 215.
Phallus (1102) Murklor 36.
Lycoperdon (1116) *Tubera* 36.* 93.*
Mucus (1124) Honungsdagg 28.
Byssus (1125) *Viol-sten* 9. 250.* 254.* 263.
Alga (1137) *angustif. vitriar.* 166.* 184.*
Agrostis (1138) Brunhwen 9. 39.

IV.

Nya inhemska Örter, som ej stå i *Flora Suecica*.

Cerasus, Kersbärsträ 25. 32. 38.
Byssus *farinae flava* 53.* 159.
Potentilla. *Quinquefol. fragifer.* 63. 76. 84.
Lathyrus *narbonensis* 75.
Panicum *spic. altern. remot. lux.* 141
Senecio *sylvatica* 115. 231.
Coreopsis *Bidentis* 160. 272.
Chamæmelum *marit.* 148.
Cratægus *fol. subr. serr.* 161.
Zostera 166. 167.
Ulva 169.
Ruppia 186.
Tremella 193.
Quercus, *Platyphyllos mas Dalech.* 214.
Pisum *sylvestre* 107.

V.

Trägårds och Utländska Wärter, som i detta Werk omtalas.

Caraguana 10.
Linum Siberic. 10.
Canarie-frö 12. 228.
Plommonträ 22.
Walnötträ 25. 52.
Thé-blommor 107.
Ruta 52.
Kål 270.
Rubia tinct. 127.
Potatos 131.
Rapsat 132.
Rhabarber 161.

VI.

Swenska Örtenamn, som i denne Rese-beskrifning nämnes, och icke stå i *Flora Suecica*.

Abrahams-rot 235.
Amurgräs 145.
Bockeblácke 234.
Borstar 235.
Crucifix-ört 235.
Eknas 32.
Elgestjelk 234.
Enestabb 235.
Finnskägg 234.
Folafötter 20.
Grangräs 235.
Göksnöre 62.
Haregwä 235.
Haßelbrodd 57.
Hjertblomster 234.
Holtemjälla 235.
Horntistel 224.
Hwithufwud 238.
Hwitläck 234.
Hära, Häragräs 60. 249.
Häftblomster 235.
Iktegräs 235.
Jernört 162.
Ingefära 36.
Jogere 235.
Jungfru-ris 249.
Kallgräs 4.
Kaßewia 44. 48.
Kirß 62.
Krutläkare 181.
Kräkfot 62.
Lusblommor 36.
Lång 183.
Majblomster 6. 234.
Mjölkblomster 224. 235.
Mjölkgubbar 235.
Multagräs 93.
Mära 234.
Näckerot 98.
Ormgräs 93.
Ormkage 238.
Ramslök 227.
Refgräs 20.
Rödkälla 93. 235.
Saltbläcker 234.
Skallra 235.
Skateblomster 235.
Skogshumle 235.
Skogslöper 235.
Snarrerefwer 16.
Solmöjegräs 235.
Solögon 36.
Sopmoßa 215.
Steckgräs 234.
Stenbär 234.
Stroppelgräs 235.
Stäkre, den rätta 46.
Sudare 168.
Swinblomster 32.
Swinkål 30.
Swintång 168.
Tjurbast 243.
Trangjuter 62.
Tripp-Madame 218.
Tryffel 36.
Wallborg 215.
Weker 3 131.
Wespelten 31.
Wildhafre 93.
Willfan 235.
Wiwang 251
Wästgöta Höfrö 75.

VII.

Djur, Foglar, Fiskar ꝛc. Numern inom (Parentheſis) bemärker Fauna Suecica.

Fyrfotade Djur.

Björn (2) 13.
Desmans-rotta (24) 161.
Dofhjort (40) 28.
Elg (37) hemtamd 221.
Får (43) 58. 59. 60. 61. 66. 72. 99. 117. 145. 201.
Spanska 58. 72.
Engelska 201.
Getter (42) 66. 96. 131. 162.
Orientalske Bäckar 117.
Hund (12) 107. 205.
Spansk Hund 117.
Häst (34) 6. 37. 38. 46. 80. 99. 202. 203. 208. 240.
Ickorn (21) hwit 8.
Iller)
Illore) (8) 97.
Katta (3) Turkisk 118.
Marswin 244.
Oxe, Ko, Nöt (44) 6. 38. 64. 80. 98. 99 106. 124.
Räf (14) 118. 248.
Skäl (11) 191.
Swin (16) 65. 32. 36. 93. &c. 168.
Chineſiska 62.
Warg (13) 16.
Warglo (4) 222.

Foglar.

Anas (98) 143.
Bjuggbit (162) 81.
Canarie-foglar (207) 8. 11. 13.
Caprimulgus (248) 27. 215.
Dufwor, Spanske 8.
Elof (129) 182.
Gök (77) 81. 236. 252.
Gäß (90) 43.
Chineſiska 145.
Kornknarren (162) 81.
Larus 156.
Nattskärra (248) 27.
Ortygometra (162) 81.
Pſittacus 137.
Paradiſæa 139.
Paradisfogel 139.
Skater 271.
Steglitsa (195) 11.
Stensqwättungar (219) 49.
Sterna (129) 182.
Swalor (244) beboda rägn 223.
Swanor (88) 143.
Sädesärla (214) 252.

Amphibier.

Groda (250) 84.
Grufgrabba (256) 257.

Orm (259) 146.
Padda (253) 204.
nytt slag 261.

Fiskar.

Alkufwa 232.
Balistes 137.
Bårgsmulltra 179.
Blennius 182.
Coregonus 231.
Cyprinus Phoxinus 132. 232.
Elgkulor 232.
Fjärsing (282) 175.
Flugfisk 239.
Gaddsur 232.
Gadus (294) Hwitling 176.
(295) Kabbeljå 176.
Långa 177.
Lyrblek 177.
Torsk 177.
- - 178.
Gasterosteus (276) 239. 245. 252.
Gli 132. 232. 260.
Guppor 232.
Gädda 45.
Hornfisk (276) 252.
Hwitling (294) 176.
Hå (269) 174.
Kabbeljå (295) 176.
Knot (281) 176
Lax (306) 206. 219. 245.
Lyrblek 177.
Långa 177. 178.
Ostracion 138. 139.
Phoxinus 132.
Pigghwarf 178.
Pleuronectes (299) 178.
(301) 179.
Pigghwarf 178.
Raja (268) 175.
Qwidd (331) 260.
Råcka (268) 175.
Röding (310) 257.
Rödspotta 179.
Sparus 179.
Squalus (269) 174.
Stensugare 232.
Tenfisk (276) 245.
Torsk 177. 184.
Trachinus (282) 175.
Trigla (281) 176.
Wimma 232.
Ålkusa 182.
Anims-Wimma 231.

Nrså. INSECTA.

Bi (1003) 43.
(998) 265.
Cancer (1244) 173.
(1248) 174. 191.
exot. 137.
Fårlöss 59.
Hummer (1248) 174. 191.
Krabba (1244) 173.
Monoculus (1182) 14.
(1185) 159.
Musca (1053) 84.
(1083) 84.
(non dum descr.) 35.
Mygg (1116) 37.
Oestrus (1024) 202.
Oniscus 190.
Phalæna (838) 27.
(895) 65.
(nov.) 140. 141.
Phryganea (nova) 47.
Scolopendra (1263) 236.
(nov.) 191.
Skepshwarfs-Flugan 153.
Tabanus (1047) 9.
Taskkräfta 173.
Tipula (1150) 65. 233.
Wägglöss (646) 195. 215.

Skridsså. VERMES.

Asterias (1285) 172.
Cochlea (1298) 27.
(1302) 49.
(1316) 84.
(novæ) 169. 199. 200.
Concha

Concha (1333) 170.
(1340) 193.
nov. 187. 198. 199.
Backar af Musle- och Snäcke-skal 197.
Mussel- och Snäcke-skalens nytta 200. 201.
Dentalium 170.
Korsstroll (1285) 172.
Kupunge 169.
Lepas (1349) 170.
nov. 198. 200.
Lernea 171.
Lumbricus (1270) marinus 189.
Maniett (1286. 1287.) 172. 173.
Meduſa (1286) 172.
(1287) 172. 173.
Patella 171.

VIII.

Physicalska Saker.

Backar af Snäck- och Mussel-skal 197.
Benpipor af 6 quart. längd 19.
Berg draga Dimba til sig 79.
Wästgötha Bergens strata 70. 77. 83.
buru skuggen af moln synes från höga Berg på slätterna 83
ganska grönt på norra sidan af de Wästgötha 85.
Blodsot, sjukdom hos Boskap 38. 64.
Brattfors fall och grotta 40.
Brunn i hårda Berget 159.
Canarie-fogel parat sig med Stegliza 11. 12.
Cataractæ 86. 209.
Ebb och Flod 183.
Falbygdens art och egenskaper 72. 76.
Fisk, ömsar hemwist 200.
Flottbjörkar 108.
Flottholmar 108.
Flögtrå 218.
Frostnatt den första 270.
Furu af 409. års ålder 247.
Grotta 48. 51.
Gråberg, ej alla wid skapelsen 35.
Haf fordom, der nu land 40. 63. 114. 134. 158. 164. 185. 200.
Honungsdagg 28. 106.
Höstens Beskrifning 274.
Jord, ingen på klippor 185.
Jordremna 54.
Jordskott 45.
Is i flere år osmält 256.
Jättar 25.
Jättegrytor 131. 147. 201.
Källa af salt watn 157.
Lithogenesien 78.
Lunder 24.
Maskar, som bärtskämma Ekwerke 149. &c.
Mussler och Snäckor flytta mera til söder 200.
Mårar 13.
Nattens beskrifning 246.
Orkorn, hwad, och des nytta 65.
Regn, tekn dertil 9. 71. 223.
faller mer på bergiga orter 80.
häftigt 238.
Sjöar 13. 43. 44. 55. 58. 108. 109. 217. 231. 238. 239. 245. 249. 254.
drifwa regn från sig 80.
som årligen tiltagar 210.

Solen gick ned 2 gångor på en dag 89.91.
Spatt, sjukdom hos hästar 38.
Springa långs efter Lidköpings torg 54.
Spritt, sjukdom hos hästar 38.
Stenars förwandlande 87.
Strata af Kinnekulle 20 ꝛc
af Wästgötha bärgen 70 77 83.
af Skalbärgen wid Uddewalla 198.
Surbrunnar 56. 112. 131. 157 204 205. 243 250. 252.
Loka brunn 264.
Tekn til Rägn 9. 71. 223.
til ofred 108.
Tillåndningar 43 238.
Trå, hwarföre wissa skada de närstående wäxter 67.
hwarföre små 73.
under sand 242.
deras ålder 247.
Watn förwändt i blod 14. 256
skarpt och klådskämmande 62.
i Wenern, somlige år högre, 55.
des aftagande 19. 185.
Wintrar ofta kalla i Söder, då på samma tid blidare i norra orter 196
komma bittida 270.
Ålderdomens bräckeligheter 250.
Åsar 13.
Ättebackars ålder af Swartmyllan ogrundad 89.
Örter, otta föda för et Creatur, men förgift för et annat 48.

IX.

Medica.

Blodsot 31.
Brottfälling 144.
Bränsär, bot derföre 202.
Drag eller Fluss 118.
bot derföre 254.
Froßa 31. 112.
bot derföre 180. 222.
Fulslag, bot derföre 243
Förstoppning, bot derföre 206.
Gutta rosacea 118.
Hospital 157.
Koppor 145.
Kräfwetan, bot derföre 243.
Lues Venerea 157.
Näsblod, bot derföre 206.
Rosen, bot derföre 202.
Röda ögon, bot 202.
Rötsär, bot 202.
Sjukdom, synnerlig 233.
Skörbjugg 180
Spina ventosa 118.
Starren, hwita och swarta 246.
Stenhuggare, gammal med friska Lungor 35.
Synens förlorande 246.
Sår, bot derföre 124.
Die varen. 234.
Volatica scorbutica 234.
Vomitus chronicus 180.
Wärk i leder och armar 71.
bot för Wärk 254.

X.

Register på hwarjehanda i *Oeconomien*, *Commercien*, och Landthusholdningen.

Abbor-Häf 259.
Alun-Bruk 68.
Betesmark 80.
Bi 43
Bondstugor 18.
Boskap, deras sjukdomar 38. 64.
præservativ 243.
Bränßle af Hasel 68.
Torf 104.
Ljung 183.
Bröd 184. 239
Båt 194. 247.
Fabriquer, se Manufacturer.
Fiskande 193. 258.
Får 66.
Spanska 58. 72
hwilka örter Får gerna äta 60.
hwilka örter skadeliga för dem 60.
deras sjukdomar, och bot derföre 145 236.
Fårhus 61.
Fähus 61.
Färg, grön 3. 93.
gul 3. 53. 93.
röd 146.
Getter 66. 131. 162.
deras flöjande at förekomma 96.
Getestall 131.
Grinnar, rara 245 271.
Grytor 184.
Grön färg 3. 93.
Gul färg 3 53. 93.
Gärdesgårdar af Enebuskar 31 127.
af gärdsel 80. 89.
af perpendiculairt stående störar 79.
af sten 31. 89. 93. 135. 253.
Gåsjord, huru förbättras 106.
Gäß 43.
Gödsel af bränd gråstorf 97.
torf och moßa 131.
salt 30.
sätt, at bekomma den 131.
af Kyrkogårdar 225
Hafre 239. 240.
swarts förwandlande i hwit, och twärt om 240
Hummerfiske, Hummertina 191
Humle, när den bör plåckas 106
hwilken bäst 106.
Hus 54. 79. 104. 109. 135. 194 195 224 241.
af röd Kalksten 92.
Hwete 30. 239.
Häckar borde anläggas på Falbygden 80.
Häst 9
deras sjukdomar 38. 202. 203.
dö af Stäkra 46. 47.
örter skadelige 6.
på Edswägen 208.
yra lätteligen at skos 246.
Hö 232.
förekomma des brinnande och unknande 233.
Kakelugnar af Jern 250.
Kalk, Kalkbränneri 14. 23. 68.
af Mußel- och Snäckskal 200. 201
Kor, örter skadelige 6. 98.
at excitera vener. 235.
modstulne, huru botas 235.

Kor, när ej idissla, hwad bot 236.
när de ha gulsot, bot 236
at utdrifwa efterbörd 236
för förstoppning 236.
för durklopp 236.
för blodsot 236.
Korn 239. 250.
Kål 4. 113.
Källa med watturånnor 71.
Kärror 132.
Kött, huru des saltning beholles 206.
Lampor 184.
Landthafre, huru den utrotas 93.
Laxfiske 206. 219. 245.
Löfträd planterade wid gårdar 7.
Manufacturer och Fabriquer 110. &c. 117. &c. 120. &c.
Mjölk, huru den silas 104.
osmakelig 274.
Morshäf 260.
Pipbruk 126.
Plantager 127.
Plantelafwar 13.
Plogar synnerliga 227.
Qwarnstenar 115.
Råg 116.
des ogräs 8. 239.
Räffälla 248.
Röd färg 68. 146.
Salt til gödning, des werkan 30.
Schefferi 58. &c.
Scheffers nödige kundskap och beskaffenhet 60.
Skepsbyggeri 149.
Skog 9. 15 251.
brist derpå 80. 91. 134. 162.
nödwändigt at skona dem, 247.
Skurgwarnar 34.
Skorstenar af Jern 250.
Spisar 81. 109. 116.
Stenbrott 33.
Stenmurar äro och obeständige 253.
Sticke-Tapeter 38.
Stångjerns-hamrar 249.
Swin, hwilka örter de gerna äta 32 36. 93. 168.
deras sjukdomar 65.
at förekomma deras gräfwande 93. &c.
Tak af Kaßewia 48.
Torf 109.
Tång 184.
Tegel-bruk 132.
Thé inhemskt 196. 254.
Thé-kåppar af glas 156.
Tobaks-plantering 58. 128. 132. 195. 220. 222.
Torf brukelig til bränsle 104.
Trägård 143. 195.
Wagn med 3 hjul 227.
Wakt-koja på hjul 72.
Warggård 16.
Weide-gwarn 127.
Wädergwarnar 53.
Wägglöß, at fördrifwa 195. 215.
Åkrar 2. 17. 29. 30. 65. 80. 105. 200. 206. 207 252.
Äng 4. 9. 85 90. 115 252.
deras sående 97.
Ärter 216.

XI.

Örternas nytta i *Oeconomien, &c.*

Til mat för folk. Renmoßa 11.
Mißne 15.
Chanterelle 215.
Trippe-Madame 218.
Til Drick. Äpel 67.
I stället för Thé. - - - - 197.

Linnæa 254.
Trä nyttiga på ängar Alm 66.
Lind 67.
Wäxter skadeliga på åker och äng
Ek 67
Ljung 88.
Til angenäm luft. Myskätel 145
Til bränßle. Hassel 68
Torfwen af Sphagnum 103.
Ljung 183.
Til Wefkar. Weketog 184.
Til Häckar. Alm 66
Liguſtrum 192.
Getapel 215.
Til Lusthus. Caprifolium 146.
Til åtskillige redskap och Snickarearbeten. Ask 67.
Äpel 67.
Alm 67.
Til ungnsqwastar. Polytrichum 93
Til tak. Kaßewia 48.
Tång 184.
Til Tapeter. Färska Granris-qwistar 238.
Furustickor 38.
Til nytta i sanka kärr, floder &c.
Kaßewia 44
Til Wägglöß fördrifwande Will-Mynta 216.
At befrämja wäxternes sående.
Hornstistel, 224.
Färg, blå, Isatis 110.
grön, Hundloka 3.
Rörhwippor 93.
Getapel 215.
Gul, Hundloka 3.
Byssus farin. flava 53
Äpelbark 67 93
Björklöf 93.
Albark 93.
Ängkär 110.
Luteola 110.
Violsten 250.
Gulkädra 265.
Färg, röd, Byttelet 147.
Swart. Mjölon-ris 110.
I stället för Ull, Hampa &c.
Jolster 3.
Lindbark 67.
Tekn til kall Jordmon. Kallgräs. 4.
til tilkommande Winter.
Kärrtistel 236.
Til Widskeppelser.
Skogs-Violer mot förgjord mjölk 20.
Viscum mot wådeld 31.
Præservativ för Boskap. Tjärbast 243.
Wäxter begärlige för Hästar.
Kaßewia 48.
Älklöf 67.
Lindlöf 67.
Wäxter skadelige, eller mindre nyttige för Hästar.
Galium lut. 6.
Galium er. quadrif. alb. 6.
Kärgät mig ej 6.
Åkermånja 6.
Hypericum caule quadr. 6.
caule ancip. 6
Ulmaria 6.
Valeriana sylv. 6.
Lilium convall. 6.
Angelica sat. 6.
Himmelsgräs 6.
Kråkfötter 6.
Ormbunke 6.
Stórknåf 6.
Trollius 6.
Aconitum 6.
Arnica 6.
Phellandrium 6. 46.
Alisma 6. 47.
Cicuta 99.
Wäxter begärlige för Kor.
Medicago reniform. 2.
Fräkne 48.

Kaſſewia 44. 48.
Aſklöf 67.
Lindlöf 67.
Wäxter ſkadeliga för Kor:
Arnica 6.
Ranunculus prat. er. acr. 6.
Caltha 6.
Aconitum Lappon. 6
Cicuta 6. 48. 98.
Mercurialis 64.
Sigillum Salom. 106.
Conium 159.
Wäxter begärlige för Får:
Fårgräs 60.
Aſklöf 67.
Lindlöf 67.
Wäxter ſkadelige för Får:
Myoſotis 60.
Gram. Oſſifragum 60
Iltog 60.
Droſera 60.
Pinguicula 60.
Mercurialis 60.
Flammula 60.
Equiſetum 60.
Cicuta 99.
Wäxter begärlige för Swin:
Scorzonera 32. 93.
Tubera 36. 93.
Sura Äpplen 67.
Qwickrot 93.
Stachys paluſtris 93.
Kumin 93.
Klotång 168.
Mot Swins Sjukdomar:
Orkorn på En 65.
Wäxter, ſom älska ſkugge 26.
wid wattufall 40.
ſom wäxa i watn 46.
ſom trifwas i kärr 115.
ſom wäxa wid ſjöſtrander 115.
ſom krypa ſtarkt med rötterne 207.
ſom gifwa tilkänna den magraſte jordmon 249.
Wäxter, ſom trifwas hälſt i ängar 6. 9. 31. 39. 115.
Ogräs bland Räg 2.

Rättelſer,

ſom nödwändigt böra märkas, de andre äro af föga wärde.

pag.	3	linea	7	(Hundloka) 245	läſes	243.
-	7	-	36	datara	-	datura.
-	9	-	9	(Lychnis) 368	-	384.
-	23	-	17	(Ek) 184	-	784.
-	25	-	31	(Aſter) 622	-	696.
-	27	-	26	aucta	-	acuta.
-	31	-	24	(Melica) 56	-	57.
		-	25	(Clinopodium) 497	-	479.
		-	29	(Aſter) 664	-	696.
-	33	-	1	(Lithoſpermum) 153	-	151.
-	39	-	5	(Aſtragalus) 592	-	591.
-	40	-	31	(Tuſſilago) 600	-	680.
-	48	-	30	(Ranunculus) 459	-	457.
-	49	-	7	(Cochlea) 1317	-	1302.
		-	11	(Sedum) 39	-	391.
-	59	-	6	inlöſt	-	inläſt.
-	60	-	18	(Anthericum) 277	-	268.
		-	20	(Mercurialis) 283	-	823.
		-	-	(Flammula) 258	-	458.
-	74	-	31	(Orchis) 529	-	729.
-	135	-	7	(Rubus)	-	409.
-	160	-	37	$1\frac{3}{4}$	-	en trefjerdedels.
-	164	-	11	(Trifolium) 697	-	612.
-	166	-	14	(Zoſtera) 364	-	1137.
-	177	-	4	Lyrbleck	-	Lyrblek.
-	178	-	17	Länga	-	Tunga.
-	218	-	23	(Sedum) 387	-	388.
-	225	-	12	Grafwen	-	Grafwer.
-	238	-	1	Lapſala	-	Lapſana.
		-	10	(Eriophorum) 4	-	44.
-	249	-	5	(Parnaſſia) 242	-	252.
-	256	-	30	(Byſſus) 114	-	14.

ÅBO AKADEMIS
Sch 28/179
BIBLIOTEK